

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEVLET MALZEME OFİSİ (1926-1980)

Yüksek Lisans Tezi

Selçuk GÖK

Ankara-2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEVLET MALZEME OFİSİ (1926-1980)

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı Soyadı

Selçuk GÖK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Kadri UNAT

Ankara-2024

DEVLET MALZEME OFİSİ (1926-1980)

Yüksek Lisans Tezi

Selçuk GÖK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kadri UNAT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....(Başkan)
..... (Danışman)
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi:

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Enstitü Müdürü

ÖZET

Devletlerin faaliyet sahalarının genişlemesi ve çeşitlenmesi, teknolojide ortaya çıkan gelişmeler, sunulan hizmetlerin artması gibi faktörler, kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin sayısını ve çeşidini her geçen gün arttırmıştır.

Bu durum karşısında devletler optimum kaynak kullanımı ile söz konusu ihtiyaçların karşılanmasına yönelmiş, merkezi satınalma kuruluşu yapılanmalarını ortaya çıkarmış ve bu yapılanmalar aracılığıyla on binlerce kişinin yapabileceği alımlar tek bir kurum aracılığıyla yapılabilmektedir.

Türkiye’de de bu kuruluşların önemi hızlı bir şekilde kavranmış ve 1925 yılından itibaren merkezi ve toplu alımın ilk adımları atılmak suretiyle Maliye Bakanlığı bünyesinde Kırtasiye Başmemurluğu kurulmuştur. Bu gelişme Devlet Malzeme Ofisi’nin kuruluşuna giden sürecin ilk önemli adımı idi.

Kırtasiye Başmemurluğu, takip eden yıllarda çeşitli dönüşümler geçirmiş, farklı isimler altında faaliyetlerini sürdürmüş ve gün geçtikçe etkinlik alanını genişletmiştir. Nihayetinde de 1954’te Devlet Malzeme Ofisi kurulmuş ve gerçek anlamda bir merkezi satınalma kuruluşuna dönüşmüştür. Bu çalışmada, Türkiye’nin merkezi satınalma anlayışının 1926-1980 yılları arasındaki gelişimi, dönüşümü ve kurumsallaşma serüveni, ekonomik alanda yaşanan gelişmelere de paralel olarak, birinci el kaynakların ışığında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet Malzeme Ofisi, Kırtasiye Başmemurluğu, Kırtasiye Müdürlüğü, Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi, Merkezi Satınalma Kurumu, Kamu Alımları.

ABSTRACT

Factors such as the expansion and diversification of the fields of activity of governments, developments in technology, and the increase in services offered have increased the number and variety of goods and services needed by public institutions and organizations day by day. Under these circumstances, governments have headed towards meeting these needs with optimum resource use and have created central purchasing organization structures, through which, purchases that could be made by tens of thousands of people could be made through a single institution.

In Türkiye, the importance of these organizations was recognized without any delay and as of 1925, the first steps of centralized and bulk purchasing was taken and the Chief Stationery Office was established within the Ministry of Finance. This development was the first important step in the process leading to the establishment of the State Supply Office.

The Chief Stationery Office went through various transformations in the following years, continued its activities under different names and expanded its field of activity day by day. Eventually, the State Supply Office was established in 1954 and turned into a truly central purchasing organization. In this study, the development, transformation and institutionalization adventure of Türkiye's central purchasing approach between 1926 and 1980 is examined in the light of primary sources, in parallel with the developments in the economic field.

Keywords: State Supply Office, Chief Stationery Office, Stationery Department, State Stationery and Printing Administration, Central Purchasing Organization, Public Procurement.

ÖNSÖZ

Devlet Malzeme Ofisi, kökeni neredeyse Cumhuriyet tarihimize yaşıt ve benimde bir çalışanı olarak büyük mutluluk duyduğum Türkiye'nin merkezi satınalma kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bugüne kadar Devlet Malzeme Ofisi'nin tarihçesine yönelik kurum içerisinde yürütülmüş kıymetli bazı çalışmalar olmakla beraber, faaliyet alanı ve teşkilat yapısındaki değişiklik ve gelişmelerin 1926 yılından başlayarak detaylı incelendiği, bu değişiklik ve gelişmelerin ilgili dönemlerin ekonomik gelişmeleri ile ilişkisi yönüyle akademik olarak ortaya konan bir çalışma yapılmamış olup, bu çalışmayla 1926 yılından 1980 yılına kadarki sürecin ortaya konması amaçlanmıştır.

Bu kapsamda kurum içerisindeki belgelerden başlayarak uzun bir araştırma süreci yürütülmüş ve mümkün olduğu kadar çok bilgi ve belgeye ulaşılmıştır.

Ayrıca, çalışma ile beraber ulaşılan yeni kaynaklar, kurumun tarihçesine yönelik bilgi ve belge havuzu oluşturmuş ve ileride yeni çalışmaların yapılabilmesi imkânı ortaya çıkmıştır.

Çalışma sürecinde tüm ülkenin etkilendiği ve benimde büyüdüğüm yer olan İslahiye'nin de içinde bulunduğu bölgede gerçekleşen deprem nedeniyle araştırmalarıma bir süre ara vermek zorunda kalmış olsam da, çalışmayı sonuca ulaştırmak nasip oldu.

Üzerimde emeği çok olan eski müdürüm Sn. F. Hamdiye SAROS'a, araştırmalar boyunca benden desteğini esirgemeyen önceki Strateji Geliştirme Daire Başkanımız Sn. Ender ESER'e ve yakın zamanda göreve başlayan Sn. Yücel EFE'ye, Genel Müdür Yardımcımız Sn. İsmet KESKİN'e, önceki Genel Müdürümüz Sn. Mücahit ÖZDEMİR'e ve Genel Müdürümüz Sn. Şinasi CANDAN'a, mesai arkadaşlarıma, enstitüdeki tüm hocalarıma, çalışma süresi boyunca yönlendirmeleri ve yardımlarıyla çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Kadri UNAT'a ve son olarak sevgili eşim Zeynep GÖK'e teşekkür ederim.

Çalışmanın Devlet Malzeme Ofisinin tarihine ışık tutmasını ve bundan sonra yapılacak araştırmalara faydalı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRTASIYE BAŞMEMURLUĞU DÖNEMİNDEN DEVLET KIRTASIYE VE MATBUA İDARESİNE (1926-1946)

1.1 Kırtasiye Başmemurluğu (1926-1933)	9
1.1.1 Kırtasiye Başmemurluğunun Teşkilat Yapısı	13
1.1.2 713 Sayılı Kanun'un Uygulanması.....	15
1.1.3 Maliye Müsteşarı Ali Rıza Bey'in Raporunda Kırtasiye Başmemurluğu.....	17
1.2 Kırtasiye Müdürlüğünden İkinci Dünya Savaşı Yıllarına (1933-1945)	29
1.2.1 Türkiye'de Uygulanan Devletçilik Politikası ve Kâğıt Üretimi	29
1.2.2 İkinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Ekonomik Yapı	32
1.2.3 Kırtasiye Müdürlüğü'nün Kuruluşu ve 1933-1943 Yılları Arasındaki Faaliyetleri.....	33
1.2.3.1 Kırtasiye Müdürlüğü'nün Kuruluşu ve Teşkilat Yapılanması.....	33
1.2.3.2. Kırtasiye Müdürlüğünün Faaliyetleri (1933-1943).....	36
1.2.4 Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi (1943-1946).....	40

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI DÖNEMDEN DEVLET MALZEME OFİSİ'NİN KURULUŞU VE İLK YILLARINA (1946-1960)

2.1 Dönemin Ekonomik Gelişmeleri (1946-1954).....	45
2.2 Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü Dönemi (1946-1954).....	48
2.2.1 Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü Faaliyet Sonuçları	56
2.3 Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1954-1960)	58
2.3.1 Dönemin Ekonomik Gelişmeleri (1954-1960).....	58
2.3.2 Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşu	60
2.3.3 Devlet Malzeme Ofisinin Teşkilat Yapısı	67
2.3.3.1 Merkez Teşkilatı	67
2.3.3.2 Taşra Teşkilatı.....	70
2.3.4 Devlet Malzeme Ofisinin İşletme ve Müesseseleri	71
2.3.5 Devlet Malzeme Ofisinin İştirakleri	75
2.3.6 Standardizasyon Faaliyetleri	76
2.3.7 Devlet Malzeme Ofisinin Tedarik Faaliyetleri ve Faaliyet Sonuçları.....	78
2.3.7.1 Alımlar	79
2.3.7.2 Satışlar	85

2.3.7.3 Üretim.....	90
2.3.7.4 Kârlılık.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLET MALZEME OFİSİ'NİN 1961-1980 DÖNEMİ FAALİYETLERİ

3.1 Dönemin Ekonomik Gelişmeleri.....	93
3.2 Devlet Malzeme Ofisinin Teşkilat Yapısı	95
3.2.1 Merkez Teşkilatı	98
3.2.2 Taşra Teşkilatı.....	102
3.2.3 Devlet Malzeme Ofisinin İşletme ve Müesseseleri	107
3.2.3.1 İmalat Atölyeleri Müessesesi.....	107
3.2.3.2 Basım Müessesesi.....	109
3.2.3.3 Ankara Basım İşletme Müdürlüğü	114
3.3 Devlet Malzeme Ofisinin İştirakleri	114
3.3.1 Arçelik Anonim Şirketi.....	115
3.3.2 Petlas Anonim Şirketi	115
3.3.3 Modern Ofis Makinaları Anonim Şirketi	117
3.4 Devlet Malzeme Ofisinin Faaliyetleri.....	119
3.4.1 Standardizasyon Faaliyetleri	124
3.4.2 Kanun Değişikliği Çalışmaları	130
3.4.3 Amerikan İhtiyaç Fazlası Malzemelerin Temini	135
3.4.4 ABD Milletlerarası Kalkınma Dairesi Programı (AID) ve DMO	136
3.5 Devlet Malzeme Ofisinin Tedarik Faaliyetleri ve Faaliyet Sonuçları.....	141
3.5.1 Alımlar	141
3.5.2 Satışlar	147
3.5.3 Üretim.....	156
3.5.4 Kârlılık.....	159
SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA	163
EKLER.....	170
ÖZGEÇMİŞ	195

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Kırtasiye Başmemurluğu Teşkilat Yapısı ve Personel Sayıları	14
Tablo 2 1925-1930 Yılları Arasındaki Bütçeden Harcanan Kırtasiye Giderleri	24
Tablo 3 1925-1931 Yılları Arasındaki Maliye Bakanlığı Adet Bazında Basılı Evrak Sarfıyatı	25
Tablo 4 1925-1930 Yılları Arasındaki Maliye Bakanlığı Tutar Bazında Basılı Evrak ve Kırtasiye Sarfıyatı	25
Tablo 5 Yıllar İtibarıyla İdare Masrafı Dâhil Tüm Depolardan Satışı Yapılan Malzeme Tutarları	26
Tablo 6 Maliye Bakanlığı Bünyesinde Yapılan Yazışma Sayıları	26
Tablo 7 1927-1933 Yılları Arasında Maliye Bakanlığı Bütçeleri	27
Tablo 8 4644 Sayılı Kanun Ekinde Yer Alan 1 Sayılı Cetveldeki Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi Memuriyetleri	41
Tablo 9 4644 Sayılı Kanun Ekinde Yer Alan 5 Sayılı Cetveldeki Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi Memuriyetleri	41
Tablo 10 1946-1953 Yılları Arasındaki Satış Tutarları	57
Tablo 11 1950-1953 Yılları Arasındaki Alım Tutarları	57
Tablo 12 1948-1952 Yılları Arasındaki Kâğıt Siparişleri	58
Tablo 13 1954-1960 Yılları İtibarıyla Personel Sayıları	67
Tablo 14 22.06.1954-31.12.1954 Tarihleri İtibarıyla Merkez Teşkilatı Kadroları	68
Tablo 15 1959-1960 Yılları İtibarıyla Merkez Teşkilatı	69
Tablo 16 22.06.1954-31.12.1955 Tarihleri İtibarıyla Taşra Teşkilatı Kadroları	70
Tablo 17 1954-1960 Yılları Arasındaki Faaliyet Sonuçları	78
Tablo 18 Yıllar İtibarıyla Ürün Gruplarına Göre Alım Tutarları	83
Tablo 19 1954-1958 Yılları Arasındaki İç ve Dış Alımlar	84
Tablo 20 Yıllar İtibarıyla Ürün Gruplarına Göre Satış Tutarları	88
Tablo 21 Yıllar İtibarıyla Depolar Bazında Satış Tutarları	89
Tablo 22 Ürün Gruplarına Göre Üretim Tutarları	90
Tablo 23 Yıllar İtibarıyla Kârlılık Durumu	91
Tablo 24 1963-1965 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları	98
Tablo 25 1969-1970 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları	99
Tablo 26 1977-1980 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları	101
Tablo 27 1961-1980 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürleri	102
Tablo 28 1963-1964 Yılları Taşra Teşkilatı Memur ve Müstahdem Kadroları	103
Tablo 29 1963-1964 Yılları Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları	104
Tablo 30 1964 Yılı İtibarıyla Birleştirme Dışı Kalması Planlanan Matbaalar	110
Tablo 31 1964 Yılı İtibarıyla Birleştirilmesi Planlanan Matbaalar	111
Tablo 32 1964 Yılı İtibarıyla Bazı Ürünlerde Piyasa ve DMO Fiyatları Karşılaştırması ile Elde Edilen Tasarruf Tutarları	121
Tablo 33 1973 Yılı Ağustos Ayı Sonuna Kadar Standardize Edilen Formlar	127
Tablo 34 1973 Yılı Ağustos Ayı Sonuna Kadar Standardize Edilen Malzemeler	128
Tablo 35 1961-1980 Yılları Devlet Malzeme Ofisi Özet Faaliyet Sonuçları	141
Tablo 36 1961-1980 Yılları Arası Alım Tutarları	142
Tablo 37 1963 ve 1964 Yılları Ürün Gruplarına Göre Alım Tutarları	144
Tablo 38 1963 ve 1964 Yılları Muhtelif ve Müteferrik Malzeme Detayları	144
Tablo 39 1974-1977 Yılları Ürün gruplarına Göre Alım Tutarları	145
Tablo 40 1978-1980 Yılları Ürün gruplarına Göre Alım Tutarları	146
Tablo 41 Yıllar İtibarıyla İç ve Dış Alımlar	147
Tablo 42 1978-1980 Yılları İtibarıyla İç ve Dış Alımlar	147
Tablo 43 1961-1980 Yılları Arası Satış Tutarları	149
Tablo 44 1963-1964 Yılları Ürün Gruplarına Göre Satış Bilgileri	150

Tablo 45 1963 ve 1964 Yılları İtibarıyla Birimler Bazında Satış Bilgileri.....	151
Tablo 46 1974-1977 Yılları Arasındaki Ürün Gruplarına Göre Satış Bilgileri	152
Tablo 47 1978-1980 Yılları Arasındaki Ürün Gruplarına Göre Satış Bilgileri	153
Tablo 48 1974-1977 Yılları Arasındaki Birimler Bazında Satış Bilgileri	154
Tablo 49 1978-1980 Yılları Arasındaki Birimler Bazında Satış Bilgileri	155
Tablo 50 1961-1980 Yılları Arası Üretim Tutarları	156
Tablo 51 Ürün Gruplarına Göre Üretim Tutarları	157
Tablo 52 Üretim Tutarlarının Birimler Bazında Dağılımı	158
Tablo 53 1961-1980 Yılları Arası Kâr Tutarları	159

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AID	:	Agency for International Development - Milletlerarası Kalkınma Dairesi (Teşkilatı)
APK	:	Araştırma, Planlama ve Koordinasyon
A.Ş.	:	Anonim Şirketi
BÜRMAK	:	Büro Makinaları Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
DMO	:	Devlet Malzeme Ofisi
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
Doç. Dr.	:	Doçent Doktor
DP	:	Demokrat Parti
EPU	:	European Payments Union - Avrupa Ödemeler Birliği
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MOM	:	Modern Ofis Makinaları
OECD	:	Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
Ofis	:	Devlet Malzeme Ofisi
PETKİM	:	Petrokimya Holding Anonim Şirketi
Prof. Dr.	:	Profesör Doktor
SEKA	:	Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları A.Ş
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	:	Türk Lirası
T.M.M.O.B.	:	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TSE	:	Türk Standartları Enstitüsü
YPK	:	Yüksek Planlama Kurulu

GİRİŞ

Devletlerin siyasi ve sosyal hayatlarını belirleyen milli özellikler, ekonomik ve mali politikalarında da etkilidir. Milli hedeflerin başarılmasında çok fazla yöntem bulunmamakla beraber yöneticiler yöntem belirlerken mevcut mali durumdaki zorluklar ve kamu giderlerinin miktarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Devletler maliye politikalarını belirlerken diğer ülkelerdeki başarılı örneklerden faydalanabilir, ancak bu politikaları kendi ülke şartlarına uydurmak zorundadır.¹

Osmanlı Devleti'nde Maliye Bakanlığının kurulması öncesindeki Maliye teşkilatında 15 ile 18. yüzyıllar arasında önemli değişiklikler yapılmıştır.² Mali işlerin yürütüldüğü birim olarak Osmanlının ilk zamanlarında önce Defterdarlık, ilerleyen zamanlarda ise sınırların genişlemesine bağlı olarak Rumeli ve Anadolu defterdarlıkları kurulmuştur.³ Ayrıca, 16. yüzyılın ortalarında İstanbul'da çeşitli yerlerden sorumlu olacak şekilde üçüncü bir defterdarlık olarak "Şıkkı Sani Defterdarlığı" kurulmuştur.⁴

Başdefterdar, 1793 yılına kadar hazinenin de yöneticisi durumunda iken bu tarihten sonra yeni kurulan hazinelerin başına aynı unvanlarla bağımsız defterdarlar atanarak çok defterdar ve çok hazine yöntemi tercih edilmiş ve bu uygulama Tanzimat'a kadar sürdürülmüştür.⁵

Defterdarlığın alt birimi olan Başmuhasabe kalemi, Osmanlı maliyesindeki en önemli birim olup, bu birimin temel görevi bütçeyi yönetmek ve gelir giderleri kontrol altında tutmak idi.⁶ Başmuhasabe kaleminin kuruluş tarihi ise tahmini olarak 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarıdır. Bu dönemden önceki süreçte bahse konu işler hazineye bağlı olarak bir muhasebeci tarafından yürütülmüştür.⁷

Başmuhasabe Kalemine bağlı alt birimlerden "Dışkâğıt Eminliği", "İçkâğıt Eminliği" ve "Kâğıtçıbaşılığı (Kâğıt Eminliği)", kâğıt ve kırtasiye ürünlerinin tedarik ve dağıtımından sorumlu birimler olarak teşkilatlandırılmış olup, aşağıda detaylara yer verilmiştir.

"Dışkâğıt Eminliği: Dördüncü sınıf hâcelerden olan Dışkâğıt Emmini ihtiyaç sahiplerine kırtasiye malzemelerini sened karşılığında verirdi. Dışkâğıt Eminliği h.1249/m. 1833 tarihinde "Aklam-ı Seb'a Hocalığı" adıyla kurulan daire ile birleştirilmiştir.

¹ Fritz Neumark, *Maliyeye Dair Tetkikler*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 118, İktisat Fakültesi Neşriyatı No. 9, İsmail Akgün Matbaası, Genişletilmiş 2. Baskı, 1948, 277.

² Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Sayı: 1994/3, *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, Genişletilmiş Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, 1994, 14.

³ Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No: 1977-180/I - Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*, Başbakanlık Basımevi, 1977, 6.

⁴ Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*, 9.

⁵ *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 14.

⁶ Filiz Giray, *Maliye Tarihi*, Bursa: DORA Yayınevi, 8. Baskı, 2020, 183.

⁷ *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 15.

İçkâğıt Eminliği: İçkâğıt Emini, sarayın Enderun kısmının kâğıt, mürekkep, kalem vs. kırtasiye malzemelerinin temini ve bunların ihtiyaç duyulan yerlere dağıtımını işleriyle görevliydi.

Kâğıtçıbaşı (Kâğıt Eminliği): Saray dışındaki resmi daireler ile Ordu-yu Hümayun'un kâğıt, kalem, mürekkep vesair kırtasiye malzemelerinin teminini ve bunların ihtiyaç duyulan yerlere dağıtımını yapardı. Kâğıtçıbaşı'nın amirine Kâğıtçıbaşı ve Kâğıt Emini denirdi.”⁸

18. yüzyıl itibarıyla hemen her alanda modernleşme hamleleri yapan Osmanlı Devleti'nde Maliye Bakanlığının 1838'de kurulması, mali yönetimin merkezileşmesi açısından önemlidir.⁹ Zira Tanzimat ile başlayan süreçte Maliye Bakanlığı ve merkezi hazine kurulmuştur. Başdefterdarlığın yerine Maliye Bakanlığı kurularak, gelirler ve giderleri olabildiğince tek hazine üzerinden yönetmek ile taşra teşkilatındaki yolsuzluk ve vergiler ile ilgili çeşitli sorunları merkezden yönetebilmek amaçlanmıştır.¹⁰ Maliye Bakanlığı Teşkilatı sekiz muhasebe ve sekiz kalem olarak teşkilatlandırılmıştır.

“Muhasebat: Maliye Muhasebesi, Sergi Muhasebesi, Ceride Muhasebesi, Esham Muhasebesi, Mukataat Muhasebesi, Evkaf Muhasebesi, Zecriyye Muhasebesi, Haremeyn Muhasebesi

Aklam: Maliye mektubi kalemi, Evamir mektubi kalemi, Ebniyei hassa kalemi, Feshane, Cizye kalemi, Zahire kalemi, Anbar kalemi, Derya kalemi.”¹¹

Tanzimat'tan önceki “Başmuhasebe Kalemi”nin yerine “Maliye Muhasebesi” birimi kurulmuş olup, bu birim 1840 yılında “varidat ve mesarifat muhasebesi” isimleri altında ikiye bölünmüştür.¹²

1888 yılında ise “varidat ve mesarifat muhasebesi” birimleri yeniden birleştirilmiş ve “Muhasebei Umumiyei maliye” adını almıştır. Bu birim “Makbuzat ve tediyat şubesi”, “Tetkik şubesi”, “Havalat ve mahsubat şubesi”, “Defteri kebir şubesi”, “Muamelat şubesi” isimleri altında beş şubeden oluşmuştur.¹³ Bu şubelerin görev alanları incelendiğinde kamu birimlerinin giderleri ile ilgili işlemlerden sorumlu birim olan “Havalat ve mahsubat şubesi”nin, kâğıt ve kırtasiye giderleri ile ilgili mali işlemlerin kaydına yönelik işleri yürüttüğü, ancak malzeme temin süreçlerini her birimin kendisinin yaptığı anlaşılmıştır.¹⁴

⁸ *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 21.

⁹ Giray, *Maliye Tarihi*, 189.

¹⁰ Giray, *Maliye Tarihi*, 187.

¹¹ Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*, 26-27.

¹² *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 44.

¹³ Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*, 37.

¹⁴ Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*, 37-41.

Meşrutiyet sonrasında ise Maliye Bakanlığının yeniden yapılandırılmasına karar verilmiş ve Bakanlık teşkilatı; “Kalemi Mahsus Müdürlüğü”, “Memurin ve Levazım Müdürlüğü”, “Muhasebei Umumiye Müdürlüğü”, “Muamelatı Nakdiye Müdürlüğü”, “Varidat Umum Müdürlüğü”, “Emlakı Emiriye Müdürlüğü”, “Vezne Müdürlüğü”, “Teftiş Heyeti Müdürlüğü” ve “Muhassessatı Zatiye Müdürlüğü” şeklinde teşkilatlandırılmıştır. “Memurin ve Levazım Müdürlüğü”; “Memurin”, “Levazım”, “Masraf taahhüdatı ve idarei merkeziyesi muhasebesi” ve “Muhasebe” büroları şeklinde organize edilmiştir.¹⁵

Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlatılan Kurtuluş Savaşı döneminde 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açılarak faaliyetlerine başlamıştır.¹⁶ Büyük Millet Meclisi, kurulmasını takiben 2 Mayıs 1920 tarihinde kabul ettiği 3 sayılı Kanun ile “İcra Vekilleri Heyeti”ni oluşturmuş ve Maliye Bakanlığına da yer verilmiştir.¹⁷

Bu dönemde Maliye Bakanlığı, gerek gelirlerin toplanmasına gerekse harcamaların yapılmasında zorluklar yaşamış olup, Bakanlığın tüm kadrosu Ankara Vilayet Konağı’nın üç odasında çalışanlardan oluşmuştur.¹⁸

Bir taraftan kurtuluş mücadelesinde ihtiyaç duyulan kaynakları usule uygun bir şekilde sağlamaya çalışırken diğer taraftan mali teşkilatlanmanın kurumsal hale getirilmesi, yeni kurulmuş bir teşkilat açısından kolay olmamıştır.¹⁹

Büyük Millet Meclisinin 4 Ocak 1921 tarihinde kabul ettiği devlet dairelerinin teşkilatlanmasına ilişkin 87 sayılı Kararla, bakanlıkların müsteşarlarından ikisi uzman 5 üye ile oluşacak bir kurul oluşturulmuş ve bakanlık kadrolarının tespiti sağlanmıştır.²⁰

1924 Anayasası’nın 48. maddesi ise Bakanlıkların kuruluşunu özel kuruluş kanunlarına bağlamıştır.²¹ Ancak, mali bürokraside teşkilatlanmanın ihtiyaç duyduğu uzmanlık ve dönemin getirdiği büyük mali zorluklara çözüm üretilmesinin öncelikli bir konu olması gibi nedenlerle teşkilatlanma çalışmaları ilerleyen yıllara kalmış olup, Maliye Bakanlığı esas olarak İkinci Meşrutiyet döneminde düzenlenen teşkilat çerçevesinde faaliyetlerini yürütmüştür.²²

¹⁵ *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 81-83.

¹⁶ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/brosurler/kurtulus_savas%C4%B1_muzesi.pdf, Erişim 19.01.2023.

¹⁷ *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 85.

¹⁸ Recep Temel, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Maliye Teşkilâtı*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2016, 72-73.

¹⁹ Temel, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Maliye Teşkilâtı*, 74.

²⁰ *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 85-86.

²¹ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1924-anayasasi/>, Erişim 28.01.2024.

²² Temel, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Maliye Teşkilâtı*, 151-152.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilanı sonrasında siyasal bağımsızlığın korunabilmesi için ekonomik bağımsızlığın önemini olmazsa olmaz saymıştır.²³ 30 Ekim 1923'te kurulan ilk Hükümette görev yapmış olan Mustafa Necati ise, mevcut ekonomik koşulları aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Her yer haraptı. Barınacak, sığınacak bile yoktu. Evler yıkılmış, yollar geçilmez hale gelmişti. Halk en basit vasitalardan da mahrumdu. El sanatlarını genellikle temsil eden Gayr-i türk nüfus ortada yoktu. Halk herşeyi devletten beklemek mecburiyetindeydi. Vergiler çok ağırdı ve mükellefin bu vergileri ödemesi çok zordu. Devletin başka geliri de yoktu. Bir fasit daire içinde olduğumuzu görmemek mümkün değildi.”²⁴

Türkiye İktisat Kongresi tavsiye kararlarında ve 1924 Anayasasında devletin ekonomiye müdahalesinin kurumsallaşması yer almamıştır.²⁵

Lozan Barış Anlaşmasına ek olarak imzalanmış olan Ticaret sözleşmesine göre ise Türkiye, gümrük tarifelerine bazı istisnalar dışında beş yıl boyunca dokunamamıştır. Bu durum, ekonomi politikalarını büyük oranda kısıtlamış ve yerli sanayinin gelişiminin ve dış etkilere karşı korunmasının önünde büyük engel oluşturmuştur.²⁶

Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarından Türkiye'nin payına düşen kısmının ödenmesi kabul edilmiş olup, bu durumun milli ekonominin gelişimine olumsuz etkileri olmuştur.²⁷

Cumhuriyetin ilk on senesinde sanayi açısından kalkınma noktasında büyük oranda özel sektöre güvenilmiştir. 1924 yılında girişimcilerin finansmanını desteklemek üzere sermayesi kısmen halka ait İş Bankası kurulmuştur.²⁸

Sanayi ve madencilik alanındaki girişimcilerin desteklenmesi ve mevcut fabrikaların işletilmesi amacıyla da 19 Nisan 1925 tarihinde Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.²⁹

Ancak, bu tarihlerde yatırıma yönelik olarak kullanılabilecek sermaye son derece yetersiz durumda olup, işletme bilgisi ve teknik uzmanlık ise neredeyse bulunmamaktadır.³⁰

Kuruluş aşamasında ekonomik olarak çok büyük sorunlar ile karşı karşıya kalan Türkiye'nin elinde çok az sayıda üretim altyapısı bulunmaktadır. Altyapı tesisleri ve demiryolları ise yabancıların elinde veya onların ihtiyaçlarına göre yerleştirilmiştir.³¹

²³ Erdiñ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Ankara: İmaj Yayınevi, 7. Baskı, 2004, 43.

²⁴ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 47.

²⁵ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 50.

²⁶ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, Ankara: İmge Kitabevi, 24. baskı, 2019, 47.

²⁷ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 50.

²⁸ Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, *Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa)*, Washington (D.C.), 1951, 20.

²⁹ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sanayi-ve-maadin-bankasi/>, Erişim 25.01.2024.

³⁰ *Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa)*, 20.

³¹ Özer Ertuna, “1923'ten Bugüne Türkiye Ekonomisi ve 2023'e Doğru Hedefler”, *Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği Muhasebe ve Finans Dergisi*, 21, 2004, 6-17.

28 Haziran 1927’de “1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe alınmış ve bu kapsamda sanayi yatırımlarına yönelik gümrük vergisi muafiyeti, ücretsiz hazine arazisi sağlanması, uygun şartlarla hazine arazisi satışı, çeşitli ekonomik destekler gibi çeşitli teşvikler getirilmiştir.³²

1923-1929 döneminin en belirleyici iki faktörü Lozan Barış Antlaşması ile bu dönemin sonunda ortaya çıkan ve dünya ekonomisini derinden sarsan büyük ekonomik kriz olmuştur. Bu kriz ilginç bir tesadüf sonucu Lozan çerçevesinde uygulanan çeşitli ekonomik sınırlamaların kalkacağı ve Osmanlı Devleti’nden kalan borçların ödenmeye başlanılacağı zamana denk gelmiştir.³³

1929 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz, tüm dünyanın çeşitli sonuçlarıyla yüzleştiği ilk büyük ekonomik kriz olmuştur. 24 Ekim 1929 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri’nden başlayarak tüm gelişmiş ülkeleri etkilemiş olan kriz, tarihe “Kara Perşembe” olarak geçerek 2. Dünya Savaşına kadar sürmüş ve binlerce firma iflas etmiştir. Borsanın çöküşüyle beraber fiyatlarda büyük düşüşler olmuş, ABD’deki en büyük deflasyon olayı olan ekonomik kriz sürecinde fiyatlarda ve piyasadaki para miktarında yüzde 30’lara varan azalma gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak neredeyse her dört kişinin birisi işini kaybetmiştir.³⁴

Yerli sanayi ürünleri ise 1928 yılına kadar Lozan Antlaşmasının dondurduğu gümrük tarifeleri yüzünden yabancı ürünlerle rekabet etmek zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan büyük kriz ile beraber ise büyük ölçüde tarım ürünleri ve hammaddelere dayalı kalmış Türkiye ekonomisi süreçten büyük zarar görmüştür.³⁵

Bu kriz sonucunda tarım ürünleri piyasasında da fiyatlar büyük bir hızla düşmüş ve bu durum karşısında bir çeşit “ekonomik seferberlik” ilan edilerek çeşitli önlemler alınmak zorunda kalmıştır.³⁶

Bu kapsamda yerli malının özendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüş, tasarruf sağlanması ve ekonomik dengeleri korumaya yönelik yeni kanunlar çıkarılmıştır.³⁷

20 Şubat 1930 tarihinde çıkarılan “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun” ile hükümete ekonomiye ilişkin olarak geniş yetkiler verilerek büyük ekonomik kriz sonucunda para piyasalarında ortaya çıkan ve ekonomik istikrarı olumsuz düzeyde etkileyecek seviyeye ulaşan kur dalgalanmalarının önüne geçilmek istenilmiştir.³⁸

³² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sanayi-tesvik-kanunu/>, Erişim 25.01.2023.

³³ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 45.

³⁴ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1929-ekonomik-buhrani/>, Erişim 25.10.2023.

³⁵ *Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa)*, 20.

³⁶ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 52.

³⁷ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 64.

³⁸ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-parasinin-kiymetini-koruma-hakkinda-kanun/>, Erişim 25.01.2023.

Ekonomik kriz, Türkiye’yi batı ülkelerine kıyasla daha az etkilemekle beraber ekonomide önemli darboğazlar ortaya çıkarmış ve “yeni politika arayışları açısından” bir kırılma noktası haline gelmiştir.³⁹

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özel sektöre olan güven derinden sarsılmış ve her ülke kendi koşullarına göre yeni ekonomik model arayışına girmiştir. Bu dönemde artık daha fazla kabul gören görüş “özel teşebbüsün yapamadığını devlet yapsın” yerine “ülke için yararlı ve gerekli olanı devlet yapsın” haline gelmiştir.⁴⁰

Ülke için stratejik önemi olan askeri durumu da değerlendiren hükümetler, milli bağımsızlık yolunda kendi kendine yeten bir ekonomiye en kısa sürede ulaşmanın yolu olarak devlet girişimciliği sistemine yönelmeye başlamışlardır.⁴¹

Yukarıda da ifade edildiği üzere 1923-1929 yılları arası dönem, Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik olarak ayağa kalkmaya çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemde mümkün olan her alanda tasarruf edilmeye çalışılmış, bürokrasinin temel ihtiyaçlarından kâğıt ve kırtasiye alımlarında da bu yaklaşım benimsenerek 13 Ocak 1926 tarihli ve 713 sayılı “Muvazenei Umumiye Dâhilindeki Devairin Kırtasiye İhtiyacının Sureti Tedarikine Ait Kanun” çıkarılmış⁴² ve Kırtasiye Başmemurluğu kurulmuştur. Kırtasiye Başmemurluğunun Maliye Bakanlığı Levazım Müdürlüğü altında kurulduğundan hareketle, İkinci Meşrutiyet dönemi Maliye Bakanlığı teşkilatında kâğıt ve kırtasiye tedariki ile görevli birimin Levazım Bürosu olduğu tahmin edilmektedir.⁴³

Devlet Malzeme Ofisinin (DMO) tarihçesini doğrudan inceleyen herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Resmi Gazete ve Meclis Tutanakları ile DMO tarafından bugüne kadar hazırlanan çeşitli yayınlar, kurum içerisinde hazırlanan çeşitli raporlar ve tasnif edilmemiş belgelerden yararlanılmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmeler ve DMO ile bağlantılı diğer konular hakkında çeşitli kaynaklardan da faydalanılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile Türkiye’nin merkezi satınalma kurumu olan DMO’nun kuruluşuna kadar geçen süreç ve 1954 yılı sonrasındaki tarihi gelişimi ile ilgili dönemlerin ekonomik şartları arasındaki ilişki incelenmiş ve Devlet Malzeme Ofisinin devlet yapılanmasındaki yeri ve önemi incelenmiştir.

³⁹ İsmet Ergün, “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumundan ayrı basım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, 257.

⁴⁰ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 65.

⁴¹ *Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa)*, 20-21.

⁴² Resmi Gazete, Sayı: 279, Tarih: 24/01/1926.

⁴³ *Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1955, 1.

Çalışma 3 bölüm halinde hazırlanmış olup, bölümler;

- Kırtasiye Başmemurluğu Döneminden Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresine (1926-1946),
- Savaş Sonrası Dönemden Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşu ve İlk Yıllarına (1946-1960),
- Devlet Malzeme Ofisinin 1961-1980 Dönemi Faaliyetleri,

şeklinde oluşturulmuştur.

İlk bölümde Kırtasiye Başmemurluğu, Kırtasiye Müdürlüğü ve Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemlerindeki teşkilat yapıları, yürütülen faaliyetler ile faaliyetlere etki eden çeşitli ekonomik gelişmelere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı sonrası yürütülen yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında teşkilat yapısının önce Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğüne, sonrasında ise Devlet Malzeme Ofisine dönüşüm süreçleri nedenleriyle beraber ele alınmış ve yürütülen faaliyetlerin sonuçları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Devlet Malzeme Ofisinin gelişmesi ve faaliyetlerinin genişlemesine ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiş, bunun yanında merkezi satınalma kurumu olarak yerli sanayinin gelişimine verdiği katkılar anlatılmıştır.

Böylelikle Kırtasiye Başmemurluğu döneminden başlayarak Devlet Malzeme Ofisinin faaliyet yürüttüğü dönemlere ilişkin ulaşılabilen birinci el kaynaklar çerçevesinde kurumun 1926 yılından 1980 yılına kadar yürüttüğü faaliyetler detaylı bir şekilde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRTASIYE BAŞMEMURLUĞU DÖNEMİNDEN
DEVLET KIRTASIYE VE MATBUA İDARESİNE
(1926-1946)

1.1 Kırtasiye Başmemurluğu (1926-1933)

Girişte aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de “Kırtasiye Başmemurluğu”nın kurulduğu 1926 yılına kadar kırtasiye ve kâğıt benzeri ihtiyaçların temini için merkezi bir yapı bulunmamaktaydı. Maliye Bakanlığının da kâğıt ve kırtasiye benzeri ihtiyaçları, 1926 yılına kadar Bakanlık bünyesinde levazım birimleri tarafından tedarik edilmiş olup, tüm kurumları kapsayan merkezi bir yapılanma mevcut değildi.

Bu konudaki ilk önemli düzenleme, 25 Mart 1925 tarihli “Devair-i devletin tedarikini lüzum gördüğü mevadd-ı kırtasiyenin Avrupa’daki fabrikalarına sipariş edilmek suretiyle temini”ne ilişkin kararnamedir. Kararname ile kırtasiye ve kâğıt benzeri ihtiyaçların ayrı ayrı alınmasının maliyetleri artırdığına dikkat çekilerek, bu malzemelerin doğrudan Avrupa’daki fabrikalardan 6 aylık dönemler halinde teminine yönelik bir karar alınmıştır.⁴⁴ Kararname, Hükümetin kamu ihtiyacı malzemelerden mümkün olanlara yönelik merkezi alım yönteminin uygulanması konusunda ilk adım olmuştur.

Asıl önemli gelişme ise 13 Ocak 1926 tarihli ve 713 sayılı “Muvazenei Umumiye Dâhilindeki Devairin Kırtasiye İhtiyacının Sureti Tedarikine Ait Kanun” ile kamunun kırtasiye ihtiyaçlarının temini için Maliye Bakanlığının görevlendirilmiş olmasıdır.⁴⁵

Bu gelişmeden sonra “16 Kânunusani 1926 tarihli ve 713 sayılı Kırtasiye Kanunu Mucibince Tanzim Olunan Talimatname” yürürlüğe konulmuştur.⁴⁶

Talimatnamede, 713 sayılı Kanun’a ihtiyaç duyulma sebepleri; merkez ve taşrada yer alan kurum ve kuruluşların kâğıt ve kırtasiye ihtiyaçlarını ayrı ayrı tedarik etmesi, bu tedarik şeklinin aynı malzemelerin farklı fiyatlarla alınmasına yol açması nedeniyle hazinenin faydasına olmadığı ve bütçede yaklaşık bir milyon liraya varan kâğıt ve kırtasiye giderlerinde hazine faydasına düzenleme yapma ihtiyacının ortaya çıkması şeklinde özetlenmiştir.⁴⁷

Ayrıca, 12 Mayıs 1926 tarihli Talimatnamede yer alan;

“Devlete ait mübayaat-ı umumiyenin vahdetinde na-mahdut muhassenat mevcut olmasına rağmen hükûmetçe şimdilik yalnız kırtasiyenin tevhid-i mübayaası hususunun iltizam olunmasındaki esbap ve avamilin başlıcası umumi mübayaatın muhtaç olduğu teşkilat-i idariyenin henüz tekemmül etmemesindendir. Sinin-i âtiyede hâsıl olacak tecarüb ve tekemmüle göre mübayaat tevhit ve tevsî olunmak üzere şimdilik yalnız devairin kırtasiye ihtiyacatının hazinece tevhidten mübayaa ve temini teemmül olunmuş ve bapta yapılacak muamelat-ı esasiye âtîde tarif olunmuştur.”⁴⁸

⁴⁴ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-1.13-20-20, (25.03.1925). Bkz. **EK 1**.

⁴⁵ Resmi Gazete, Sayı: 279, Tarih: 24/01/1926.

⁴⁶ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

⁴⁷ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

⁴⁸ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

şeklindeki ifadeler dikkat çekicidir.

Burada, devletin yapacağı satın almaların tek elden yürütülmesinde sınırsız faydalar olduğu, hükümet tarafından şimdilik sadece kırtasiye alanında tek elden satın almaya yönelmesinin sebebinin tüm kamu satın almalarının tek elden yürütülmesine yönelik bir yapılanmanın bulunmaması olduğu ve ileride elde edilecek tecrübeler ve gelişmelere göre sürecin değerlendirileceği belirtilmiştir. 1926 yılında hükümetin uzun vadede bir merkezi satınalma yapılanması planladığı anlaşılmakta olup, her geçen yıl bu yönde adımlar atılmıştır.

713 sayılı Kanunu yürütmek üzere Maliye Bakanlığı Levazım Müdürlüğüne bağlı bir Kırtasiye Başmemurluğu kurulmuş ve 1933 yılına kadar bu isimle faaliyetlerini yürütmüştür.⁴⁹

Talimatnamenin “Devair-i Merkeziyece Yapılacak Muamele” başlığı altındaki 8. maddesi incelendiğinde, Kırtasiye Başmemurluğu yapılanmasının Ankara ve İstanbul olarak iki ana kola ayrıldığı görülmektedir. Başlangıçta Ankara deposu merkezi hükümetin, İstanbul deposu ise İstanbul ve diğer vilayetlere malzeme temininden sorumlu olacak şekilde planlanmıştır.⁵⁰ İlerleyen dönemlerde diğer depoların da faaliyete geçmesiyle tedarik zinciri güçlendirilmiştir.

713 Sayılı Kanun’un görüşmelerine ilişkin tutanak incelendiğinde, Maliye Vekili Hasan Bey, “Tahsis edilen 1 Milyon lira ile fabrika kurma amacınız var mı?” şeklindeki soruya, ileride kâğıt fabrikası kurma amacının olduğu cevabını vermiştir. Ayrıca, kâğıtlarda filigran olmaması nedeniyle suiistimaller yaşandığı kayda geçmiştir.⁵¹ Buradan uzun vadede yerli üretim ile ilgili bir planlama yapıldığı da anlaşılmaktadır.

713 sayılı Kanun’un 1926 yılında yürürlüğe girmesi sonrasında mevcut senelik ihtiyaçların Avrupa’daki üreticilerden Haziran öncesi tedarikinin yapılamayacağı anlaşıldığından Maliye Bakanlığının teklifi üzerine 3 Mart 1926 tarihli kararname ile ihtiyacın dörtte birinin pazarlık usulüyle iç piyasadan teminine karar verilmiştir.⁵² Kalan kısım ise direkt olarak üreticilerden aynı usul ile temin edilmiştir.

Bir örneği ekte yer alan çeşitli zamanlardaki Kararnameler ile kırtasiye depolarındaki fiyatların uygun olması nedeniyle hâlihazırda kırtasiye depolarından satış yapılmayan Himaye-i Etfal, Türk Ocakları, Hilal-i Ahmer, Tayyare Cemiyeti, liman şirketleri, belediyeler, Ziraat Bankası, Merkez Bankası, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi gibi çeşitli

⁴⁹ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 1.

⁵⁰ *Resmi Gazete*, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

⁵¹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c021/tbmm02021040.pdf>, Erişim 20.10.2023.

⁵² *BCA, 30-18-1-1.21-67-7, (03.11.1926)*, Bkz. **EK 2**.

kurum ve kuruluşlara da satış yapılamaya başlandığı ve satış yapılan kurum ve kuruluş sayısının ilerleyen yıllarda giderek arttığı görülmüştür.⁵³

Ayrıca, 713 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle beraber Avrupa'dan malzeme satın alınması için personel görevlendirilmesi, malzemelerin temin süreçlerine ilişkin çeşitli iş ve işlemlere ilişkin yapılan düzenlemeler, ihtiyaç duyulan ödeneklerin temini ve kırtasiye alımları için ayrılan ödeneklerin düzenlenmesi gibi işlemler Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile düzenlenmiştir.⁵⁴

Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 6 Nisan 1932 tarihinde uygun görülen "Muvazenei Umumiye Dâhilindeki Dairelerinin Kırtasiye İhtiyaçlarının Tedarik Suretine Dair Olan Kanuna Müzeyyel 1/296 Sayılı Kanun Lahiyası ve Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları"nda 713 sayılı Kanuna ihtiyaç duyulmasının nedenleri; kamu kurum ve kuruluşlarının kırtasiye ihtiyaçlarını ayrı ayrı tedarik etmesi, ayrı ayrı tedarik edilen malzemeler arasında ciddi fiyat farklılıkları ve yükseklikleri olması, ihtiyaç anında malzeme tedarik edilmesinde karşılaşılan zorluklar, satın alınan malzemelerde kalite ve standardın sağlanamaması, malzemelerin ayrı ayrı temin edilmesi nedeniyle arada fazla aracı olmasının fiyatlara yansıyan ciddi olumsuz etkileri ve malzemelerin tek elden tedarik edilmemesi nedeniyle ortaya çıkan maliyet artışlarının hazineye olumsuz etkileri şeklinde özetlenmiştir.⁵⁵

Ayrıca Maliye Bakanlığınca hazırlanan söz konusu kanun teklifinde 713 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden 1932 yılına kadar geçen sürecin değerlendirmesi yapılmak suretiyle,

- 713 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği dönemde yıl içerisinde ihtiyaç duyulacak malzeme miktarını, malzeme çeşitlerini ve bunların maliyetini öngörmenin mümkün bulunmadığı,
- Tahmini olarak yapılsa da fiiliyatla uyuşmayacağı için satınalma süreçlerinin yönetiminin yapılamayacağı ve depolara tahminlere göre malzeme alınıp kurumlara da bütçe verilmesi halinde, kurumların ihtiyaç duymasalar da bütçelerini kullanabilmek adına depolarda ulaşılabilen malzemeleri temin etmesiyle ihtiyaç fazlası satınalma yapmalarına sebep olacağı,
- Kurumlara verilen ödeneklerin etkin kullanılabilmesi adına depolarda malzeme yeterliliğinin ve çeşitliliğinin sağlanmasının önemli olduğu,

⁵³ BCA, 30-18-1-1.25-50-6, (09.09.1927); BCA, 30-18-1-1.28-21-5, (11.04.1928); BCA, 30-18-1-1.27-81-9, (15.02.1928); BCA, 30-18-1-2.33-5-2, (14.01.1933); BCA, 30-18-1-2.32-77-15, (19.12.1932); BCA, 30-18-1-2.19-26-11, (12.04.1931); BCA, 30-18-1-2.30-51-20, (13.07.1932); BCA, 30-18-1-2.30-54-19, (19.07.1932); BCA, 30-18-1-2.12-47-9, (05.07.1930); BCA, 30-18-1-2.25-8-1, (31.01.1932); BCA, 30-18-1-2.22-55-4, (27.07.1931); Bkz. EK 3.

⁵⁴ BCA, 30-18-1-1.30-58-20, (26.09.1928); BCA, 30-18-1-2.22-56-9, (02.08.1931); BCA, 30-18-1-2.20-36-16, (31.05.1931); BCA, 30-18-1-2.28-38-18, (17.05.1932); BCA, 30-18-1-2.20-37-2, (31.05.1931); BCA, 30-18-1-2.28-32-9, (27.04.1933); BCA, 30-18-1-2.25-5-5, (13.01.1932); BCA, 30-18-1-2.4-38-16, (03.07.1929).

⁵⁵ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023072.pdf>, Erişim 24.01.2024.

- Üreticilere malzeme siparişi verilirken fabrikaların daha az yoğun olduğu zamanda ve doğru miktarlarda sipariş verilmesi sağlanarak önemli fiyat avantajları sağlanabileceği,
- Kurumların kırtasiye ihtiyacının artması nedeniyle malzemelerin toplu olarak temin edilmesi ile sağlanacak fiyat avantajlarının öneminin daha da arttığı, ayrıca bu şekilde temin edilen ürünlerde standardın ve kalitenin de sağlanmasının mümkün olacağı,
- Yaşanan grevler, üreticilerin yaşadığı finansal sorunlar ve sevkiyatlarda yaşanan sorunlar tedarikçilerin sözleşme gereklerini zamanında yapmalarına engel olabildiği ve bu durumun fazladan stok yapmanın önemini artırdığı,

belirtilerek üç milyon liralık bir sermaye temini talep edilmiştir.⁵⁶

Maliye Encümeninin Bütçe Encümenine gönderilmek üzere Meclis Başkanlığına sunduğu mazbatada ise kanun teklifine ilişkin önemli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kırtasiye malzemesi temininin merkezi tedarikine ilişkin herhangi bir eleştiriye yer verilmemiş, dönemin finansal şartları çerçevesinde sermaye miktarının daha düşük tutulmasının yeterli olacağı kanaatiyle bir buçuk milyon lira olarak düzeltme yapmıştır. Mazbatada;

- Geçen yıllar içerisinde malzeme ihtiyacının artık öngörülebildiği ve bir tutar tahsis edilmesinin uygun olacağı,
- Malzemelerin çeşitlerinin, fiyatlarının ve miktarlarının tespitinde tecrübe eksikliğinden kaynaklı bazı sorunlar yaşanmış olsa da stok çeşitlerinin ihtiyaçlara yönelik olarak iyi bir şekilde belirlendiğinin anlaşıldığı,
- İlk senelerde alış fiyatının üzerine eklenen idare masrafı fazla olsa da büyük miktarda mal alımı kaynaklı sağlanan tasarrufun bunu telafi ettiği,
- 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin kırtasiye fiyatlarını düşürerek elinde büyük stok bulunanları zarara uğratması nedeniyle piyasadan yüksek fiyatlarla kurumlara malzeme temini sağlanmak zorunda kalındığı,
- Büyük miktarda sipariş verilen fabrikada grev çıkmasının siparişin gecikmesine neden olduğu,
- Kırtasiye fiyatlarının Bakanlıkça yılda bir defa ve bir sene için idare masrafları üzerine konularak belirlendiği ve 6 senelik süreçte idare masrafları çıkıldıktan sonra bir buçuk milyon liraya yakın kar elde edildiği,
- Malzeme fiyatlarındaki düşüşler ve kurumlara tahsis edilen ödeneklerdeki düşüş eğilimi nedeniyle bir buçuk milyon liralık kredinin yeterli olacağı,⁵⁷

şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır.

⁵⁶ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023072.pdf>, Erişim 24.01.2024.

⁵⁷ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023072.pdf>, Erişim 24.01.2024.

Sonuç olarak, 23 Haziran 1934 tarihli ve 2540 sayılı “13/01/1926 tarih ve 713 numaralı kanuna müzeyyel ve kırtasiye stoku için bir buçuk milyon liralık mütedavil sermaye ittihazına dair kanun” ile söz konusu sermaye temin edilmiştir.⁵⁸

1926 ile 1933 yılları arasında kâğıt ve kırtasiye malzemelerinin merkezi tedarikinden elde edilen kamu faydası sonrasında hükümetler, ileriki bölümlerde görüleceği üzere zamanla teşkilat yapısının genişletilmesi ve sermaye miktarının artırılmasına yönelik çeşitli kararlar almıştır.

1.1.1 Kırtasiye Başmemurluğunun Teşkilat Yapısı

1926, 1927 ve 1928 yıllarına ilişkin bütçe kanunları eklerinde Maliye Bakanlığı teşkilatının kadrolarına yer verilmiş olup, sonrasında bu kadrolar 18 Mayıs 1929 tarih ve 1452 sayılı “Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun”a eklenmiş ve Kanun’un ikinci maddesi ile de kurumlara ilişkin özel kanunlar çıkarılıncaya kadar Kanun ile tespit edilen kadroların teşkilat kanunu hükmünde olduğu kararlaştırılmıştır.⁵⁹

Bahse konu bütçe kanunları ve 1929 tarihli bütçe kanunlarının eklerinde yer alan kadrolara göre Maliye Bakanlığı Merkez Teşkilatı; “Müsteşarlık, Muhasebe-i Umumiye Müdüriyeti Umumisi, Varidatı Umumiye Müdüriyeti Umumisi, Memurin Müdüriyeti, Düyunu Muntazame Müdüriyeti, Emlaki Milliye Müdüriyeti, İstatistik Müdüriyeti, Hazine, Vezne ve Muamelatı Nakdiye Müdüriyeti, Hukuk Müşavirliği, Kalemî Mahsus Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti, Pul ve Kıymetli Evrak ve Levazım Müdüriyeti, Tasfiye-i Hesabat Müdüriyeti, Heyeti Teftişîye, Darphane-i Milliye Müdüriyeti, Damga Müdüriyeti” şeklinde olmuştur.⁶⁰

Kırtasiye Başmemurluğunun, “Pul ve Kıymetli Evrak ve Levazım Müdüriyeti” bünyesinde yer aldığı anlaşılmıştır.

Maliye Bakanlığı bünyesinde kurulan Kırtasiye Başmemurluğu, merkez ve taşra teşkilatı ile kırtasiye teminine ilişkin faaliyetlerini yürütmüştür. Kırtasiye Başmemurluğunun merkez ve taşra teşkilatına aşağıda yer verilmiştir.

- Ankara merkez deposu,
- Ankara kırtasiye muhasipliği,
- İstanbul Dolmabahçe deposu,
- İstanbul Sarayburnu deposu,
- İzmir deposu,
- Mersin deposu,

⁵⁸ Resmi Gazete, Sayı: 2742, Tarih: 03/07/1934.

⁵⁹ Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı, 86.

⁶⁰ Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı, 86.

- Trabzon deposu,
- Samsun deposu,
- Erzurum deposu,
- Eskişehir deposu (1931 yılı Haziran ayında lağvedilmiştir),
- Bitlis deposu (1931 yılı sonuna doğru kurulmuştur).⁶¹

İstanbul ve Ankara depoları ana depolar olarak belirlenmiştir. Teşkilatın personel yapısına aşağıdaki tabloda yer verilmiş olup, tablo incelendiğinde personel sayısının asgari düzeyde tutularak iş ve işlemlerin yürütüldüğü ve işletme maliyetinin önemli oranda azaltıldığı görülmüştür.

Tablo 1 Kırtasiye Başmemurluğu Teşkilat Yapısı ve Personel Sayıları⁶²

DEPO	PERSONEL SAYILARI
Ankara merkez deposu	1 Başmemur, 1 Muhasebe Memuru, 1 Ambar Memuru, 1 Ambar Kâtibi, 1 Muaddit (Sayman), 1 Bekçi ve Odacı, 1 Hammal
Ankara kırtasiye muhasipliği	1 Muhasip, 1 Muamelat Memuru (1 süre istihdam edilmiştir), 1 Daktilo
İstanbul Dolmabahçe deposu	1 Başmemur, 1 Muhasip, 1 Muhasebe Kâtibi, 2 Ambar Memuru, 2 Ambar Kâtibi, 1 Ambar Kâtibi (farklı ücretle), 1 Mutemet ve Sevk Memuru, 1 Mutemet ve Sevk Memuru Muavini, 1 Evrak mukayyidi, 1 Daktilo, 1 İşçi, 3 İşçi (farklı ücretle), 2 Bekçi
İstanbul Sarayburnu deposu	1 Depo Memuru, 1 Muhasebe Memuru, 1 Muhasebe Kâtibi, 1 Muhasebe Kâtibi (farklı ücretle), 2 Ambar Memuru, 1 Ambar Kâtibi, 1 Ambar Kâtibi (farklı ücretle), 2 İşçi
İzmir deposu	1 Depo Memuru, 1 Muavin, 1 Bekçi, 1 Hammal
Mersin deposu	1 Depo Memuru, 1 Depo Kâtibi, 1 Sevk Memuru, 1 Hammal
Trabzon deposu	1 Depo Memuru, 1 Kâtip, 1 Hammal
Samsun deposu	1 Depo Memuru, 1 Hammal
Erzurum deposu	1 Depo Memuru, 1 İşçi
Eskişehir deposu	1 Depo Memuru, 1 Depo Memuru Muavini, 1 İşçi,
Bitlis deposu	1 Depo Memuru, 1 İşçi

713 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle beraber tüm giderler toplam satış tutarının yüzde 5'i civarına denk gelen 277.568,49 lira olmuştur. Bu tutar; personel giderleri, mefruşat alımı, malzeme sigorta bedelleri, depo binaları, bina tamirat masrafları, bina düzenlemeleri, nakliye giderleri, elektrik, ısınma, iletişim giderleri gibi tüm masrafları kapsamıştır. Bu giderlerin

⁶¹ Maliye Müsteşarı Ali Rıza, *16 kanunisani 1926 tarih ve 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki ve tatbikattan elde edilen netayiç ve fevait hakkında rapor*, Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, 1933, 91-93.

⁶² Ali Rıza, *713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor*, 91-93.

içerisinde tek seferlik olanlar tekrar etmeyeceği için yıllık ortalama giderin ilerleyen dönemde düşmesi öngörülmüştür. Vergi tahsilatlarında bile yüzde 10 olarak öngörülen masraflar (Örneğin mülga aşar vergisi nizamnamesi) göz önüne alındığında ticari esaslara göre çalışan bir idarenin yüzde 5 gider ile çalışması önemli bir başarı olmuştur.⁶³

Kâğıt ve kırtasiye alımlarına ilişkin süreçler, 1933 yılına kadar Maliye Müsteşarı Ali Rıza Bey yönetiminde yürütülmüş olup, Ali Rıza Bey'in 31 Mayıs 1933 tarihli raporunda, tedarik süreçlerinin ilerleyen dönemde bu işe özel atanacak bir müdür ve onun yönetimindeki teşkilat ile yürütülmesi önerilmiştir.⁶⁴ 1933 yılından itibaren ise Kırtasiye Müdürlüğü faaliyete geçirilmiştir.⁶⁵

1.1.2 713 Sayılı Kanun'un Uygulanması

713 sayılı Kanun ile kamuda merkezi satın almanın ilk uygulaması kırtasiye alanında başlamıştır. 713 Sayılı Kanun, 1926 yılından 1946 yılında Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü kuruluncaya kadar yürürlükte kalmış olup, kâğıt ve kırtasiye ihtiyaçları bu kanun kapsamında temin edilmiştir.⁶⁶

Ayrıca, "16 Kânunusani 1926 Tarihli ve 713 Numaralı Kırtasiye Kanunu Mucibince Tanzim Olunan Talimatname" 12 Mayıs 1926'da yürürlüğe girmiştir. Talimatnamede tüm birimleri ilgilendiren talimatlara aşağıdaki başlıklar altında yer verilmiştir:

- "Hazinece Yapılacak Muamele
- Devair-i Merkeziyece Yapılacak Muamele
- Devair Levazım İdarelerince Suret-i Kayıt
- Vilayat Sevkiyatı
- Vilayatça Suret-i Kayıt ve Tevzi
- Kaza Muamelatı"⁶⁷

Bu çerçevede;

- Tespit edilen kâğıt ve kırtasiye ihtiyacının Avrupa'daki fabrikalardan doğrudan sipariş ile temin edileceği,
- Alımların Müzayede ve Münakasa ve İhale Kanunu'nun hangi maddesi çerçevesinde yapılacağı,

⁶³ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 87.

⁶⁴ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 128.

⁶⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 1.

⁶⁶ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

⁶⁷ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

- Kâğıt ve kırtasiye malzemesine ilişkin tedarik zincirindeki sipariş/sevk/dağıtım/ teslim/kayıt vb. tüm işlemlerin sürece dâhil tüm birimlerce nasıl yapılacağı,⁶⁸

detaylı olarak belirlenmiştir.

Talimatnamenin “Devair-i Merkeziyece Yapılacak Muamele” başlığı altındaki 5. maddesinde geçen “yüzde 75” ifadesi,⁶⁹ 12 Temmuz 1931 tarihli ve 11463 sayılı Kararname ile “yüzde 50” olarak değiştirilmiştir.⁷⁰

Talimatnamede ileride elde edilecek tecrübelerle göre merkezi alımların kapsamının yeniden değerlendirileceği belirtilmiş olup,⁷¹ bu kapsamda 1926 yılından 1933’e kadar geçen süreç, Maliye Bakanlığı bünyesinde incelenmiştir.

Diğer taraftan, kamu alımlarına ilişkin ilk yasal düzenleme, “Müzâyede ve Münâkasa ve İhâlât Kanunu” olup, kamu alımlarının hangi usullerle yapılacağı hükme bağlanmıştır.⁷²

Kanunun “Pazarlık suretiyle ihale” başlıklı On Sekizinci Maddesi’nin (z) fıkrası şu şekildedir:

“Muamelâtı hafi tutulması, lüzumu, imalatı münhasıran muhterilerine ait beratlı eşyadan bulunması, emniyet-i umumiye nokta-i nazarından münakasa ve müzayedeye vaz’ı caiz bulunmaması, nevi ve istimallerinin hususiyetine binaen veya menfaat-i Hazine dolayısıyla menşe husullerinde intihap ve iştiraları iktiza etmesi, esbab-ı gayr-i melhuzadan dolayı kesb-i müstaceliyet edip münakasa veya müzayede icrasına mütehammil olmaması sebepleriyle pazarlık suretiyle icrası Heyet-i Vekile kararına iktiran edecek muamelât.”⁷³

Kâğıt ve kırtasiye alımlarının yurtdışından ve doğrudan üreticilerden alınma zorunluluğu, Kanun’da yer alan diğer alım yöntemlerinin uygulanmasını mümkün kılmamıştır.

Talimatname’nin “Hazinece Yapılacak Muamele” başlığı altındaki 1. maddesinin Kanun ile ilgili kısmı ise;

“Mezkûr defatir ve evrak-ı matbua için iştirâ edilecek kâğıt vesaire ile bilumum mevadd-ı kırtasiyenin istimallerinin hususiyetine ve menfaat-ı hazine dolayısıyla menşe-i husullerinde iştiraları iktiza eylemesine mebni mezkûr kâğıt ve bilumum mevadd-ı kırtasiye Müzayede ve Münakasa ve İhâlat Kanununun on sekizinci maddesinin (z) fıkrası mucibince pazarlıkla tedarik edilecektir.”⁷⁴

⁶⁸ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

⁶⁹ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

⁷⁰ Resmi Gazete, Sayı: 1855, Tarih: 22/07/1931.

⁷¹ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

⁷² Resmi Gazete, Sayı: 97, Tarih: 28/04/1925.

⁷³ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300661.pdf, Erişim tarihi 20.10.2023.

⁷⁴ Resmi Gazete, Sayı: 370, Tarih: 12/05/1926.

şeklinde olup, Kırtasiye Başmemurluğu döneminde gerçekleştirilen alımlar bu hüküm çerçevesinde yapılmıştır.

1.1.3 Maliye Müsteşarı Ali Rıza Bey'in Raporunda Kırtasiye Başmemurluğu

Maliye Müsteşarı Ali Rıza Bey tarafından hazırlanan 31 Mayıs 1933 tarihli “713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor”⁷⁵ Kanun’un uygulamaya alındığı 1926 yılından 1932 yılının ilk 6 ayına kadar olan döneme ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

Rapora göre, 1926 yılından 1932 yılının ilk 6 ayına kadar olan dönemde Hazinece elde edilen tasarruf 2 Milyon liradan fazladır.⁷⁶

Rapor içerisinde Maliye Bakanlığına sunulan 13 Temmuz 1927 tarihli bir başka rapora da yer verilmiştir. Bu rapor da İstanbul kâğıt tüccarlarının kırtasiye malzemelerinin doğrudan Avrupa’daki üreticilerden alınmasına yönelik itirazlarına cevaben Bakanlığı bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır.⁷⁷

1927 tarihli raporda, detaylı bir şekilde kırtasiye malzemesi ihtiyacının doğrudan Avrupa’daki üreticilerden temini ile yurtiçindeki tüccarlardan temini arasında kıyaslama yapılmış, hem İstanbul, hem de Ankara depoları üzerinden yapılan maliyet hesaplamaları sonucunda aynı malzemeleri Avrupa’daki üreticilerden doğrudan teminin yurtiçindeki tüccarlardan alındığındaki maliyetin yaklaşık yüzde 25’ine denk geldiği ortaya konulmuştur. Bir başka deyişle önceden 4 liraya alınan malzemeler, 713 sayılı Kanun’un uygulamaya alınmasıyla beraber ortalama 1 liraya alınmaya başlanmıştır. Raporda uzunca bir listeye yer verilmiş ve aradaki fiyat farkları detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Tablolar incelendiğinde büyükşehirlerden diğer illere doğru fiyat makasının daha da açıldığı görülmüştür.⁷⁸

Raporda, temin edilen ürünlerin en önemlisi olarak görülen kâğıtlardaki standart ve kalite farkı vurgulanarak daha uyguna daha kaliteli ve standart kâğıt temin edildiği belirtilmiştir.⁷⁹

Dönemin İstanbul tüccarlarının süreci çok yakından takip ettiği ve süreçten zararlı çıkan kesim olarak açık aradıkları, açık bulabilmeleri halinde durumu iletecekleri değerlendirilmiştir.⁸⁰

Tüccarlardan yapılan alımlarda yaşanan sorunlara örnek olarak Eski Maliye Başmüfettişi İbrahim Bey’in İstanbul Defterdarlığında yaptığı soruşturmada, ikinci kalite kurşun kalemelerin birinci kaliteymiş gibi, ikinci hamur cinsinden kâğıtların birinci hamur cinsindenmiş gibi

⁷⁵ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor.

⁷⁶ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, I.

⁷⁷ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 1.

⁷⁸ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 6-13.

⁷⁹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 13.

⁸⁰ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 14.

satıldığı tespit edilmiş ve tüccarların bazen kurumlarda çalışanların eksik bilgisinden faydalanmaya çalıştığını göstermiştir. Burada aslında kırtasiye malzemelerini tek elden temin ederek ürün uzmanlaşmasının da sağlandığı ve böylece doğru ürünü doğru fiyattan alma imkânının ortaya çıktığı vurgulanmıştır.⁸¹

1927 tarihli Raporda, tüccarların gereksiz kaliteli ürün alındığı iddialarına da yanıt verilmiştir. Yapılan işlerin doğası gereği her kurumda işin cinsine göre farklı kalitede kâğıt kullanıldığı belirtildikten sonra, düşük kalite ve dolayısıyla daha uygun fiyatlı bir kâğıda ihtiyaç olduğu halde dönem dönem tüccarların ellerinde başka kâğıt olmadığını belirterek daha yüksek kaliteli ve pahalı kâğıt sattıkları, bunun da hazine zararına neden olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, satın almalar yapılırken bunlarında göz önünde bulundurulduğu, sadece ucuzluk değil, ihtiyaç duyulan kalite ile beraber hangi ürünlerin alınacağına karar verildiği belirtilmiştir.⁸²

Tüccarların bir başka iddiası, malzemelerin baştan toplu olarak temininin, piyasadan azar azar ve piyasa rekabetinden faydalanarak teminine göre daha zararlı olduğu, eldeki parayı azar azar kullanarak hem kırtasiyeyi ucuz alıp, hem de faiz geliri elde edileceği yönündedir. Bu iddialara cevaben ödemelerin yaklaşık sekiz aya yayılmış bir şekilde yapıldığından ve satın alınan malzemelerin bu süreçte büyük kısmı kullanıldığından önemli bir faiz gelirinden bahsedilemeyeceği bilgisi verilmiştir.⁸³

Raporda, gümrük süreçleri ile ilgili bazı hususlara yer verilmiş, tüccarların iddialarında yer alan gümrük ödeme tutarlarının belirsiz olduğu, hükümetin kendi kâğıtlarını getirmesinin daha karlı olduğu belirtilmiştir.⁸⁴

Tüccarlar, muayene süreçlerine ilişkin olarak hükümetin içeriden mal satın alırken kusurluyu ret, sağlamını kabul ettiği, hâlbuki yeni usulde malı fabrikadan geldiği şekilde kabul ettiği ve ürünlerde sorun bulunması halinde sorunun çözülemeyeceğini iddia etmiştir. Bunlara cevaben Berlin ve İstanbul levazım ambarlarında numuneler üzerinden muayenelerin yapıldığı, uygun bulunmayan ürünlerin reddedildiği, bugüne kadar iki fabrika dışında da herhangi bir ihtilaf çıkmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, fabrikaların da büyük siparişler nedeniyle hükümetle çalışmak istemeleri ve bu nedenle iyi ürünlerle hizmet vermeye çalıştıkları ve sorun çıkması halinde tüccarların Avrupa’da bir teşkilatının bulunmamasının karşısında hükümetin teşkilatı

⁸¹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 15.

⁸² Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 16.

⁸³ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 17.

⁸⁴ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 19.

bulunduğundan bu konularda tüccarlara kıyasla olası sorunları çözme ihtimali daha yüksek olmuştur.⁸⁵

Tüccarların iddiaları arasında depolama faaliyetleri ile ilgili bazı sorunlar da bulunmuştur. Milli Emlak'tan alınan bazı depolarda tamir masrafları yapıldığı, depoların rutubetli olması nedeniyle ürünlerin zarar gördüğü, bu zararın yüzde 20'yi aştığı belirtilmiştir. Bunlara cevaben, yapılan tamir masrafının çok küçük bir miktar olduğu, tamir işlemlerine depoların kıymetini koruduğundan zarar yerine kar gözüyle bakılması gerektiği, rutubetin tüm İstanbul'da bulunduğu, hatta tüccarların depolarının ara sokaklarda yer alması nedeniyle rutubet konusunda daha dezavantajlı olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan kâğıtların sararması konusunda ise ikinci hamur kâğıtlarda zamanla bu durumun olduğu, ancak tüccarların kâğıtlarında da aynı şekilde olduğundan bu konuda bir fark bulunmadığı ifade edilmiştir.⁸⁶

Sevkiyat süreçleri ile ilgili olarak, bunların zor süreçler olduğu, yolda hasar görecektür ürünlerin olacağı, ülkemizin ambalajlama konusunda yetersiz olduğu, tüccarların bu konuda uzmanlaşmış olduğundan ambalajlamayı da en iyi şekilde yapacak yetişmiş kadroları olduğu ve herhangi bir zarar gören ürün bedelini hükümete verecekleri, diğer hükümetlerin bunları bildiğinden kıymetli evrak dışında bu tedarik süreçlerine karışmadığı, hatta Mısır'ın bir dönem bu malzemeleri kendi satın almaya başlayıp sonradan vazgeçtiği iddia edilmiştir. Bunlara cevaben hem ülkemizin ambalajlama konusunda yetersiz olduğunu iddia edip kendilerinin en iyi şekilde yapacaklarını söylemeleri bir çelişki olsa da zaten Avrupa'dan gelen ürünlerin ilave bir ambalaja ihtiyaç duymadan ilgili yerlere gönderildiği ve bu durumun zaman ve maliyet avantajı sağladığı, hasar gören ürünlere ilişkin olarak sigorta yapıldığı ve zararın bu şekilde telafi edildiği gibi tüccarlarında aynı şekilde yaptığı, Avrupa'da yapılan araştırmalarda Mısır, İngiltere, Yunanistan, Rusya ve Hindistan gibi ülkelerin hükümetlerinin satın alma süreçlerini bizzat kendilerinin yaptığının fabrikaların defterlerinden teyit edildiği belirtilmiştir.⁸⁷

1927 tarihli raporda, İstanbul kâğıt tüccarları tarafından Maliye Bakanlığının doğrudan üreticilerden mal alımıyla zarar edildiği ve kurumlarında memnun olmadığı iddia edildiği belirtilerek bunun sebeplerinin çok ciddi miktarlarda elde edilen kârdan olmaları ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından muhtelif zamanlarda alınan kararlarla bazı diğer kurum ve kuruluşların da getirilen ürünlerden faydalanmasına izin verilmesi olduğudur. Raporda İstanbul

⁸⁵ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 20.

⁸⁶ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 20-22.

⁸⁷ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 22-24.

fiyatlarının yer yer yüzde üç yüzden daha fazla olduğu vurgulanarak doğrudan alım kararının yerindeliği vurgulanmıştır.⁸⁸

Raporda doğrudan fabrikalardan satın almanın sağladığı faydalar özetle aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- Tüccarların aracılığı olmadığında önemli fiyat avantajları sağlanması ve daha kaliteli ürünlerin temin edilebilmesi,
- Doğrudan temin ile tüm kamu kurumlarında standart ürün kullanımı imkânının sağlanması,
- Tüm ürünlerde hükümet damgasının bulunması ile beraber bazı suiistimallerin önüne geçilebilmesi (Kâğıtlarda bulunan filigran ile bazı yolsuzluklar ortaya çıkarılmıştır),
- Yeni bir vergi veya ilave bir düzenleme olmaksızın hazineye sağlanan katkı,
- Kurumların ihtiyaca yönelik harcama yapmasının sağlanarak gereksiz harcamaların önüne geçilmesi,
- Tüm kâğıt ve kırtasiye malzemelerinin ülkenin her yerinde aynı fiyatla ulaşılabilir hale getirilmesi,
- Fabrikalar ile doğrudan ve sürekli temas halinde olduğundan son teknolojinin yakından takip edilmesiyle beraber teknolojik olarak güncel kalınması.⁸⁹

Ali Rıza Bey, satınalma süreçlerini yürütmek için görevlendirilmiş ve hazırladığı raporda bizzat uygulayıcı olarak tecrübelerine yer vermiştir. Ali Rıza Bey, 1926 yılında bir komisyon ile beraber iken 1927 ve 1928 yıllarında tek başına görevlendirilmiştir.⁹⁰

İlk iki alım süreci 4 ve 5 ay sürmüş ve sonrasında 6 ay daha Avrupa'da kalma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Elde edilen tecrübeler ve karşılıklı güven ilişkisi kurulduktan sonra ise üç buçuk aylık alım süreci sonrasında ödeme/teslim süreçleri Ankara'dan yürütülerek söz konusu görevlendirmelere ilişkin ayrılan ödeneklerden de önemli oranlarda tasarruf elde edilmiştir.⁹¹

Raporda 1926 ve 1927 yıllarında yapılan satın almaların bir kıyasına yer verilerek Holzfrei kâğıtlar, Birinci Mitel fayn kâğıdı, İkinci Mitel fayn kâğıdı, kalem ucu, ağaç kalem sapı, Kaplık kâğıdı, Holzfrei biristol kâğıdı, çeşitli ebatlarda raptiyeler, makineli kartonlar, çeşitli ebatlarda iğneler gibi bazı ürünlerin alım tutarları incelenmiştir. 1927 yılında bazı ürünler daha uygun alınarak toplam alım tutarı daha avantajlı olmuştur. Tüccarların itirazlarına da atıfta bulunarak

⁸⁸ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 24-26.

⁸⁹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 28-31.

⁹⁰ BCA, 30-18-1-1.21-67-7, (03.11.1926); BCA, 30-18-1-2.1-13-13, (16.01.1929), Bkz. **EK 4**.

⁹¹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 31-33.

alım tutarları ve sağlanan avantajlar net bir şekilde bilindiğinden tüccarların rakamlara girmeden farazi iddialar ile itiraz ettikleri belirtilmiştir.⁹²

Temin edilen ürünler, kalite ve fiyat yönünden sürekli olarak hem tüccarların hem de diğer ülkelerin çeşitli yollarla aynı fabrikalardan aldığı ürünler ile kıyaslanmıştır. Bu kıyaslama aracılığıyla satın almaların etkinlik denetimi sürekli hale getirilmiş ve kamunun önemli oranda tasarruf elde etmesi sağlanmıştır. Raporda tüccarların 1927 yılında temin ettiği ürünlere ilişkin bilgiler; tüccar ismi, kalite, fiyat, satınalma tarihi, kilo ve fabrika ismi bilgileri bazında yer almıştır. 1926-1929 yılları arasında hükümetin yaptığı kâğıt alımları tüccarlara kıyasla çok daha uygun fiyatlarla yapılmıştır. Ayrıca, bazı ürünlerde başka hükümetlerin yaptığı alımlardan da daha uygun fiyatlar elde edilmiştir.⁹³

1929 yılından itibaren Hükümet adına temin edilen Holzfrei ve Mitel fayn kâğıtları Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve ay yıldız filigranı da içermiştir.⁹⁴

1930 yılından itibaren kâğıt fiyatlarında düşüşlerin başladığı belirtilerek 1931 yılında 21 İngiliz lirasına (15 altın İngiliz lirası) temin edilen Holzfrei kâğıdının bu fiyata bir başka yerde satılmasının örneği olmadığı belirtilmiştir.⁹⁵

1931 yılında bazı tüccarların Holzfrei kâğıtlarını küçük bir farkla daha uygun fiyatla aldıkları görülmüşse de yapılan incelemede bu kâğıtların filigransız ve daha düşük kalitede oldukları anlaşılmıştır. Sonrasında daha kaliteli ve filigranlı kâğıtlar tüccarların getirdiği daha düşük kaliteli ve filigransız kâğıtlara oranla daha düşük fiyatla temin edilmeye başlanılmıştır.⁹⁶

Dünyada yaşanan büyük ekonomik krizin etkisiyle hükümetlerin aldıkları ekonomik tedbirlerin yanında İskandinav kâğıt fabrikalarının Avusturya kâğıt fabrikaları karşısında ciddi olarak rekabetçi konuma gelmesi, fiyatları önemli oranlarda etkilemiştir.⁹⁷

Kâğıt fiyatlarını etkileyen bir başka faktör olarak ambalajlarda kullanılan tahtaların miktarı ve kalınlığı gösterilmiştir. Hazine tarafından verilen siparişlerde tahta miktarına bir üst sınır konularak kâğıt kalitesine dikkat edilirken tüccarların aldıkları kâğıtlarda tahta ağırlıklarının çok daha fazla olduğu belirtilmiştir. Ambalajlamada kullanılan tahtalar ise satılarak hazineye gelir kaydedilmiştir.⁹⁸

⁹² Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 33-37.

⁹³ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 37-53.

⁹⁴ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 54.

⁹⁵ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 53.

⁹⁶ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 54-55.

⁹⁷ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 55-56.

⁹⁸ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 56.

Bir başka iyi alım örneğinde ise 1927 yılında hükümetçe alınan bir filigranlı kâğıdın aynısının bir başka hükümet tarafından tüccar aracılığıyla alındığı ve arada yüzde 15'ten fazla fiyat farkı tespit edildiği belirtilerek aracı olduğunda ortaya çıkacak fiyat farklarına bir örnek verilmiştir.⁹⁹

İki resmi daireden fiyatların yüksekliği iddiaları bir iki defa ortaya atılmış olup, bu kurumlardan numune ve ispat istenilmişse de herhangi bir cevap alınamamıştır.¹⁰⁰

Kırtasiye alımlarının bedel olarak yarıdan fazlası kâğıt alımlarını içerdiğinden bu alımlara ayrı bir önem verilmiş, miktara bakılmaksızın tüm alımlar doğrudan üreticilerden yapılmıştır.¹⁰¹

1928 yılında, İstanbul'da kâğıt ticaretinden başka bir işle uğraşan bir tüccarın, Viyana kâğıt fabrikalarından birisiyle birçok defa iletişime geçerek 1926 yılında yapılan alımlara ilişkin komisyon kurulmasını istediği, İstanbul kâğıt tüccarlarının yüzde 10 ile yüzde 20 arasında daha uygun fiyatları olduğu, gerekirse mahkemeye başvuracağı ve mektubu Ali Rıza Bey'e ileteceğine ilişkin söylemleri sonrasında fabrikadan mektupların bir örneği Ali Rıza Bey'e iletilmiştir. Ali Rıza Bey, cevabi mektubunda bahsedilen oranlarda bir farkın mümkün olamayacağını belirttikten sonra aynı kaliteyle olması şartıyla aynı fiyatla kâğıtları teslim edebilmesi halinde siparişin kendisine verileceğini belirtmiştir. Cevapsız kalan bu teklif sonrasında tüccarla daha sonra Maliye Bakanı nezdinde yapılan görüşmede ise tüccarın piyasadaki tüccarlar tarafından aldatıldığı bilgisi ile beraber özürleriniiletmiştir.¹⁰²

Raporun devamında, kâğıt fiyatlarının; kâğıt kalitesi, gramajları, çizgili/filigranlı/rengli olup olmayacakları, bu çizgilerin, filigranların ve renklerin kaliteleri, boyutları, ambalajlama, işçilik, nakliye ve sigorta gibi pek çok faktörden etkilendiği detaylı olarak anlatılmıştır.¹⁰³

1931 yılında ise Tayyare Cemiyetinin ihtiyacı olan defterlerin ihalesini Devlet Matbaasının alamaması üzerine bu durumun Maliyeden alınan kâğıtların fiyatları ile ilgisi olup olmadığına ilişkin Devlet Matbaasınca bilgi istenilmiştir.¹⁰⁴

Konuya ilişkin olarak ihale şartnamesi ile ihaleyi alan firmanın teslim ettiği defterler incelenerek detaylı bir cevap hazırlanmıştır. Raporda kırtasiye deposundaki malzemeler ile firmanın defter imalinde kullandığı her bir malzeme karşılaştırılarak aradaki malzeme kalitesi farkı ortaya konmuş, firmanın şartnamede yer alan boşluklardan faydalanarak kullanılabilecek en düşük kalite malzemeleri kullandığı belirtilerek bu durumda neredeyse gazete kâğıdı

⁹⁹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 57.

¹⁰⁰ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 58.

¹⁰¹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 58.

¹⁰² Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 58-60.

¹⁰³ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 60-65.

¹⁰⁴ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 66.

kalitesinde birbirine benzemeyen ve dayanıksız defterlerin teslimine neden olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁵

Ayrıca, kırtasiye deposundaki kâğıtların filigranlı olması nedeniyle ihtiyaç dışı malzeme temininin denetim altında olacağı, ancak şartnamede bu konuda bir boşluk olduğundan istismara açık bir durumu olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla Devlet Matbaası makul kaliteye yönelik bir teklif vermişken ihaleyi alan firma şartnameyi kendi lehine yorumlayarak maliyeti en az olacak şekilde teslimatı yapmıştır. Bu gibi durumların önüne geçilmesi için özellikle kâğıt ihtiyacının kırtasiye depolarından karşılanarak bu gibi işlerin yapılmasında kamu faydası olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca, 1932 yılından itibaren formların standardizasyonuna ilişkin olarak yapılacak çalışmalarda da kırtasiye depolarındaki kâğıtların filigranlı ve standart olmasının önemli faydalar sağlayacağı belirtilmiştir.¹⁰⁶

Kırtasiye Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle sağlanan kamu faydasının en önemli delillerinden birisi ise aşağıdaki tablolarda yer verilen tüccarlardan daha önce toplu olarak alınan kırtasiye malzemelerinin maliyeti ile Kanun sonrasındaki kırtasiye maliyetlerinin karşılaştırmasıdır. Kanun öncesinde özellikle taşradaki kırtasiye maliyetlerinin çok yüksek olmasının yanında ihtiyaç duyulan malzemelere ulaşmaktaki zorluklar ile ulaşılabilen malzemelerin çok düşük kalite olması ayrıca problem teşkil etmiştir.

Teşkilat yapısının genişlemesi ve harf inkılabının etkisiyle yıllar ilerledikçe kırtasiye ve kâğıt sarfiyatı önemli oranda artmasına rağmen aşağıdaki tablolarda da görüleceği üzere daha kaliteli, daha çok miktarda malzeme daha az maliyetle temin edilmiştir. Temin edilen malzemeler ithal ürünler olduğundan kur etkisi de önemli bir faktör olmuş, temin edilen malzeme miktarı önemli oranda artması da göz önüne alındığında elde edilen tasarruf miktarı rakamlara yansıyanın ötesinde olmuştur.

1925 ile 1930 yılları arasındaki bütçeden harcanan kırtasiye giderlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

¹⁰⁵ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 66-71.

¹⁰⁶ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 72.

Tablo 2 1925-1930 Yılları Arasındaki Bütçeden Harcanan Kırtasiye Giderleri¹⁰⁷

YILLAR	HARCANAN MİKTAR	
	(Türk Lirası)	(İngiliz Lirası)
1925	383.204,60	42.110
1926	187.351,94	19.930
1927	216.330,32	22.700
1928	254.634,53	26.116
1929	259.069,47	25.274
1930	290.930,85	28.455

Bütçe ilk olarak 1925 yılından itibaren yapılmaya başlanıldığından (15 aylık yapılmış, tabloda 12 aylık kısmına yer verilmiş) tabloda 1925 sonrası bilgilere yer verilmiştir. 1926-1930 yılları tutarlarına yüzde 10 idare masrafı dâhildir. Bu tutar 1931’de yüzde 5’e indirilmiştir. Ayrıca buradaki tutarlar sadece bütçeden harcanan kırtasiye masraflarını içermekte olup, kırtasiye depolarından faydalanması uygun görülen diğer kamu yararına çalışan kurum ve kuruluşlar, belediyeler gibi kurumların elde ettiği tasarruflar dâhil edilmemiştir.¹⁰⁸

Maliye Bakanlığının 1925 yılı bütçesi 11.174.057 TL¹⁰⁹ iken kırtasiye giderleri yüzde 3 civarına denk gelmiştir.

Ali Rıza Bey tarafından hazırlanan raporda, kırtasiye sarfiyatının yanında varaklı defter, varaklı koçanlar ve muhtelif cetvellerin adet olarak kullanım miktarlarının yanında tüm matbua sarfının yıllar itibarıyla bilgisine de yer verilmiştir. 1925 yılı harcamalarının Maliye Bakanlığı bünyesinde olduğu da göz önüne alındığında bu malzemeler üzerinden kıyaslama yapılması tercih edilmiştir.¹¹⁰

Aşağıdaki tablolar incelendiğinde, ihtiyaç duyulan malzeme miktarı 1925 yılına kıyasla misliyle arttığı halde maliyetlerin kontrol altında tutulduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu durumun doğal olarak tek açıklaması, üreticilerden doğrudan toplu alım yönteminin hayata geçirilerek birim maliyetlerin düşürülmesi ve maliyetlerden aracılardan kârının düşürülmesidir.

¹⁰⁷ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 77.

¹⁰⁸ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 74, 78, 79.

¹⁰⁹ Temel, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Maliye Teşkilâtı*, 156.

¹¹⁰ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 82.

Aşağıdaki tablolarda Maliye Bakanlığının malzeme harcamalarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3 1925-1931 Yılları Arasındaki Maliye Bakanlığı Adet Bazında Basılı Evrak Sarfıyatı¹¹¹

YILLAR	100 VARAKLI DEFTER ADEDİ	100 VARAKLI KOÇAN ADEDİ	MUHTELİF MALZEME ADEDİ
1925	49.240	152.320	91.714
1926	103.029	403.565	8.690.226
1927	67.580	345.050	7.663.780
1928	134.140	315.810	19.384.420
1929	160.846	390.162	10.270.869
1930	190.416	234.723	8.528.879
1931	142.168	647.725	9.833.364

Tablo 4 1925-1930 Yılları Arasındaki Maliye Bakanlığı Tutar Bazında Basılı Evrak ve Kırtasiye Sarfıyatı¹¹²

YILLAR	KIRTASIYE SARFIYATI (lira)	MATBU EVRAK SARFIYATI (lira)	TOPLAM
1925	383.204,60	526.335,99	909.540,59
1926	187.351,94	480.845,65	668.197,59
1927	216.330,32	618.463,58	834.793,90
1928	254.634,53	634.969,01	889.603,54
1929	259.069,47	830.474,59	1.089.544,06
1930	290.930,85	648.127,80	939.058,65

Maliye Bakanlığı özelinde 1925 yılı kırtasiye gideri 383.204,60 lira olarak gerçekleşmiştir. 1930 yılında diğer kurum ve kuruluşların bütçeden yaptığı kırtasiye giderini saymayıp bu giderin sadece Maliye Bakanlığı bünyesinde olduğu varsayılsa dahi artan iş yükü de göz önüne alındığında sağlanan tasarrufun önemi bir kez daha ortaya konmaktadır.

Aşağıdaki tabloda ise tüm depolardan satışı yapılan idare masrafı dâhil malzeme tutarlarına yer verilmiştir.

¹¹¹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 82.

¹¹² Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 84.

Tablo 5 Yıllar İtibarıyla İdare Masrafı Dâhil Tüm Depolardan Satışı Yapılan Malzeme Tutarları¹¹³

YILLAR	KIRTASIYE SATIŞLARI	YAZI MAKİNELERİ SATIŞLARI	TOPLAM
1926	529.929,61	-	529.929,61
1927	742.744,81	-	742.744,81
1928	834.517,83	317.643,60	1.152.161,43
1929	1.213.826,59	266.942	1.480.768,59
1930	1.031.669,21	76.460	1.108.129,21
1931	826.142,68	67.540,82	893.683,50

Aşağıdaki tabloda Maliye Bakanlığı bünyesinde yapılan yazışma sayılarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 6 Maliye Bakanlığı Bünyesinde Yapılan Yazışma Sayıları¹¹⁴

TARİH ARALIKLARI	GELEN EVRAK ADEDİ	GİDEN EVRAK ADEDİ	TOPLAM
1 Haziran 1925- 31 Mayıs 1926 arası	261.922	115.835	377.757
1 Haziran 1926- 31 Mayıs 1927 arası	262.917	112.666	375.583
1 Haziran 1927- 31 Mayıs 1928 arası	310.899	143.346	454.245
1 Haziran 1928- 31 Mayıs 1929 arası	369.734	175.696	515.430
1 Haziran 1929- 31 Mayıs 1930 arası	313.222	153.987	467.209
1 Haziran 1930- 31 Mayıs 1931 arası	310.411	151.176	461.587
1 Haziran 1931- 31 Mayıs 1932 arası	331.688	179.793	511.481

Diğer taraftan, depolardaki stok yönetimi ayrı bir problem konusu olmuştur. Teşkilatlanmanın devam ettiği bir dönemde ihtiyacı öngörmenin zorluklarının yanında Avrupa'da da çok çeşitli ebat ve kalitede malzemeler piyasada yer almıştır. Başlangıçta ihtiyacın karşılanmasına öncelik verilerek fazlasıyla stok yapılmış, ilerleyen dönemde elde edilen tecrübeler ile Avrupa'da da

¹¹³ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 79.

¹¹⁴ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 86.

özellikle kâğıtlarda gidilen standardizasyon çalışmaları sonrasında belirli kalite ve ebatlar belirlenmiştir. Böylece stok yönetimi daha etkin yapılmaya başlanmış ve stok maliyetleri en aza indirilmiştir.¹¹⁵

Türkiye’de kırtasiye malzemesi fiyatlarını özellikle taşrada etkileyen faktörlerden en önemlisi, malzeme taşraya ulaşana kadar bazen 5-6 aracından geçmesi ve bu nedenle fiyatların katlanarak artması iken merkezi alımla Türkiye’de her yerde sabit fiyat uygulanması sayesinde çok önemli tasarruflar elde edilmiştir.¹¹⁶

1926 ile 1930 yılları arasında malzeme fiyatlarında ve en önemlisi kâğıt fiyatlarında kayda değer bir değişim olmamıştır. Dünyadaki ekonomik krizin ve İskandinav ülkelerinin piyasa girişiyle beraber kâğıt fiyatlarında önemli düşüşler olmuş, bu durum elinde fazla stok bulunan firmaları etkilemiştir. Yapılan başarılı stok yönetimiyle bu süreçten en az zararlı çıkmıştır.¹¹⁷

Hükümetler, dünya ekonomik krizinin etkilerini en aza indirebilmek için bütçe denkliliğini sağlamaya çalışmış olup, yeni vergilerin konması ile mevcut vergilerin yeniden düzenlenmesi gibi önlemler almıştır.¹¹⁸

Kâğıt ve kırtasiye alımlarında sağlanan tasarruflarla bütçe denkliliğini sağlamaya yönelik olarak ilave vergi olmaksızın katkı yapılmıştır. Nitekim aşağıdaki Bakanlık bütçelerine ilişkin tablo incelendiğinde, her kuruluşun ne kadar kıymetli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Tablo 7 1927-1933 Yılları Arasında Maliye Bakanlığı Bütçeleri¹¹⁹

YILLAR	TOPLAM GELİR (TL)	TOPLAM GİDER (TL)	MALİYE VEKALETİ BÜTÇESİ-HARCAMA (TL)
1927	194.580.554	194.454.619	27.381.811
1928	207.173.199	207.169.388	26.539.710
1929	220.546.000	220.408.481	15.424.272
1930	222.732.000	222.646.523	16.802.643
1931	186.705.599	186.582.005	12.261.965
1932	169.354.800	169.146.747	12.205.965
1933	170.477.000	170.474.794	12.387.287

¹¹⁵ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 96, 114-115.

¹¹⁶ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 111.

¹¹⁷ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 107-108.

¹¹⁸ Temel, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Maliye Teşkilâtı, 163.

¹¹⁹ Temel, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Maliye Teşkilâtı, 163.

Sonuç olarak, 1926 yılında hayata geçirilen kamunun ihtiyacı olan kırtasiye ihtiyacının aracılar yerine doğrudan üreticilerden toplu olarak temini kararı büyük tasarruflar sağlamış ve rakamlara da yansımıştır. Bu duruma sipariş miktarlarının büyüklüğünün de önemli etkileri olmuştur. Özellikle taşrada yaşanan tedarik ve fiyat sorunları ortadan kaldırılmış, tüm kurumların ihtiyacı olan malzemeye istediği zaman ve uygun fiyatla ulaşmaları sağlanmıştır.¹²⁰

Tüm kurumların standart ve kaliteli malzemelere ulaşmasıyla kurumlarda olabildiğince uygulama birliği sağlanmıştır. Malzemelerin piyasadaki tüccarlardan temini sürecinde yaşanan ihtiyacın acil olduğu ve istenilen malzemenin piyasada olmaması durumlarında piyasada bulunan malzemelerden temin edilmesinin ortaya çıkardığı düşük kaliteli ve standart olmayan ebatlardaki malzemelerin kullanılmasına mecbur kalınması durumu ortadan kaldırılmıştır. Böylece belgelerin saklanması kullanılan dosya/karton/dolap gibi malzemelerde de standardizasyon imkânı ortaya çıkmıştır.¹²¹

Malzeme ihtiyacının tek elden teminiyle beraber denetim imkânı ortaya çıkmış, kâğıt ve kırtasiye malzemelerine ilişkin kamu harcamaları disiplin altına alınmıştır. Ayrıca kurumların alımlarını kendi yaptığı dönemde malzemeleri kontrol imkânı zayıf olduğundan düşük kaliteli malzemenin daha yüksek fiyata satılması gibi suiistimaller ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca hiç teslim edilmemiş olduğu halde teslim edilmiş gibi gösterilen malzemeler aracılığıyla yapılan suiistimallerin de önüne geçilmiştir.¹²²

Kullanılacak malzemenin belirlenmesine yönelik karar imkânı elde edilmesiyle beraber gereğinden kaliteli veya gereğinden kalitesiz malzeme alımının önüne geçilerek doğru işte doğru malzeme kullanımı sağlanmıştır.¹²³

Kırtasiye malzemelerinin doğrudan temini ile beraber kurulan teşkilat yapısıyla istihdam imkânı da sağlanmıştır.¹²⁴

İstanbul'da deniz kenarında konumlandırılan depolar ile yine deniz kenarında olan taşra depolarına doğrudan malzeme sevkiyatının yapılmasıyla nakliye maliyetlerinde de önemli tasarruflar elde edilmiştir.¹²⁵

Kâğıtların fabrikalardan temini aşamasında daha küçük boyutlarda temin edilmek istenmesi halinde fiyatlara kâğıt kesme maliyeti de eklenmekte iken fabrikalardan büyük boyutlarda

¹²⁰ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 111.

¹²¹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 111-112.

¹²² Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 112-113.

¹²³ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 114.

¹²⁴ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 116.

¹²⁵ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 116-117.

temin edilip ülke içerisinde kesilmesi sağlanarak maliyetlerin düşürülmesi sağlanmıştır. Ayrıca Dolmabahçe deposuna kâğıt kesme makinesi alımına ilişkin planlama yapılmıştır.¹²⁶

Mali olarak çok büyük miktarlara denk gelmese de idarenin tasarruf yaklaşımını gösterici iyi bir örnek olarak mürekkep şişelerinde yapılan uygulama gösterilebilir. Şişenin maliyetin yüzde 30'una denk geldiğinin tespiti sonrası idarelerden boş şişelerin geri gönderilmesi istenilmiş, bu şişelerin temizletilerek tekrar kullanımıyla tasarruf elde edilmiştir. Bu yaklaşım tedarik edilen tüm ürünlerde olabildiğince uygulanmıştır.¹²⁷

Merkezi alımın sağladığı fiyat avantajının nedenlerinden birisi de sürekli piyasa takibinin ve malzeme bilgi birikiminin getirdiği avantajlardan faydalanmaya imkân tanınmasıdır. Kurumlarda malzeme temininden sorumlu kişilerin piyasayı takip etme imkânı çok kısıtlı olacağından bu durum pahalı ürün almalarına sebep olmuştur.¹²⁸

Kırtasiye depolarından malzeme teminine izin verilen diğer kurum ve kuruluşlarında sağladığı avantajların yukarıda yer alan tabloların içerisinde yer almadığı da hesaba katıldığında rakamlara yansıyanın ötesinde bir kamu faydası sağlanmıştır.

1.2 Kırtasiye Müdürlüğünden İkinci Dünya Savaşı Yıllarına (1933-1945)

1.2.1 Türkiye’de Uygulanan Devletçilik Politikası ve Kâğıt Üretimi

1929 yılında ortaya çıkan büyük ekonomik kriz, Sovyet Rusya dışında kalan ülkelerin ekonomilerinin hızlı bir şekilde çökmesine neden olmuştur. Krizin tarım ürünleri piyasasına büyük zarar vermesi nedeniyle Türkiye de önemli ölçüde etkilenmiş ve bir yıl içinde 1923’ten itibaren kurulmaya çalışılan dengeler zarar görmüştür. Bu süreçte neredeyse tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de İngiliz iktisatçı Keynes tarafından üretilen devlet müdahaleciliğine dayanan uygulamalar gündeme gelmiş ve Atatürk, mevcut koşullara uygun önlemleri hayata geçirmeye başlayarak “Devletçilik’i kurumlaştırmaya” başlamıştır.¹²⁹

Bu doğrultuda 1930 ile 1933 yılları arasında çıkarılmış olan temel kanunlar aşağıdaki şekildedir:

- 20 Şubat 1930 tarihli ve 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun”,
- 10 Haziran 1930 tarihli ve 1705 sayılı “Ticarette Tağşişin Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Kanunu”,
- 11 Haziran 1930 tarihli ve 1715 sayılı “TC Merkez Bankası Kanunu”,

¹²⁶ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 118.

¹²⁷ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 119.

¹²⁸ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 119-120.

¹²⁹ Tokgöz, Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004), 71.

- 22 Temmuz 1931 tarihli ve 1873 sayılı “Türkiye’ye Bazı Ülkelerden Yapılacak İthalata Tahdit ve Takyitler Tatbikine Dair Kanun”,
- 1932 yılında yürürlüğe konulan “Çay, Şeker ve Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun”,
- 03 Haziran 1933 tarihli ve 2262 sayılı “SÜMERBANK’ın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”,
- 18 Haziran 1933 tarihli ve 2299 sayılı “Ödünç Para Verme İşleri Kanunu”.¹³⁰

Korumacılık ve devletçilik 1930 ve 1939 yılları arasında ekonomi politikaları bakımından yönlendirici iki özellik olarak öne çıkmıştır. Bu dönem, uygulanan politikaların sonuçları açısından Türkiye’nin ilk sanayileşme dönemi olarak değerlendirilmektedir.¹³¹

Türkiye’de uygulanan devletçilik modeli mevcut koşullar gereği ortaya çıkmış olup, ülkenin hızlı bir şekilde kalkınmasına ihtiyaç duyulduğunu ve özel sektörün varlığının korunması gerektiğini kabul etmiştir.¹³²

Özel sektör performansının beklentilerin altında kalması nedeniyle hükümetler Devletçilik politikasına yönelmiştir. Buna ekonomik kriz sonucunda üretimin büyük zarar görmüş olmasıyla beraber liberal politikalara güvenin kalmamış olması neden olmuştur. Türkiye’deki yönetim kadrolarının eski asker ve bürokratlardan oluşması da özel sektörün nispeten düzensiz ve plansız icraat planlarına sabırsız olunmasının nedenlerinden birisi olup, aynı kadrolar, eski asker olmalarının da etkisiyle milli savunmayı destekleyici ve hızlı bir sanayileşmenin yapılması gerektiğini düşünmüştür. İsmet İnönü bu durumu yıllar sonra, “İktisadi Devletçilik politikası, her şeyden önce milli savunmanın bir vasıtası olmak dolayısıyla başlı başına bir zaruret olarak görülmektedir.” şeklinde ifade etmiştir.¹³³

Böylece, büyük ekonomik krizin neden olduğu ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde gelişmiş devletler tarafından da devlet eliyle müdahale daha iyi bir çözüm yöntemi olarak düşünülmeye başlamıştır.¹³⁴

Diğer bir ifadeyle Türkiye’de 1930’larda “devlet öncülüğünde kalkınma modeli” uygulanmıştır. Uygulanan bu modelin bazı bileşenlerine 1933 yılında Sümerbank’ın kuruluş misyonunda aşağıdaki şekilde yer verilmiştir:

- “Üretim faaliyetleri üzerinde olumsuz etkide bulunan tüm unsurları ortadan kaldırmak,

¹³⁰ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 71-72.

¹³¹ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 63.

¹³² Giray, *Maliye Tarihi*, 278.

¹³³ Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, *Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler*, Washington (D.C.), Ankara: Akın Matbaası, 1951, 27-28.

¹³⁴ Ergün, “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, 257.

- Özel müesseselerin rasyonel çalışma yöntemleri ile ticari bir serbestiyet içinde çalışmak,
- Sanayileşmeye süreklilik kazandırmak,
- Sanayileşme hamlesinin gerektirdiği personeli yetiştirmek.”¹³⁵

Türkiye, 1929 yılında yaşanan küresel krizden sonra devletçilik anlayışı içinde, iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek için beş yıllık programlar hazırlamak suretiyle ekonomik faaliyetleri planlamıştır.¹³⁶

9 Ocak 1934’te onaylanan ve 17 Nisan 1934’te yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı tarım ve hizmet sektörlerini içermemesi nedeniyle bir sanayi planı olarak nitelendirilmiş ve bu yönüyle ulusal bir makro kalkınma planı olarak görülmemiştir. Plan, sanayileşerek kalkınmayı hedeflemiştir. Birinci Beş Yıllık Plan, temel olarak ihtiyaç duyulan ve ithal edilen tüketim ürünlerinin yurt içinde üretilmesine yönelik bir projeler grubundan oluşmuştur.¹³⁷

Nitekim Türkiye’nin güçlü sanayi kaynakları büyük ölçüde 1934’ten itibaren oluşturulmuştur. Söz konusu tarihten itibaren oldukça önemli ve çeşitlilik içeren bir sanayi sektörü oluşturulmuş ve bunun büyük bir kısmı devlet tarafından işletilmiştir.¹³⁸

Plan çerçevesinde temel hammadde sanayileri kurulmuş, küçük çapta da olsa baraj ve silolar yapılmış, 1930’lu yıllarda 2500 km uzunluğunda demiryolları döşenmiş, madencilik, kâğıt ve cam sanayi alanlarında çeşitli yatırımlar yapılmıştır.¹³⁹

Devletçiliğin temel kurum ve kuruluşlarının yapılandırılması “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938)” yürürlüğe alındıktan sonra sürdürülmüştür. 1936 yılında çıkarılan 2996 sayılı “Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile Maliye Bakanlığına çağdaş bir teşkilat yapısı ve alanında uzmanlaşma imkânı verilmiştir.¹⁴⁰

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın başarılı olması üzerine 1936 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Birincisinden daha geniş olarak hazırlanan planla, kurulacak tesis ve fabrikaların 100’ü geçeceği öngörülmüş ve bu amaçla İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında bir Sanayi Kongresi toplanmıştır.¹⁴¹

¹³⁵ Ertuna, “1923’ten Bugüne Türkiye Ekonomisi ve 2023’e Doğru Hedefler”, 6-17.

¹³⁶ Seçil Şenel Uzunkaya, “Türkiye Ekonomisi’nde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:19 Temmuz 2020 (Özel Ek) Prof. Dr. Sabri Orman Özel Sayısı, 14-30.

¹³⁷ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/birinci-bes-yillik-sanayi-planı/>, Erişim 24.11.2023.

¹³⁸ *Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa)*, 45.

¹³⁹ Ergün, “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, 257.

¹⁴⁰ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 75.

¹⁴¹ Necdet Aysal, “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Gündelik Yaşam”, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed. Temuçin F. Ertan), Ankara, Siyasal Kitabevi, 2023, 199.

Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması, bu ikinci planın uygulanmasını engellemiş, savaşın başlamasından üç ay önce "İktisadi Savunma Planı (5 Nisan 1939)" yürürlüğe alınmıştır.¹⁴²

Uygulanan devletçilik politikalarının ve sanayi planlarının etkileri kamu giderlerinin gayrisafi milli hâsıla içindeki payında da görülebilmektedir. 1928 yılı itibarıyla kamu giderlerinin gayrisafi milli hâsıla içindeki payı yüzde 10,6 iken, bu pay 1930 yılında yüzde 14, 1931 yılında yüzde 25,8, 1932 yılında yüzde 14,4 şeklinde olup, 1939 yılına gelindiğinde yüzde 12,6 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴³ Ancak, ikinci dünya savaşı yıllarında bu oran giderek azalmış, 1943 yılında yüzde 5,2'ye kadar gerilese de bu yıl sonrasında tekrar artışa geçerek 1945 yılında yüzde 11 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴⁴

1.2.2 İkinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Ekonomik Yapı

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması üzerine söz konusu tarihe kadar Almanya'ya karşı yatıştırıcı bir siyaset izleyen İngiltere ve Fransa, Almanya'ya 3 Eylül'de savaş ilan etmişlerdir. İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesine kadar geçen iki gün içerisinde, Alman orduları Polonya'nın Kuzey, Güney ve Doğu kısımlarını işgal etmiş ve böylece İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.¹⁴⁵

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemekle birlikte savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığıyla yaşamış ve savaş ekonomisi uygulamıştır.¹⁴⁶ Bu çerçevedeki düzenlemelerin ilki 18 Ocak 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu olup,¹⁴⁷ bu yasaya dayalı olarak çıkarılan kararnameler, savaş yıllarında uygulanan ekonomi politikasının ana unsurlarını oluşturmuştur.¹⁴⁸ Bir defaya mahsus olmak üzere 11 Kasım 1942 tarihli Varlık Vergisi Kanunu, savaş yıllarının dikkat çeken bir diğer önemli yasal düzenlemesidir.¹⁴⁹ Bir diğer önemli düzenleme de toprak ürünleri üzerinden hesaplanarak ayni veya nakdi olarak tahsil edilmesi öngörülen 26 Nisan 1944 tarihli Toprak Mahsulleri Vergisi'dir.¹⁵⁰

¹⁴² Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 83-84.

¹⁴³ Giray, *Maliye Tarihi*, 275, 294.

¹⁴⁴ Giray, *Maliye Tarihi*, 306.

¹⁴⁵ Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı*, C. I, (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul: YKY, 2003, 36.

¹⁴⁶ Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi savaş ekonomisi bağlamında hazırlanarak uygulanan düzenlemelerdir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 120-123; Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İstanbul: İletişim Yay., 2004, 135; Ş. Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşad Yıldırım, "Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, No 2, 2012, 61-70. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85288>, Erişim 25.01.2024).

¹⁴⁷ Milli Korunma Kanunu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2. baskı, 2005, 321-325.

¹⁴⁸ Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, 321.

¹⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, 135.

¹⁵⁰ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 85.

Türkiye'nin dış ticareti İkinci Dünya Savaşı zamanında iç gelişmelerden çok uluslararası ekonomik şartlardan etkilenmiş ve hükümetin ithalat zorluklarından faydalananarak dış ticaret fazlası kazanmayı amaçlayan politikaları kısmen başarılı olmuştur. Savaş ekonomisinin bir zorunluluğu olarak 18 Ocak 1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu, hükümete dış ticareti tamamen denetim altına alma olanağı vermiş ve böylece hangi mallardan ne kadar ithal edileceği kararnamelerle belirlenmiştir.¹⁵¹

1930'lu yıllardaki Devletçilik uygulamaları ile beraber kamu iktisadi kuruluşlarının sayısı 31'den 111'e yükselmişken, savaş ekonomisi uygulanmasıyla beraber ekonomik yatırımlar durmuş ve üretim kapasitesi arttırılamamıştır.¹⁵²

Savaş yıllarında mal ve hizmet piyasalarında büyük kıtlıklar olmuş, devletin sanayi sektöründeki hâkimiyetine karşın tarım sektöründe karşılaşılan sorunlar hükümeti zorlamıştır.¹⁵³

Bunların yanı sıra 1930'lu yılların politikaları sonucu bir hayli daralmış olan ithalat iki yıl içerisinde yarı yarıya düşmüştür. Yetişkin nüfusun büyük bir bölümünün askere alınması üretimde büyük düşmelere yol açmış ve örneğin savaş yıllarında buğday üretiminde yüzde 50'ye yaklaşan bir gerileme meydana gelmiştir. Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sınaî yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hâkim olması yüzünden tümüyle ertelenmiştir. Bunlar, savaş yıllarının bir iktisadi gerileme dönemi olmasına yol açan nesnel etkenlerdir ve 1940-1945 dönemini bu anlamda, "bir kesinti" olarak nitelendirmek mümkündür.¹⁵⁴

1.2.3 Kırtasiye Müdürlüğü'nün Kuruluşu ve 1933-1943 Yılları Arasındaki Faaliyetleri

1.2.3.1 Kırtasiye Müdürlüğü'nün Kuruluşu ve Teşkilat Yapılanması

Kamu kurum ve kuruluşlarının çeşitli kırtasiye malzemesi ihtiyaçlarını tek elden temini için kurulan Kırtasiye Başmemurluğu, 1933 yılında Kırtasiye Müdürlüğü adını almış ve 3 Temmuz 1934'te yürürlüğe giren 23 Haziran 1934 tarihli ve 2540 sayılı Kanunla işlerini yürütmek üzere 1,5 milyon liralık bir sermaye tahsis edilmiştir. 12 Temmuz 1939 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5 Temmuz 1939 tarihli ve 3685 sayılı Kanun ile de bu miktar 2 milyon liraya

¹⁵¹ Milli Korunma Kanunu ile devletin savaş yıllarında ekonomik ve savunma yönünden korunması için hükümete bazı önemli yetkiler verilmiştir. Bu kanunun 19 Şubat 1940 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile uygulanmasına başlanmış ve 16 Eylül 1960 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

Mahmut Arslan, "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, Yıl 2 Sayı 2 – 2016, 1-14; <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3780.pdf>, Erişim 25.10.2023.

¹⁵² Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 115-116.

¹⁵³ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 123.

¹⁵⁴ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 89.

çıkartılmıştır. Savaş yıllarında çeşitli depo ve tesis imarı için tahsis edilen 230 bin liralık sermayeye ek olarak milli korunma fonundan ayrıca 10 milyon lira tahsis edilmiştir.¹⁵⁵

İzmit'te yeni tesisler kurulabilmesi kapsamında 6 Şubat 1936 tarih ve 2918 sayılı “2540 Numaralı Kanunla Verilen Mütedavil Sermayeden (30.000) Lirasının İnşaat ve İstimlak İşlerine Sarfına Mezuniyet İtasına Dair Kanun” ve 5 Temmuz 1939 tarih ve 3684 sayılı “Kırtasiye İşleri İçin Verilen Mütedavil Sermayeden 30.000 Lirasının İnşaat ve İstimlak İşlerine Sarfına Mezuniyet Veren 2918 Sayılı Kanuna Ek Kanun” ile harcama yapması için izin verilmiştir.¹⁵⁶

Kırtasiye Müdürlüğünün görevi, devlet daireleri ve kamu yararına çalışan ve malzeme temini uygun görülmüş olan kurum ve kuruluşların kâğıt ve kırtasiye ihtiyacını temin etmektir.¹⁵⁷

Kırtasiye Müdürlüğü, Maliye Bakanlığına bağlı Pul ve Diğer Kıymetli Evrak ve Levazım Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini yürütmekte iken, 1933 yılında “1452 numaralı kanuna merbut 2 numaralı cetvelin maliye teşkilatına ait kısmının tadili ve bir kısım vazifelerin sureti ifası hakkında kanun” ile “Pul Müdürlüğü” kurulmuştur.¹⁵⁸

1935 yılı itibarıyla İçişleri, Adalet ve Ekonomi Bakanlıklarının merkez ve taşra teşkilatlarının detaylı bir şekilde belirlendiği göz önüne alındığında, Maliye Bakanlığının çözmekle yükümlü olduğu önemli konular sebebiyle teşkilatlanma çalışmaları belirli bir aşamaya getirilmiş olmakla beraber istenilen seviyede olmamıştır.¹⁵⁹

Ancak, 29 Mayıs 1936 tarihli ve 2996 sayılı “Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri hakkında Kanun” ile Bakanlık teşkilatı düzenlenebilmiştir.¹⁶⁰

Böylece Kırtasiye Müdürlüğü, 29 Mayıs 1936 tarihli ve 2996 sayılı “Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri hakkında Kanun”un 17. maddesi¹⁶¹ ile bu Kanun gereğince hazırlanan “Maliye Vekâleti teşkilatının vazifelerini gösterir nizamname”nin 41. maddesinden¹⁶² anlaşılabacağı üzere “Levazım ve Kıymetli Evrak Müdürlüğü” bünyesinde faaliyetlerine devam etmiştir.

Kırtasiye Müdürlüğünün faaliyetleri kapsamında ihtiyaç duyulan kadrolar ise çeşitli zamanlarda Bakanlar Kurulu kararları ile onaylanmıştır.¹⁶³

¹⁵⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 1.

¹⁵⁶ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 1973, 7-8.

¹⁵⁷ Maliye teşkilatı ve bu teşkilatın vazifeleri hakkında Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığına rapor, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1935, 71.

¹⁵⁸ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202265.pdf, 20.01.2024.

¹⁵⁹ Maliye teşkilatı ve bu teşkilatın vazifeleri hakkında Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığına rapor, 3-4.

¹⁶⁰ Resmi Gazete, Sayı: 3322, Tarih: 05/06/1936.

¹⁶¹ Resmi Gazete, Sayı: 3322, Tarih: 05/06/1936.

¹⁶² Resmi Gazete, Sayı: 3349, Tarih: 07/07/1936.

¹⁶³ BCA, 30-18-1-2.33-10-9, (20.02.1933); BCA, 30-18-1-2.37-41-20, (01.06.1933); BCA, 30-18-1-2.37-46-13, (19.06.1933); BCA, 30-18-1-2.45-38-14, (31.05.1934); BCA, 30-18-1-2.61-5-16, (23.01.1936); BCA, 30-18-1-2.77-61-

Kırtasiye Müdürlüğü depoları, 1935 ile 1939 yılları arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Trabzon, Samsun, Bitlis; 1940 ile 1943 yılları arasında ise İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Trabzon, Samsun, Diyarbakır, illerinde teşkilatlanmıştır.¹⁶⁴

Diğer taraftan 713 sayılı Kanun görüşmelerinde ileride kurulması planlandığı söylenen kâğıt fabrikasının kuruluşu¹⁶⁵ çeşitli nedenlerle gecikmiş ve Kırtasiye Müdürlüğü dönemine denk gelmiştir.

Türkiye'deki ilk büyük ve modern kâğıt fabrikasının temeli İzmit'te 14 Ağustos 1934 tarihinde atılarak 6 Kasım 1936 günü işletmeye açılmıştır. Bu tarihten itibaren yerli üretim kâğıt da kullanılmaya başlanılmıştır.¹⁶⁶ İnşaatı tamamlanan kısımları 6 Kasım 1936'da açılan fabrikanın tüm inşaatı 1939 yılının Ocak ayında tamamlanmıştır. Fabrikada tam kapasite üretim 1940 yılı itibarıyla başlamış ve fabrika kısa bir süre sonra ülkenin kâğıt ihtiyacının önemli bir kısmını karşılar hale gelmiştir. Birinci fabrikanın kuruluşu sonrasında "İzmit İkinci Kâğıt Fabrikası", "Klor, Alkali ve Paçavra Selülozu", "Kaloin Tesisi", "Üçüncü Kâğıt Fabrikası" ve "Oluklu Mukavva Tesisi" ile "Beşinci Kâğıt Fabrikası" kurulmuştur.¹⁶⁷

Kırtasiye Müdürlüğü döneminden başlayarak Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü ile Devlet Malzeme Ofisi dönemlerinde kâğıt fabrikaları ile yakın çalışılmıştır. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü öncesi dönemdeki tutarlara

4, (29.06.1937); BCA, 30-18-1-2.83-55-17, (22.06.1938); BCA, 30-18-1-2.87-59-14, (10.06.1939); BCA, 30-18-1-2.91-52-4, (30.05.1940); BCA, 30-18-1-2.93-124-16, (24.01.1941); BCA, 30-18-1-2.97-105-4, (24.12.1941); BCA, 30-18-1-2.95-47-9, (09.06.1941); BCA, 30-18-1-2.98-53-6, (16.06.1942); BCA, 30-18-1-2.97-120-5, (23.02.1942); BCA, 30-18-1-2.101-32-3, (08.05.1943).

¹⁶⁴ T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında Haziran 1935 başından itibaren tatbik olunacak 11 Numaralı Satış Listesi, Damga Matbaası, 1935, 22-23; T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında Teşrinievvel 1936 başından itibaren tatbik olunacak 12 Numaralı Satış Listesi, Damga Matbaası, 1936, 22-23; T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında 15 Ağustos 1938 başından itibaren tatbik olunacak 14 Numaralı Satış Listesi, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1938, 22-23; T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında Haziran 1940 başından itibaren tatbik olunacak 16 Numaralı Satış Listesi, İstanbul Alaeddin Kırat basımevi, 1940, 22-23; T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Müdürlüğü No. 17/1 Kırtasiye Satış Fiyatları Listesi, Devlet Matbaası, Ankara 1941, IV; T.C. Maliye Vekâleti Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1944, IV.

¹⁶⁵ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c021/tbmm02021040.pdf>, Erişim 20.10.2023.

¹⁶⁶ DMO Haber Bülteni Sayı 24, Ankara: Baylan Matbaası, 1978, 9.

¹⁶⁷ 1951 yılı itibarıyla İzmit'teki kâğıt fabrikaları yıllık 22.000 ton kâğıt ve mukavva üretebilecek kapasiteye ulaşacaktır. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının 1951 tarihli raporunda aralarında selüloz ve kâğıt sektörlerinin yer aldığı bazı sektörlerde yatırım yapılmaması tavsiye edilmiş olsa da bu tavsiye hükümetlerce uygun görülmeyle yatırımlara devam edilmiştir. 3. Kâğıt Fabrikası 1954 yılında kurulmuş olup, üç yıl sonra da ilk iki fabrikanın kapasiteleri artırılmıştır. 4. Kâğıt Fabrikası ise 1960 yılında hizmete alınmıştır. Kâğıt Fabrikaları 1955 yılı öncesinde "Sümerbank Kâğıt ve Karton Fabrikaları", sonrasında Sümerbank'a bağlı "Selüloz Sanayi Müessesesi" isimleriyle faaliyet yürütmüştür. "Müessese", 21 Haziran 1955 tarihli ve 6560 sayılı Kanun'la Sümerbank'tan ayrılmış ve "Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü (SEKA)", olarak özerk bir iktisadi devlet kuruluşu şeklinde yapılandırılmıştır.¹⁶⁷ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seka-turkiye-seluloz-ve-kagit-fabrikalari-isletmesi/>, Erişim 05.10.2023; DMO Haber Bülteni Sayı 24, 9; Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler, 115.

ulaşılamamakla beraber Tablo 12’de yer alan bilgiler ışığında öncelikle bu fabrikalardan kâğıt alımı yapılmıştır.¹⁶⁸

1.2.3.2. Kırtasiye Müdürlüğünün Faaliyetleri (1933-1943)

Kırtasiye Müdürlüğünün faaliyet alanları aynı kalmakla beraber ihtiyaç duyulan büro malzemeleri ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde temin edilen ürünlerin miktarı ve çeşitliliği zaman içerisinde değişiklik göstermiştir.¹⁶⁹

Önceki dönemde olduğu gibi kırtasiye depolarından faydalanmasına izin verilen kurum ve kuruluş sayısı da artmaya devam etmiştir.¹⁷⁰

Bu arada, 10 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe giren 2490 Sayılı “Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu”, “Müzâyede ve Münâkasa ve İhâlât Kanunu”nun yerini almıştır.¹⁷¹

Kırtasiye Müdürlüğü döneminde kâğıt ve kırtasiye alımları, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu’nun “Pazarlık” başlıklı 46. maddesinin “Kullanışlarının hususiyetine binaen veya Hazine menfaati düşüncesiyle menşelerinde seçilip alınması iktiza eden şeyler (ilana bağlı değildir).” fıkrası kapsamında yapılmış olup, bu durum 9 Şubat 1935 tarihli kararname ile düzenlenmiştir.¹⁷²

Bunun yanı sıra Kırtasiye Müdürlüğü döneminde kâğıt ve kırtasiye malzemesi temininde kliring¹⁷³ usulüne yönelik anlaşma imzalanan ülkelere öncelik verilmiştir.¹⁷⁴

¹⁶⁸ 1964 yılına gelindiğinde Devlet Malzeme Ofisi SEKA’dan yılda 40 milyon lira tutarında kâğıt, mukavva ve karton alarak fabrikaların en önemli müşterisi haline gelmiş, verilen yüksek avans tutarlarıyla da fabrikaları ekonomik olarak da rahatlatmış olup, yerli sanayinin kalkınmasında önemli rol oynamıştır. *Reorganize edilen Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşuna Ait Gerekçe*, 1964, 5.

¹⁶⁹ *Haziran 1935 başından itibaren tatbik olunacak 11 Numaralı Satış Listesi*, 4-27; *Teşrinievvel 1936 başından itibaren tatbik olunacak 12 Numaralı Satış Listesi*, 4-27; *15 Ağustos 1938 başından itibaren tatbik olunacak 14 Numaralı Satış Listesi*, 4-27; *Haziran 1940 başından itibaren tatbik olunacak 16 Numaralı Satış Listesi*, 4-31; *Kırtasiye Müdürlüğü No. 17/1 Kırtasiye Satış Fiyatları Listesi*, 1-31; *Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi*, 1-29.

¹⁷⁰ *BCA, 30-18-1-2.98-49-7, (05.06.1942); BCA, 30-18-1-2.96-94-20, (16.11.1941); BCA, 30-18-1-2.42-6-15, (10.02.1934); BCA, 30-18-1-2.64-36-4, (06.05.1936); BCA, 30-18-1-2.51-10-10, (16.02.1935); BCA, 30-18-1-2.51-10-10, (17.02.1936); BCA, 30-18-1-2.102-57-12, (26.07.1943); BCA, 30-18-1-2.99-81-12, (11.09.1942); (BCA), 30-18-1-2.100-106-8, (26.12.1942).*

¹⁷¹ *Resmî Gazete*, Sayı: 2723, Tarih: 10/06/1934.

¹⁷² *BCA, 30-18-1-2.51-9-2, (09.02.1935), Bkz. EK 5.*

¹⁷³ Kliring takasın biraz daha geliştirilmiş bir şeklidir. Kliring anlaşması imzalayan ülkelerde ithalatçılar, ithal ettikleri malların bedelini kendi ülkelerinde Kliring hesaplarını tutmakla görevlendirilen Merkez Bankası veya Kliring Ofisi gibi bir kuruma ulusal paraları cinsinden öderler, burada biriken para ihracatçıların paralarının ödenmesinde kullanılır. Karşı ülke ithalatçılarının da kendi ilgili kurumuna yatırmış oldukları paralardan ihracatçıların paraları ödenir. Bu şekilde oluşturulan hesaplar dönem sonunda oluşan hesaplarla denkleştirilir. Eğer arada bir açık söz konusu ise, bu açık önceden anlaşılan herhangi bir döviz ile kapatılır. Kliring sisteminde döviz kullanılmaz, konvertibl paralardan hesap birimi olarak yararlanılır. Genellikle bir yıllık olarak yapılan Kliring anlaşmaları uyarınca, dönem sonunda alacak ve borçlar arasında dengesizlik olursa borçlu tarafın alacaklı tarafa borcunu konvertibl dövizle ödemesi esastır. Kliring belirlenmiş listeler (dış ticaretçilerle birlikte hazırlanır) dışındaki mal veya hizmet ticaretini kapsamaz. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/dis-ticarette-kliring-odeme-sistemi/439333>, Erişim 09.10.2023.

¹⁷⁴ *BCA, 30-18-1-2.43-20-2, (09.04.1934); BCA, 30-18-1-2.48-62-10, (19.09.1934); BCA, 30-18-1-2.51-7-12, (29.01.1935).*

1933 yılında Almanya ile yapılan ticaret ve tediye anlaşmalarıyla Kliring usulü kabul edilmiş ve sonrasında İngiltere, Finlandiya, İsveç, Yugoslavya, Avusturya, Estonya, İtalya, Fransa ve diğer bazı ülkelerle yeni anlaşmalar yapılmıştır.¹⁷⁵

Takas usulü ticaret İkinci Dünya Savaşı yıllarının sonuna kadar yoğun bir şekilde sürdürülmüş olup, nakit sıkıntısı çeken ülkeler bu yöntem ile ihtiyaçlarını temin etmeye çabalamışlardır.¹⁷⁶

1941 yılında İngiltere'den temini planlanan yazı makinelerini taşıyan geminin batırılması üzerine makinelerin Almanya'dan kliring (Takas) usulü ile teminine niyetlenilmiş, burada da sanayinin tamamen savaşa yönelik hareket etmesi nedeniyle söz konusu yazı makinelerinin Amerika'dan temin edilmesine karar verilmiştir.¹⁷⁷

Dönemin şartlarında kırtasiye depolarında bulunan malzemelere ilişkin fiyat listeleri hazırlanarak ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilmiş ve malzeme taleplerini bu çerçevede göndermeleri talep edilmiştir. Yıl içerisinde ortaya çıkan fiyat değişiklikleri, malzeme talepleri, taleplerin uygun görülüp görülmediği, ödeme süreçleri, kırtasiye depolarının hangi illerden sorumlu olduğu, sunulan yeni hizmetler (antet basımı) gibi çeşitli konular resmi yazışmalar yoluyla bildirilmiştir.¹⁷⁸

Diğer taraftan, 25 Eylül 1940 tarihli kararname ile bütün daire ve müesseseleri, mülhak ve hususi bütçeli idareleri, sermayesi devlet tarafından verilen veya sermayesinin en az yarısına devletin iştiraki bulunan hükmi şahsiyetler, kurumlar ve menfaat temin ettiği müesseseler, fabrikalar, bankalar ve umumi menfaatlere hadi cemiyetler ve hayır cemiyetlerinde kullanılacak her çeşit matbua, kabul edilen kâğıt normlarına göre standartlaştırılmıştır. Kırtasiye depoları da stoklarındaki kâğıtların bitmesi sonrasında yeni alımları buna göre yapmıştır.¹⁷⁹

Savaş döneminin getirdiği ekonomik zorluklar, yapılabilecek her tasarrufun uygulanması zorunluluğunu beraberinde getirmiş, kırtasiye depolarından alınan mürekkep ve zamk şişelerinin boşalınca iadesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür.¹⁸⁰

¹⁷⁵ M. Selçuk Özkan, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Takas Usulü Ticareti", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Yaz 2012, Sayı 34, 89-96.

¹⁷⁶ Özkan, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Takas Usulü Ticareti", 89-96.

¹⁷⁷ BCA, 30-10-0-0.135-967-7, (09.06.1941).

¹⁷⁸ BCA, 490-1-0-0.1567-372-1, (01.11.1939); BCA, 490-1-0-0.1567-373-1, (11.09.1943).

¹⁷⁹ 04/10/1940 tarihli ve 4629 sayılı Resmi Gazete, 2/14443 Sayılı Kararname.

¹⁸⁰ BCA, 30-10-0-0.135-967-6, (10.12.1940).

Ekonomik olarak alınan tedbirler çerçevesinde uygulanan ithalat rejimi, döviz kısıtlaması gibi çeşitli tedbirler zaman zaman ithal edilen çeşitli ürünlere yönelik olarak Bakanlar Kurulu onayı gerektirmiştir.¹⁸¹

Öte yandan, savaş yıllarında tedarik zincirinin korunmasına yönelik önlem alınmış, kurumların ihtiyaçlarını önceden ve toptan bildirmesi sağlanarak tedarik süreçlerinde yaşanacak gecikmelerin malzeme ihtiyacına olumsuz etkileri en aza indirilmeye çalışılmış, ancak bazı malzemelerde bu durumun önüne geçilememiştir. Savaşın en yoğun dönemine denk gelen 1942 yılındaki yazışmalarda İzmir kırtasiye depo memurluğunun ihtiyaçların ancak yüzde 20'sinin verilebileceğinin belirtilmiş olması, dönemin malzeme tedarikinde yaşanan sorunların büyüklüğünü göstermektedir.¹⁸²

Savaş yıllarında kurum ve kuruluşlara verilen kırtasiye ödenekleri ile kâğıt sarfiyatlarına ilişkin çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemelerle kurumlara tahsis edilen kırtasiye ödeneklerinin Kırtasiye Müdürlüğü hesabına yatırması gereken kısmı yüzde 50 iken,¹⁸³ bu oran 1940 yılında önce yüzde 60'a çıkarılarak evrak ve matbua ödeneklerinin de yüzde 30'u bu miktara eklenmiş,¹⁸⁴ sonrasında bu oranlar kırtasiye ödeneklerinde yüzde 80'e, evrak ve matbua ödeneklerin de yüzde 40'a çıkarılmıştır.¹⁸⁵ 1941 yılında bu oranlar kırtasiye ödeneginin tamamı ile evrak ve matbua ödeneklerinin de yüzde 50'si¹⁸⁶ şeklinde, 1942 yılında ise kırtasiye ödeneginin tamamı ile evrak ve matbua ödeneklerinin de yüzde 50-75'i şeklinde düzenlenmiştir.¹⁸⁷

Ayrıca 1942 yılında alınan bir karar ile söz konusu ödeneklerin her mali yılın ilk iki ayı içinde Kırtasiye Müdürlüğü hesabına yatırılması ve malzeme talep listelerinin mali yılbaşında Kırtasiye Müdürlüğüne gönderilmesi gerektiği düzenlenmiştir.¹⁸⁸

Diğer taraftan, 1940 yılında alınan bir karar¹⁸⁹ ile kamu kurum ve kuruluşlarının kâğıt kullanımında yüzde 40 tasarruf yapılacağı kararlaştırılmıştır. Yine 1940 yılında alınan bir diğer karar¹⁹⁰ ile Milli Savunma Bakanlığı; 1941 yılında alınan Kararlar ile Adalet Bakanlığı,¹⁹¹

¹⁸¹ BCA, 30-18-1-2.60-91-14, (02.12.1935); BCA, 30-18-1-2.70-98-4, (29.12.1936); BCA, 30-18-1-2.68-75-2, (12.12.1936); BCA, 30-18-1-2.60-92-17, (03.12.1935); BCA, 30-10-0-0.207-414-25, (11.10.1940); BCA, 30-18-1-2.67-63-6, (22.07.1936).

¹⁸² BCA, 490-1-0-0.1567-373-1, (11.09.1943).

¹⁸³ 11463 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 1855, Tarih: 22/07/1931.

¹⁸⁴ 2/13745 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4546, Tarih: 27/06/1940.

¹⁸⁵ 2/14638 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4657, Tarih: 11/11/1940.

¹⁸⁶ 2/15880 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4822, Tarih: 31/05/1941.

¹⁸⁷ 2/17678 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 5087, Tarih: 18/04/1942.

¹⁸⁸ 2/18753 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 5223, Tarih: 29/09/1942.

¹⁸⁹ 2/13745 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4546, Tarih: 27/06/1940.

¹⁹⁰ 2/14834 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4685, Tarih: 13/12/1940.

¹⁹¹ 2/15195 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4739, Tarih: 20/02/1941.

Devlet Demiryolları İdaresi,¹⁹² Jandarma Genel Komutanlığı¹⁹³ ve Sayıştay ile Ulaştırma Bakanlığı¹⁹⁴ bu tasarruftan istisna edilmiştir.

Kırtasiye Müdürlüğü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında faaliyet alanları itibarıyla zor görevler üstlenmiş olup, yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere savaşın tedarik zincirlerini kırması nedeniyle ürüne ulaşmak ve talepleri karşılamak noktasında önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Diğer taraftan böyle bir birimin varlığı, hükümetlere kâğıt ve kırtasiye malzemelerinin tedarik süreçlerini yönetme imkânı tanımış ve eldeki malzemeler en iyi şekilde kullanılarak tasarruf sağlanmıştır. Böylece kurum ve kuruluşların kâğıt ve kırtasiye giderleri de denetim altına alınmıştır.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğüne 1956 yılında sunulan bir bilgi notunda Kırtasiye Müdürlüğü dönemi satış tutarları şu şekilde tespit edilmiştir: 1939: 2.300.000 TL, 1940: 2.400.000 TL, 1941: 3.160.000 TL, 1942: 3.735.000 TL ve 1943: 6.426.000 TL. 1943 yılı satış tutarı, Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemini de kapsamaktadır.¹⁹⁵

Aynı döneme ait Kırtasiye Müdürlüğü dönemi kâğıt ve karton harcamaları ise şu şekildedir: 1936: 3.510 ton, 1937: 3.322 ton, 1938: 3.976 ton, 1939: 4.629 ton, 1940: 3.877 ton, 1941: 4.440 ton, 1942: 3.758 ton ve 1943: 4.712 ton. 1943 yılı harcama miktarı, Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemini de kapsamaktadır.¹⁹⁶

Kırtasiye Müdürlüğü, ulaşılabilen son kadro tasdiki karar tarihinin 8 Mayıs 1943 olması¹⁹⁷, 24 Haziran 1943 tarihinde sunulmuş olan kanun teklifi¹⁹⁸, Halk Bankası'nın kâğıt ve kırtasiye ihtiyacının Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresinden verilebileceğine dair 25 Aralık 1943 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı¹⁹⁹, 1943 tarihli ve 19 numaralı malzeme satış listesi²⁰⁰ ve 1944 yılı başından itibaren geçerli olan satış listesi²⁰¹ göz önüne alındığında tahmini olarak 1943 yılı haziran ayı sonlarında veya 1943 yılının ikinci yarısında yerini Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresine bırakmıştır.

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün tezin üçüncü bölümünde ele alınan kuruluş sebepleri ile bu idarenin ismindeki matbua ifadesi göz önüne alındığında, Kırtasiye

¹⁹² 2/15196 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4739, Tarih: 20/02/1941.

¹⁹³ 2/15544 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4783, Tarih: 12/04/1941.

¹⁹⁴ 2/15770 Sayılı Kararname, Resmi Gazete, Sayı: 4815, Tarih: 23/05/1941.

¹⁹⁵ BCA, 30-01-0-0.88-552-8, (1956), 2.

¹⁹⁶ "Kâğıt ve Karton Harcamaları (Ton) hesabıyla" isimli belge, 1946.

¹⁹⁷ BCA, 30-18-1-2.101-32-3, (08.05.1943).

¹⁹⁸ Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı, 576; <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c003/tbmm07003040.pdf>, Erişim 22.01.2024.

¹⁹⁹ BCA, 30-18-1-2.104-4-39, (25.12.1943).

²⁰⁰ BCA, 490-1-0-0.1567-374-1, (23.12.1944).

²⁰¹ Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi.

Müdürlüğünün Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresine dönüştürülmesinin sebebinin tıpkı Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünden beklenildiği gibi basılı işler ve matbaalar ile ilgili sorunların çözülmesi olduğu tahmin edilmektedir.

1.2.4 Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi (1943-1946)

Devlet yapılanmasının genişlemesi, bürokrasinin ihtiyaç duyduğu malzeme miktarı ve çeşidinin her geçen gün artması, piyasa ve dönemin koşullarının merkezi tedarikin önemini koruması, merkezi tedarik ile beraber elde edilen önemli tasarruf miktarlarının yanında tahminen detayları Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminde anlatılmış olan basılı işler ve matbaalar ile ilgili sorunların çözülmesi amacıyla Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi kurulmuştur.

Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresinin kuruluş tarihi net olarak tespit edilememiş olmakla beraber eldeki bilgi ve belgeler göz önüne alındığında kuruluş tarihi tahmini olarak 1943 yılı haziran ayı sonları veya 1943 yılının ikinci yarısıdır. Kırtasiye Müdürlüğünün yerine daha üst bir teşkilatlanma olarak yapılandırılmıştır.²⁰²

18 Mayıs 1944 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresinde 1944 yılı başından itibaren çalıştırılacak memur ve müstahdemlere ait kadrolar onaylanmıştır.²⁰³

Sonrasında, 24 Haziran 1943 tarihinde sunulmuş olan “4644 Sayılı Devlet Memurlarının Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanuna Ek Kanun” teklifi, 3 Ağustos 1944 tarihinde kabul edilmiş ve 12 Ağustos 1944 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁰⁴

Kanun’un 10. maddesi;

- “Devlet Kırtasiye ve Matbua Umum Müdürlüğünün bu kanuna bağlı (1) ve (5) sayılı cetvellerde gösterilen maaşlı ve ücretli kadrolarının fevkalade zamlarıyla birlikte tutarları ve memur ve müstahdemlere halen ödenmekte ve atiyen ödenecek olan muvakkat tazminat, çocuk zammı, doğum ve ölüm tazminatı ve emsali istihkaklar her sene kırtasiye mütedavil sermayesinden hazineye ödenir.
- Bu suretle ödenecek paralar bir taraftan varidat bütçesinde açılacak hususi bir fasla, diğer taraftan Muvazenei Umumiye Kanunlarına bağlı (A) işaretli cetvellerin Maliye Bakanlığı kısmının taalluk ettiği tertiplerine tahsisat olarak kayıt ve sarf olunur.”²⁰⁵

²⁰² BCA, 30-18-1-2.101-32-3, (08.05.1943); *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 576; <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c003/tbmm07003040.pdf>, Erişim 22.01.2024; BCA, 30-18-1-2.104-4-39, (25.12.1943); BCA, 490-1-0-0.1567-374-1, (23.12.1944); *Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi*.

²⁰³ BCA, 30-18-1-2.105-31-6, (18.05.1944). *Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı*, 576; <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5781.pdf>, Erişim 11.01.2024; <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c003/tbmm07003040.pdf>, Erişim 22.01.2024; <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c013/tbmm07013088.pdf>, Erişim 22.01.2024.

²⁰⁵ *Resmî Gazete*, Sayı: 5781, Tarih: 12/08/1944.

şeklindedir.

Kanun eki 1 sayılı ve 5 sayılı cetvelde Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi memuriyetlerine aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 8 4644 Sayılı Kanun Ekinde Yer Alan 1 Sayılı Cetveldeki Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi Memuriyetleri²⁰⁶

1 adet Umum Müdür (Maaş:100 lira, 4. derece),	
Malzeme Şubesi	1 adet Umum Müdür Muavini (Aynı zamanda Malzeme Müdürü) (Maaş:90 lira, 4. derece), 1 adet Sipariş Şefi (Maaş:50 lira, 8. derece), 1 adet Tahakkuk Şefi (Maaş:50 lira, 8. derece), 1 adet Malzeme Şefi (Maaş:40 lira, 9. derece), 1 adet Mutemet (Maaş:35 lira, 10. derece), 3 adet Memur (Maaş:30 lira, 11. derece), 2 adet Memur (Maaş:25 lira, 12. derece), 1 adet Memur (Maaş:20 lira, 13. derece)
Muhasebe Şubesi	1 adet Muhasebe Müdürü (Maaş:70 lira, 6. derece), 1 adet Muhasebe Şefi (Maaş:50 lira, 8. derece), 1 adet Tediye Şefi (Maaş:40 lira, 9. derece), 1 adet Tahsilat Şefi (Maaş:40 lira, 9. derece), 1 adet Mutemet (Maaş:35 lira, 10. derece), 2 adet Memur (Maaş:30 lira, 11. derece), 4 adet Memur (Maaş:25 lira, 12. derece)
Satış Şubesi	1 adet Satış Müdürü (Maaş:70 lira, 6. derece), 1 adet Kontrol Şefi (Maaş:50 lira, 8. derece), 1 adet Satış Şefi (Maaş:35 lira, 10. derece), 2 adet Memur (Maaş:30 lira, 11. derece), 4 adet Memur (Maaş:25 lira, 12. derece), 5 adet Memur (Maaş:20 lira, 13. derece)
Tercüme Bürosu	Mütercim (Maaş:80 lira, 5. derece), 1 adet Mütercim (Maaş:50 lira, 8. derece)
Dosya ve Evrak Bürosu	1 adet Büro Şefi (Maaş:35 lira, 10. derece), 1 adet Memur (Maaş:30 lira, 11. derece), 1 adet Memur (Maaş:25 lira, 12. derece)
Zat İşleri Müdürlüğü	1 adet Doktor (Maaş:60 lira, 7. derece), 1 adet Sicil Muhafızı ve Evrak Mahzeni Memuru (Maaş:35 lira, 10. derece)

Tablo 9 4644 Sayılı Kanun Ekinde Yer Alan 5 Sayılı Cetveldeki Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi Memuriyetleri²⁰⁷

1 adet Depo Müdürü (260 lira), 1 adet Depo Müdürü (210 lira), 2 adet Depo Müdürü Muavini (210 lira), 2 adet Doktor (100 lira), 12 adet Depo Şefi (170 lira), 6 adet Depo Başmemuru (140 lira), 15 adet Depo Memuru (120 lira), 4 adet Depo Memuru (100 lira), 15 adet Depo Memuru (85 lira), 17 adet Depo Memuru (75 lira), 1 adet Ustabaşı (170 lira), 2 adet Usta (120 lira), 1 adet Usta (100 lira), 1 adet Puvantör (100 lira), 3 adet Daktilo (75 lira), 1 adet Tasnifçi (85 lira), 2 adet Tasnifçi (75 lira), 5 adet Tasnifçi (70 lira), 5 adet Tasnifçi (65 lira), 12 adet Tasnifçi (60 lira), 3 adet Tasnifçi (55 lira), 4 adet Odacı (50 lira), 5 adet Bekçi (65 lira), 2 adet Bekçi (60 lira), 5 adet Bekçi (50 lira)	
Malzeme Şubesi	1 adet Basın Teknisyeni (170 lira), 1 adet Daktilo (100 lira), 1 adet Daktilo (85 lira), 1 adet Daktilo (75 lira)
Muhasebe Şubesi	1 adet Takip Memuru (100 lira), 1 adet Daktilo (85 lira)
Satış Şubesi	1 adet Daktilo (75 lira), 2 adet Puvantör (70 lira)
Tercüme Bürosu	1 adet Daktilo (75 lira)
Dosya ve Evrak Bürosu	1 adet Posta Memuru (75 lira), 4 adet Odacı (50 lira)
Kambiyo Müdürlüğü	1 adet Steno Daktilo (85 lira)

²⁰⁶ Resmi Gazete, Sayı: 5781, Tarih: 12/08/1944.

²⁰⁷ Resmi Gazete, Sayı: 5781, Tarih: 12/08/1944.

Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi döneminde de çeşitli kurum ve kuruluşların kâğıt ve kırtasiye ihtiyacını karşılanmasına devam edilmiş, tedarik edilen uygun fiyatlı malzemelerden daha fazla kurum ve kuruluşun (Halk Bankası, Türkiye Şeker Fabrikaları, Türk Basın Birliği ve Esnaf Odaları) faydalanmasına yönelik Bakanlar Kurulu kararları alınmıştır.²⁰⁸

Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi döneminde, Kırtasiye Müdürlüğü döneminde olduğu gibi kâğıt ve kırtasiye alımları, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun "Pazarlık" başlıklı 46. maddesinin "Kullanışlarının hususiyetine binaen veya Hazine menfaati düşüncesiyle menşelerinde seçilip alınması iktiza eden şeyler (ilana bağlı değildir)." fıkrası kapsamında yapılmış olup, bu durum 9 Şubat 1935 tarihli kararname ile düzenlenmiştir.²⁰⁹

Malzeme satışlarına ilişkin usul ve esaslar genelgeler aracılığıyla yapılmış olup, bu genelgelerde malzemelerin talep, ödeme ve teslim süreçleri düzenlenmiştir.²¹⁰

Dönemin şartlarında kırtasiye depolarında bulunan malzemelere ilişkin fiyat listeleri hazırlanarak ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilmiş ve malzeme taleplerini bu çerçevede göndermeleri talep edilmiştir. Yıl içerisinde çeşitli konularda resmi yazışmalar yapılmıştır.²¹¹

Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi kırtasiye depoları 1944 yılında; İstanbul, Ankara, İzmir, İçel, Trabzon, Samsun ve Diyarbakır illerinde teşkilatlanmış olup, kurum ve kuruluşlara hangi ilde yer alan depolardan malzeme sevk edilebileceğine satış listelerinde yer verilmiştir.²¹² Ayrıca Erzurum'da bir transit deposu bulunmaktadır.²¹³

Bu dönemde kırtasiye işleri için verilen sermaye, 2 Mart 1944 tarih ve 3/499 sayılı Kararname ile 10 Milyon liraya çıkarılmıştır.²¹⁴

1956 yılında hazırlanan bilgi notunda Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemi satış tutarları şu şekildedir: 1943: 6.426.000 TL, 1944: 6.505.000 TL, 1945: (7 aylık) 4.465.000 TL ve 1946: 6.453.000 TL. 1943 yılı satış tutarı Kırtasiye Müdürlüğü dönemini, 1946 yılı satış tutarı ise Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü dönemini de kapsamaktadır.²¹⁵ Bu arada Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemi kâğıt ve karton harcamaları da şu şekildedir: 1943: 4.712

²⁰⁸ BCA, 30-18-1-2.108-38-14, (22.06.1945); BCA, 30-18-1-2.104-4-39, (25.12.1943); BCA, 30-18-1-2.107-80-13, (15.11.1944).

²⁰⁹ BCA, 30-18-1-2.51-9-2, (09.02.1935), Bkz. EK 5.

²¹⁰ Bkz. EK 6.

²¹¹ BCA, 490-1-0-0.1567-374-1, (23.12.1944); BCA, 490-1-0-0.1567-375-1, (28.12.1945); BCA, 490-1-0-0.1567-376-1, (25.12.1946).

²¹² Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi.

²¹³ BCA, 30-18-1-2.105-31-6, (18.05.1944).

²¹⁴ BCA, 30-18-1-2.104-15-4, (02.03.1944).

²¹⁵ BCA, 30-01-0-0.88-552-8, 1956, 2.

ton, 1944: 4.971 ton ve 1945: 2.998 ton. 1943 yılı harcama miktarı Kırtasiye Müdürlüğü dönemini de kapsamaktadır.²¹⁶

Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi döneminde de satış listesi hazırlanarak müşteri dairelere gönderilmiştir.²¹⁷

4910 sayılı “Maliye Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 2996 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun” ile Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi yerine 20 Haziran 1946’da “Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü” kurulmuştur.²¹⁸

²¹⁶ “Kâğıt ve Karton Harcamaları (Ton) hesabıyla” isimli belge.

²¹⁷ Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi.

²¹⁸ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.; Ayrıca bkz. **EK 7.**

İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞ SONRASI DÖNEMDEN
DEVLET MALZEME OFİSİ’NİN KURULUŞU
VE İLK YILLARINA
(1946-1960)

2.1 Dönemin Ekonomik Gelişmeleri (1946-1954)

1946 yılı, 1930 yılından beri izlenen korumacı ekonomi politikalarının kademeli olarak gevşetilmeye başlatılması, ithalatın artması, bütçe açıklarının kronikleşmesi ve dış yardım, kredi ve yabancı sermayenin ekonominin en önemli dayanak noktası olmaya başlaması yönleriyle bir kırılma noktası olmuştur.²¹⁹

Bununla birlikte bu tarihlerde hala devletçi yaklaşımın izleri bulunmaktadır. Bakanlıklar arası bir komisyonca 1945 yılında başlatılarak 1946 yılının ilk yarısında tamamlanan ve Şevket Süreyya Aydemir ile İsmail Hüsrev Tökin gibi eski Kadrocuların aktif olarak katıldığı “Beş Yıllık Sanayi Planı”, sanayileşme ve kalkınma yöntemi olarak devletin öncülüğünü mecburi görmenin yanında dış ekonomik ilişkilerde de bağımsızlık bakış açısına sahip olmuştur.²²⁰

Ancak dönemin şartları bu yaklaşımın uygulanmasının önüne geçmiş ve planın hazırlanmasından birkaç ay sonra, 7 Eylül 1946’da bir dolar karşılığı Türk lirası 1.28’den 2.80’e çıkarılarak Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu yapılmıştır. Ayrıca dış yardım arayışına girilerek dünya ekonomisine entegrasyon yolunda yeni adımlar atılmıştır.²²¹

Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) 1946 yılında gerçekleştirdiği ilk genel kurulunda, “Keynes Planı” karşısında ABD Planı üstünlük sağlamış ve ABD Doları uluslararası ödemelerde belirleyici konuma gelmiştir. Bir ons altın 35 dolar olacak şekilde doların değeri altına bağlanmış olup, dünya altın stokunun $\frac{3}{4}$ ’ünün bu tarihte ABD’nin elinde olduğu göz önüne alındığında dünya ticareti ABD hâkimiyetinde gelişmeye başlamıştır.²²²

“Bretton Woods Kararları” sonrasında faaliyete geçen Uluslararası Para Fonuna Türkiye, 5016 yasa ile 1947 yılında üye olmuştur.²²³

1 doların karşılığı 2,83 TL olarak tespit edilen yeni kur oranı, Haziran 1947’de Uluslararası Para Fonu tarafından da onaylanmıştır.²²⁴

Diğer taraftan, savaş sonrasında Türkiye-ABD ilişkileri, Türkiye’nin Truman Doktrini çerçevesinde Marshall Planı kapsamına alınmasıyla giderek gelişmeye başlamıştır.

Halkın ve yöneticilerin Sovyetlere ilişkin yaklaşımında, Amerikan kamuoyunda yayılan “kızıl tehlike” korkusu, büyük değişikliklere neden olmuştur.²²⁵

²¹⁹ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 104.

²²⁰ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, 107-108.

²²¹ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, 108.

²²² Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 129.

²²³ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 130.

²²⁴ *Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler*, 260.

²²⁵ Baskın Oran (Editör), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 528.

Bu durumun ilk önemli göstergesi, ABD Başkanı Harry Truman'ın kongrede yaptığı 12 Mart 1947 tarihli konuşmasında “dünyanın iki ideolojik ilke dizisi arasında bölünmenin eşiğinde” olduğunu söylemesidir.²²⁶

Truman, bahse konu konuşmasının önemli bir kısmında Yunanistan'ın sorunlarına yer vermiş, Türkiye'nin durumundan da bahsettikten sonra İngiltere'nin Türkiye'ye yardımı devam ettiremeyeceğini²²⁷ açıklamıştır. “Yunanistan gibi Türkiye de ihtiyaç duyduğu yardımı almalıdır. ABD bunu vermelidir. Bu yardımı sağlayabilecek tek ülke biziz” sözleriyle de durumu özetlemiştir.²²⁸

Yardım miktarları ise Yunanistan'a 300.000.000 dolar ve Türkiye'ye 100.000.000 dolar olarak son şeklini almıştır.²²⁹ “Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu”, 22 Nisan 1947 tarihinde Senato, 9 Mayıs 1947 tarihinde de Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmesi sonrasında 22 Mayıs 1947 tarihinde ABD Başkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe alınmıştır.²³⁰

Türkiye-ABD ilişkileri, Türkiye'nin 1947 yılında “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası”na ve “Uluslararası Para Fonu”na üye olmasıyla beraber daha da gelişmiştir.²³¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün son başbakanı Şemsettin Günaltay, bu gelişmeler sonrasında Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan alanında uzman bir kurulu Türkiye'ye davet etmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra Türkiye'ye gelen 15 kişilik uzmanlar kurulu, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durumu, sorunları ve çözüm yollarına ilişkin kapsamlı bir raporu yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a 1951 yılında sunmuştur.²³²

“Barker Raporu” olarak bilinen raporda Türkiye'nin ekonomik durumu üzerine önemli tespitlerde bulunulmuştur. Raporda Türkiye'nin, son 20-30 yıllık dönem içerisinde önemli başarılar elde ederek demir ve çelik, kâğıt, kimyevi maddeler ve suni elyaf gibi sanayi alanlarında geniş bir üretim kapasitesine ulaştığına yer verilmiştir. Böylece, ithalat yollarının kesintiye uğradığı İkinci Dünya Savaşı döneminde ihtiyaç duyulan söz konusu ürünlerin bir kısmına, çoğunluğu devlete ait fabrikalar aracılığıyla ulaşma imkânı sağlanmış ve Birinci

²²⁶ Oran, *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, 528.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kalan İngiltere, 21 Şubat 1947 tarihinde ABD'ye mevcut ekonomik koşullar nedeniyle Yunanistan ve Türkiye'ye yapmakta olduğu askeri ve mali yardımları keseceğini bildirmiştir. Ayrıca, Türkiye'ye ilişkin olarak Türkiye'ye yapılacak yardımların sürdürülmesinin Batı savunması açısından çok önemli olduğu belirtilmiştir. Mehmet Gönübol, Cem Sar vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 10. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, 212-213.

²²⁸ Oran, *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, 528-529.

²²⁹ Oran, *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, 531.

²³⁰ Gönübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 215.

²³¹ Mustafa Albayrak, “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının Hazırladığı İlk Raporun (1951) Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikalarına Etkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX, Sayı: 58, Mart 2004, 129-168.

²³² Albayrak, “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının Hazırladığı İlk Raporun (1951) Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikalarına Etkileri”, 129-168.

Dünya Savaşı döneminde yaşanan sorunların önemli bir kısmının tekrar yaşanmadığı belirtilmiştir.²³³

Kömür üretimi sürekli olarak arttırılmış ve sanayi faaliyetlerine yardımcı olacak diğer konularda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Mevcut demiryolu projelerinin tamamlanmasıyla beraber ülke genelindeki demiryolu ağında iyi bir seviyeye gelmesi öngörülmüş ve yıllar boyunca ihmal edilmiş olan karayollarının tamiri ve geliştirilmesi hususunda çalışmalar sürdürülmüştür. Limanlar artan talebi karşılayabilecek şekilde yeniden düzenlenirken Türk bandıralı ticaret filosu yeniden hatırı sayılır bir duruma gelmiştir. Enerji genel olarak yetersiz olmakla beraber 1935'ten 1947 yılına gelene kadar iki kat artmış olan elektrik üretiminin 1954 yılında yeniden iki katına çıkacağı tahmin edilmiştir. Türkiye, savaş sonrasındaki yatırım faaliyetlerinin finansmanında kendi altın ve döviz rezervlerinden büyük miktarda harcama yapmasının yanında çoğunluğu ABD'den olmak üzere geniş yardımlar almıştır.²³⁴

Ayrıca bu dönemde kamu harcamaları kaynaklı ortaya çıkan açıkları kapatmak için adeta sürekli olarak Merkez Bankasına başvurulmuş olması, enflasyon ile mücadeleyi başarısızlığa itmiştir.²³⁵

Barker Raporu'nda dönemin bütçe hazırlık süreçleri ile ilgili olarak da incelemelerde bulunulmuştur. Buna göre, her Bakanlık kendi bütçesini oluştururken Maliye Bakanının diğer Bakanlık bütçelerinde revizyon yetkisi bulunmamaktadır. Bakanlar arasında uyuşmazlık olması durumunda ise konu Bakanlar Kurulunda değerlendirilerek karara bağlanmakta olup, bu durum bütçenin sağlıklı hazırlanmamasına ve gecikmelere neden olmaktadır. Raporda bütçe hazırlıklarının ve sorumluluğunun tek bir makam üzerinden yapılması önerilmiştir.²³⁶

Öte yandan, Türkiye'de tedavüldeki para miktarı 5 kat artmış olup, mal ve hizmet mevcudundaki artış aynı düzeyde olmadığından enflasyonun temel sebebi olmuştur. Bu durum 1939 yılından itibaren para istikrarsızlığına yol açmış, iç borçlar 1 milyar lira civarında artarken 1939-1949 döneminde para mevcudundaki artış 1 milyar 172 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.²³⁷

İkinci Dünya Savaşının sonunda yüzde 11 olan kamu giderlerinin gayrisafi milli hasıla içerisindeki payı, 1950 yılına gelindiğinde yüzde 15,3'e kadar yükselmiştir.²³⁸

²³³ Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler, 46.

²³⁴ Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa), 21-22.

²³⁵ Tokgöz, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004), 146.

²³⁶ Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa), 27.

²³⁷ Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa), 95.

²³⁸ Giray, Maliye Tarihi, 306.

1950 yılına gelindiğinde iktidarın yeni sahibi olan Demokrat Parti, liberal ekonomiyi vadederek özellikle ABD kaynaklı krediler aracılığıyla özel sektöre dayalı bir sanayileşme hamlesi yolunu seçmiştir.²³⁹

Bu kapsamda 31 Mayıs 1950 tarihinde hükümet, merkez bankası ve ticari kuruluşların işbirliği ve Dünya Bankasının desteği ile “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası” kurulmuştur.²⁴⁰

Bankanın kuruluş amaçları özetle; yeni özel sanayi tesislerinin kurulmasını ve geliştirilmesini desteklemek, sanayi kuruluşlarının çıkardığı hisse senedi ve tahvillerin halka arzını destekleyerek “sermaye piyasası”nın gelişmesi sağlamak ve yerli-yabancı ortaklığı şeklinde kurulan ve kurulacak olan girişimleri desteklemek şeklinde olmuştur.²⁴¹

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Dünya Bankasının çeşitli yardımlarından da faydalanmak suretiyle 1960 yılına kadar “ithal ikamesi” stratejisine uygun bir şekilde tüketim malları üreten işletmelere daha çok destek vermiştir. Özel sektörün tekstil, inşaat malzemeleri, gıda ve demir dışı metal endüstrileri alanına girmesi aşamasında önemli rol oynamıştır.²⁴²

Bu politika değişiklikleri kamu giderlerinin gayrisafi milli hasıla içerisindeki payındaki değişimlere de yansımış, 1951’de yüzde 10,3’e, 1952’de yüzde 6,2’ye ve 1953’te yüzde 5,2’ye kadar gerilemiştir. 1954 yılından itibaren ise bu pay tekrar yükselişe geçmiştir.²⁴³

2.2 Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü Dönemi (1946-1954)

Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi, 29 Mayıs 1946 tarihli ve 4910 sayılı “Maliye Bakanlığı Kuruluş ve görevleri hakkındaki 2996 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair Kanun” ile yerini Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğüne bırakmıştır.²⁴⁴

4910 sayılı Kanun’un 10. Maddesi;

“Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü; genel bütçeye dâhil dairelerin ihtiyacı olan her çeşit basılı ve basısız kâğıtlarını, yazı, çizim ve resim gereçlerini ve büro makinelerini sağlamak, bu gereçlerden lüzumu kadar stok yapmak, mümkün olanları tiplendirmek, her çeşit basma işlerini yapmak ve çalışma konusuna giren işlerin başarılmasına gerekli tesisler ve dağıtım yerleri kurmak görevleriyle ödevlidir.”²⁴⁵

şeklinde olup, bu madde ile Genel Müdürlüğün faaliyet alanı ve görevleri belirlenmiştir.

²³⁹ Ertuna, “1923’ten Bugüne Türkiye Ekonomisi ve 2023’e Doğru Hedefler”, 6-17.

²⁴⁰ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sinai-kalkinma-bankasi-1950/>, Erişim 26.01.2024.

²⁴¹ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 145.

²⁴² Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 145.

²⁴³ Giray, *Maliye Tarihi*, 306.

²⁴⁴ *Resmî Gazete*, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

²⁴⁵ *Resmî Gazete*, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

Ayrıca, 4910 sayılı Kanun ekindeki “CETVEL (1)”de yer alan Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi kadroları kaldırılarak yerine “CETVEL (2)”de yer alan Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü kadroları getirilmiştir.²⁴⁶

29 Mayıs 1946 tarihli ve 4911 sayılı “Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün Sermayesi hakkında Kanun” ile de Genel Müdürlüğün sermayesi 20 milyon lira olarak belirlenmiştir.²⁴⁷

4911 sayılı Kanun, 8 maddeden oluşmakta olup, 5. maddesi personel ücretleri, 7. maddesi Kanun’un yayımı tarihinde yürürlüğe girmesi, 8. maddesi Kanun’un yürütmesinin Bakanlar Kurulunca yapılacağını belirlerken,²⁴⁸ aşağıda yer verilen maddelerin Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün temel çalışma esaslarını belirlemesi açısından büyük önemi vardır. 4911 sayılı Kanun’un;

- 1. Maddesi; “Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğüne ödevli bulunduğu işleri başarmak için 20 milyon lira sermaye verilmiştir.”,
- 2. Maddesi; “Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün sağlayacağı mal ve yapacağı basım bedelleri, kar gözetmeksizin ortalama maliyet fiyatlarına genel giderleri karşılayacak nispette bir pay ilavesi suretiyle belirlenir.”,
- 3. Maddesi; “Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün ödevli bulunduğu işler hakkında Genel Muhasebe, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunları uygulanmaz. Her yılın bilançosu yılın ilk dört ayı içerisinde Sayıştayın denetimine sunulur.”,
- 4. Maddesi; “Bütçeye dâhil daireler bu Genel Müdürlüğün sağlayabildiği gereçleri ve basım işlerini başka yerden alamaz ve yaptıramazlar. Katma ve özel bütçeli daireler, sermayelerinin en az yarısına Devletin ortaklığı bulunan idare ve kurumlarla sermayelerinde bunların iştiraki olan kurumlar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Kamu Kurumları ve Genel menfaatlere hizmet eden dernekler, isteklerinin yerine getirilmesine imkân bulunduğu takdirde yapacakları bağışlar hükümlerine göre bu Genel Müdürlüğün sağlaması ile ödevli bulunduğu işlerden faydalanabilirler.”
- 6. Maddesi; “713, 2540, 2918, 3684 ve 3685 sayılı kanunlarla 4644 sayılı kanunun 10 uncu maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.”²⁴⁹

şeklindedir.

Bu çerçevede, kar amacı gütmeksizin malzeme maliyetine genel giderleri karşılayacak kadar bir pay ilave edilerek satış fiyatları belirlenmiş, alım zorunluluğu uygulaması getirilmiş, hizmetlerden faydalanabilecek kurum ve kuruluşlar belirlenmiş, Kırtasiye Başmemurluğu-Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi arası dönemdeki kâğıt ve kırtasiye alımları ile ilgili kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır.

²⁴⁶ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

²⁴⁷ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

²⁴⁸ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

²⁴⁹ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

Böylece, 4910 sayılı Kanun'da belirlenen görev alanı çerçevesinde alım zorunluluğu bulunan ve kendi kanunu çerçevesinde hareket eden bir merkezi satınalma kuruluşu yapısına yer verilmiştir.

Diğer taraftan, önceki bölümlerde açıklandığı üzere Kırtasiye Müdürlüğü ile Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemlerinde kâğıt ve kırtasiye alımları, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun ilgili hükümleri çerçevesinde yürütülmüştür.

Ancak, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminde bu durum 4911 sayılı Kanun'un 3. maddesi ile değiştirilmiş olup, yürürlüğe girmesinden itibaren faaliyetlerini kendi Kanunu çerçevesinde yürütmüştür.²⁵⁰

Bunların yanı sıra 23 Eylül 1949 tarihli ve 20200-25/8118 sayılı Genel Müdürlük Talimatı ile birimlerin görev ve yetkileri şu şekilde belirlenmiştir:

“Genel Müdürlük,

Alım ve Satım Komisyonu,

1- Saymanlık Şubesi Müdürlüğü:

- a) Saymanlık Müdür Yardımcılığı
- b) Tahsisat Servisi
- c) Yevmiye ve Defteri Kebir Servisi
- d) Tasnif Servisi
- e) Mutemetlik
- f) Özlük İşleri

2- Malzeme Şubesi Müdürlüğü (Aynı zamanda Genel Müdür Yardımcılığı)

- a) Sipariş Servisi
- b) Stok, Nakliye ve Hasar Sigortası Servisi
- c) Tahakkuk Servisi
- d) Tercüme Servisi

3- Satış Şubesi Müdürlüğü

- a) Merkez Satışları Servisi
- b) Taşra Satışları Servisi
- c) Müteferrik Mübayaa İşleri

4- Kontrolörlük

5- Evrak ve Dosya Servisi (Saymanlık Müdürlüğüne bağlı)

6- Depolar

²⁵⁰ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

- a) Ankara Deposu Amirliği
- b) İstanbul Deposu Amirliği
- c) İzmir Deposu Şefliği
- d) İçel Deposu Şefliği
- e) Diyarbakır Deposu Şefliği
- f) Samsun Deposu Şefliği
- g) Trabzon Deposu Şefliği
- h) Erzurum Transit Deposu Memurluğu”²⁵¹

Söz konusu Genel Müdürlük Talimatına göre söz konusu birimlerin görev ve yetkileri ise şu şekildedir:

Genel Müdürlük: Kurumun genel yönetiminden sorumludur.

Alım Satım Komisyonu: Tüm ihaleler ile ilgili işleri karara bağlar. Başkanı, Genel Müdür olup, üyeleri, üç şube müdürüdür.

1- Saymanlık Şubesi Müdürlüğü: Sorumlu saymanlıktır. Muhasebe şubesinin yönetiminin yanında diğer akreditif, sigorta, maliyet hesapları ve personelin özlük işleriyle uğraşır.

- a) **Müdür yardımcılığı,** sorumlu saymanlık olup bütün mahsup ve tediye işlemleri ve banka hesaplarından sorumludur.
- b) **Tahsisat Servisi:** Bütçe ödeneklerinden avans olarak yatırılan veya ayrıca nakit olarak ödenen paralara ait merkez kayıtlarını tutar ve ilgili depolara tebliğ eder. Bu paraların karşılığında verilen malzeme faturaları tutarlarının ilgili hesaplardan düşülmesi ve saymanlıklar irsalat hesapları alacak ve zimmetlerinin kaydı işlerini yapar.
- c) **Yevmiye ve Defteri Kebir Servisi:** Tahsilat, ödemeler ve kayıtlara ait fişlerin düzenlenmesi ile yevmiye defterine ve defteri kebirde ilgili hesaplara kaydı ve depolar hesaplarının merkez kayıtlarında toplanması işlerini yürütür.
- d) **Tasnif Servisi:** Harcama ve gelirleri ait olduğu hesaplara dağıtma ve merkez kayıtlarına işlenmesi işini yürütür.
- e) **Mutemetlik:** Damga ve posta pulu satın alma ve harcanması, faturaların pullanması, maaş ve ücret bordrolarının düzenlenmesi ve aylıkların alınıp dağıtılması ve çeşitli giderlerin ödenmesi işlerini yürütür.

²⁵¹ 23 Eylül 1949 tarihli ve 20200-25/8118 sayılı Genel Müdürlük Talimatı, 1.

f) Özlük İşleri Servisi: Memur, hizmetlilerle işçilere ait dosya ve kayıtların tutulması; devam, tayin, terfi, mezuniyet, emeklilik ve borçlanma vesaire gibi özlük işlerini yürütür.

2- Malzeme Şubesi Müdürlüğü: Şube iş ve işlemlerinin yönetiminden ve bu kapsamdaki tahakkuk işlerinden sorumludur.

a) Sipariş Servisi: Malzeme ihtiyaç listesine göre teklif isteme mektuplarının şartlarını ve yerli, yabancı firmalar arasında ihtiyaca göre ihale açma işlemlerini hazırlar. Toplanan teklif ve numuneleri sınıflandırma ve ihale sonuçlarını tespit eder. Alım satım komisyonunun raportörlüğünü yürütür. Komisyonca varılan sonuçlara göre kararları ve sipariş mektuplarını hazırlar. Gerek dışarıya ve gerek atölyeye verilen siparişlerin kayıtlarını tutar, teslim aşamalarını takip eder. Fiyat endeksi, numune koleksiyonu ve sipariş, maliyet dosyalarını tutar. Nakliye, hasar sigortası, kira ve yıpranmış eşya satışı gibi ihale işleri ile uğraşır.

b) Stok, Nakliye ve Hasar Sigortası Servisi: Satın alma aracılığıyla veya atölye tarafından gelen malların genel giriş kayıtları, depolara dağıtımı ve depolara giren ve depolardan satılan malzemenin merkez kayıtları işini yapar, malzeme ihtiyaç listesini hazırlar. Ortalama maliyet hesaplarını çıkarır. Satış listesini düzenler, stok sayımı sonuçlarını takip ve senelik sarfiyatı tespit eder. Malların nakliyesi ve hasar bedellerini tahsil için sigorta işlemlerini yürütür.

c) Tahakkuk Servisi: Merkez ve depolarca yapılan bütün harcamalara ve mal bedellerinin ödemesine ilişkin evrakı hazırlar ve tahakkuk ettirir.

d) Tercüme Servisi: Fransızca ve İngilizce dilleriyle iletişimi tercüme ve daktilo işlerini yapar ve satıcı firmaların adres listesini tutar.

3- Satış Şubesi Müdürlüğü: Malzeme istem listelerinin incelenmesi, onaylanması ve ilgili depolara dağıtılması ile merkez satışlarının yönetimi ve çeşitli ihtiyaçların sağlanması işlerinden sorumludur.

a) Merkez Satış Servisi: Merkez daireleriyle ilgili ödeneklerin ve merkez deposu stok durumunun kayıtlarını tutar. İstem listelerini inceleyerek onaylar. Faturaları düzenler ve bunların aylık bordrolarını hazırlar.

b) Taşra Satış Servisi: İstem listelerini inceleyerek kaydeder ve onaylar.

c) Müteferrik Mübayaa İş: Merkez dairelerinin ihtiyaç duyduğu ancak depoda mevcudu bulunmayan çeşitli malzemenin piyasadan satın alınması için fiyat toplanır ve komisyonca incelenerek karara bağlanır.

4- Kontrolörlük: Genel Müdürlük tarafından görülecek ihtiyaç üzerine gerek merkez şubelerinin ve gerekse depoların işlemlerini denetler. Raporunu Genel Müdürlüğe verir ve tekliflerinin sonucunu takip eder.

5- Evrak ve Dosya Servisi: Gelen ve giden evrakın kayıtlarını tutar. Havale edilen evrakı ilgililere teslim eder. Evrakın postalanmasını sağlar. Dosyaları sınıflandırır ve muhafaza eder.

6- Depolar:²⁵² Biri ana depo, diğer transit deposu olmak üzere mevcut yedi depo aracılığıyla ülkenin her tarafındaki kurum ve kuruluşlara büro malzemesinin dağıtımını ve teslimi sağlanır.²⁵³

09 Haziran 1950 tarihli ve 3/11362 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de “Devlet Kâğıt ve Basım İşleri hakkında Yönetmelik” yürürlüğe konulmuştur.²⁵⁴

Yönetmelikte 4910 ve 4911 sayılı kanunlara atıfta bulunularak çeşitli iş ve işlemlerin nasıl yürütüleceği belirlenmiştir. Bu yönetmelik ile satınalma mecburiyeti, standardizasyon işleri ve fiyatların belirlenmesi gibi daha önemli hususların yanında ödeme yöntemleri, malzeme talep süreçleri, malın sevki ve masrafları, teslim süreçleri, ambalaj malzemesi satış süreçleri, malzemelerin kullanılabileceği alanlar gibi hususlar detaylı olarak düzenlenmiştir.²⁵⁵

Yönetmeliğin daha önemli bölümleri olan satınalma mecburiyeti, standardizasyon işleri ve fiyatların belirlenmesi ile ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

- **Satınalma mecburiyeti:** “4911 sayılı Kanunun 4 üncü maddesi gereğince genel bütçeye dâhil daireler bu Genel Müdürlüğün sağlayabileceği gereçleri ve basım işlerini başka yerden alamaz ve yaptıramaz. Katma ve özel bütçeli daireler, sermayelerinin en az yarısına devletin ortaklığı bulunan idare ve kurumlarla sermayelerinde bunların iştiraki olan kurumlar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, kamu kurumları ve genel menfaatlere hizmet eden dernekler isteklerinin yerine getirilmesine imkân bulunduğu takdirde yapacakları bağışlar hükümlerine göre bu Genel Müdürlüğün sağlamasıyla ödevli bulunduğu işlerden faydalanabilirler. Bu idare, banka, kurum ve dernekler bu işlerden faydalanmak istedikleri takdirde Genel Müdürlüğün işgal konusuna giren ihtiyaçlarını beş yıl için buradan satın almayı taahhüt ederler; taahhüt müddeti zarfında Genel Müdürlük stokları arasında bulunmıyanlar hariç olmak üzere sağlanacak diğer

²⁵² 1947 tarihli 23, 1948 tarihli 25 ve 26 numaralı satış listeleri ile 1950 tarihli 27 numaralı satış listeleri incelendiğinde, depoların “Devlet Kâğıt Deposu” adını aldığı görülmüştür. *T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 23 Malzeme Satış Listesi*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1947, IV; *T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 25 Büro Gereçleri Satış Listesi*, Ankara: Milli eğitim Basımevi, 1948, IV; *T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 26 Büro Gereçleri Satış Listesi*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1948, IV; *T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 27 Büro Gereçleri Satış Listesi*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1950, IV.

²⁵³ 23 Eylül 1949 tarihli ve 20200-25/8118 sayılı Genel Müdürlük Talimatı, 2-3.

²⁵⁴ Resmi Gazete, Sayı: 7545, Tarih: 29/06/1950.

²⁵⁵ Resmi Gazete, Sayı: 7545, Tarih: 29/06/1950.

gereçleri bu Genel Müdürlükten mübayaa etmek mecburiyetindedirler. Bu taahhüt süresi hitamından bir sene evvel ilgililer tarafından ihbar edilmedikçe taahhüt yenilenmiş sayılır.”

- **Tipleştirme:** “Devlet kâğıt ve basım işleri konusuna giren gereçlerden mümkün olanlarının tipleştirilmesindeki faydayı sağlamak üzere Genel Müdürlükçe Devlet daire ve müesseseleri tarafından kullanılan türlü basılı kâğıtlardan aynı işe yarıyanlar muhteviyat itibarıyla birleştirilir. Bu hususta devairin tipleştirme prensibine muhalif olmayan mütalaaları göz önünde tutulur. Bunlar dışında kalanlar da dâhil olmak üzere umumiyetle basılı kâğıtlar malzeme ve basılış bakımından iktisadi tiplere irca olunarak Genel Müdürlükçe (Devlet Normu) sayısı verilir ve tasnif edilir. (Devlet Normu) sayısı taşımayan basılı kâğıtlar yeniden bastırılamaz.”
- **Fiyat:** “Gereçlerin ortalama malolma fiyatları genel giderler payı da dâhil olmak üzere tesbit olunur. Fiyat ve çeşitleri gösteren satış listesi Genel Müdürlükçe yayınlanır.”²⁵⁶

Ancak, yönetmeliğin satınalma mecburiyeti getirmesine ilişkin kısmına İstanbul Matbaacıları tarafından 1950 yılında hazırlanan bir rapor ile itiraz edilmiştir. Raporda alım mecburiyetinin piyasadaki matbaacılara ekonomik ve istihdam açısından çeşitli negatif etkileri olacağı ve Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü fiyatlarının piyasadan daha yüksek olduğu iddia edilmiştir.²⁵⁷

Birinci bölümde yer verildiği üzere 1926 yılında Kırtasiye alımlarının toplu temini sonrasında da benzer itirazlar gelmişti. Ancak, özellikle savaş yıllarında yaşanan malzeme teminindeki güçlükler ve iç piyasadaki düzensizlikler bürokrasinin temel ihtiyacı olan kâğıt ve kırtasiye malzemelerinde dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik tedbirler almaya mecbur etmiştir.

Ayrıca, Genel Müdürlük aracılığıyla temin edilen ürünlerdeki kalite, standart, ülkenin her yerinde aynı fiyatla temin gibi diğer faktörler ile beraber doğası gereği toptan alınan ürünlerin fiyatının perakende satış fiyatlarından düşük olacağı gerçeği, Matbaacıların itirazlarının doğru olmadığını göstermektedir.

Bahse konu Yönetmelik, Bakanlar Kurulunun 30 Nisan 1953 tarihli ve 4/691 sayılı kararı ile uygun görülen “Döner sermayeli Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü Talimatnamesi” ile yürürlükten kaldırılmış ve Genel Müdürlük Faaliyetleri kapsamında yürütülen çeşitli iş ve işlemler bu talimatname ile daha da detaylandırılmıştır.²⁵⁸

²⁵⁶ Resmi Gazete, Sayı: 7545, Tarih: 29/06/1950.

²⁵⁷ Devlet kâğıt ve basım işleri hakkında Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmeliği tatbik mevkiine koyan 11362 sayılı kararnamenin yürürlükten kaldırılması hakkında matbaacıların bu husustaki görüşlerinin izah eden rapor, İstanbul: Halk Basımevi, 1950, 1-13.

²⁵⁸ Resmi Gazete, Sayı: 8417, Tarih: 26/05/1953.

Diğer taraftan, 1952 yılında Maliye Bakanlığı teşkilatı üzerine hazırlanarak Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a sunulan raporda, Maliye Bakanlığı bünyesindeki Levazım ve Kıymetli Evrak Müdürlüğü görevlerinden olan motorlu taşıt alımı işinin Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğüne devredilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵⁹

Ayrıca, Raporda Genel Müdürlük ile ilgili iki sayfalık bir değerlendirmeye yer verilmiş olup, bunlar özetle şu şekildedir:

- Genel Müdürlüğün görevleri özetle devlet dairelerine kırtasiye, makine vs temin etmek ve devlet basım işlerini yürütmektir.
- Kırtasiye ve matbua açısından standardizasyon işlerini yürütmektedir.
- Basım işleri ve formların standart bir hale getirilmesi konusunda başarıya ulaşabilmek için yeterli idari yetkisi bulunmamaktadır.
- Kurum Genel Müdürünce askeri olanlar hariç muhtelif 23 basımevi yerine Genel Müdürlüğün yönetimi altında 3 tane modern basımevi kurulmasının önemli tasarruf sağlayacağı belirtilmiş olup, heyetin gözlemleri de bunu doğrulamaktadır.
- Devlet basım işlerinin yeniden düzenlenmesi, standardizasyon çalışmaları kadar tasarruf sağlayabilir.
- Standardizasyon çalışmaları için Bakanlıklar arası bir çalışma yürütülmesi gereklidir. Bu çalışmalar, Genel Müdür başkanlığında bakanlık temsilcilerinin oluşturduğu bir ekip ile yürütülebilir.
- Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün gerek basım, gerekse kırtasiye ve hatta kırtasiye kapsamına girmeyen birçok malzeme çeşitleri açısından Türkiye için bir merkezi satınalma teşkilatı olduğu görülür. Örneğin heyet tarafından Genel Müdürlüğün motorlu araç temini de yaptığı görülmüştür.
- Satınalma süreçlerinin bir elden yönetiminin, kolaylık, sadelik ve ucuzluk gibi önemli faydaları vardır.
- Heyet, gerek Genel Müdürlüğün tanınmış firmalar nezdindeki genel itibar ve başarısını, gerekse kendisine yüklenmiş bulunan satınalma sorumluluklarını göz önünde bulundurarak, bu teşkilatın motorlu vasıtalar vesair bir elden satın alınması gereken malzemeyi tedarik işini de üzerine almasını uygun görmektedir.
- Heyet, satın almaların merkezileştirilmesi hususunda Barker raporuna katılmaktadır.²⁶⁰

Raporun derhal alınması gereken tedbirler bölümünde ise “Şartlar müsaade eder etmez, devlet basım işlerinin mütecanis bir şekilde düzenlenmesi için bir program yapılmalıdır” önerisine yer verilmiştir.²⁶¹

²⁵⁹ James W. Martin, Frank C. E. Cush (Çev. Haluk Demirtaş), *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve çalışmaları hakkında rapor 1951* / Damga Matbaası, 1952, 61.

²⁶⁰ Martin vd, *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve çalışmaları hakkında rapor*, 60-61.

²⁶¹ Martin vd, *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve çalışmaları hakkında rapor 1951*, 163.

Devlet Malzeme Ofisinin kurulmasına ilişkin kanun teklifi içerisinde yer verilen Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü faaliyetleri ile 4910 ve 4911 sayılı kanunların uygulanmasına ilişkin yabancı uzman raporları²⁶² bölümünde ise özetle aşağıdaki tespitlere yer verilmiştir:

- 1952 yılına kadar stoklanan malzeme daha çok kâğıt ve kırtasiye malzemesi ile yazı makinaları iken diğer ihtiyaçlar iç piyasadan perakende olarak yüksek fiyatlarla temin edilmiştir. Bu tarihten sonra çeşitli hesap, teksir, muhasebe makinaları ve karteks dolapları gibi büro malzemesinin de stoklanmasına başlanmıştır. Dünyaca tanınmış firmalarla çok avantajlı anlaşmalar yapılmış, yerinden ve toptan alımlarla kamu kurum ve kuruluşlarına iç piyasaya kıyasla çoğu zaman %100 da ucuz ürün satılma imkânı yakalanmış ve Devlet Bütçesine, Müesseselere, Belediyelere, Banka ve İktisadi Devlet Teşekküllerine büyük faydalar sağlanmıştır. 1953 yılında, sadece dört kalem üzerinden (Hesap makinası, teksir makinası, yazı makinası ve çelik eşya) serbest piyasa satış fiyatına göre sağlanan tasarruf 3.015.254,-TL olmuştur.
- Genel Müdürlüğün atölyelerinde Zarf, karton, mürekkep, tebeşir, sümen, dosya gibi malzemeler üretilmektedir.
- Genel Müdürlük iyi ve standart malzeme tedariki kapsamında bunları ilk üreticisinden, olmadığı takdirde toptancısından almayı prensip olarak uygulamıştır. Bu nedenle yurtdışından temin edilen ürünlerin ithalatı bizzat yapılmakta ve böylece, araçlara ekstra ücret ödenmemekte ve toptan ve standart malzeme alınmak suretiyle de tasarruf sağlanmaktadır.²⁶³

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü, sebepleri metnin ilerleyen kısımlarında detaylı olarak anlatıldığı üzere 1954 yılında yerini Devlet Malzeme Ofisine bırakmıştır.²⁶⁴

2.2.1 Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü Faaliyet Sonuçları

4911 sayılı Kanunun 4. maddesinde sayılan kurum ve kuruluşlarının faaliyet alanına giren ihtiyaçları Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü tarafından karşılanmıştır.²⁶⁵

Teknolojik gelişmeler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda tedarik edilen malzeme çeşitleri sürekli olarak güncellenmiş olup, dönemin satış listeleri incelendiğinde, karşılanan ürünler arasında şunlar yer almıştır:

- Ambalaj, Aydinger, Daktilo, Harita, Mukavva, Kuşe, Teksir vb. çeşitli basılı/basısız kâğıt çeşitleri,

²⁶² Bahse konu raporlar 1951 tarihli Maliye Bakanlığı Kuruluş ve çalışmaları hakkında rapor ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının 1949 yılında Türkiye'ye gönderdiği heyetin hazırladığı Türkiye Ekonomisi isimli raporlardır.

²⁶³ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 22.01.2024.

²⁶⁴ *Resmî Gazete*, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

²⁶⁵ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804910.pdf, Erişim 03.11.2023.

- Kalem, Mürekkep, Raptiye, Zamk, bloknot, defter, kartvizit, tebeşir, dosya, sümen, makas vb. çok çeşitli kırtasiye malzemesi,
- Yazı makineleri, teksir makinesi, zımba makinesi, raptiye makinesi vb. çeşitli büro makineleri.²⁶⁶

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü'nün 1946-1953 yılları arasındaki satış tutarlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiş olup, 1946 yılı satış tutarı, Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi dönemini de kapsamaktadır.

Tablo 10 1946-1953 Yılları Arasındaki Satış Tutarları²⁶⁷

YILLAR	Satış Tutarları (Lira)
1946	6.453.000
1947	9.090.000
1948	9.042.000
1949	9.606.000
1950	10.814.000
1951	10.255.000
1952	13.272.000
1953	15.550.000

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü'nün 1950-1953 yılları arasındaki alım tutarlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 11 1950-1953 Yılları Arasındaki Alım Tutarları²⁶⁸

YILLAR	Alım Tutarları (Lira)
1950	7.671.000
1951	12.328.000
1952	16.583.000
1953	9.248.000

²⁶⁶ Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 23 Malzeme Satış Listesi, 1-29; Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 25 Büro Gereçleri Satış Listesi, 1-29; Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 26 Büro Gereçleri Satış Listesi, 1-29; Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 27 Büro Gereçleri Satış Listesi, 1-29.

²⁶⁷ BCA, 30-01-0-0.88-552-8, (1956), 2-3.

²⁶⁸ BCA, 30-01-0-0.88-552-8, (1956) , 3.

Alım tutarları ile satış tutarları arasındaki farkların stok usulü çalışılmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü'nce 1948-1952 yılları arasında verilen kâğıt siparişlerinin ton bazından yurtiçi/yurtdışı miktarlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 12 1948-1952 Yılları Arasındaki Kâğıt Siparişleri²⁶⁹

YILLAR	İZMİT (Ton)	DIŞ ALIMLAR (Ton)	TOPLAM
1948	3.250	1.445	4.695
1949	2.078		2.078
1950	2.258		2.258
1951	3.801	2.000	5.801
1952	4.330	865	5.195

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü kâğıt alımları incelendiğinde, kâğıtta dışa bağımlılığın önemli oranda azaldığı anlaşılmaktadır.

2.3 Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1954-1960)

2.3.1 Dönemin Ekonomik Gelişmeleri (1954-1960)

1954 yılı itibarıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ekonomik genişleme şartları ve liberal dış ticaret politikaları, yerini, ekonomik durgunluğa, talep düşmelerine ve dış tıkanmalar ile beraber gelen ithalat sınırlamalarına bırakmış ve bu durum 1961'e kadar sürmüştür.²⁷⁰

1953 yılında ulaşılan dolar cinsinden ithalat ve ihracat tutarlarına 1954-1961 yılları arası dönemde tekrar ulaşılamaması, bu dönemki gerilemeyi ortaya koymaktadır.²⁷¹

Liberal dış ticaret politikaları mevcut döviz rezervlerinin büyük oranda azalmasına neden olmuş, bu durumun sonucunda ithalat durma noktasına gelmiş ve üretim faaliyetleri azalmıştır.²⁷²

Böylece, ortaya çıkan döviz sorununu aşabilmek için ithalatla liberalizme son verilmiş ve kamu kuruluşlarına ithal ikamesi ürünlerin üretimine yönelik olarak yeniden yatırım imkânı tanınmıştır.²⁷³

²⁶⁹ "5 senelik Çeşitli Kâğıt Siparişleri İcmali" isimli belge, 18.02.1953.

²⁷⁰ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 119.

²⁷¹ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 120.

²⁷² Ergün, "Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış", 261.

²⁷³ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 147.

Bu durum kamu giderlerinin gayrisafi milli hasıla içerisindeki payında da görülmekte olup, 1953 yılında yüzde 5,3'e kadar gerileyen pay, 1954'te yüzde 14,2'ye yükselmiş ve 1960 yılına gelindiğinde yüzde 15,3'e çıkmıştır.²⁷⁴

1958 yılı ortalarına gelindiğinde ise ekonomik sorunlar zirve yapmış olup, dış kredi bulunamamış, ithalat yapılamamış, yatırımlar durmuş, hammadde yetersizliklerinden mevcut tesisler işleyemez hale gelmiş, piyasada mal kıtlıkları ortaya çıkmış ve enflasyon kontrolden çıkmıştır. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) içinde kurulmuş olan bir heyet hükümete “istikrar tedbirler paketi” önermiş olup, hükümet bu önlem paketini kabul ederek 4 Ağustos 1958 tarihinde hayata geçirmiştir.²⁷⁵

IMF, Dünya Bankası ve OECD uzmanlarının katkılarıyla; Türk lirasının değeri düşürülerek katlı kur sistemine geçilmesi, para arzının sıkı kontrol altına alınarak emisyon ve kredi hacminin düşürülmesi, kamu iktisadi teşebbüslerinin fiyatları artırılarak dolaylı yoldan talep azaltılması sağlanması, ithalat rejiminin yeniden düzenlenmesi, ihracatın hızlandırılması, bütçe denkliğinin sağlanabilmesi için giderlerin azaltılması, yatırımlarda verimli ve kısa vadeli projelerin önceliklendirilmesi şeklinde önlemler hazırlanmıştır.²⁷⁶

1953 ile 1958 yılları arasında dolar cinsinden ithalat miktarı yüzde 40'tan fazla düşmüştür. Bu durumun sonucunda doların TL karşısında 2,2 kat değerlenmesi sonucunu doğuran 1958 devalüasyonu yapılmak zorunda kalınmıştır. Ayrıca, ithalat kontrolleri yumuşatılmış, Milli Korunma Kanunu uygulamaları sona erdirilmiş, kamu işletmelerinin fiyatları arttırılmış ve bütçe açıklarının daraltılmasına çalışılmıştır. Bunun sonucunda ABD ve Batılı devletler 600 milyon dolar tutarındaki dış borcun ertelenmesini kabul etmiş ve 359 milyon dolarlık ilave kredi sözü vermiştir.²⁷⁷

“Serbest ticaretçi olmaktan çok deflasyonist özellikler taşıyan” bu yeni politikalar, Demokrat Parti ve 27 Mayıs darbesi hükümetlerince uygulanmıştır.²⁷⁸

Sonuç olarak, 1954 ile 1960 yılları arası dönem, milli gelir büyüme hızının bariz bir biçimde düşük olması yönüyle özellikle savaş sonrası süreçte ortaya çıkan sürekli ve yüksek büyüme ortamını yaşamış toplum tarafından durgunluk dönemi olarak algılanmıştır. Ekonominin dışa bağımlı hale gelmesi sonucunda büyüme hızı düşmüş, “ithal ikamesine dönük bir yatırım politikası” ise hayata geçirilememiştir. “Kâğıt ve demir-çelik gibi temel girdilere dönük devlet işletmeleri ise 1930’lu yılların armağanıdır.”²⁷⁹

²⁷⁴ Giray, *Maliye Tarihi*, 317.

²⁷⁵ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 152-153.

²⁷⁶ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 153-154.

²⁷⁷ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 123.

²⁷⁸ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 123.

²⁷⁹ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 123-124.

2.3.2 Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşu

713 sayılı Kanun'un uygulanmasına ilişkin 1926 yılındaki talimatnamede öngörülen kamu alımlarının uzun vadede tek elden yapılması düşüncesi, yıllar geçtikçe kâğıt ve kırtasiye alanında gelişmiş ve 1946 yılında Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü dönemine gelinmiştir.²⁸⁰

Kâğıt, kırtasiye ve diğer büro malzemelerinde merkezi alımın sağladığı tasarruflar, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü'nün daha geniş yetkilere sahip bir kurum olarak yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir.²⁸¹

Ayrıca, Maliye Bakanlığı teşkilatı üzerine hazırlanan Rapor²⁸² ve Barker Raporu olarak bilinen Raporda,²⁸³ Türkiye'de bir merkezi satınalma kurumuna yer verilmesi tavsiyesinde bulunulmuş olup, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü üzerine yapılan değerlendirmeler ve bu dönemde alınan olumlu sonuçlar da dikkate alınarak bir merkezi satınalma kurumunun teşkilatlanmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Bu gelişmeler ışığında Devlet Malzeme Ofisinin (DMO) kuruluşuna ilişkin kanun görüşmeleri 11 Mart 1954 tarihinde TBMM'de yapılmıştır. Kanun teklifi maddeler bazında oylanmış, görüşmelerde çeşitli eleştiriler ve öneriler cevaplandırılmıştır.²⁸⁴

Kanun teklifinin DMO'nun müşteri ve faaliyet alanını düzenleyen üçüncü maddesi üzerinde bazı itirazlar olmuş, özellikle taşrada yer alan belediyeler gibi küçük birimlerin DMO'dan almak zorunda olduğu malzemelerin hizmet sunumunda aksamalara yol açabileceği eleştirisi getirilmiş ve bunun gibi birimlerin Kanun kapsamı dışında bırakılması önerilmiştir.²⁸⁵

Bu eleştiri ve önerilere cevaben merkezi satın almanın getirdiği tasarruf, uzmanlaşma ve standardizasyonun kamuya getirdiği faydalara dikkat çekilmiş, yurtdışı örnekleri anlatılmıştır. Ayrıca 1953 yılında kamu kurumlarına alınan hesap ve yazı makinelerinin toplu ve yerinden alınmasıyla sağlanan 3,5 milyon liralık tasarruf örnek gösterilerek burada sağlanan başarıların kapsamının genişletildiği belirtilmiştir. Görüşmelerde diğer maddeler üzerinde herhangi bir itiraz olmamış ve kanun teklifi kabul edilmiştir.²⁸⁶

Diğer taraftan, 11 Mart 1954 tarihli meclis görüşmelerine ilişkin tutanakların "Devlet Malzeme Ofisi kurulması hakkında kanun layihası ve Maliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları" kısmı incelendiğinde, DMO'ya ihtiyaç duyulmasının nedenleri detaylı olarak görülmektedir.²⁸⁷

²⁸⁰ Resmi Gazete, Sayı: 6327, Tarih: 07/06/1946.

²⁸¹ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, *Devlet Malzeme Ofisi 1994 yılı raporu*, Ankara, 1995, V.

²⁸² Martin vd, *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve çalışmaları hakkında rapor 1951*.

²⁸³ *Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler*, 1951.

²⁸⁴ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 22.01.2024.

²⁸⁵ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 22.01.2024.

²⁸⁶ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 22.01.2024.

²⁸⁷ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

Kanun teklifi; genel düşünceler, diğer ülkelerdeki durum, ülkemizdeki durum, yabancı uzman ve heyetlerin raporları, kanun tasarısıyla amaçlanan hususlar ve tasarı içeriğine ilişkin bilgileri içeren bölümlerden oluşmaktadır.²⁸⁸

Genel düşünceler (umumi mülâhazalar) bölümünde özetle;

- Devlet faaliyet alanlarının genişlemesi ve çeşitlenmesi ile beraber personel ihtiyacının arttığı kadar hizmet sunumunda ortaya çıkan ihtiyaçlarında arttığı,
- İhtiyaçların mümkün olduğu kadar az personel ve kaynak ile karşılanması gerektiği,
- Kamu hizmetlerinin sunumunda ihtiyaç duyulan çeşitli malzemenin temini ve ürünün kendisinde standart sağlanmasının amaçlandığı,²⁸⁹

belirtilerek, her kurum ve kuruluşun aynı işi kendisinin yapması yerine bu işleri yapacak merkezi bir kuruluşun kurulmasının uygun görüldüğü belirtilmiştir. Bir başka deyişle kamu ihtiyaçlarının rasyonel bir şekilde karşılanması için merkezi satınalma kurumlarına ihtiyaç duyulduğu düşünülmüştür.

Kanun teklifinde DMO benzeri kuruluş örneklerine ve bu kuruluşların özet işleyişlerine de yer verilmiştir. Kuruluş aşamasında yapılanması incelenen ülkeler ve ilgili kurumları;

- İsviçre: Federal Hükümetin Evrakı Matbua ve Büro Malzemesi Merkezi İdaresi,
- İngiltere: Kraliyet Büro Malzemesi Ofisi,
- ABD: Federal Levazım Müdürlüğü,
- Belçika: Merkezi Satınalma Dairesi,²⁹⁰

şeklindedir. Bu örnekler incelendiğinde 6400 sayılı kuruluş Kanunu'nda, çağdaşlarıyla benzer bir kurum tasarlandığı görülmektedir. 6400 sayılı Kanun ile belirlenen DMO'nun faaliyet alanları ve görevlerinin özellikle İsviçre, İngiltere ve ABD'deki kurumlarla önemli benzerlikleri olduğu görülmekte olup, Belçika'daki kurumun görev alanının ise daha geniş olduğu anlaşılmıştır.

Teklifin ülkemizdeki durum bölümünde Kırtasiye Başmemurluğundan Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğüne kadar geçilen ve önceki bölümlerde detaylı olarak anlatılmış olan süreç özet olarak yer verilmiş, 4910 ve 4911 sayılı kanunlarla verilen görevlere atıfta bulunulmuştur.²⁹¹

²⁸⁸ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

²⁸⁹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

²⁹⁰ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023; *Resmî Gazete*, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

²⁹¹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

Ayrıca, teklifin 3. ve 4. maddelerinde DMO'ya "matbuaların (formların) tabı ve diğer tabı işleri" görevi verilerek bu görevin yerine getirilmesi ile ilgili her türlü matbaa ve tesislerin İcra Vekilleri kararıyla DMO'ya devredileceği hükmüne yer verilmiştir.²⁹²

1954 yılına kadar geçen sürede Bakanlıklar basım işleri ihtiyaçlarını kurdukları matbaalar aracılığıyla veya bütçeleri çerçevesinde dışarıdan temin şeklinde karşılamıştır. Geçen süreç içerisinde devlet matbaalarının sayısının giderek artmış olması, hükümeti reorganizasyon yoluyla tasarruf yoluna itmiş ve 1932 yılında bir kanun tasarısı hazırlanmıştı. Bu çalışmalar, çeşitli ve incelemeler sonrasında ancak 1939 yılında sonuca ulaşmış ve kanuna bağlanabilmiştir.²⁹³ 11 Ocak 1939 tarihli ve 3558 sayılı "Devlete ait matbaaların birleştirilmesi hakkında kanun" ile kamuya ait matbaaların etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır.²⁹⁴

Ancak kanunun 1939'dan 1954'e kadar uygulanamaması nedeniyle istenilen amaca ulaşamamıştır. Bu nedenle DMO'nun kuruluşuna ilişkin kanun teklifinde ilgili hükümlere yer verilmiş ve kamuya ait matbaaların DMO aracılığıyla rasyonel bir şekilde yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir.²⁹⁵

Kanun teklifinde Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü faaliyetlerine ilişkin olarak; stoklar, tesisler, satınalma ve satış politikaları hakkında özet bilgilere yer verilmiş ve önceki bölümlerde bahse konu yurtdışı heyetlerinin raporlarında yer alan Genel Müdürlük yetkilerinin genişletilerek bir merkezi satınalma kurumuna dönüştürülmesi önerisi vurgulanmıştır.²⁹⁶

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünün Devlet Malzeme Ofisine dönüşümü ile hukuki, ekonomik/mali ve mevzuat açısından nelerin amaçlandığına teklifte yer verilmiştir. Buna göre;

Hukuki açıdan;

- DMO, 17 Haziran 1938 tarihli ve 3460 sayılı "Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretile Kurulan İktisadî Teşekküllerin Teşkilâtile İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanun"²⁹⁷ hükümleri çerçevesinde kurulacak ve tüzel kişiliği olacaktır. Böylece kuruluşa kendine ait taşınmaz alabilmesi ve bunları değiştirme, tamir etme ile bakım ve amortismanlarını yapabilme yetkisi verilmiş olacaktır. Önceki süreçte hazineye ait taşınmazlar kullanılabilmekte ve kuruluşun bunlar üzerinde tasarruf hakkı bulunmamaktadır.

²⁹² <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

²⁹³ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 1-2.

²⁹⁴ *Resmi Gazete*, Sayı: 4114, Tarih: 18/01/1939.

²⁹⁵ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

²⁹⁶ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

²⁹⁷ *Resmi Gazete*, Sayı: 3950, Tarih: 04/07/1938.

- Mal ve malzeme tedarikinin önemli bir kısmı mevcut durum göz önüne alındığında yurtdışından yapılacağından, DMO'ya satınalma, nakliye, sigorta ve banka işlemlerinde ticari usullere göre hareket etme imkânı getirilmiştir.
- Bu büyüklükteki bir kuruluşun yeni kanun ile muhasebe işlemleri ve personel temini açısından yeni teşkilatlanmaya ihtiyacı bulunmaktadır.²⁹⁸

Ekonomik ve mali açılardan;

- Devlet Malzeme Ofisinin sermayesi 100 milyon TL'ye çıkartılarak ihtiyaçların en uygun sürede temini için hareket serbestisi verilmiştir. Bu sermaye belirlenirken Kanunda DMO'ya verilen tüm görevler ile bu kapsamda ihtiyaç duyulacak giderler göz önüne alınmıştır.
- Sağlanan geniş bütçe sayesinde mal alımlarının istenilen zamanda ve daha büyük miktarlarda toptan yapılma imkânı verilmiş ve kamu alımlarının daha uygun şartlarla yapılmasının altyapısı hazırlanmıştır.
- Merkezi satınalma kurumunun varlığı, piyasada bulunan malzemelere ilişkin bilgi birikimini sağlamasının yanında uygulanan stok yöntemiyle kurum ve kuruluşların ihtiyaç duyduğu malzemelere savaş ve kriz zamanları da dâhil olmak üzere kesintisiz ulaşması imkânını ortaya koyacaktır.
- DMO'ya verilen mali imkânlar ile piyasa şartlarında fiyatların müsait olduğu zamanlarda alım yapılabilmesi imkânı olacak ve böylece kamu alımlarında ilave tasarruflar elde edilebilecektir.
- Uzun bir süredir çözüme kavuşturulamayan matbaaların reorganizasyonu konusunun, Kanunla DMO'ya verilen yeni yetkiler aracılığıyla çözülmesi planlanmıştır. Bu konunun çözüme kavuşturulmasıyla beraber evrak ve kurumlar arası yazışmaların standardizasyonu sağlanabilecektir.
- Kanun teklifinin 2. maddesi DMO'ya çeşitli müesseseler kurma ve ortaklıklara girme yetkisi vermiştir. 18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”²⁹⁹ kapsamında bu maddenin, ülkenin ekonomik gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. DMO'ya, yerli üretimi olmayan ürünlere ilişkin iç piyasa oluşturmak ve yabancı sermaye ile işbirlikleri kurarak bu ürünlerin Türkiye’de üretimini sağlama görevi verilmiştir. Böylece kamu alımları yoluyla yerli üretim desteklenecek ve döviz tasarrufu da sağlanabilecektir. Teklifin 2. maddesi, DMO'ya sermayeye liderlik etme görevi vermiştir.³⁰⁰

²⁹⁸ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

²⁹⁹ *Resmi Gazete*, Sayı: 8615, Tarih: 23/01/1954.

³⁰⁰ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

Mevzuat açısından ise DMO faaliyet alanında halen yürürlükte olup uygulama imkânı kalmayan mevzuatın tasfiyesi sağlanmış olacaktır. Kanun tasarısında son olarak bölüm ve madde sayılarına yer verilmiştir.³⁰¹

TBMM Maliye encümeni mazbatasında ise kanun teklifinde yer alan hususlar özetlenerek şekli düzenlemeler sonrasında TBMM Bütçe Encümenine gönderilmiş ve buradan da Meclis Başkanlığına sunulmuştur.³⁰²

11 Mart 1954 tarihli ve 6400 sayılı “Devlet Malzeme Ofisi” kurulması hakkında Kanun” ile Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü, Devlet Malzeme Ofisi’ne dönüştürülmüştür.³⁰³

6400 sayılı Kanun, Resmi Gazete’de yayımlanmasından 3 ay sonra, 22 Haziran 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁰⁴ Böylece bu tarihten itibaren Devlet Malzeme Ofisi faaliyetlerine başlamıştır.

Kanun maddeleri incelendiğinde, Devlet Malzeme Ofisi’nin güçlü bir merkezi satınalma kurumu olarak tasarlandığı görülmüştür.³⁰⁵

DMO’ya yeterli miktarda sermaye verilmiş ve Kanunun 3. maddesi kapsamına giren kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarını ticari usullere uygun bir şekilde temin edebilme serbestisi getirilmiştir. Ayrıca yine 3. madde kapsamında DMO’nun faaliyete konu ürün grupları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

“A)

- 1- Kâğıt ve mamulâtı;
- 2- Kırtasiye ve büro malzemesi;
- 3- Büro makineleri ve malzemesi (muhabere, vasıta ve tesisatı hariç);
- 4- Büro mefruşatı;
- 5- Aydınlatma ve teshin malzemesi (sabit tesisler hariç);
- 6- Temizlik malzemesi;
- 7- Münhasıran Daire hizmetlerinde kullanılan motorlu nakil vasıtaları (Bisikletler dâhil).

B) Matbuaların (formların) tabı ve diğer tabı işleri;

C) Yukarıdaki fıkralarda zikredilenlerin dışında kalan veya bu fıkralarda istisna edilen madde ve hizmetlerden Ofişçe temin veya ifasına, İcra Vekilleri Heyetince karar verilen madde ve hizmetler;

³⁰¹ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

³⁰² <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029064.pdf>, Erişim 27.11.2023.

³⁰³ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁰⁴ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 3.

³⁰⁵ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

D) Temin ettiği malzemenin tevzi ve nakil işi ile mümkün ve faydalı olan ahvalde bunların bakım ve tamirleri;

E) (A, B ve C) fıkralarında gösterilen madde ve hizmetlerin standardizasyonu.”³⁰⁶

Kanunun 2. maddesi, DMO’ya kamu ihtiyaçlarına yönelik işletme açma ve ortaklık kurma gibi önemli yetkiler vermiş³⁰⁷ ve böylece yerli ürünlerin kamu ihtiyaçlarının karşılanmasındaki payının artırılması ve yerli ürünlerin kamu alımları yoluyla desteklenebilmesinin önü açılmıştır.

DMO’nun faaliyet alanının genişletilmesi yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiş ve Kanunun 3. maddesinde yazılı mal ve hizmetlerin, zamanında temin edilemeyeceği anlaşılan ve gecikmesi idarelerin işlerini aksatacak mahiyette bulunan ihtiyaçlar hariç DMO’dan alınması zorunlu tutulmuştur.³⁰⁸ Bu madde ile faaliyet alanına giren ürün gruplarına ilişkin kamu alımlarının DMO tarafından yönetilebilme imkânı sağlanmıştır.

Diğer taraftan, 6400 sayılı Kanunun 14. maddesinde, kamu kurum ve kuruluşlarının “Ofisle yapacakları muameleler 2490 sayılı Kanunla bunun ek ve tadillerine tabi değildir. Ofisin satış usulleri ile malzeme ve hizmet bedellerinin tediye şekilleri bir talimatname ile tâyin olunur.” hükmüne yer verilmek suretiyle DMO aracılığıyla yapılacak alımlar 1934 tarihli ve 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu dışında tutulmuştur.³⁰⁹ Böylece mal ve malzeme tedarikine ilişkin süreçler daha esnek hale getirilmiştir.

Ayrıca, “Muvakkat madde 4 - 3 üncü maddede sayılan vazifelerin Ofise devri (4910 sayılı kanunun 10 uncu maddesinde yazılı olanlar hariç) lüzumlu sermaye ve personel temin olunup teşkilât ve tesisler kuruldukça İcra Vekilleri Heyeti kararıyla yapılır ve aynı maddede yazılı matbaa ve tesislerin devir zamanı hakkında karar alma yetkisi İcra Vekilleri Heyetine aittir.” hükmü gereğince Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminde görev alanına girmeyen ürün gruplarının temininin, DMO’nun sermaye ve personel yapısı uygun duruma geldiği zaman Bakanlar Kurulu Kararı ile başlatılması kararlaştırılmıştır.³¹⁰

Bu kapsamda ilk olarak 14 Mayıs 1955 tarihli Kararname ile DMO’ya “Münhasıran Daire hizmetlerinde kullanılan motörlü nakil vasıtalarının (Bisikletler dâhil)” 6400 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde temini görevi verilmiştir.³¹¹

³⁰⁶ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁰⁷ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁰⁸ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁰⁹ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³¹⁰ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³¹¹ BCA, 30-18-1-2.139-44-16, (14.05.1955), Bkz. EK 8.

Ayrıca bazı büro mefruşatı ile aydınlatma ve temizlik malzemelerinin DMO üzerinden temini de 1966 yılında Bakanlar Kurulunca karara bağlanmıştır.³¹²

DMO'ya verilen bir başka önemli görev ise 3. maddenin (A, B ve C) fıkralarında gösterilen mal ve hizmetlerin standardizasyonu olup, bu konudaki detaylı bilgilere ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

DMO tarafından yürütülen faaliyetler 3460 sayılı Kanun kapsamında denetlenmiştir. DMO, 1954 yılı içerisindeki faaliyetlerini mülga Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü talimatnamesi çerçevesinde yürütmüş olup, yeni döneme ilişkin mevzuatı yürürlüğe alamamıştır.³¹³ Dolayısıyla 1954 yılının ikinci yarısı, DMO için bir geçiş dönemi olmuştur.

“Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti” tarafından hazırlanan 1954 yılı raporunda çeşitli önerilere yer verilmiş olup, bu öneriler, işleyiş ile ilgili çeşitli iyileştirme önerilerinin yanında kurum yönetmeliklerinin çıkarılması ile yerli sanayinin kurulması amacıyla ülke içi ve dışındaki imkânların araştırılarak bu işletmelerin kredi veya iştirak yoluyla finanse edilmesi şeklindedir.³¹⁴ Kuruluşundan 1960 yılına kadar geçen süre içerisinde 6400 sayılı kanunla verilen görevlerin yerine getirilebilmesine yönelik olarak reorganizasyon çalışmaları yeterince yapılamadığından, DMO'nun yapısı istenilen düzeye getirilememiştir.³¹⁵

Ancak, 1954 yılı ile 1960 yılları arasında ileriki bölümlerde incelenen bazı önemli kazanımlar olmakla beraber ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar nedeniyle Devlet Malzeme Ofisi ile ilgili planlanan bir kısım çalışmalar 1960 yılı sonrasına ertelenmiştir.

³¹² 17/10/1966 tarihli ve 12428 sayılı Resmi Gazete, 6/7124 Sayılı Kararname.

³¹³ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 4.

³¹⁴ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 6-7.

³¹⁵ *T.C. Yüksek Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu*, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1962, 1.

2.3.3 Devlet Malzeme Ofisinin Teşkilat Yapısı

Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü, merkez ve taşra teşkilatı şeklinde yapılandırılmıştır. Ayrıca üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminden kalan imalathanelerin yanında 1960 yılının sonuna doğru bir nüve matbaa açılmış olup, detaylı bilgilere aşağıdaki tabloda ve ileriki bölümlerde yer verilmiştir.

Tablo 13 1954-1960 Yılları İtibarıyla Personel Sayıları³¹⁶

	1954 (6 Aylık)	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Memur ve Müstahdemler (Adet)	135	186	237	256	273	288	308
İşçi (Adet)	122	129	177	218	218	223	247

2.3.3.1 Merkez Teşkilatı

1954 yılında Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünden alınan merkez teşkilatına bazı yeni birimler eklenmiş ve kadro sayısı arttırılmış olsa da ihtiyaç duyulan sayının altında bir artış sağlanabilmiştir.³¹⁷

Bu dönemde “baş kontrolörlük, organizasyon müşavirliği, müşavir avukatlık, personel ve sosyal işler servisi ve inşaat servisi” gibi yeni birimler kurulmuştur.³¹⁸

Ancak, uzmanlık isteyen alanlarda personel ücretlerinin benzer işletmelere kıyasla düşük kalması nedeniyle ilgili kadrolar boş kalmış ve ihtiyaç duyulan personel temin edilememiştir. Ayrıca, diğer kadrolarda yer alan personelin ücretlerinin de düşük olduğu görülmüştür.³¹⁹

1954 yılı merkez kadrolarının DMO’nun kuruluşu öncesi ve sonrasında birimlere dağılışıma aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

³¹⁶ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 3; Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, Ege Matbaası, Ankara, 1956, 1; Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1957, 1; Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1958, 1; Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, Ankara: Ege Matbaası, 1959, 1; T.C. Yüksek Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1960, 1; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 1.

³¹⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 5.

³¹⁸ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 27.

³¹⁹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 21.

Tablo 14 22.06.1954-31.12.1954 Tarihleri İtibarıyla Merkez Teşkilatı Kadroları³²⁰

Teşkilat	22.06.1954		31.12.1954	
	Nazari	Fiili	Nazari	Fiili
İdare Meclisi			4	2
Genel Müdürlük	2	1	2	2
Hususi Büro			1	
Başmürakiplik	2		2	1
Organizasyon Müşavirliği			2	1
Müşavir Avukat			2	
Personel ve Sosyal İşleri	4	2	6	2
Evrak ve Arşiv Servisi	3	3	7	6
İnşaat Servisi			2	
Ticaret Şubesi Müdürlüğü	32	18	20	13
Muhasebe Şubesi Müdürlüğü	9	7	19	12
Müstahdemler	3	3	10	8
Toplam	55	34	77	47

Bu birimlerden “Ticaret Şubesi Müdürlüğü”, alım, satış, sigorta, nakliye ve üretim faaliyetlerini yürütmekte olup, “malzeme mütehassıslığı, nakliye ve sigorta, dış mübayaa, iç mübayaa ve satış servislerinden” oluşturulmuştur.³²¹ Buradan anlaşılabacağı üzere ilk dönem DMO teşkilat yapısında, ana faaliyet alanına ilişkin iş ve işlemler Ticaret Şubesi Müdürlüğü bünyesinde yürütülmüştür.

1955 yılına gelindiğinde “hususî büronun yerine İdare Meclisi bürosu, personel ve sosyal işler servisinin yerine de personel ve iç hizmetlerle evrak ve arşiv servisini bünyesine alan İdari ve Sosyal İşler Müdürlüğü” kurulmuştur.³²²

1955-1959 yılları arasında düzenlenen denetim raporlarında merkez teşkilatı kadrolarının birimler bazında dağılımı bilgisine yer verilmemiş ve diğer kaynaklardan da bu detaya ulaşılamamıştır. 1959 yılı bilgilerine ise 1960 yılı denetim raporu üzerinden ulaşılmıştır.

³²⁰ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 28.

³²¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 31.

³²² Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 22.

Merkez teşkilatı yapısında ilerleyen yıllarda çok önemli bir değişiklik olmamış, İşletmeler şubesi ve standardizasyon bürosu ancak 1960 yılında faaliyete geçirilebilmiştir. 1959-1960 yılları merkez teşkilatına ilişkin bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 15 1959-1960 Yılları İtibarıyla Merkez Teşkilatı³²³

Teşkilat	Memur adedi	
	1959	1960
İdare Meclisi	4	
İdare Meclisi Bürosu	2	2
Genel Müdürlük	3	3
Standardizasyon Bürosu		1
Teftiş ve Kontrol	7	7
Organizasyon Müşavirliği	3	2
Hukuk Müşavirliği	3	3
Ticaret Şubesi	22	27
İşletmeler Şubesi		3
İnşaat Şubesi	5	3
İdari ve Sosyal İşler	28	29
Muhasebe Şubesi	27	30
Toplam	104	110

DMO, kuruluşundan 1960 yılına kadar geçen sürede dönemin ekonomik koşullarından doğrudan etkilenmiş, ortaya çıkan tedarik sorunlara odaklanması nedeniyle teşkilat ve personel yapılanmasına yönelik çalışmaların büyük kısmı ertelenmek zorunda kalmıştır.

Devlet Malzeme Ofisi'nin ilk genel müdürü, 17 Mart 1952 tarihinde Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürü olarak göreve başlayan ve 18 Haziran 1960 tarihine kadar görev yapan Talat Kızılviranlıoğlu'dur. Sonrasında 20 Haziran 1960 tarihinde göreve Mehmet Afif Sanver gelmiş olup, 20 Kasım 1963 tarihine kadar görevini sürdürmüştür.³²⁴

³²³ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 9.

³²⁴ <https://www.dmo.gov.tr/Home/OncekiGenelMudurlerimiz>, Erişim 22.01.2024.

2.3.3.2 Taşra Teşkilatı

Genel Müdürlüğün taşra teşkilatı 1954 yılı itibarıyla Ankara, İstanbul, İzmir, Mersin, Trabzon, Samsun, Diyarbakır, Erzurum ve Afyon depo müdürlüklerinden oluşturulmuştur.³²⁵

Ofisin İktisadi Devlet Teşekkülü olmadan önceki depolara ait kadroları ile 1954 iş programındaki yeni kadroları ve bunların 1954 ve 1955 yılsonu itibarıyla durumlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 16 22.06.1954-31.12.1955 Tarihleri İtibarıyla Taşra Teşkilatı Kadroları³²⁶

Taşra Teşkilatı	22.06.1954		31.12.1954		31.12.1955	
	Nazari	Fiili	Nazari	Fiili	Nazari	Fiili
Ankara Deposu	13	13	16	13	19	14
İstanbul Deposu	33	30	34	32	43	34
İzmir Deposu	7	7	10	9	11	10
Mersin Deposu	7	7	8	7	8	8
Trabzon Deposu	7	7	8	7	8	8
Samsun Deposu	7	7	9	7	9	8
Diyarbakır Deposu	7	7	9	7	9	7
Erzurum Deposu	2	2	7	6	7	7
Afyon Deposu			6		6	5
Kayseri Deposu					7	7
İzmit Deposu					7	3
Toplam	83	80	107	88	134	111

Tablodan da anlaşılacağı üzere Afyon deposu 1954 yılında açılmakla beraber 1955 yılında faaliyete başlamış, Kayseri ve İzmit depoları ise 1955 yılında açılarak faaliyetlerine başlamıştır. 1956 ile 1958 yılları arasında taşra teşkilatı mevcut haliyle faaliyetlerine devam etmiştir.³²⁷ 1959 yılı içerisinde ise İstanbul Deposu Şubeye dönüştürülmüş olsa da, görev ve faaliyetleri bakımından bir değişiklik olmadığından sadece isim değişikliği yapılmıştır. İlerleyen dönemde

³²⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 32.

³²⁶ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 33; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 23.

³²⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 17; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 19; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 7.

bu birimin şube müdürlüğü olarak yapılandırılması planlanmış olup, bu gelişme dışında yıl içerisinde teşkilat yapısına yönelik bir değişiklik yapılmamıştır.³²⁸ 1960 yılı itibarıyla taşra teşkilatı çeşitli yerlerde bulunan bir şube, 6 depo müdürlüğü ve 5 satış mağazası şefliği şeklinde yapılandırılmıştır.³²⁹

Yapılan incelemelerde depo müdürlüklerinin bir kısmının unvanının satış mağazası olarak düzenlenmesinin 1960 yılında yapıldığı tahmin edilmekte olup, hangi depoların bu şekilde isimlendirildiği bilgisine net olarak ulaşılamamıştır.

Ancak, 1961 yılı malzeme satış listesi incelendiğinde, Diyarbakır, Mersin, Samsun, Trabzon ve Erzurum birimlerinin satış mağazası şeklinde, İzmit deposunun ana depo şeklinde ve diğer birimlerin depo ve satış mağazası şeklinde isimlendirildikleri görülmüştür. İstanbul'da yer alan birim ise şube olarak isimlendirilmiştir.³³⁰

Dolayısıyla 1960 yılı itibarıyla DMO taşra teşkilatının, İstanbul şube müdürlüğü, İzmit ana deposu, Ankara, İzmir, Afyon ve Kayseri depo müdürlükleri ile Mersin, Trabzon, Samsun, Diyarbakır ve Erzurum depo ve satış mağazalarından oluştuğu anlaşılmıştır.

2.3.4 Devlet Malzeme Ofisinin İşletme ve Müesseseleri

1954 yılı itibarıyla DMO'nun imalathanesi İstanbul deposu bünyesinde Beşiktaş'ta yer almıştır. İmalathane; cilt, zarf, mürekkep ve marangoz atölyelerinden oluşmuş ve burada çeşitli kâğıtların belirli ebatlara göre kesimi ve paketlemesi yapılmıştır. Ayrıca zarf, bloknot, defter, imza kartonu, dosya, sümen, mürekkep, tebeşir gibi malzemeler üretilmiştir.³³¹

DMO'nun kuruluşu sonrasında imalathanenin daha modern bir şekilde yapılandırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüş ve çalışmalar sonucunda atölyelerin kâğıt fabrikalarından çok miktarda hammadde temin ettiği göz önünde bulundurularak İzmit'e taşınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, atölyelerin taşınmasıyla rahatlayacak olan İstanbul imalathanesinin yeniden yapılandırılması çalışmalarının başlatılması düşünülmüş olup, imalathanenin bulunduğu arsa ve binaların DMO'ya devri ise 1956 yılında tamamlanmıştır.³³²

Bu kapsamda 1956 yılında döviz durumunun elverdiği çerçevede makine hatlarının yenilenmesi planlanmıştır.³³³

³²⁸ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 6.

³²⁹ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 14.

³³⁰ Devlet Malzeme Ofisi Satış Listesi (1-1-1961 Tarihinden Muteberdir) No. 5, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1961, 6-7.

³³¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 5.

³³² Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 2.

³³³ Devlet Malzeme Ofisi 1955 Yılı Faaliyeti Hakkında Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Raporuna Maliye Vekâletinin Cevabı, Ankara: Karınca Matbaası, 1956, 3.

Üretilen ürünlerin senelik satış hacminin yüzde 15'ine denk geldiği ve stoklarda bulunan 400'den fazla malzemenin 100'den fazlasının üretilen ürünlerden olduğu göz önüne alındığında üretim faaliyetlerinin bu tarihlerde DMO için önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu kapsamda imalathanenin kapasitesinin arttırılması ve yeni hatların eklenmesi hususu DMO için önemli olmuştur. Bu nedenle, denetim raporunda halihazırda bu çalışmaları yürütebilecek bir birim bulunmadığı belirtilerek nüve mahiyetinde de olsa bir birim kurulması önerilmiştir.³³⁴

DMO görev ve teşkilat talimatnamesi 1956 yılında yürürlüğe alınmış ve üretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi kapsamında "İşletmeler Müdürlüğü" kurulması öngörülmüştür. Talimatnameye göre müdürlüğün görevlerinin aşağıdaki şekilde olması planlanmıştır:

- Yeni kurulacak ve genişletilecek atölyelerin etütleri,
- İşletmelerin teknik organizasyonu ve denetimi,
- Üretimin sınıflandırılması ve takibi,
- İşletme faaliyetlerinin takibi ve denetimi,
- Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesi.³³⁵

Bu kapsamda Genel Müdürlük 1957 yılı içerisinde "İşletmeler Müdürlüğü"nün kurulması için çalışmaları başlatmış, ancak Yönetim Kurulunca imalathane için ihtiyaç makine ve teçhizat temin edilinceye kadar müdürlüğün kurulmasına yönelik çalışmaların giderlerin arttırılmaması gerekçesiyle ertelenmesi kararlaştırılmıştır.³³⁶

Her ne kadar DMO'nun kuruluşunu takip eden üç yılda mevcut atölyelerin yenilenmesi ve yeni atölyelerin kurulmasına çalışılmışsa da, makinelerin dışarıdan alınmak zorunda olunması nedeniyle birkaç makine dışında istenilen makineler alınamamıştır. İzmit'te kâğıt ürünlerinin işlenmesine yönelik yapılmakta olan binanın inşaatı ise bitme aşamasına gelmiştir. Ayrıca Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Rusya'dan 30'dan fazla makinenin temini için çalışmalar sürdürülmüş olup, çalışmaların başarılı olması halinde istenilen düzeye ulaşılmış olacağı düşünülmüştür.³³⁷

Ancak, 1959 ve 1960 yıllarına gelindiğinde, kâğıtla ilgili atölyeler İzmit'e taşınmış ve burada çalışmalar başlatılmış olsa da, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğünden devralınan diğer tesislerin yenilenmesinde başarılı olunamamıştır. Kâğıtla ilgili atölyelerde ise işletme tarzındaki sorunlar devam etmiş olup, üretim faaliyetleri genel olarak eski tekniklerle sürdürülmüştür. İstanbul Kuruçeşme'de kiralık bir binaya yeni alınan 10 adet makine ile toplu

³³⁴ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 3.

³³⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 9.

³³⁶ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 9.

³³⁷ 1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1957, 4.

iğne atölyesi kurulmuş olsa da hammadde tedarik sorunları çözülememiştir. İzmit'teki atölyelerde ise dosya sınıflandırması ve zarf üretimi yapan yeni makinelerin yanında eski ve son derece verimsiz makineler çalıştırılmaya devam edilmiştir.³³⁸

Dolayısıyla 1954 ile 1960 yılları arasındaki üretim faaliyetleri genel olarak değerlendirildiğinde, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü dönemine göre önemli bir aşama kaydedilememiş ve dönemin ekonomik ve tedarik sorunlarının yapılmak istenen çalışmaların önüne geçtiği görülmüştür.

Diğer taraftan, 6400 sayılı Kanunun 4. maddesi ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait matbaaların DMO aracılığıyla etkin ve verimli hale getirilmesi amaçlanmıştır.³³⁹

Bu kapsamda dışarıdan bir uzman ve kurumdan bir memur ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait matbaalar çeşitli açılardan incelenmesi kararlaştırılmış ve hazırlanacak rapor ile beraber matbaaların devir süreçlerine yönelik kurum önerilerinin Bakanlığa sunulması planlanmıştır.³⁴⁰

1957 yılı itibarıyla tamamlanmış olan rapor sonucunda, ekonomik ömrünü tamamlamış matbaalar ile mahremiyet içeren işlerle ilgili matbaalar dışında kalan matbaaların devrinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Raporda İstanbul, İzmit ve Ankara illerinde üç modern matbaa kurulmasının planlandığı belirtilmiştir.³⁴¹

Raporda, bahse konu ekonomik ömrünü tamamlamış ve mahremiyet içeren matbaalar aşağıdaki şekilde listelenmiştir:

- “Büyük Millet Meclisi matbaası,
- Eğitim müesseseleri matbaalarının ders notları ve özel hizmetler için lüzumlu kısımları,
- Mahkûmların eğitimi maksadıyla kurulmuş bulunan Cezaevi matbaası,
- Erkânı Harbiye Umumiye Reisliği matbaasının yalnız mahrem evrak basan kısımları,
- Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanlıkları matbaalarının yalnız mahrem evrak basan kısımları,
- Harita Genel Müdürlüğü matbaası ve
- Daha ziyade bir kutu fabrikası halinde bulunan Tekel tesisleri.”³⁴²

Öte yandan, devralınabileceği öngörülen matbaalara ilişkin olarak ise bu matbaalardaki makinelerin büyük kısmının eski olması nedeniyle bunların satılacağı ve makine hattının

³³⁸ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 2-3; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 26.

³³⁹ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁴⁰ 1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı, 8.

³⁴¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 4.

³⁴² Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 12.

yenileceği belirtilmiştir. Elde kalan makineler ve yeni alınacak makinelerle kurulacak üç yeni matbaaya yönelik planlamalar ve 1957 yılı itibarıyla son durum aşağıdaki şekildedir:

- Büyük kısmının tek taraflı basılması nedeniyle sayısı çok fazla olan formları basacak olan matbaanın İzmit'teki kâğıt fabrikası yanına kurulması planlanmış olup, bu matbaanın arsası ve deposu hazır durumdadır.
- Kitap ve benzeri baskı işlerine yönelik matbaanın İstanbul'da kurulması planlanmış olup, Haydarpaşa'da yer alan bir arsanın teminine ilişkin girişimler sürdürülmektedir.
- Halihazırda Darphane Matbaasında yapılan damga pulu, Maliye Bakanlığının kıymetli evrak ve posta pulları, piyango biletleri gibi çeşitli kıymetli evrakın basımından sorumlu olacak matbaanın ise Ankara'da kurulması planlanmış ve arsası temin edilmiştir.³⁴³

1956-1960 yılları arasında sadece analiz çalışmaları yürütülebilmiş ve temin edilebilen az sayıda makine ile İstanbul'da kurulan matbaada 16 Aralık 1960 tarihi itibarıyla az miktarda üretim faaliyetlerine başlanmıştır. Ancak kamu kurum ve kuruluşlarının elindeki matbaaların devrine yönelik süreç başlatılamamıştır.³⁴⁴

1960 yılı denetim raporunda, matbaaların DMO'ya devri işlemlerinin başarılabilmesi halinde vardiya sayısının üçe çıkarılarak kamunun baskı işleri ihtiyacının karşılanmasının mümkün olabileceği ve böylece hem genel bütçede, hem de iktisadi devlet kuruluşlarının bütçelerinde önemli tasarruflar elde edilebileceği belirtilmiştir.³⁴⁵

Sonuç olarak, 1954-1960 yılları arasında Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminden devralınan atölyelerin yeniden yapılandırılmasına yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmüşse de dönemin ekonomik koşulları bu çalışmaların hayata geçirilmesine engel olmuş ve modern üretim hatları kurulamamıştır. Ayrıca, kuruluş kanununda kamu matbaalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin verilen görevlerde istenilen sonuca ulaşılamamıştır.

Bu dönemin en önemli kazançları ise ileriki yıllarda kurulacak olan ve detaylarına üçüncü bölümde yer verilen İzmit İmalat Atölyeleri Müessesesi ve Basım Müessesesinin temellerini oluşturan üretim atölyelerinin korunması ve 1961 yılında faaliyete başlayan matbaanın kurulması olmuştur.

³⁴³ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu*, 12.

³⁴⁴ *Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu*, 27.

³⁴⁵ *Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu*, 28.

2.3.5 Devlet Malzeme Ofisi'nin İştirakleri

6400 sayılı kuruluş Kanunu'nun ikinci maddesi, DMO'ya kamu ihtiyaçlarına yönelik işletme açma ve ortaklık kurma gibi önemli yetkiler vermiştir.³⁴⁶

Ticarethane, yazıhane, ev, okul ve hastane gibi çeşitli kurum ve kuruluşlar için çelikten her çeşit eşya imal etmek ve bu imalat ile ilgili teşebbüslerde bulunmak amacıyla merkezi İstanbul'da olmak üzere 50 yıl müddet ve 1.500.000 Türk lirası sermayeyle "Erel Çelik Eşya Türk Anonim Şirketi"nin kurulması 15 Ekim 1954 tarihli Kararname ile uygun görülmüştür.³⁴⁷

Çelik eşya ticareti alanındaki birkaç firma ile beraber bir Alman firmasının da dâhil olduğu grup, "Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kredi desteği ile kurulan 2 milyon lira sermayeli Erel Çelik Eşya Fabrikası Türk Anonim Şirketi"ne DMO'nun da ortak olmasını talep etmiş ve yapılan görüşmeler sonucunda anlaşarak DMO'nun 300.000 TL sermaye ile şirkete ortak olması öngörülmüştür. Detaylar henüz tamamlanmamış olsa da sonrasında şirket sermayesinin 4 milyon TL'ye ve DMO'nun katılım payının 600 bin TL'ye yükseltilmesi üzerinde anlaşılmıştır.³⁴⁸

1956 yılı ortalarında faaliyete geçmesi beklenen fabrikanın İstanbul Haliç'te sürdürülen inşaat ve montaj çalışmalarının bitimini müteakip "Çift kapılı dosya dolapları, 4 çekmeceli kartoteks dolapları, Klasman çekmeli büro masaları, Tek çekmeli büro masaları, Döner koltuklar, Sandalyeler, Para kasaları, Karbüratörlü gaz sobaları, Radyatörler" ürün gruplarını üretmeye başlaması ve ilerleyen dönemlerde ürün çeşitliliğini artırması planlanmıştır.³⁴⁹

DMO, kuruluş kanununda verilen yetki çerçevesinde ismi Erel Çelik iken Arçelik olarak değiştirilen şirkete ortak olmuş ve şirkete ait fabrika 1956 yılında kuruluş çalışmalarını tamamlayarak 1957 yılında faaliyete geçirilmiştir.³⁵⁰

1957 yılında fabrikaya toplam 1.839.000 TL tutarındaki "250 adet dört çekmeli kardeks dolabı, 1.500 adet iki kapılı dosya dolabı ve 56 adet memur masası" sipariş edilmiştir.³⁵¹

1959 yılında yapılan sermaye artışı sonrasında DMO'nun payı 750.000 TL'ye³⁵², 1960 yılında yapılan artış sonrasında ise 1.012.500 yükselmiştir.³⁵³ Son olarak 1960 yılı itibarıyla sermayesi 7.500.000 TL olan "Arçelik Anonim Şirketi"nde DMO'nun payı yüzde 15 olarak devam

³⁴⁶ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁴⁷ BCA, 30-18-1-2.137-84-9, (15.10.1954), Bkz. **EK 9**.

³⁴⁸ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 10.

³⁴⁹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 10-11.

³⁵⁰ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 3.

³⁵¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 4.

³⁵² Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 37.

³⁵³ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 43.

etmiştir.³⁵⁴ Şirketin faaliyetlerini sonucunda elde edilen kardan DMO'nun payına düşen miktar kuruma ödenmiştir.³⁵⁵

Sonuç olarak, Devlet Malzeme Ofisi'nin Arçelik ortaklığı, kuruluş kanununun ikinci maddesiyle amaçlanan yerli üretimin desteklenmesi ve yabancı sermayenin teşvikinin ilk örneği olmuş ve başarılı bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Merkezi satınalma kurumlarının en önemli varlık sebeplerinden birisi olan yerli üretimin desteklenmesi amacının kuruluşun ilk yıllarında hayata geçirilebilmiş olması, bu dönemki en önemli başarılarından olmuştur.

2.3.6 Standardizasyon Faaliyetleri

6400 sayılı kuruluş Kanunu'nun;

- 4. maddesi, “3 üncü maddede yazılı idare ve müesseselere ait olup bu kanunla Ofise verilen vazifelerle ilgili her türlü matbaa ve tesisler İcra Vekilleri Heyeti kararıyla ve muvakkat 5 inci madde esasları dairesinde Ofise devrolunur.”
- 5. maddesi, “3 üncü maddenin (E) fıkrasında yazılı standardizasyon işi vekâletlerle Umumî Murakabe Heyetinden seçilecek birer temsilciden müteşkil bir komite tarafından yapılır. Komite, Ofisin daveti üzerine toplanır. Komite lüzumu halinde üçüncü maddede sayılan idarelerde veya hariçte mevcut mütehassıs elemanlardan faydalanabilir. Komitece kabul edilen standart tiplerin ilgili idarelerce kullanılması mecburidir.”³⁵⁶

şeklinde olup, DMO teminiyle görevli ürün gruplarında ve matbaaların reorganizasyonu yoluyla basılı formlarda standardın sağlanması ile görevlendirilmiştir.

DMO, yeni kurulduğu ve faaliyetlerine başladığı 1954 ve 1955 yıllarında konuya ilişkin kayda değer adımlar atamamıştır. 1955 yılında “Organizasyon Müşavirliği” bu konuda görevlendirilmiş olsa da iş yoğunluğu, kadro yetersizliği ve uzmanlık eksikliği nedenleriyle mesafe alınamamıştır.³⁵⁷

Ayrıca, 14 Mayıs 1955 tarihli kararname ile nakil vasıtalarının temini görevi de DMO'ya yüklenmiş, böylelikle araçlara ilişkin standardizasyon yetkisi de bu kuruma verilmiştir.³⁵⁸

³⁵⁴ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 5.

³⁵⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 32; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 37; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 5.

³⁵⁶ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁵⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 4; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 18.

³⁵⁸ Bkz. EK 8.

Konuya ilişkin ilk kayda değer adım ise 1956 yılında yürürlüğe giren “Devlet Malzeme Ofisi Vazife ve Teşkilat Talimatnamesi”nde aşağıdaki görevlerden sorumlu olacak bir standardizasyon bürosunun kurulmasının öngörülmüş olmasıdır. Buna göre büronun sorumluluk alanları şu şekilde belirlenmiştir:

- DMO’nun faaliyet alanına giren ürünlerin sınıflandırılmasını sağlayarak bir araya getirmek,
- Malzeme katalog listelerini hazırlamak,
- Standardize edilebilecek malzemelere ilişkin çalışmaları ve proje hazırlıklarını yaparak uygulamaya almak ve gerektiğinde güncellemek,
- Ürünün mahiyetine göre muayene ve tesellüm usullerini belirlemek,
- Kurum ve kuruluşlarca kullanılan basılı formların mümkün olduğu kadar standartlaştırılmasına yönelik gerekli hazırlıkları yürütmek.³⁵⁹

Bu arada Eğitim Bakanlığının yazı makineleri klavyelerinin Türkçenin yapısına uygun bir şekilde düzenlenmesi konusunda iki Amerikalı uzman ile beraber bir süredir yürüttüğü çalışmalar sonucunda yapılan öneri DMO tarafından uygun görülerek standardizasyon komitesine sunulmuş ve komite tarafından milli klavye olarak kabul edilmiştir. Böylece yazı makinelerinin kullanımında zamandan ve emekten tasarruf elde edilmesi öngörülmüştür.³⁶⁰

Standardizasyon bürosunun kurulması çalışmaları 1957 yılında başlatılarak Yönetim Kurulu onayına sunulmuştur. Ancak mevcut şartlar nedeniyle alanında uzman personel temin edilemeyeceği, yabancı uzmanların ise mevzuatı bilemeyeceği gerekçeleriyle büronun kurulması ileri bir tarihe ertelenmiştir. Bunun üzerine mevcut kadro içerisinde bir çalışan ile kurum dışından matbu alanında tecrübeli bir uzman, müşteri kurum ve kuruluşların ihtiyaç duyduğu formların tespiti ve sınıflandırılması üzerine çalışmaya başlamıştır. Fakat bu çalışmalar konuya ilişkin bir birim ve konusunda uzman yeterince personel olmaması nedenleriyle kayda değer bir sonuca ulaşamamıştır.³⁶¹

Neredeyse birkaç yüz milyon adet basılan formların standartlaştırılabilmesi halinde, iş ve işlemlerin daha sağlıklı yürütülmesinin yanında zaman ve malzemeden sağlanacak tasarrufun önemi büyüktür. Bu konudaki çalışmaların belirli bir aşamaya getirilmesinden sonra diğer malzemelere yönelik çalışmalar da yürütülmesi planlanmıştır.³⁶²

³⁵⁹ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 18-19.

³⁶⁰ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 19.

³⁶¹ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu*, 15; *1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı*, 9; *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu*, 2.

³⁶² *1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı*, 10.

Özellikle İzmit’te basılı formlar için kurulması planlanan matbaa nedeniyle bu konudaki standardizasyon çalışmaları ayrı bir önem kazanmış olup, bu matbaanın yıllık birkaç yüz milyon form basması öngörülmüştür.³⁶³

1958 yılında Standardizasyon Bürosu için üç kişilik bir kadro öngörülmüş ve 1960 yılı itibarıyla “bir müdür, bir raportör ve bir ressam” şeklinde planlanmış olan kadrolar istenilen şekilde faaliyete geçirilememiştir.³⁶⁴

Sonuç olarak, kuruluş yıllarının ilk döneminde standardizasyon işlerinde yeterli ilerleme sağlanamamış olsa da yazı makinesi klavyelerinin standart hale getirilmesi ve ilgili birimin kurulabilmiş olması bu dönemin kazanımları olmuştur.

2.3.7 Devlet Malzeme Ofisinin Tedarik Faaliyetleri ve Faaliyet Sonuçları

Devlet Malzeme Ofisi faaliyetlerinin ilk yılları, ekonomik sorunların artarak devam ettiği bir döneme denk gelmiştir. Temin edilen ürünlerin büyük kısmının dışa bağımlı olması, döviz sorunlarının yaşandığı bu dönemde tedarik sorunlarına yol açmış, bu durum alım ve satışların istenilen düzeyde gelişmesinin önüne geçmiştir. Ayrıca, üretim hatlarının yenilenmesine yönelik çalışmalarda aynı nedenle yapılamamıştır.

1958 yılında yapılan devalüasyonun ve bunun piyasaya etkileri, 1959 yılı alım, satış ve kâr tutarlarına yansımış olup, 1954-1960 yılları arasında Devlet Malzeme Ofisi özet toplu faaliyet sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 17 1954-1960 Yılları Arasındaki Faaliyet Sonuçları³⁶⁵

	1954 (6 Aylık)	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Alımlar (TL)	5.203.246	14.354.786	12.583.043	16.199.465	30.662.765	99.175.048	43.295.889
İmalat (TL)	1.243.384	2.456.529	2.666.977	3.742.874	4.125.035	6.938.847	6.235.118
Satışlar (TL)	8.023.120	19.846.571	19.765.957	22.672.518	26.581.714	68.559.954	77.846.057
Kâr (TL)	342.868	1.343.772	4.018.248	4.744.071	5.145.861	27.720.648	19.436.622

³⁶³ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 2.

³⁶⁴ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 2; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 13.

³⁶⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 3; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 1; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 1; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 1; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 1; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 1; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 1.

2.3.7.1 Alımlar

DMO, kuruluşunun ilk yıllarında Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü dönemindeki usuller çerçevesinde tedarik süreçlerini yürütmüştür.³⁶⁶

Dönemin koşulları nedeniyle nakil vasıtalarının teminine başlanması³⁶⁷ dışında faaliyet alanlarında önemli bir değişim olmaması nedeniyle bu durum işleyişte bir soruna yol açmamış ve Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminde olduğu gibi yüksek tasarruf oranları ile tedarik süreçleri sürdürülmüştür.

Alım süreçlerinde iç ve dış piyasada yer alan firmalardan; ürünün türü, özellikleri, miktarı, paketlenme, teslim süresi, fiyat ve ödeme şartları hakkında bilgiler içeren teklif mektupları istenilmiştir. Nakliye sigortasının milli şirketlere yaptırılması ve mümkün olduğunca Türk gemileri aracılığıyla nakliyesinin yapılması talep edilmiştir. Diğer şartlar ise ticari usuller çerçevesinde belirlenmiş olup, verilecek tekliflerin iki ay süreyle geçerli olacak şekilde hazırlanması talep edilmiştir. Teklifler alındıktan sonra en düşük teklifi veren iki ya da üç firmadan indirimli teklifleri ile en kısa teslim süre bilgileri istenilerek komisyonca incelenmesi ve Genel Müdür Yardımcısının uygun görüşünü müteakip Genel Müdür onayı ile ihale süreci tamamlanmıştır.³⁶⁸

Ayrıca, yurtdışı tedarikçiler ile ilgili olarak her tedarikçi için “ticari sicil kartı” kaydı tutulmuş ve böylece piyasanın yakından takibi sağlanmıştır.³⁶⁹

DMO, 1955 yılında da tedarik süreçlerine ilişkin yeni mevzuatı çıkaramamış ve temel olarak 6400 sayılı Kanunun 12. maddesinde yer alan “Ofis, teminiyle muvazzaflı olduğu madde ve malzemeyi iç ve dış piyasadaki ve tercihen yerinden ve ilk ellerden mutlak ticari usullerle temin eder.” hükmü çerçevesinde hareket edilmiştir.³⁷⁰

Diğer taraftan, 1955 yılında, 6400 sayılı Kanunun 3. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan ve geçici 4. madde kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla DMO nakil vasıtalarının temini için görevlendirilmiştir.³⁷¹

Bahse konu kararname sonrasında binek otomobil, kamyon ve otobüs gibi çeşitli araçları içeren 3.603.751 TL tutarındaki 321 adet aracın (9’u daha önce Maliye Bakanlığınca siparişe

³⁶⁶ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 4.

³⁶⁷ Bkz. **EK 8**.

³⁶⁸ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 9-10.

³⁶⁹ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu*, 11.

³⁷⁰ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 5; *Resmi Gazete*, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

³⁷¹ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 8; *Resmi Gazete*, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

bağlanmıştır) 312 adedinin temin süreçleri DMO üzerinden sürdürülmüş, ayrıca diğer kurum ve kuruluşların araç teminine ilişkin talepleri de DMO'ya gelmeye başlamıştır.³⁷²

1955 yılında dış piyasadan tedarik edilmesi gereken pek çok ürün yeterli miktarda alınamamış olup, çoğu sipariş iptal ile sonuçlanmıştır. Bu sorunun çözülebilmesi kapsamında mümkün olduğunca iç piyasadan temin yoluna gidilmiştir. İthal malların genelde tek firma elinde ve az miktarda bulunması nedeniyle ihtiyaçların karşılanabilmesi adına bulunabildiği kadar ve yüksek fiyatlarla alım yapılmak zorunda kalınmıştır.³⁷³

Kâğıt, karton ve mukavva ürünlerinden sonra alım miktarında ikinci sırada yer alan büro makineleri alımlarının tamamı yurtdışı menşeli olup, 1955 yılı içerisinde ABD'den 6.250 adet yazı makinesi temin edilmiştir.³⁷⁴

1956 yılına gelindiğinde döviz sorunları tedarik süreçlerine ciddi olarak etki etmiş olup, aşağıda da görüleceği üzere bu durum alternatif tedarikçi ve takas gibi alternatif tedarik yöntemi arayışlarına yol açmıştır.

Bu dönemde Maliye Bakanlığının talimatları çerçevesinde E.P.U.³⁷⁵ dışında kalan ülkelerden mal ve malzeme tedariki yoluna gidilmiştir. Bu ülkelerden verilecek siparişlerde takas yöntemi kullanılması nedeniyle ürün fiyatları piyasanın üstünde ve kalite standardı daha düşük olmuştur. Buna rağmen mevcut döviz sorunları nedeniyle bu faktörler göz ardı edilmiş ve ürün tedarik edilebilmesi için yoğun çaba gösterilmiştir. Ancak, yeterince teklif alınamadığından fiyat ve diğer yönlerden karşılaştırma yapma imkânı olmamış, çoğu zaman tek firma tarafından teklif alınabildiğinden sadece gelen fiyat teklifleri üzerinden değerlendirmeler yapılarak satın alma süreçleri yürütülmüştür. Örneğin, ihtiyaç duyulan çeşitli ürünler için E.P.U. dışı 70 firmadan teklif istenilmiş olmasına rağmen her ürün için sadece bir teklif alınabilmektedir. Bununla beraber teklifler dikkatlice değerlendirilmiş ve piyasa koşulları ile karşılaştırmalar yapılmak suretiyle pazarlıklar yapılmış ve anormal fiyat farklılıklarının önüne geçilmiştir.³⁷⁶

³⁷² *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 9.

³⁷³ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 6.

³⁷⁴ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu*, 8.

³⁷⁵ EPU AVRUPA ÖDEMELER BİRLİĞİ NEDİR? OECD bünyesinde 1950'de oluşturulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkelerinin karşılıklı borç ve alacaklarını çok yanlı bir takas sistemiyle yürüttükleri ödeme sistemidir. Döviz açıklarını ve üye ülkeler arasındaki ticari dengesizlikleri gidermeye çalışır. Ayrıca dış ödeme güçlüğü içinde bulunan üye ülkelere yardım etmek için bir kredi mekanizması da kurulmuştur. (İngilizcesi; European Payments Union), <https://www.iktisatsozlugu.com/tr/nedir/epu-avrupa-odemeler-birligi/1604>, Erişim 08.12.2023.

³⁷⁶ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu*, 6.

Japonya ile Türkiye arasında imzalanan “Ticaret ve Tediye Anlaşması”³⁷⁷ kapsamında kâğıt tedariki için 1956 yılında bir Japon firmasına sipariş verilmiş, ancak döviz kaynaklı sebeplerle sipariş sonuçlandırılmamıştır.³⁷⁸

Dolayısıyla 1956 yılında ithalat yoluyla tedarik edilmesi planlanan ürünlerin önemli bir kısmının temin süreçleri döviz sorunları nedeniyle 1957 yılına ertelenmiş, bu ürünlerde teslimat oranı yüzde 31,1 oranında kalmıştır. Buna bağlı olarak üretim ve satış planları da öngörülenin altında kalmıştır.³⁷⁹

Ayrıca, ihtiyaç duyulan pek çok araç, ödeme zorlukları nedeniyle alınamamış ve 1956 yılında ancak 25’i dış piyasadan ve 46’sı iç piyasadan olacak şekilde 71 adet araç alınabilmiştir.³⁸⁰

Benzer nedenlerle tedarik sorunları 1957 yılında da devam etmiş, buna iç piyasada ürün azlığının da eklenmesiyle 46,2 milyon TL olarak planlanan satın alma programı yüzde 35 oranında gerçekleştirilebilmiştir.³⁸¹ Bu dönemde de Maliye Bakanlığının onayı ile E.P.U. dışında kalan ülkelerden ürün teminine çalışılmış olursa da, bu ülkelerdeki ürünlerin büyük kısmı nitelik, kalite ve fiyat açısından yetersiz görülmüştür. Temin edilen kısım ise miktar açısından yetersiz kalmıştır.³⁸²

1957 yılında yaşanan temin süreçlerinin çarpıcı bir başka örneği ise büro makinelerine ilişkin olmuştur. Alımı planlanmış olan 14.638 adet büro makinesinden ancak 2.094 adedi temin edilebilmiştir.³⁸³ Bu dönemde 2 Şubat 1957 tarihli ve 4/8607 sayılı kararname ile ülkeye bedelsiz veya gümrükten muaf olarak girmiş motorlu nakil vasıtalarının DMO’ya satışı mümkün hale gelmiş, böylece nakil vasıtalarında alım planına en yüksek oranda uyulma imkânı ortaya çıkmıştır. 1957 yılında 2’si dışarıdan alınan, 74 ‘ü Ticaret Bakanlığından tahsis edilen ve 58’i de bahse konu kararname ile temin edilen 134 araç müşteri kurum ve kuruluşlar için temin edilmiştir.³⁸⁴

Piyasadaki büyük belirsizlikler ile iç ve dış piyasada yaşana tedarik sorunları, 1958 yılında da sağlıklı bir iş programı hazırlanmasının önüne geçmiştir.³⁸⁵

³⁷⁷ Resmi Gazete, Sayı: 9197, Tarih: 03/01/1956.; <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c008/tbmm10008013.pdf>, Erişim 02.02.2024.

³⁷⁸ 1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı, 6.

³⁷⁹ 1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı, 4.

³⁸⁰ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 8.

³⁸¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 2.

³⁸² Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 6.

³⁸³ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 7-8.

³⁸⁴ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 8.

³⁸⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 14.

1958 yılına ilişkin olarak, “Evvelki senelerde Türk parası itibariyle sermaye durumunun iş programlarının tatbikine yeter nisbette olduğu, ancak dâhilde tedarik güçlükleri, hariçte dış tediye güçlükleri sebebiyle alımların aksadığı, bu yıl ise 04/08/1958 kararlarıyla para kurunda yapılan değişiklikler, prim rejimi ve vergiler ve dış tediye hasıl olan imkanların sermayenin büyük bir kısmını döviz olarak kullanmak durumunda bıraktığı diğer taraftan yüksek gelir mülahazalarıyla tahvillere sermaye yatırılmasının Hükümetin stabilizasyon programı neticesinde sermayenin likitidesini ağırlaştırdığı, netice itibariyle finansman programının açık verdiği, satış, mübayaa ve imalat programının tahmin ve farz olunan imkanlara göre değil tatbikattan alınan bir evvelki sene vasatilerine göre hazırlandığı, 1954 yılından evvelki senelere ait sıhhatli rakamlar bulunmadığı, müteakip senelerde müşteri grubunun genişlediği, malzeme çeşitlerinin arttığı, buna mukabil dış tediye güçlüklerinin isabetli mübayaa ve imalat planı ihzarına meydan vermediği” belirtilmiştir.³⁸⁶

Dolayısıyla 1958 yılının ilk yarısı tedarik sorunlarıyla geçerken 4 Ağustos kararları sonrasında yeni dış ticaret rejimi kapsamında siparişlerin bir kısmı iptal edilmiş, bir kısmının da teslimat süreçleri diğer yıla sarkmıştır.

1958 yılında 16.505 adet büro makinesi alınmak istenilmiş olsa da bu miktar 1.830 adet ile sınırlı kalmıştır. Nakil vasıtalarında ise 288’i 1957’de çıkarılan kararname kapsamında ve 58’i ithal olmak üzere toplam 346 adet araç temin edilebilmiştir.³⁸⁷

Görüleceği üzere 1958 yılı, tedarik süreçlerinde finansman ve ürüne ulaşım açısından sorunların yüksek olduğu bir dönem olmuştur.

1959 yılına gelindiğinde kâğıt ürünlerinde iç piyasadan temin edilemeyen kısım ile diğer ürünlerin yüzde 90’ı ithal ürünlerden olmuştur. Ancak genişleyen ithalat imkânları bu ürünlerin bir kısmının iç piyasadan teminine imkân sağlamış olup, şartlar uygun oldukça bu ürün gruplarında yurtdışı yerine iç piyasadan temin yoluna gidilmiştir.³⁸⁸

1959 yılında Eskişehir Belediyesi ihtiyacı olan 15 otobüsün satınalma ve teslim süreçleri gerçekleştirilmiştir.³⁸⁹ Nakil vasıtaları grubunda 1959 yılı içerisinde toplam 679 adet araç temin edilmiştir.³⁹⁰

21 Temmuz 1960 tarihinde “Devlet Malzeme Ofisi Satınalma Talimatnamesi” ismiyle satın alma usullerini düzenleyen bir talimatname uygulamaya alınmıştır. Bu talimatnamede

³⁸⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1958 Yılı Faaliyeti Hakkında Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Raporuna Maliye Vekâletinin Cevabı, Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası, 5.

³⁸⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 21.

³⁸⁸ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 21.

³⁸⁹ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 22.

³⁹⁰ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 23.

belirlenen usuller 2490 sayılı Kanundan alınmış olup, bu usullerin uygulanmasında yaşanan çeşitli zorluklar yeni talimatnamenin yürürlüğe girmesiyle beraber hissedilmeye başlanmıştır. 1960 yılı denetim raporunda en kısa sürede bu talimatnamenin ticari usullere uygun bir şekilde revize edilmesi önerilmiştir.³⁹¹

1960 yılında, dış piyasadan temini planlanan 80 adet araç, çeşitli makineler ve kâğıtlar gibi ürünlerden 10 adedi otomobil olmak üzere sadece 15 adedi temin edilebilmiş ve geri kalan ürünler döviz tahsis edilemediğinden alınamamıştır.³⁹²

Buradan da anlaşılacağı üzere döviz sorununun tedarik süreçleri üzerindeki olumsuz etkileri 1960 yılında da devam etmiştir.

DMO, 6400 sayılı Kanun'un 3. maddesinin (c) bendi kapsamında Bakanlar Kurulu tarafından radyo pili gibi çeşitli ürünlerin ithali için ayrıca görevlendirilmiştir.³⁹³

1954-1960 yılları arasındaki alımların ürün gruplarına göre dağılımlarına Tablo 18'de yer verilmiştir.

Tablo 18 Yıllar İtibarıyla Ürün Gruplarına Göre Alım Tutarları³⁹⁴

Ürün grupları	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Kağıt, karton ve mukavva mamulleri	8.691.153	8.647.656	10.467.955	18.359.567	40.781.647	32.890.108
Kırtasiye malzemesi	361.759	746.137	124.383	531.947	6.511.957	6.126.261
Matbualar	6.364					62.279
Demirbaş, mefruşat ve nakil vasıtaları	210.687	860.030	2.633.530	5.645.058	10.680.497	11.750.231
Büro makine ve aletleri	3.745.035	450.045	761.544	526.274	20.022.230	11.280.364
Muhtelif malzeme	159.135	281.012	292.424	347.163	1.085.849	6.164.843
Müteferrik stok	917.472	1.012.339	1.472.614	2.414.046	10.424.117	45.633
Toplam (TL)	14.091.605	11.997.219	15.752.450	27.824.055	89.506.297	68.319.718
Yoldaki mallar	263.181	585.824	447.115	2.838.710	9.668.751	1.981.170
Genel Toplam (TL)	14.354.786	12.583.043	16.199.565	30.662.765	99.175.048	70.300.889

³⁹¹ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 31.

³⁹² Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 32.

³⁹³ BCA, 30-18-1-2.147-48-15, (18.09.1957); BCA, 30-18-1-2.154-75-10, (22.01.1960).

³⁹⁴ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 7; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 6; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan

Tablo 18’de yer alan bilgiler incelendiğinde, temel olarak Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminde tedarik edilen ana ürün grupları ağırlığını korumakla beraber nakil vasıtaları ve çeşitli demirbaş alımlarının payının her geçen yıl arttığı görülmektedir.

1954-1958 yılları arasındaki alımların iç ve dış alımlara göre dağılımlarına Tablo 19’da yer verilmiş olup, 1959 ve 1960 yılı bilgilerine ulaşılammıştır.

Tablo 19 1954-1958 Yılları Arasındaki İç ve Dış Alımlar³⁹⁵

	1954 (6 Ayhık)		1955		1956		1957		1958	
	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)
Dış Alımlar	1.620	31	5.909	41	3.301	26	6.327	39	11.688	38
İç Alımlar	3.583	69	8.446	59	9.282	74	9.873	61	18.975	62
Toplam	5.203	100	14.355	100	12.583	100	16.200	100	30.663	100

Tablo 19 incelendiğinde, tutar bazında iç alımların oransal olarak dış alımlardan fazla olduğu görülmektedir. Ancak 1956 yılı itibarıyla kâğıt, karton ve mukavvanın bir kısmı ile bunun dışında kalan malzeme ve nakil vasıtalarının yüzde 90’ının yurtdışından temin edildiği³⁹⁶ göz önüne alındığında, iç piyasadan alınan ithal ürünlerin rakamlara iç alımlar şeklinde yansıtıldığı anlaşılmıştır.

DMO’nun alım süreçlerinde yürüttüğü fiyat araştırmalarında her zaman iç ve dış fiyatların karşılaştırmalarının yapıldığı düşünüldüğü zaman, Kırtasiye Başmemurluğu döneminden bugüne gelene kadar yapılan faaliyetlerin, iç piyasa fiyatları açısından düzenleyici bir rol oynadığı ve böylece iç piyasadaki tedarikçilerden daha fazla alım yapılabilme imkânının ortaya çıktığı görülmüştür.

Kâğıt ürünlerine yönelik alımların ise DMO açısından her zaman ayrı bir önemi olmuştur.

1954 yılı iç alımlarının en büyük kalemi kâğıt, karton ve mukavvadır. Çeşitli kâğıt, mukavva ve kartonlar üreten “Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi”, üretimin büyük kısmını piyasa ve gazete kâğıdı ihtiyacına ayırdığından DMO programında yer alan 4.601 tonluk ürünün 2.122

Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 7; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 21; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 28; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 33.

³⁹⁵ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 55; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 47; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 42; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 42; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 45.*

³⁹⁶ *Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 6.*

tonluk kısmını kabul etmiş, ancak bunun da tamamını karşılayamadığından bir kısmını 1955 yılına ertelemiştir.³⁹⁷

“Selüloz Sanayii Müessesesi”nin yeterli miktarda sipariş kabul edememesi nedeniyle dış alım yoluna gidilmek istenilmişse de ödeme güçlükleri nedeniyle girişimler sonuçsuz kalmıştır.³⁹⁸

1955 yılına gelindiğinde iç piyasadan alınması planlanan kâğıt, karton ve mukavva ürünlerinin tamamı “Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi”ne sipariş edilmiştir. Toplam 7.222 ton ürünün 3.963 tonu yıl içerisinde teslim edilmiş ve 2.836 tonluk kısmının teslimi 1956 yılına ertelenmiştir.³⁹⁹

1956 yılında da iç piyasadan sipariş verilen kâğıt ürünlerinin tamamı “Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi”ne verilmiş, ancak buradan bulunmayan veya buradan temin edilemeyen ürünlerin yurtdışından temini yoluna gidilmiştir. Bu yıl da geçen seneden kalan miktarın üstüne 3.290 ton sipariş alınsa da bunun 900 tonu iptal edilmiş ve 1.000 tonu sonraki yıla ertelenmiştir.⁴⁰⁰

Kâğıt ürünlerinde 1957 yılında iç piyasadan temini planlanmış olan miktar 10.542 ton olsa da “Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi”ne verilen 5.378 ton siparişe karşılık 3.754 ton ürün teslim alınabilmiştir. Dış piyasaya siparişi verilmiş olsa da yıl içerisinde sonuçlandırılmamıştır.⁴⁰¹ 1958 yılında ise teslim alınabilen miktar 3.602 ton olmuştur.⁴⁰²

1959 yılında satın alınan 8.000 ton civarındaki kâğıt ürünlerinin yaklaşık yarısı iç piyasadan temin edilmiştir.⁴⁰³

Yıllar içerisinde yapılan anlaşmalara rağmen SEKA’dan alınması planlanan kâğıt ürünleri miktarları tutturulamamış olup, 1960 yılında 21 çeşit ürün olmak üzere toplam 1.640 ton ürün beklenirken teslim edilen ürünler 17 çeşit ve 848 ton olmuştur.⁴⁰⁴

2.3.7.2 Satışlar

1955 yılı itibarıyla satış süreçleri, Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminde çıkarılan talimatname çerçevesinde yürütülmüş olup, yeni bir talimatname çıkarılmamıştır. Bu çerçevede, hazırlanan satış listelerinde yer alan ürünlerin satış süreçleri, önceki dönemde olduğu gibi “Ödenekle satış” ve “Nakitle satış” şeklinde iki usul ile yürütülmüştür. Bu usuller

³⁹⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 12.

³⁹⁸ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 13.

³⁹⁹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 7.

⁴⁰⁰ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 7.

⁴⁰¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 7.

⁴⁰² Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 21.

⁴⁰³ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 23.

⁴⁰⁴ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 32.

arasındaki tek fark ödeme yöntemi olup, birinci usulde ödemeler Maliye Bakanlığı Merkez Muhasebesi üzerinden yapılmışken ikinci usulde müşteriler ürün bedelini peşin olarak DMO veznelerine yatırmıştır.⁴⁰⁵

Ancak malzeme satış usulleri eski dönemle aynı olsa da DMO satış fiyatları serbest piyasa fiyatlarının oldukça altında gerçekleşmiştir.⁴⁰⁶

Satış fiyatları, ürün maliyetine, nakliye, sigorta, paketlenme, yükleme-boşaltma, amortisman gibi çeşitli maliyetlere genel idare masraflarını da karşılayacak uygun bir kâr oranı eklenmesi şeklinde belirlenmiştir. 6400 sayılı Kanunda eklenecek kâr oranı net olarak belirlenmemiş ve uygun bir kâr oranı denilmiş olmakla Ofisin kuruluş amaçları ve ticari kuralları işaret edilmiştir.⁴⁰⁷

DMO tarafından bu şartlar altında belirlenen kâr oranları 1955 yılında yüzde 40, 1956 ve 1957 yıllarında yüzde 42 olarak uygulanmıştır. 1958 yılında piyasa şartları ve 4 Ağustos kararları nedeniyle yıl içerisinde ilave zamlar yapılmış ve bu oran ortalama yüzde 64,1 olmuş, 1959 yılında benzer nedenlerle yüzde 96,4 olarak gerçekleşmiştir. 1960 yılında ise yüzde 52,7 olup, oranlar yüksek gibi görünmekle beraber bu yılların tamamında piyasa fiyatların altında satış fiyatları ile müşteri kurum ve kuruluşların faaliyet alanına giren ihtiyaçları karşılanmıştır.⁴⁰⁸

Ayrıca, Kırtasiye Başmemurluğu dönemindeki yüzde 10 ve yüzde 5 kâr oranları göz önüne alındığında,⁴⁰⁹ DMO'nun kuruluş yıllarında ihtiyaç duyduğu teşkilatlanma faaliyetleri, ilave personel ihtiyacı, kurulan yeni üretim tesislerinin yanında olağanüstü ekonomik gelişmelerin bu dönemde kâr oranının daha yüksek gerçekleşmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

1954 yılında satışı yapılan ürünlerin en önemlilerini 2.698 ton kâğıt vb. ürünler, 2.004 adet büro makinesi, 85 bin düzine kalem ve yaklaşık 1,5 milyon adet çeşitli dosya ve klasörler oluşturmuştur.⁴¹⁰ 1955 yılında ise 5.601 ton vb. ürünler, 7.292 adet büro makinesi, 130 bin düzine kalem ve 2,5 milyon adet çeşitli dosya ve klasörler satılmıştır.⁴¹¹ Diğer yıllara ilişkin detaylara ulaşılammakla beraber satışların ürün grubu bazında dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 20'de yer verilmiştir.

⁴⁰⁵ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 15-16.

⁴⁰⁶ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 13.

⁴⁰⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 3.

⁴⁰⁸ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 16; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 13; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 15; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 15-16; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 15; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 25.

⁴⁰⁹ Ali Rıza, 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki hakkında rapor, 74, 78, 79.

⁴¹⁰ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 23.

⁴¹¹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 18.

1958 yılına ilişkin, “(...) satış fiyatlarının 6400 sayılı kanunun 13 üncü maddesine uygun olarak hesap edilen ortalama maliyetlere satış masrafları ve kanunla yapılacak zamların ilavesiyle ve yurdun her köşesine müşteriye teslimine kadar ihtiyar edilecek masraflarda dâhil olarak tek fiyat halinde tesbit edildiği ancak 1958 yılı programının tatbikine başladıktan sonra Sanayi Bakanlığınca Selliloz ve kâğıt mamullerine %25; sac, teneke, demir ve emsali fiyatlara %18, Devlet Demiryolları navlun ücretlerine %100, Deniz yollarına %60, tahmil ve tahliye masraflarına da %15 nisbetinde yapılan zamlar sebebiyle 1/7/1958’den itibaren %20 ve 4/8/1958 kararlariyle dolar başına 620 kuruşluk prim ödenmesi karşısında da satış fiyatlarına %65 zam daha ilave edilmek zorunda kalındığı, depolarda, gümrüklerde ve yoldaki mallar için ayrı ayrı fiyat tespitinin ise muamele hacmini geniş mikyasta artıracığı ve piyasada yanlış anlayışlara sebep olacağı düşünüldükten bu zammın bütün stoklara seyyanen tatbik edildiği (...)” belirtilmiştir.⁴¹²

Görüldüğü üzere 1958 yılı devalüasyonu ve sonrasında piyasada yaşanan fiyat artışları, DMO satış fiyatlarını da doğrudan etkilemiş ve kanunun sağladığı esneklik sayesinde fiyatları hızlı bir şekilde yeniden düzenleme imkânı elde edilmiştir.

DMO müşterileri iki grup halinde sınıflandırılmıştır. İlk grupta kamu kurumları, özel idareler ve belediyeler, ikinci grupta iktisadi devlet teşekkülleri ile bunların kurduğu müessese ve ortaklıklar yer almıştır. Kamu kurumları, Kanunda yer aldığı çerçevede bütçelerinde yer alan ödenekleri DMO’nun kullanımına vermiş olup, bu müşterilerin DMO’nun faaliyet alanına giren ürün gruplarındaki ihtiyaçlarının büyük kısmı DMO üzerinden karşılanmıştır. Ancak diğer müşterilerde uygulama bu şekilde olmamıştır. 6400 sayılı Kanun ile zorunlu olduğu halde DMO’dan alınmayan ürün gruplarına ilişkin ilgili kurum ve kuruluşlara bir yaptırım bulunmadığından, iktisadi devlet teşekkülleri ve belediyelerin ihtiyaç duydukları ürünlerin büyük kısmını piyasadaki yaptıkları görülmüştür. Kanunda bir yetki verilmemiş olduğundan DMO tarafından da bu alımlara yönelik bir işlem yapılamamıştır. Hatta denetim faaliyetlerinde iktisadi devlet teşekkülleri ve belediyelerin Ofisi serbest piyasadaki diğer tedarikçilerden ayırmadıkları, teklif mektubu istedikleri ve ihale kazanmış olduğu düşünüldükten ilave belgeler istedikleri görülmüş olup, bu şekilde uygulama yapan kurum ve kuruluşlar 6400 sayılı Kanunun ilgili maddesinin uygulanması hususunda uyarılmıştır.⁴¹³

1960 yılına gelindiğinde, yeni bir satış talimatnamesi hazırlanmış ve mevcut satış yöntemlerine kredili satış yöntemi eklenmiştir. Ancak, yeni talimatnamenin bu yıl itibarıyla Bakanlıkça onayı

⁴¹² Devlet Malzeme Ofisi 1958 Yılı Faaliyeti Hakkında Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Raporuna Maliye Vekâletinin Cevabı, 5-6.

⁴¹³ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 24.

henüz alınmamış olup, söz konusu onayın alınması gerektiği denetim raporunda belirtilmiştir.⁴¹⁴

Öte yandan, DMO tarafından alınan otomobillerden bazılarının satışları, Bakanlar Kurulunun 28 Temmuz 1955 tarihli ve 4/5842 sayılı kararı ile yürürlüğe koyduğu Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki 14 sayılı kararın 50. maddesi kapsamında alınan Bakanlar Kurulu Kararları çerçevesinde yapılmıştır.⁴¹⁵

1955-1960 yılları arasındaki satış tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 20 Yıllar İtibarıyla Ürün Gruplarına Göre Satış Tutarları⁴¹⁶

Ürün grupları	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Kağıt, karton ve mukavva mamulleri	12.755.501	12.407.032	15.507.761	15.507.202	26.752.646	26.183.026
Kırtasiye malzemesi	855.896	1.625.599	1.400.721	974.511	4.294.631	4.783.582
Matbua	57.484	86.628	38.352	170.367	287.900	40.131
Demirbaş, mefruşat ve nakil vasıtaları	142.698	982.865	2.267.599	7.325.160	14.355.744	31.935.607
Büro makine ve aletleri	5.091.587	3.562.638	1.895.804	808.940	17.675.590	11.022.351
Muhtelif malzeme	150.631	103.683	151.887	126.349	189.992	265.774
Hurdalar ve tasfiyeye muhtaç maddeler	68.593	92.379	53.460	109.626	81.022	40.719
Müteferrik mübayaadan satışlar	724.181	905.133	1.356.934	1.559.559	4.922.429	3.574.861
Genel Toplam (TL)	19.846.571	19.765.957	22.672.518	26.581.714	68.559.954	77.846.051

Tablo 20’de yer alan bilgiler incelendiğinde, en önemli ürün gruplarının kâğıt karton ve mukavva, büro makine ve aletleri ile demirbaş, mefruşat ve nakil vasıtaları olduğu görülmektedir. Bu ürün gruplarının satışlardaki payları yıllar içerisinde değişmiştir.

⁴¹⁴ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 24-25.

⁴¹⁵ BCA, 30-18-1-2.151-73-15, (07.02.1959); BCA, 30-18-1-2.151-75-5, (16.02.1959); BCA, 30-18-1-2.153-46-2, (15.08.1959).

⁴¹⁶ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 17; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 14; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 15; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 16; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 16; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 25.

Yukarıda bahsedilen çeşitli sebeplerle istenilen miktarlara ulaşılmasa da, yeni faaliyet alanlarından olan nakil vasıtaları ve çeşitli demirbaşların satışlardaki payı 1960 yılına gelindiğinde önemli oranda artmıştır.

1955-1960 yılları arasındaki satış tutarlarının depolar bazında dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 21 Yıllar İtibarıyla Depolar Bazında Satış Tutarları⁴¹⁷

Bin TL					
Depolar	1955	1957	1958	1959	1960
Ankara	9.815	9.340	13.159	33.198	28.247
İstanbul	6.397	9.032	8.959	20.289	36.515
İzmir	1.741	1.618	1.589	7.527	5.138
Mersin	521	511	522	1.727	1.550
Samsun	389	401	433	1.078	1.153
Diyarbakır	323	388	408	957	998
Trabzon	304	404	475	987	1.113
Kayseri	207	500	470	1.222	1.149
Afyon	152	479	509	1.053	1.002
İzmit			58	521	981
Genel Toplam (TL)	19.847	22.673	26.582	68.559	77.846

* 1956 yılı bilgileri bulunmamaktadır.

Tablo 21 incelendiğinde, Ankara ve İstanbul depolarının satışlardaki payının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebinin müşteri kurum ve kuruluşların teşkilatlanmasının bu illerin hinterlandında kalan yerlerde yoğunlukta olması nedeniyle buraların ana depo şeklinde yapılandırılması olduğu düşünülmektedir.

⁴¹⁷ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 18; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 16; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 17; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 16; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 26.

2.3.7.3 Üretim

Devlet Malzeme Ofisinin 1954-1960 yılları arasında üretim faaliyetlerini yürüten işletmelere ilişkin bilgiler “Devlet Malzeme Ofisi İşletme ve Müesseseleri” bölümünde anlatılmıştır. Bunların yanı sıra 1954-1960 yılları arasındaki üretim tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 22 Ürün Gruplarına Göre Üretim Tutarları⁴¹⁸

Ürün çeşidi	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Kâğıt, karton ve mukavva mamulleri	1.125.318	1.879.226	2.293.737	3.072.867	2.984.818	6.290.033	5.857.678
Kırtasiye malzemesi	38.283	54.146	156.000	235.716	179.573	220.831	272.759
Matbua		51.131	81.033	78.490	161.179	213.079	56.685
Demirbaş, mefruşat ve nakil vasıtaları	7.994	15.165	21.369	44.187	77.817	49.689	
Muhtelif üretim	3.140	658	19.443	9.337	3.079	2.755	2.363
Bitmemiş üretim	68.649	456.203	95.395	302.277	718.569	162.460	45.633
Toplam (TL)	1.243.384	2.456.529	2.666.977	3.742.874	4.125.035	6.938.847	6.235.118

Tablo 22’de yer alan bilgiler incelendiğinde, istenilen düzeyde yapılamayan yeniden yapılanma faaliyetlerinin tutarlara da yansıdığı görülmektedir. 1954-1960 yılları arasında kayda değer bir değişiklik olmamıştır. 1959 yılındaki artışın ise devalüasyon sonrası fiyatların artması sebebiyle olduğu değerlendirilmiştir.

⁴¹⁸ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 16; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 11; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 10; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 10; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 19; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 18; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 29.

2.3.7.4 Kârlılık

Devlet Malzeme Ofisinin 1954-1960 yılları arasındaki gelir ve giderleri ile kâr durumlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 23 Yıllar İtibarıyla Kârlılık Durumu⁴¹⁹

	1954 (6 Aylık)	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Gelirler (TL)	8.258.962	20.794.579	21.076.914	23.962.428	11.917.564	36.272.077	28.712.526
Giderler (TL)	7.916.094	19.450.807	17.058.666	19.218.358	6.771.704	8.551.429	9.275.904
Kâr (TL)	342.868	1.343.772	4.018.248	4.744.071	5.145.861	27.720.648	19.436.622

Tablo 23'te yer alan bilgiler incelendiğinde, kuruluşunun ilk yıllarında giderlerin nispeten yüksek olduğu ve 1958 yılından itibaren ciddi oranda düşüş olduğu görülmüştür. Bunda ilk yıllarda daha yüksek olan teşkilatlanma çalışmalarının önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, giderlerin düştüğü 1958 yılı sonrasında gelirlerin 1959 yılından itibaren fazlasıyla artmış olmasında, detaylarına önceki bölümlerde yer verilen 1958 yılı kararlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

⁴¹⁹ Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu, 52; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu, 43; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, 38; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu, 40; Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu, 41; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu, 46; Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 52.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEVLET MALZEME OFİSİ'NİN
1961-1980 DÖNEMİ FAALİYETLERİ

3.1 Dönemin Ekonomik Gelişmeleri

1954 yılı sonrasındaki durgunluk dönemine karşı uygulanan istikrar politikaları 1961 yılı itibarıyla sona erdirilmiş ve ekonomi yeni bir büyüme dönemine hazırlanmaya başlanmıştır. Bu yeni dönem, temel özelliği “görelî açık Pazar koşullarında tarıma dayalı büyüme” olan 1946-1953 yıllarından farklı olarak 1954 yılında başlayan korumacı dış ticaret yaklaşımının sürdürüldüğü ve iç piyasanın ana aktör olduğu bir dönem olarak öne çıkmıştır.⁴²⁰

Bu durum Devlet Malzeme Ofisinin tedarik ettiği ürünlerde iç piyasadan temin edilenlerin oranının her geçen yıl artmasıyla da paralellik göstermiştir.⁴²¹

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında asker ve sivil yöneticilerin ortak görüşü, ülkenin kalkınabilmesi için çeşitli planlar doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği olmuş ve bu çerçevede 1959 yılında başlatılmış olan çalışmaların genişletilerek sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.⁴²²

Üniversitelerin ve ilgili tüm kurum ve kuruluşların katkılarıyla yürütülen çalışmaların sonucunda 91 sayılı Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşu ve görevlerini tespit eden kanun Ekim 1960’tan itibaren yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, 22 Kasım 1960 tarihli ve 132 sayılı Kanun ile de Odalar Birliği çatısı altında faaliyetlerini yürütmekte olan Türk Standartları Enstitüsü kurulmuştur.⁴²³

30 Eylül 1960 tarihli ve 91 sayılı Kanun ile Devlet Planlama Teşkilatının görevleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Ülkenin tüm kaynaklarının tespit edilerek belirlenecek ekonomik ve sosyal politikalarda Hükümete yardımcı olmak,
- Birden fazla Bakanlığı ilgilendiren ekonomik faaliyetlerde koordinasyonu sağlanması için tavsiyelerde bulunmak ve ilgili konularda danışmanlık yapmak,
- Hükümet hedeflerine yönelik uzun ve kısa vadeli planları hazırlamak,
- Planlarda başarı sağlanabilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik yapılandırma ve iyileştirme tavsiyelerinde bulunmak,
- Yürürlüğe alınan planların uygulanmasını takip ederek değerlendirmelerde bulunmak ve gerektiğinde planı revize etmek,
- Özel sektör faaliyetlerini plan ile uyumlu hale getirebilmek için alınması gereken tedbirlere yönelik tavsiyelerde bulunmak.⁴²⁴

⁴²⁰ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, 131.

⁴²¹ Bkz. **Tablo 41, Tablo 42.**

⁴²² Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 162-163.

⁴²³ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 163.

⁴²⁴ Resmi Gazete, Sayı: 10621, Tarih: 05/10/1960.

1963-1967 yıllarını kapsayan ilk plan, 15 yıllık bir dönemin ilk adımı olarak yürürlüğe alınmış olup, Doğu Bloku ülkelerinin aksine Batı Avrupa ülkelerindeki gibi “yol gösterici plan” niteliği taşımıştır. Özel sektör ile kamunun bir arada olduğu “Karma ekonomi düzeni”nde hazırlanmış olan plan, kamu için bağlayıcı olmakla beraber özel sektör için “özendirici” bir özelliğe sahip olmuştur.⁴²⁵

Ayrıca, Türkiye’ye kredi sağlayan kurum ve kuruluşlar da dış borçlanma ve yabancı sermaye açısından daha güvenilir bir ekonomik bir ortamın sağlanabilmesi adına planlı döneme geçişi desteklemiştir.⁴²⁶

Bu gelişmeler sonrasında ilk beş yıllık plan dönemi 1963 yılında başlatılmıştır. İlk iki plan döneminde 1970 yılına kadar ortalama fiyat artışları yüzde 6 seviyesinde olmuş ve dengeli bir ekonomi politikası uygulanmıştır. Ancak, sonrasında yeniden enflasyonist bir ortam oluşmuş ve ödemeler dengesi bozulmuştur.⁴²⁷

Bu nedenle 1970 yılının Ağustos ayında Türk Lirası yüzde 66 oranında devalüasyona uğratılmış ve cari işlem açığının kapatılmasına imkân sağlanmıştır.⁴²⁸

Diğer taraftan, 1973 yılında ortaya çıkan Arap-İsrail Savaşı ve petrol krizi ile beraber 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası uygulanan ambargolar ekonominin yeniden büyük sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.⁴²⁹

Böylece, ödemeler dengesinin giderek kötüleştiği ve döviz sorunlarının yeniden gündeme gelmeye başladığı 1970’li yılların ikinci yarısında sorunlar artarak devam etmiştir.⁴³⁰

Ayrıca, 1960 ile 1980 yılları arasında kamu giderlerinin gayrisafi milli hasıla içerisindeki payı, önceki yıllara kıyasla daha da artmıştır. 1960 yılında yüzde 15,3 iken, 1965 yılında yüzde 18,7’ye, 1970 yılında yüzde 19,5’e ve 1975 yılında yüzde 20’ye yükselmiştir. 1979 yılında ise yüzde 18 olarak gerçekleşmiştir.⁴³¹

⁴²⁵ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 169-170.

⁴²⁶ Şefik Memiş, “20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 263-284; (2020), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1233512>, Erişim 06.01.2023.

⁴²⁷ Ergün, “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, 262.

⁴²⁸ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 182.

⁴²⁹ Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 188-189.

⁴³⁰ Ergün, “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, 262.

⁴³¹ Giray, *Maliye Tarihi*, 330, 337.

3.2 Devlet Malzeme Ofisi'nin Teşkilat Yapısı

Devlet Malzeme Ofisi'nin yeniden yapılandırılması kapsamında çeşitli çalışmalar yürütülmüş ve şartlar uygun oldukça bu çalışmalar hayata geçirilmiştir. ABD Milletlerarası Kalkınma Dairesi Programı (AID) kapsamında bu teşkilattan bir “sevk ve idare uzmanı”nın çalışmalara başlaması sağlanmıştır. Amerikalı Müşavir Dr. Richard Podol, iki yıllık çalışma süresi içerisinde DMO'yu “O ve M (Organizasyon ve Metod) yönünden” incelemiş ve kurumun tecrübeli ve/veya dil bilen personeline bu konularda eğitimler vermiştir. Ayrıca, stok yönetimi, istatistik gibi DMO'nun faaliyetleri açısından önemli olan konularda saha çalışmaları yürütülmüş ve bu konularda da personel eğitilmiştir.⁴³²

1961 yılı Aralık sonu itibarıyla kurum personel yapısı üzerine hazırlanmış olan rapor, DMO Sevk ve İdare Uzmanı Richard Podol tarafından 24 Ocak 1962 tarihinde Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürü Mehmet Afif Sanver'e sunulmuştur. Raporda yer alan değerlendirmeler ile çeşitli öneriler özetle şu şekildedir:

- DMO'nun başlıca personel kaynağı diğer kamu kurumları olmuş olup, iş için müracaat edenler arasından mülakat yöntemi ile işe alım yapılmıştır. Ayrıca ücretli olarak da personel temini sağlanabilmesi, kuruma mali avantajlar sağlayabilmiştir.
- Personel seçimi süreci ise şu şekilde olmuştur. Şube müdürleri tarafından ihtiyaç duyulan memur talepleri personel şubesine iletilir ve söz konusu talepler personel müdürü, genel müdür yardımcısı, genel müdür ve Maliye Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Üst kademe memurlar ise Maliye Bakanlığınca seçilmiştir.
- Ücretli memurların 15 gün, kadrolu memurların bir aylık izin hakkı bulunmuştur. Çalışanlar ise senede 14 maaş almıştır.
- Maaş miktarları çeşitli faktörlere göre değişmiş olup, memurlar üç senelik hizmet sonrasında maaş artışına hak kazanmıştır. Her memur için ilgili tüm kayıtlar tutulmuştur.
- Bütçeyle ilgili senelik bir kadro hazırlanmış ve Maliye Bakanlığınca onaylanmıştır.
- DMO'da bir derece ve kadro sınıflandırılmasına yer verilmemiş olup, ayrıca emeklilik sistemine yönelik ciddi düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.
- DMO personel idaresinde gözlemlenen sorunların tüm Türkiye'de mevcut olduğundan bu sorunların çözümü için genel bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.
- DMO'nun diğer devlet dairelerinden personel teminine ağırlık verme yerine yeni üniversite mezunlarından personel teminine odaklanması hainde kurum faaliyetlerinde uzman kadrolara sahip olabileceği değerlendirilmiştir.

⁴³² Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 1962, 6.

- Personel temininde mülakat yerine sınav usulünün tercih edilmesi halinde daha nitelikli personel seçme imkânının artacağı belirtilmiştir.
- Eğitim faaliyetlerinin artırılarak tüm personelin verimliliğin arttırılabileceği önerilmiştir.
- Mezuniyet durumu yerine yapılan işe göre bir kadro ve maaş sınıflandırılmasına gidilmesi önerilmiştir.
- “Fikir verme sistemi”nin kurularak bir komisyonca uygun görülen fikirlerin ödüllendirilmesi önerilmiştir.⁴³³

DMO Sevk ve İdare Uzmanı Richard Podol tarafından 26 Ocak 1962 tarihinde sunulan bir başka raporda ise 1961 yılında yürütülen bazı faaliyetler ile 1962 yılında yapılması planlanan bazı işlere yer verilmiştir. Bunlar da özetle şu şekildedir:

- Üst düzey yöneticiler için 6 adet seminer düzenlenmiştir.
- Benzer faaliyetler yürüten çeşitli yerlere iş yapma yöntemlerini gözlemlemek amacıyla çeşitli ziyaretler düzenlenmiştir.
- Yönetici ve diğer personele ilişkin çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu eğitimler arasında yabancı dil, daktilo, forklift kullanımı, organizasyon ve metot analizi, sevk ve idare, iş basitleştirme gibi eğitimler yer almıştır. Ayrıca seçilen 4 kişiye 7 ay süreli “teşkilat ve metod” eğitimi verilmiş ve bu kişilerin kurumun çeşitli sorunları üzerine çalışmaya başlaması sağlanmıştır.
- Bazı konularda iş analizi yapılmış, paketleme, depo düzeni, nakliye gibi alanlarda çeşitli iyileştirme önerileri geliştirilmiştir.
- Matbaa ve standardizasyon konularında DMO’nun teknik yardıma ihtiyacı olduğuna dair bir karara varılmış ve Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı (AID) bu yardımı 1962’de sağlayacağını bildirmiştir.
- AID yardımının sona ereceği zamana yönelik hazırlık kapsamında teknik yardımla ilgili iç kaynakların geliştirilmesine olan ihtiyaç vurgulanmıştır.
- İlk Türk büro malzeme sergisi açma fikri değerlendirilmiş ve standardizasyon çalışmaları sonrasında yapılması daha uygun görülmüştür.
- Mevcut durumda ithal edilen malzemelerin ülke içerisinde temin edilebilmesine yönelik yol ve yöntemler için “Sanayi Yardım Komisyonu” tarafından bir araştırma yürütülmüş olup, araştırma sonucunun incelemeleri rapor tarihi itibarıyla tamamlanmamıştır.
- 6 adet DMO deposu ziyaret edilerek problemler ve düşünülen yenilikler görüşülmüştür.
- Yeni matbaa ve yeni Ankara deposu için planlar AID uzmanları tarafından gözden geçirilmiş ve önerileri alınmıştır.

⁴³³ Richard Podol, *Personel İncelemesi - Devlet Malzeme Ofisi*, 23.01.1962, 1-5.

- Tam kapasitede bir standardizasyon programının 1962’de uygulanmaya başlanması kararlaştırılmıştır.
- Matbaanın reorganizasyonuna yönelik çalışmalar başlatılması planlanmıştır.
- Satınalma süreçlerinin iyileştirilmesi çalışmalarında kullanılmak üzere bir istatistik programı temin edilmesi önerilmiştir.
- Müşteri ihtiyaçlarını, problemlerini ve şikayetlerini tespit edebilecek nitelikte bir müşteri ilişkileri biriminin kurulması planlanmıştır.
- İş süreçlerinin sürekli iyileştirilmesi için “teşkilat ve metod” çalışmalarının devamı önerilmiştir.
- Eğitim faaliyetlerinin devamı sağlanarak iş süreçlerinde çeşitli iyileştirme önerilerinde bulunulmuştur.⁴³⁴

1960 yılı sonrası dönemde kurum iş süreçlerini iyileştirmeye yönelik çalışmalardan bir diğeri ise 1964 yılında ABD’nin Batı Almanya’daki malzeme depolarını yakından incelemek amacıyla Batı Almanya’ya yapılan iki haftalık gezi olmuştur. Genel Müdürlük Makamının 3 Nisan 1964 tarihli emirleriyle yapılan geziye ilişkin olarak 10 Haziran 1964 tarihinde bir değerlendirme toplantısı düzenlenmiş olup, gezide yapılan incelemeler ile DMO’da yapılacak çeşitli iyileştirme önerilerine ilişkin özet bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

- Teşkilat şeması ve yönergesi hazırlanarak pozisyon sınıflandırması yapılması,
- İş ölçümü yapılması ve haberleşme konusu üzerine çalışılması,
- Satınalma süreçlerinin daha planlı hale getirilmesi,
- Depo planlarının hazırlanması,
- İş basitleştirme çalışmalarının artırılması ile devamlı eğitim imkânlarının sağlanması,
- Stok yönetim sistemini kurulması ve satış listelerinin görsellerle desteklenmesi,
- Satış hinterlandlarının yeniden düzenlenmesi,
- Genel Müdürlük bünyesinde “Depolar ve Satış Mağazaları Şubesi” kurulması,
- Depoların çalışma yöntemleri ve düzenine ilişkin çeşitli öneriler,
- Nakliye yöntemlerine ilişkin çeşitli öneriler.⁴³⁵

Sonuç olarak, 1954-1960 yılları arasında dönemin şartları nedeniyle hayata geçirilemeyen yeniden yapılanma çalışmalarına 1960 sonrasında başlanmış olup, ilk adım olarak mevcut duruma ilişkin olarak yukarıda ve ilerideki bölümlerde bahsedildiği üzere geniş bir inceleme ve değerlendirme süreci yürütülmüştür. 1961 ve 1980 yılları arasında merkez ve taşra teşkilatı ile üretime yönelik birimlerde önemli değişiklikler yapılmıştır.

⁴³⁴ Richard Podol, *1961’de Yapılan İşler – 1962’de Yapılacak İşler*, 26.01.1962, 1-4.

⁴³⁵ *1964 Yılı Batı Almanya ziyaretine ilişkin toplantı tutanağı*, 10.06.1964, 4-5.

3.2.1 Merkez Teşkilatı

1960 yılı sonu itibarıyla DMO merkez teşkilatı Yönetim Kurulu, Yönetim Kurulu Bürosu, Genel Müdürlük, Standardizasyon Bürosu, Teftiş ve Kontrol Şubesi, Organizasyon Müşavirliği, Hukuk Müşavirliği, Ticaret Şubesi, İşletmeler Şubesi, İnşaat Şubesi, İdari ve Sosyal İşler Şubesi ile Muhasebe Şubesinden oluşmuştur.⁴³⁶

Faaliyet alanında ortaya çıkan ihtiyaçlara göre çeşitli değişiklikler yapılmış olup, 1963 ile 1965 yılları merkez teşkilatına ilişkin tabloya aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 24 1963-1965 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları⁴³⁷

Teşkilat	1963		1964		1965	
	Nazari	Fiili	Nazari	Fiili	Nazari	Fiili
Yönetim Kurulu	2	-	2	2	2	2
Yönetim Kurulu Bürosu	3	3	3	3	3	3
Genel Müdürlük	3	3	3	3	3	3
Standardizasyon Müdürlüğü	4	3	6	3	6	4
Teftiş ve Kontrol Müdürlüğü	10	8	10	8	11	8
Organizasyon ve Metot Müdürlüğü	7	6	9	9	11	10
Hukuk Müşavirliği	5	5	5	4	4	4
İdari ve Sosyal İşler Müdürlüğü (1965 sonrası Personel ve Eğitim Şb. Md.)	13	12	15	14	13	12
Satış Şube Müdürlüğü	-	-	-	-	17	17
İnşaat Şubesi Müdürlüğü	5	3	5	3	4	3
Ticaret Şubesi Müdürlüğü	35	32	35	33	28	25
İşletmeler Şubesi Müdürlüğü	4	3	4	4	4	4
Muhasebe Şubesi Müdürlüğü	33	31	37	33	41	38
Sivil Savunma Şubesi Müdürlüğü	2	1	3	3	4	4
Satınalma Bürosu	3	2	3	3	-	-
İç Hizmetler Şube Müdürlüğü	-	-	-	-	12	11
Müstahdemler	19	19	19	19	24	23
Toplam	148	131	159	144	187	171

1964 yılı kasım ayında, satınalma şubesi; idari bölüm, iç satınalma bölümü, dış satınalma bölümü, motorlu araçlar bölümü, Amerikan ihtiyaç fazlası malzeme bölümü, satış şubesi ise; idari bölüm, stok kontrol bölümü, katalog bölümü, satış bölümü ile nakliyat ve sigorta bölümü şeklinde teşkilatlandırılmıştır.⁴³⁸

⁴³⁶ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 9.

⁴³⁷ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 1965, 25; Yasemin Çakmak (Başmüfettiş) ve Selim Gökçe (Başmüfettiş), 14.06.2013 Tarihli ve 11/2013-5,33/5 Sayılı İnceleme Raporu, 47.

⁴³⁸ Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Satınalma ve Satış Şubelerinin Teşkili*, 04.11.1964, 3,17.

Satış Müdürlüğü, 1965 yılına kadar faaliyetlerini Ticaret Müdürlüğü altında yürütmüş olup, 1965 yılı itibarıyla ayrı bir birim olarak yapılandırılmıştır. Bu tarihten itibaren Ticaret Müdürlüğü dış satılma, iç satılma, akreditif ve gümrük, nakil vasıtaları satılma servisi ve satılma bürolarından oluşmuş olup, ilerleyen yıllarda Ticaret Müdürlüğü Satılma Dairesi Başkanlığı, Satış Müdürlüğü de Pazarlama ve Satış Dairesi Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır.⁴³⁹

1965 yılından 1970 yılına kadar merkez birimlerinde çeşitli düzenlemeler yapılmış olup, 1969-1970 yıllarına ilişkin merkez teşkilatı birimleri ve kadrolarının son durumlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 25 1969-1970 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları⁴⁴⁰

Teşkilat	1969		1970	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
Yönetim Kurulu	2	1	2	2
Yönetim Kurulu Bürosu	4	4	3	3
Genel Müdürlük	3	3	3	3
Satılma Komisyonu	3	2	3	2
Sivil Savunma Uzmanlığı	4	2	3	2
Tefiş ve Kontrol Müdürlüğü	16	15	17	15
Ticaret Şubesi Müdürlüğü	28	22	30	24
Satış Şube Müdürlüğü	19	17	20	17
Genel Muhasebe Müdürlüğü	30	25	30	28
Personel ve Eğitim Şube Müdürlüğü	14	10	13	10
Hukuk Müşavirliği	5	3	5	5
İşletmeler Şubesi Müdürlüğü	4	3	7	4
Standardizasyon ve Kontrol Şube Müdürlüğü	10	5	18	14
Organizasyon ve Metot Şube Müdürlüğü	14	11	15	12
İnşaat Şubesi Müdürlüğü	3	2	20	16
İç Hizmetler ve Levazım Şube Müdürlüğü	48	40	48	43
Toplam	207	165	237	200

⁴³⁹ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 82.

⁴⁴⁰ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 48.

1973 yılına gelindiğinde Teftiş ve Kontrol Müdürlüğünün Başkanlık olarak yeniden yapılandırılması dışında önemli bir değişiklik yaşanmamıştır.⁴⁴¹

1974 yılı haziran ayında yayınlanan DMO haber bülteninde “Ofisimizde geniş çapta bir reorganizasyon çalışma hazırlıklarına başlanılacağı öğrenilmiştir” şeklinde bir habere yer verilmiştir.⁴⁴² 1977 yılında hayata geçirilmiş olan geniş çaplı yeniden yapılanma sürecinin bu tarihlerde başlatıldığı anlaşılmaktadır.

1975 yılı ağustos ayı itibarıyla çalışanların şartlarını iyileştirmek, kuruma bağlılıklarını arttırmak, sosyal hizmetlerin daha verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak ile işçiler ve işçi sendikalarıyla yürütülen faaliyetleri düzenlemek amacıyla “Sosyal İşler Müdürlüğü” faaliyete geçirilmiştir.⁴⁴³

Ayrıca, 1975 yılında Araştırma, Planlama ve Koordinasyon (APK) Şube Müdürlüğü kurulmakla beraber fiili olarak faaliyete başlayamamıştır.⁴⁴⁴

Dolayısıyla 1975 yılına gelindiğinde, 1973 yılı merkez teşkilatına Sosyal İşler Müdürlüğü ile Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Şube Müdürlüğü eklenmiştir.

1970 yılı itibarıyla fiili çalışan sayısı toplam 200 iken⁴⁴⁵, bu sayı 1974 yılında 210, 1975 yılında ise 228 olmuştur. En fazla personelin yer aldığı birimler ise İç Hizmetler ve Levazım Şube Müdürlüğü, Ticaret Şube Müdürlüğü ve Standardizasyon ve Kontrol Şube Müdürlüğü olmuştur.⁴⁴⁶

DMO, mevcut faaliyetleri ile beraber Bakanlar Kurulu kararnameleri ile verilen yeni görevlerin yürütülmesi kapsamında yeni kadrolara ihtiyaç duymuştur. Ayrıca, kurum işleyişinin daha verimli bir hale getirilmesi ve yetki dağılımının daha dengeli bir şekilde yapılabilmesi için mevcut yapılanmada değişiklik yapılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Kurumun daha dengeli büyümesi ve artan insan kaynaklarından daha etkin faydalanabilmesi amacıyla şube müdürlükleri daire başkanlığı şeklinde yeniden yapılandırılmış ve buna göre hazırlanan “1-4 kadro ve ek gösterge cetvelleri” Maliye Bakanlığının onayına sunulmuştur.⁴⁴⁷

⁴⁴¹ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 22-23.

⁴⁴² DMO Haber Bülteni Sayı 3, Ankara, Haziran 1974, 9.

⁴⁴³ DMO Haber Bülteni Sayı 11, Ankara: Özkent Matbaa, Ağustos 1975, 15.

⁴⁴⁴ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 51; Bkz. EK 10.

⁴⁴⁵ Bkz. Tablo 25.

⁴⁴⁶ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 51; Bkz. EK 10.

⁴⁴⁷ DMO Haber Bülteni Sayı 18, Ankara: Özkent Matbaa, Nisan 1977, 11.

Bu kapsamda işleyişin daha etkin hale getirilmesi için şube müdürlüklerinin bir kısmı ile görevleri birbirine yakın şube müdürlüklerinin bir araya getirilmesi yoluyla merkez birimleri daire başkanlığı şeklinde yeniden teşkilatlandırılmıştır.⁴⁴⁸

Ayrıca aşağıdaki tablodan anlaşılabacağı üzere 1977 yılında “Gümrüklü Eşya ve Tasfiye Daire Başkanlığı” kurulmuş ve 1978 yılında çalışmalara başlamıştır. Personel sayısının en fazla artış gösterdiği dönem 1977 ile 1980 yılları arası olmuş ve 1977 yılında 257 olan sayı 416’ya yükselmiştir. En fazla personelin yer aldığı birimler ise Gümrüklü Eşya ve Tasfiye Daire Başkanlığı, Personel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı ve Satınalma Daire Başkanlığı olmuştur. 1977 yılında daire başkanlıkları şeklinde yeniden yapılanan merkez teşkilatına ilişkin 1977-1980 yıllarını kapsayan bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 26 1977-1980 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları⁴⁴⁹

Teşkilat	1977		1978		1979		1980	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
Yönetim Kurulu	2	2	2	1	2	2	2	2
Yönetim Kurulu Bürosu	8	6	4	4	5	4	4	3
Genel Müdürlük	5	3	9	7	9	7	10	7
Hukuk Müşavirliği	10	5	9	6	9	7	11	9
Tefiş Kurulu Başkanlığı	21	12	22	11	22	15	21	15
Muhasebe ve Mali İşler Daire Başkanlığı	35	26	39	30	39	32	42	32
Satınalma Daire Başkanlığı	71	44	76	51	74	54	76	63
Pazarlama ve Satış Daire Başkanlığı	34	25	39	32	39	36	38	34
Personel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı	100	70	99	79	101	88	101	85
Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı	46	20	37	21	38	22	31	24
Standardizasyon ve Kalite Kontrol Daire Başkanlığı	56	31	66	33	66	30	61	44
Gümrüklü Eşya ve Tasfiye Daire Başkanlığı	20	-	125	48	124	59	118	85
İnşaat Şubesi Müdürlüğü	18	9	20	11	20	10	19	9
Sivil Savunma Uzmanlığı	5	4	4	4	4	4	4	4
Dağıtılmayan	2	-	-	-	10	-	11	-
Toplam	433	257	551	338	562	370	549	416

⁴⁴⁸ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1980, 6.

⁴⁴⁹ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 11; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981, 8; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1982, 8.

1961-1980 yılları arasındaki Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlerine görev yaptıkları tarih aralıklarıyla beraber aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 27 1961-1980 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürleri⁴⁵⁰

No.	Adı Soyadı	Göreve Başlayış Tarihi	Görevden Ayrılış Tarihi
1	Mehmet Afif SANVER	20.06.1960	20.11.1963
2	Hayati KUMBUTOĞLU	30.11.1963	28.01.1967
3	Orhan GİRAY	28.02.1967	05.01.1973
4	İrfan GÜNAL	31.01.1973	12.01.1974
5	Nevzat ÖZKAN	31.01.1974	28.07.1975
6	Sabit GÜLERYÜZ	28.07.1975	09.12.1982

3.2.2 Taşra Teşkilatı

1961 yılı itibarıyla DMO taşra teşkilatı, İstanbul, İzmit, Ankara, İzmir, Afyon, Kayseri, Mersin, Trabzon, Samsun, Diyarbakır ve Erzurum illerinde yer almıştır.⁴⁵¹

1963 ve 1964 yılları taşra teşkilatına ilişkin bilgilere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

⁴⁵⁰ <https://www.dmo.gov.tr/Home/OncekiGenelMudurlerimiz>, Erişim 22.01.2024.

⁴⁵¹ *Devlet Malzeme Ofisi malzeme satış listesi (1-1-1961 Tarihinden Muteberdir.)* No. 5, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti, 1961, 6-7.

Tablo 28 1963-1964 Yılları Taşra Teşkilatı Memur ve Müstahdem Kadroları⁴⁵²

	1963		1964	
	Program	Fiili	Program	Fiili
İstanbul Deposu	76	73	78	77
İstanbul Matbaa	6	5	9	7
İzmit Deposu	24	22	26	24
Ankara Şubesi	38	37	38	38
İzmir Deposu	16	15	16	15
Afyon Deposu	12	11	12	12
Kayseri Deposu	12	12	12	11
Trabzon Deposu	11	11	11	11
Samsun Deposu	11	11	11	11
Mersin Deposu	12	12	12	12
Diyarbakır Deposu	12	11	12	11
Erzurum Deposu	5	5	7	7
Toplam	235	225	244	236

⁴⁵² Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 25.

Tablo 29 1963-1964 Yılları Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları⁴⁵³

Taşra Teşkilatı	1963		1964	
	Program	Fiili	Program	Fiili
İstanbul Deposu	79	70	78	72
İstanbul Matbaa	149	126	185	138
İzmit Deposu	230	205	251	204
Ankara Şubesi	44	36	80	68
İzmir Deposu	2	2	6	6
Afyon Deposu	2	2	5	5
Kayseri Deposu	3	3	5	5
Trabzon Deposu	1	1	1	
Samsun Deposu	2	2	2	2
Mersin Deposu	1	1	2	2
Erzurum Deposu			3	3
Diyarbakır Deposu				
Toplam	513	448	618	505

DMO'ya verilen görevlerin sorunsuz bir şekilde yerine getirilebilmesini temin etmek için ihtiyaç duyulan yeni teşkilata yönelik çalışmalar dikkatle yürütülmüştür. Bu kapsamda yapılan incelemeler sonucunda önemli görülen yerlerde bölge müdürlüğü açılmasının yanında bunların arasında kalan yerlerde ajanslıklar açılması öngörülmüş ve şartlar uygun oldukça teşkilatın genişletilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, İstanbul matbaası ile İzmit'teki atölyelerin müessese olarak yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar da sürdürülmüştür.⁴⁵⁴

1964 yılı içerisinde öncesinde transit deposu olan Erzurum deposu satış mağazası olarak teşkilatlandırılmış olup, bunun yanında diğer büyük şehirlere yönelik çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca, daha önce deniz ve demir yolları dikkate alınarak konumlandırılmış taşra teşkilatının, karayolları imkânlarının gelişmesi çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi ile taşra birimlerinin görev alanına giren illerin yeniden belirlenmesine yönelik çalışmalarda ise son aşamaya gelinmiştir.⁴⁵⁵

Bu kapsamda yürütülen çalışmalara 1965 yılında son şekli verilmiştir. İzmit'te bir satış mağazası açılmış ve buraya Adapazarı, Bolu, Eskişehir, Bursa, Bilecik vilayetleri ile Balıkesir

⁴⁵³ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 26.

⁴⁵⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, Ankara, 1965, 3-4.

⁴⁵⁵ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 8.

ve Çanakkale vilayetleri bağlanarak İzmit-İstanbul arasındaki nakliye süreçlerinden tasarruf sağlanmıştır. Ayrıca yedi ilin bağlı olduğu satış birimleri değiştirilmiştir. Elazığ'da bir satış mağazası ile Eskişehir, Bursa ve Balıkesir illerinden birisinde pilot bir ajanslığın açılmasına yönelik çalışmalara başlanılmıştır. Bunların yanında nakit ile malzeme satın alacak müşteri dairelerin, belirlenen hinterlandlara bağlı kalmaksızın kendilerine en yakın birimlerden alım yapabilmelerine imkân sağlayacak düzenlemelerin yapılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.⁴⁵⁶

1965 yılı taşra teşkilatında, mevcut birimlerde isim değişikliği yapılarak bir kısmı şube, diğerleri satış müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Ayrıca İzmit'te yer alan ana depo ikiye bölünerek imalat atölyeleri yeni yapılan binaya taşınmıştır. Şube olarak yapılandırılan ana depoya satış ve dağıtım yetkisi verilmiş, bunun yanında Kayseri ve İzmit'te şube müdürlüklerine yer verilmiştir.⁴⁵⁷

1966 yılında Eskişehir'de ajans müdürlüğü olarak bir birim kurulmuş ve 1967 yılında ise Elazığ satış mağazası faaliyetlerine başlamıştır.⁴⁵⁸

Yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında hizmetlerin daha verimli bir şekilde müşterilere ulaştırılabilmesini temin etmek için 15 Ocak 1968 tarihinde Isparta Bölge Müdürlüğü hizmete alınmıştır.⁴⁵⁹

1968 yılı Ekim ayında Balıkesir, 1969 yılında ise Gaziantep Satış Müdürlükleri hizmete alınmıştır.⁴⁶⁰

Dolayısıyla, 1970 yılı itibarıyla taşra teşkilatı İstanbul, İzmit, Ankara, Kayseri, Afyon, İzmir, Mersin, Samsun, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Elazığ, Isparta, Balıkesir, Gaziantep ve Eskişehir illerinde teşkilatlanmıştır. Taşra birimlerinde bulunan toplam memur sayısının 1970 yılsonu itibarıyla 378, işçi sayısının ise 445 olduğu ve en fazla personelin İstanbul, Ankara ve İzmit'te yer alan birimlerde bulunduğu görülmüştür.⁴⁶¹ 1973 yılı itibarıyla ise taşra teşkilatının bulunduğu illerde bir değişiklik olmamıştır.⁴⁶²

⁴⁵⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 6-7.

⁴⁵⁷ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 47.

⁴⁵⁸ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 28-29.

⁴⁵⁹ DMO Haber Bülteni Sayı 19, Ankara: Özkent Matbaa, Temmuz 1977, 3.

⁴⁶⁰ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 29, 40.

⁴⁶¹ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 49-50; Bkz. **EK-11, EK-12.**

⁴⁶² 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 26.

DMO, müşterilerin ihtiyaçlarını en hızlı şekilde karşılayabilmek için Ana depo ve bölge müdürlükleri şeklinde yapılandırılmış olup, iç ve dış piyasadan veya üretim birimlerinden temin edilen malzemeler ana depo üzerinden ilgili taşra birimlerine dağıtılarak müşterilerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu süreçte ayrıca motorlu araçlar ile Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelerin tedarik süreçleri yürütülmüştür.⁴⁶³

2 Ocak 1975 tarihinde ise Van Devlet Demiryolları Ambarlarının kiralanması yoluyla Van Bölge Müdürlüğü faaliyete geçirilmiştir.⁴⁶⁴

Diğer taraftan, Yönetim Kurulunun 17 Nisan 1975 tarihli kararı ile Konya’da bir bölge müdürlüğü kurulması kararlaştırılmış⁴⁶⁵ ve üç ay sonra faaliyetlerine başlaması sağlanmıştır.⁴⁶⁶

1976 yılı başı itibarıyla taşra teşkilatı, İstanbul, Ankara, Afyon, Balıkesir, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, Mersin, İzmir, Kayseri, İzmit, Samsun, Trabzon, Van ve Konya illerinde konumlandırılmıştır. Taşra birimlerinde bulunan toplam memur sayısının 1975 yılsonu itibarıyla 491’e, işçi sayısının ise 671’e çıktığı ve en fazla personelin İstanbul, Ankara ve İzmit’te yer alan birimlerde bulunmaya devam ettiği görülmüştür.⁴⁶⁷

Ayrıca, Yönetim Kurulunun 13 Ağustos 1976 tarihli kararı ile Bursa’da da bir bölge müdürlüğü açılması kararlaştırılmış ve bölge müdürlüğü 20 Aralık 1976 tarihi itibarıyla faaliyetlerine başlamıştır.⁴⁶⁸

1978 yılına gelindiğinde ise satış miktarı son yıllarda artmış olan ve bağlı oldukları satış birimlerinden malzeme tedarikinde bazı zorluklarla karşılaşılan Zonguldak, Tekirdağ ve Antalya illerinde satış birimleri açılmasının uygun olduğu düşünülmüş ve Zonguldak ve Tekirdağ illerinde Bölge Müdürlüğü ve Antalya ilinde ise il teşkilatı açılması Devlet Planlama Teşkilatı onayına sunulmuştur.⁴⁶⁹

Tekirdağ ve Zonguldak illerinde birer satış birimi açılması uygun görülmüş ve bu birimlerin ihtiyaç duyduğu kadroların temini çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda, 15 Şubat 1979 tarihinde Zonguldak il sınırları ile Bolu’nun Mengen, Gerede, Çankırı’nın Eski Pazar, Ovacık ilçeleri ve Kastamonu il sınırları içinde (Tosya ilçesi hariç) faaliyet göstermek üzere Zonguldak Bölge Müdürlüğü, 3 Mayıs 1979 tarihinde Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne il sınırları ile

⁴⁶³ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 23.

⁴⁶⁴ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 32.

⁴⁶⁵ DMO Haber Bülteni Sayı 11, 15.

⁴⁶⁶ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 42.

⁴⁶⁷ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 52; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, Ankara, 1977, 9; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978, 8; Bkz. **EK-13, EK-14.**

⁴⁶⁸ DMO Haber Bülteni Sayı 17, Ocak 1977, 3.

⁴⁶⁹ DMO Haber Bülteni Sayı 22, Ankara: Özkent Matbaası, Mart 1978, 2.

Çanakkale ilinin Gelibolu, Eceabat ilçelerinde faaliyet göstermek üzere Tekirdağ Bölge Müdürlüğü faaliyetlerine başlamıştır.⁴⁷⁰

Taşra teşkilatının genişletilmesi çalışmaları kapsamında Aydın, Denizli ve Muğla illerini içeren yeni bir çalışma yapılmış⁴⁷¹ ve Yüksek Denetleme Kurulu'nun önerileri çerçevesinde Bölge Müdürlüğü yerine Nazilli Satış Mağazası Şefliği açılması kararlaştırılmıştır.⁴⁷²

1980 yılında Nazilli Satış Mağazası Şefliği ile beraber Edirne İrtibat Bürosu da açılmış; Edirne İrtibat Bürosu 1980 yılında, Nazilli Satış Mağazası ise 1980 yılı sonrasında fiili olarak faaliyete geçmiştir. 1977 ile 1980 yılları arasında taşra birimlerinde bulunan personel sayısı önemli oranda artmış olup, 1977 yılında 465 olan toplam memur sayısı 1980 yılında 711'e çıktığı görülmüştür. İşçi sayısı ise 1980 yılsonunda 676 olmuştur. En fazla personel ise önceki dönemlerde olduğu gibi İstanbul, Ankara ve İzmit'te bulunmuştur.⁴⁷³

3.2.3 Devlet Malzeme Ofisinin İşletme ve Müesseseleri

Devlet Malzeme Ofisi, 1961-1980 yılları arasında iki adet müesseseyi faaliyete almıştır. Bu müesseseler 12 Mart 1964 tarihli ve 440 sayılı Kanun⁴⁷⁴ ile 6400 sayılı Kanun kapsamında özerk, özel hukuk hükümlerine tabi ve tüzel kişiliğe sahip olup, DMO'nun kontrolü çerçevesinde “Yönetim Komiteleri” ve “Müessese Müdürleri” tarafından yönetilerek faaliyetlerini yürütmüştür. Müesseseler Sayıştay denetimine tabi olmayıp, 12 Mayıs 1964 tarihli ve 468 sayılı Kanun⁴⁷⁵ hükümleri çerçevesinde denetlenmişlerdir.⁴⁷⁶

Ayrıca, 1970'lerin sonlarına doğru tasfiye halindeki Güneş Matbaacılık A.Ş. satın alınarak Basım Müessesesi bünyesine dâhil edilmiştir.

3.2.3.1 İmalat Atölyeleri Müessesesi

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü döneminden devralınan ve 1960 yılına kadar kayda değer bir yenileme yapılamayan üretim atölyeleri ile ilgili olarak önemli yeniden yapılanma çalışmaları yürütülmüştür.

⁴⁷⁰ DMO Haber Bülteni Sayı 25, Ankara: Baylan Matbaası, Haziran 1979, 17.

⁴⁷¹ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 1.

⁴⁷² Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 1.

⁴⁷³ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 12,14; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 9,12; Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 55-56; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 8,12; Bkz. EK-15, EK-16, EK-17, EK-18.

⁴⁷⁴ Resmi Gazete, Sayı: 11662, Tarih: 21/03/1964.

⁴⁷⁵ Resmi Gazete, Sayı: 11709, Tarih: 22/05/1964.

⁴⁷⁶ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 31.

1961 yılı itibarıyla toplu iğne makineleri İzmit'e taşınmış ancak hammadde temin edilemediğinden makineler faaliyete geçirilememiştir.⁴⁷⁷ İstanbul'daki mürekkep, tebeşir ve zıncık üreten atölyeler ise kötü şartlar altında ve eski usullerle üretime devam etmiş olup, 1962 yılı içerisinde bu atölyelerin de İzmit'e taşınması planlanmıştır.⁴⁷⁸

Kâğıt ürünlerinin yanında çeşitli kırtasiye malzemesi üreten bu atölyeler 1962 yılı içerisinde İzmit'e taşınmış ve böylece daha iyi bir işletme düzenlemesiyle beraber üretim miktarı ile ürün kalitesi yükseltilmiştir. Ayrıca maliyetlerin düşürülmesinin yanında sürekli bir eğitim ile kalifiye işçi yetiştirilmiştir.⁴⁷⁹

DMO'nun İzmit'te yer alan atölyeleri SEKA'nın yanında konumlandırılmış olup, buradan alınan kâğıt, karton ve mukavvalar hammadde ve ürün haline getirilmiştir. DMO atölyelerinde üretilen malzemeler için ihtiyaç duyulan hammaddelerin neredeyse tamamı yurtiçindeki üreticilerden alınmış ve bu ürünler DMO stoklarının tamamlanması için üretilmiştir.⁴⁸⁰

1964 yılı itibarıyla merkezden yönetilen İzmit'teki atölyelerin ve matbaanın 1966 yılına kadar müessese haline getirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Böylece bu birimlerin ihtiyaç duyduğu daha geniş yetkilere, teknik elemanlara ve malzemeye ulaşma imkânına kavuşturulması planlanmıştır.⁴⁸¹

İzmit'te yer alan atölyeler 1966 yılının ekim ayına kadar "İzmit Atölyeler Şefliği" ismi altında faaliyetlerini sürdürmüştür.⁴⁸²

DMO, 1 Ekim 1966 tarihinde İzmit'teki üretim atölyelerini 440 sayılı Kanunun 11. maddesi⁴⁸³ kapsamında "DMO İzmit İmalat Atelyeleri Müessesesi" unvanına sahip bir müessese haline getirmiştir. Müessesenin faaliyet alanı "İmalatında fayda mülahaza edilen büro malzemelerinin imali" şeklinde belirlenmiş olup, 12.450.055,-TL'si ödenmiş olmak üzere, 15.000.000,-TL nominal sermaye ayrılmıştır.⁴⁸⁴

DMO Yönetim Kurulunun 5 Ocak 1984 tarihli kararı ile Müessesenin unvanını "DMO İmalat Müessesesi Müdürlüğü" şeklinde düzenlemiştir.⁴⁸⁵

İmalat Atölyeleri Müessesesinde üretilen ürünlerin en önemlileri "yazı ve teksir kâğıdı, rulo kâğıt, defter, toplu iğne, ataş, zarf, zıncık, dosya, klasör ve plastik dosya" gibi ürünler olmuştur.

⁴⁷⁷ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 3.

⁴⁷⁸ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 27.

⁴⁷⁹ Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 2-3.

⁴⁸⁰ Reorganize edilen Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşuna Ait Gerekçe, 5.

⁴⁸¹ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 5.

⁴⁸² Cumhuriyetin 70. Yılında Devlet Malzeme Ofisi, 1993, 21.

⁴⁸³ Resmi Gazete, Sayı: 11662, Tarih: 21/03/1964.

⁴⁸⁴ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 33.

⁴⁸⁵ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 33.

Bununla beraber daha önceleri “büro madeni eşyası, öğretmen kürsüsü, yazı tahtası, sınıf dolabı üretimi ve yazı makinası tamir hizmeti” de verilmişse de talep azlığı nedeniyle zamanla bu atölyeler kapatılmıştır.⁴⁸⁶

Yüksek Planlama Kurulu’nun (YPK) 10 Kasım 2003 tarihli ve 2003/T-27 sayılı kararı gereğince alınan DMO Yönetim Kurulunun 1 Aralık 2003 tarihli ve 60/378 sayılı kararı ile de DMO İzmit İmalat Müessesesinin faaliyetlerini 31 Aralık 2003 tarihi itibarıyla sona erdirmesi kararlaştırılmış ve mevcut tesisler DMO Basım Müessesesine devredilmiştir.⁴⁸⁷

3.2.3.2 Basım Müessesesi

İkinci bölümde detaylarına yer verildiği üzere 6400 sayılı Kanun ile Devlet Malzeme Ofisine kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu matbuaların temini görevi verilmiş ve kamu matbaalarının DMO’ya devri planlanmıştır. Bu kapsamda 1954-1960 yılları arasında mesafe alınamamış ve çalışmalar 1960 yılı sonrasına sarkmış olsa da 1960 yılı sonlarında kurulan nüve matbaa ile bu dönemde yürütülmüş olan çalışmaların temeli atılmıştır.

DMO, kuruluş kanununda verilen görevler çerçevesinde kamu kurumlarının elindeki matbaaların birleştirilmesi çalışmalarına başlamış ve bu matbaaların verimli çalışmadıklarını, üretim hatlarının çağın gerisinde kaldığını ve yüksek maliyetlerle çalıştığını tespit etmiştir. Bu nedenle İstanbul’da küçük bir matbaa kurulmuş ve burada yürütülen faaliyet ile ihtiyaç duyulan kalifiye personel yetiştirilmeye çalışılmıştır. 1961 yılında faaliyetlerine başlayan bu matbaa, piyasaya göre yüzde 50 oranında tasarruflu şekilde çalışmış olup, 1964 yılı itibarıyla genel ihtiyacın yüzde 10’unu karşılayacak kapasiteye sahip olmuştur.⁴⁸⁸

1964 yılında DMO’nun reorganize edilmesine yönelik yürütülen taslak kanun çalışmalarının gerekçelerinde matbaaların birleştirilmesine yönelik önemli bilgilere yer verilmiş olup, matbaaların birleştirilmesindeki amaç aşağıdaki şekildedir:.

- Mevcut tesislerin modern bir şekilde reorganize edilerek kamu kurum ve kuruluşlarının basım işlerinin yüksek tasarruf oranları ile karşılanması,
- Devlet matbaalarının sahip olduğu yer ve tesislerden en iyi şekilde faydalanılması,
- Sahip olunan insan gücü, makineler ve malzemeler ile ihtiyaçların planlı ve kaliteli bir hizmetle zamanında karşılanması,
- Farklı kurumlar tarafından aynı amaçla kullanılan basılı kâğıtlarda standardın sağlanması,

⁴⁸⁶ Selim Gökçe (Başmüfettiş), 20.04.1998 Tarihli ve 98/1 Sayılı İnceleme Raporu, 26.

⁴⁸⁷ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 34.

⁴⁸⁸ Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 3.

- İşletme maliyetlerinin düşürülmesi, hammaddelerin toptan alınarak doğru kullanılmasının sağlanması, mevcut üretim yöntemlerinin iyileştirilmesi yoluyla zaman ve maliyetten kazanılması,
- Güncel teknolojik gelişmelerin sürekli takip edilerek basım işlerinin modern bir seviyede tutulması,
- Nitelikli personel yetiştirilmesi ile birleştirme dışı kalacak matbaaların desteklenmesi,
- Baskı işleri için gerekli güvenlik önlemlerinin alınması,
- Standart ve belirli sürelerde kullanılan basılı formların önceden üretilerek ihtiyaç duyulan yerlerde depolanması,
- Üretilen formlara yönelik kullanım bilgilerinin raporlanabilmesi.⁴⁸⁹

1964 yılı itibarıyla, yürüttükleri işler gereği bağlı bulundukları kurumlarla birlikte çalışmalarını zorunlu olan birleştirme dışı kalmış matbaalar ile birleştirilmesi planlanan matbaalara ilişkin listelere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 30 1964 Yılı İtibarıyla Birleştirme Dışı Kalması Planlanan Matbaalar⁴⁹⁰

	MATBAALAR
1	Büyük Millet Meclisi Matbaası
2	Genelkurmay Başkanlığı Matbaası
3	Harita Genel Müdürlüğü Matbaası
4	Deniz Kuvvetleri Seyir ve Hidrograf Matbaası
5	Harp Akademisi Matbaası
6	Harp Okulu Matbaası
7	Deniz Kuvvetleri Okul Matbaası (Heybeli)
8	Kara Kuvvetleri Meslek Okulları Matbaası
9	Teknik Üniversite Matbaası
10	Ziraat Fakültesi Matbaası
11	Ege Üniversitesi Matbaası
12	Ceza Evi Matbaası
13	Tekel Kutu Fabrikası

⁴⁸⁹ Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyonuna Dair Kanun Gerekçesi, 1964, 2.

⁴⁹⁰ Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyonuna Dair Kanun Gerekçesi, 3.

Tablo 31 1964 Yılı İtibarıyla Birleştirilmesi Planlanan Matbaalar⁴⁹¹

	MATBAALAR
1	SEKA Matbaası
2	Denizcilik Bankası Matbaası
3	Denizbank Karton Bilet Matbaası
4	Makine Kimya Endüstri Kurumu Matbaası
5	Ziraat Bankası Matbaası
6	Etibank Matbaası
7	Başbakanlık Matbaası
8	Milli Savunma Bakanlığı Cebeci Matbaası
9	Kara Kuvvetleri Süleymaniye Matbaası
10	Deniz Kuvvetleri Matbaası
11	Deniz Kuvvetleri Kasımpaşa Matbaası
12	Dış İşleri Matbaası
13	Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası
14	Hava Kuvvetleri Matbaası
15	Devlet Demiryolları Matbaası
16	Devlet Su İşleri Matbaası
17	Karayolları Matbaası
18	Maden Tetkik ve Araştırma Matbaası
19	Emniyet Genel Müdürlüğü Matbaası
20	Milli Eğitim Matbaası (Ankara)
21	Milli Eğitim Matbaası (İstanbul)
22	Damga Matbaası (İstanbul)
23	Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Matbaası
24	Sağlık Bakanlığı Matbaası
25	Emlak ve Kredi Bankası Matbaası
26	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Matbaası
27	Devlet Malzeme Ofisi (İstanbul) Matbaası

⁴⁹¹ Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyonuna Dair Kanun Gerekçesi, 3.

Diğer taraftan, Beden Terbiyesi Spor Toto matbaasına ilişkin olarak Genel Müdürlüğe sunulmuş olan 18 Ağustos 1964 tarihli bir rapor,⁴⁹² dönemin matbaalarının verimliliğine ilişkin önemli bir örnek olmuştur.

Söz konusu rapora göre, anılan matbaada 46 hafta için haftalık 900.000 adet spor toto formu basılmasının yanında dışarıya 1.000.000 adet ilave form bastırılmıştır. Formların üzerinde ise ilgili haftanın maçları takım isimleriyle beraber yer almıştır. Söz konusu formların ortalama haftalık 350.000 adedi kullanılmış olduğundan ve kalan formların üzerinde takım isimleri yer aldığından bu formlar yeniden kullanılamamıştır. Almanya’da kullanılan formlar gibi formlar üzerinde takım isimlerine yer verilmeyip, sadece işaretlenecek alanlara sıralı şekilde düzenleme yapılması halinde kalan formların atılması sorununun önüne geçilebileceği belirtilmiştir. Çünkü haftalık maç listelerine gazetelerde yer verilmiştir. Böylece, toplam yıllık maliyeti 4.002.000 TL olan 87.400.000 adet formun aslında sadece 16.100.000 adedinin kullanıldığı göz önüne alındığında, sadece formlarda yapılacak takım isimlerinin çıkarılması düzenlemesi ile 3.519.000 TL tasarruf elde edilebileceği ifade edilmiştir.⁴⁹³

Matbaaların devri çalışmaları kapsamında 1964 yılında yeni bir çalışma planlanmış ve ön araştırmalar tamamlanmıştır. Bu kapsamda 43 adet matbaa ile ilgili görüş ve önerileri içerecek bir raporun hazırlık çalışmaları sürdürülmüştür.⁴⁹⁴

Milletlerarası Kalkınma Dairesi Programı kapsamında yapılan incelemeler sürecinde DMO’nun İstanbul’daki matbaasına bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyaret ile ilgili hazırlanan bilgi notunda müşteriler tarafından talep edilen bazı baskı işlerinin reddedildiğine dikkat çekilerek, Ankara ve İstanbul’da bazı özel matbaalarla sözleşme imzalanması yoluyla DMO matbaasında yapılamayacak işlerin karşılanması önerilmiştir.⁴⁹⁵

1965 yılı içerisinde hazırlandığı anlaşılan bir raporda ise matbaaların birleştirilmesi kapsamında yapılmış olan işler aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

- Matbaaların devri ile ilgili iş ve işlemler Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılacağından konuya ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda, Amerika, Kanada, İngiltere ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerdeki devlet matbaaları ile bunun sonrasında 1957 yılında yurt içindeki 28 kamu matbaasının durumları incelenerek iki adet rapor hazırlanmıştır.

⁴⁹² Milton C. Spearbraker (Matbaa Uzmanı), *Spor Toto Formlarının Basılması*, 18.08.1964.

⁴⁹³ Spearbraker, *Spor Toto Formlarının Basılması*, 1-2.

⁴⁹⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 6.

⁴⁹⁵ Milton C. Spearbraker (Matbaa Uzmanı), *İstanbul Matbaası Ziyareti*, 01.09.1965, 2-3.

- İlk hazırlanan planlama da formlar, kitaplar ve kıymetli evraklar için ayrı ayrı 3 matbaa kurulmasına yer verilmiş, ikinci planlamada ise tek bir matbaa olması öngörülmüştür. Hazırlanan raporlar ve planlamalar Sanayi Kalkınma Bankası uzmanlarına incelenmiş ve çalışmalar sonucunda tek bir idare kurulmasına karar verilerek matbaanın yeri, binası ve teşkilatlanmasına dair temel esaslar belirlenmiştir.
- Mevcut kamu matbaalarının sığabileceği bir bina bulunmaması nedeniyle yeni bir matbaa binasının yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla İstanbul Merdivenköy Bölgesinde bir arsa temin edilmiş ve ihtiyaç duyulan projeler hazırlanmıştır. Mevcut tesislerin karşılayamadığı ihtiyaçlar ile DMO'ya matbaa işletmeciliği ile ilgili tecrübe kazandırmak ve ihtiyaç duyulan uzman personelin yetiştirilmesi amacıyla İstanbul Elmadağ'da nüve matbaa faaliyete geçirilmiştir.
- 27 Mayıs 1960 tarihli darbe ile beraber tüm yatırımların durdurulmuş olması nedeniyle mevcut projeler ve nüve matbaa üzerinde çalışılmıştır. Ancak, aradan geçen sürede kamu matbaalarının sayısının artmış olması ve önceki raporlarda hazırlanan bilgilerin güncelliğini yitirmesi nedeniyle yeniden analiz çalışmaları başlatılmasına ihtiyaç duyulmuş ve ilk beş yıllık yatırım programına paralel bir şekilde planlama yapılmıştır.
- 1965 yılı itibarıyla kamuda 42 adet matbaa olduğu tespit edilmiş olup, bu matbaaların 33 adedinin analiz çalışmaları tamamlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre son derece verimsiz ve eski durumda olan bu matbaalardan “Milli Eğitim ve Ankara Yeni cezaevi Matbaaları” dışında kalanların verimlilik oranları %6 ile %29 arasında ölçülmüştür.
- İnşaat çalışmaları ise 1963 yılında başlatılmış olmasına rağmen inşaatı yapan firmanın taahhütlerini yerine getirememesi nedeniyle iki yıl gecikmiş ve yeniden ihale yapılarak süreç hızlandırılmıştır.⁴⁹⁶

Aynı raporda yapılması planlanan işler ise aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

- Geriye kalan 9 kamu matbaasının analiz süreçlerinin tamamlanması,
- Bakanlar Kurulu Kararının alınabilmesini teminen ihtiyaç duyulan görüş ve öneriler ile bilgi ve belgelerin hazırlanması,
- Alınacak Bakanlar Kurulu Kararı sonrasında devir, söküm ve montaj işlerinin programlanması,
- Devlet işlerinin aksatılmamasını sağlayacak şekilde kamu matbaalarının taşınması ile modern bir işletme organizasyonunun yapılması,
- Bu süreçlerde ihtiyaç duyulabilecek kaynakların belirlenerek temininin sağlanması,
- Matbaalarla ilgili ihtiyaçları devir planı ve inkişafa göre ayarlamak.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ *Matbaaların Devri Konusunda Yapılan ve Yapılması Gereken İşler Hakkında Not*, 1965, 1-2.

⁴⁹⁷ *Matbaaların Devri Konusunda Yapılan ve Yapılması Gereken İşler Hakkında Not*, 2.

1967 yılında matbaa yeni yerine taşınmıştır. Ancak kamu matbaalarının birleştirilmesi çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiş olup, DMO bu gelişme üzerine mevcut matbaayı imkânlar dâhilinde büyötmeye başlamıştır. Yönetim Kurulunun 1 Kasım 1972 tarihli ve 54/441 sayılı kararı ile de matbaa müessese statüsüne dönüştürölmüştür. Müesseseye 30 milyon TL sermaye tahsis edilmiş ve müessese 1 Ocak 1973 tarihi itibarıyla “Her türlü baskı ve cilt işleri” alanında çalışmalarına başlamıştır.⁴⁹⁸

Basım Müessesesi, DMO’nun 4 Mayıs 2007 yılında değıştirilen Ana Statüsünün geçici 2. maddesi⁴⁹⁹ ile işletme müdürlüğüne dönüştürölmüş ve tüzel kişiliğı sona erdirilmiştir.

3.2.3.3 Ankara Basım İşletme Müdürlüğü

DMO’nun Ankara’da bulunan müşterilerinin talepleri arasında bulunan kitap, dergi, broşür gibi çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında çalışmalar başlatılmış ve bu kapsamda 1979 yılında tasfiye sürecinde olan “Güneş Matbaacılık A.Ş. Ankara İşletmesinin” satın alınması için “Tasfiye Heyeti” ile yapılan ön görüşmelerde anlaşma sağlanmıştır.⁵⁰⁰

1980 yılı itibarıyla da Güneş Matbaacılık A.Ş. Ankara İşletmesi satın alınarak faaliyetlere başlatılması için çalışmalar yürütölmüştür.⁵⁰¹

Ancak, yapılan değerdendirmeler sonucunda Yönetim Kurulunun 15 Ekim 1981 tarihli ve 571 sayılı kararı ile bu işletmenin geçici olarak Basım Müessesesine bağlanması kararlaştırılmıştır. Sonrasında Yönetim Kurulunun 10 Kasım 1983 tarihli ve 909 sayılı kararı ile 1 Ocak 1984 tarihinden itibaren bu birimin Ankara Bölge Müdürlüğüne bağlı “Makine Tamir Atelyesi ve Basımevi” olarak faaliyetlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır. “Makine Tamir Atelyesi ve Basımevi” binalarının ve makine hatlarının çok eski ve yetersiz olması nedeniyle bu birimin tasfiye edilmesine yönelik çalışmalar başlatılmış ve Yönetim Kurulunun 5 Aralık 1985 tarihli ve 42/418 sayılı kararıyla birim kapatılmıştır.⁵⁰²

3.3 Devlet Malzeme Ofisinin İştirakleri

6400 sayılı kuruluş Kanunu’nun Devlet Malzeme Ofisine tanıdığı imkânlar dâhilinde 1955 yılında ortak olunan Arçelik A.Ş.’nin yanına 1960 ve 1980 yılları içerisinde Petlas A.Ş. ve Modern Ofis Makinaları A.Ş ortaklıkları eklenmiştir.

⁴⁹⁸ Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 26.

⁴⁹⁹ Resmi Gazete, Sayı: 26512, Tarih: 04/05/2007.

⁵⁰⁰ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekköl Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 1.

⁵⁰¹ Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekköl Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 1.

⁵⁰² Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 27.

3.3.1 Arçelik Anonim Şirketi

1955 yılından itibaren Arçelik AŞ’de yüzde 15 oranında⁵⁰³ iştiraki bulunan Devlet Malzeme Ofisi, Arçelik A.Ş. tarafından çeşitli tarihlerde yapılan sermaye artışlarına payı doğrultusunda katılım sağlamıştır.⁵⁰⁴

Şirket sermayesinin 1979 yılsonu itibarıyla ortakları; Koç Ailesi (%10,66), Koç Holding A.Ş. (%25,40), Teknosan Tic. ve San. A.Ş. (%22,40), DMO (%15,00), Koç Holding Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı (%6,58), Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş. (%15,00) ve Diğer Şahıslar (%4,96) şeklinde olmuştur.⁵⁰⁵ 1981 yılında ise Türk Ticaret Bankası A.Ş. yüzde 0,50 oranında ortak olmuş ve diğer şahısların payı yüzde 4,46’ya gerilemiştir.⁵⁰⁶

14 Nisan 1986 tarihli ve 86/9 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararının 12. maddesi “Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğünün yüzde 15 oranında iştiraki olan Arçelik AŞ’nin 8 Milyar TL’den 16 Milyar TL’ye artırılan sermayesinde yüzde 15 oranında rüçhan hakkını kullanmasına, bilahare hisselerini Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresine devrine, satış hasılatının DMO’ne ödenmesine karar verilmiştir.” olup, bu karar ve “Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının” 24 Temmuz 1987 tarih ve 60/7613 sayılı yazısı gereğince DMO’nun Arçelik A.Ş.’deki hissesi “Toplu Konut Ortaklığı İdaresi Başkanlığına” devredilmiştir.⁵⁰⁷

Böylece Devlet Malzeme Ofisi’nin 1955 yılında başlayan Arçelik A.Ş.’deki ortaklığı 1987 yılı itibarıyla sona ermiştir.

3.3.2 Petlas Anonim Şirketi

Devlet Malzeme Ofisi’nin yerli üretimin desteklenmesi kapsamında yürüttüğü faaliyetlerden bir diğeri Petlas kurucu ortağı olarak lastik sanayisi alanında olmuştur.

DMO, 200 milyon TL sermaye ile Kırşehir’de kurulan “Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketine” yüzde 12 oranında ortak olmuş ve payına düşen sermayenin yarısı olan 12 milyon TL’yi ödemiştir. Şirketin diğer ortakları Petrokimya A.Ş., TC Emekli Sandığı, Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Vakfı ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı olmuştur.

⁵⁰³ Yüksek Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu, 5.

⁵⁰⁴ BCA, 30-18-1-2.186-26-17, (05.05.1965); BCA, 30-18-1-2.246-10-7, (03.02.1970); BCA, 30-18-1-2.300-49-17, (20.06.1973); BCA, 30-18-1-2.338-60-9, (04.08.1975); BCA, 30-18-1-2.374-158-10, (30.07.1978); BCA, 30-18-1-2.408-181-6, (17.10.1980); BCA, 30-18-1-2.465-571-10, (28.11.1982).

⁵⁰⁵ BCA, 30-18-1-2.408-181-6, (17.10.1980).

⁵⁰⁶ BCA, 30-18-1-2.465-571-10, (28.11.1982).

⁵⁰⁷ Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 28.

Şirketin kuruluşu 19 Ağustos 1976 tarihinde tescil edilmiş olup, şirkete ait tesislerin yapımı ise 31 Ocak 1977 tarihinde başlatılmıştır.⁵⁰⁸

Bakanlar Kurulunun 12 Eylül 1977 tarihli Kararı ile Devlet Malzeme Ofisi'nin PETKİM'den hisse almak yoluyla sermayeye katılımı kararlaştırılmıştır.⁵⁰⁹

Bakanlar Kurulunun 30 Nisan 1979 tarihli Kararı ile de şirketin sermayesi 550 milyon TL'ye çıkarılmış ve DMO payı oranında sermaye artışına katılmıştır.⁵¹⁰

Petlas tesislerinden fabrika binası ile sosyal tesislerin 1979 yılı ortalarında, diğer binaların ise 1978 yılsonuna kadar tamamlanması planlanmış olup, tesislerin 1980 yılında işletmeye alınması öngörülmüştür.⁵¹¹

Dördüncü Plan döneminde yurtiçi talebin lastik sanayisi alanında yıllık ortalama yüzde 9,5'luk artış öngörülmüş ve bu alanda 4,2 milyar TL'lik yatırım yapılması kararlaştırılmıştır. Bu tutarın önemli bir kısmı ise Petlas'a ait olmuştur.⁵¹²

Bakanlar Kurulunun 31 Mart 1982 tarihli kararı ile şirketin sermayesi 2,5 Milyar TL'ye çıkarılmış,⁵¹³ 11 Mart 1983 tarihli Kararı ile de yeni hisse alımı yoluyla DMO'nun Petlas A.Ş.'deki payı yüzde 5,04 oranında artırılarak yüzde 17,04 olmuştur.⁵¹⁴

Diğer taraftan 21 Haziran 1983 tarihli olağanüstü genel kurul toplantısında şirket sermayesinin 12 milyar TL'ye çıkarılması kararlaştırılmış ve DMO'nun bu artışa katılması mümkün görülmemiştir. Bunun üzerine Yönetim Kurulunca mevcut hisselerin karşılığı 426 milyon TL'nin geri alınması ve konunun "Ekonomik İşler Yüksek Planlama Kurulu"na götürülmesi kararlaştırılmıştır.⁵¹⁵

1990 yılında Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş., PETKİM'den ayrılmış ve "Kamu Ortaklığı İdaresine" bağlanmış olup, süreç içerisinde yapılan sermaye artışları sonrasında DMO'nun Petlas'taki payı 0,04 oranına gerilemiştir. Yüksek Planlama Kurulunun 26 Nisan 1993 tarihli kararı ile de DMO'nun söz konusu hisseleri özelleştirilmek üzere "Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığına" devredilmiştir.⁵¹⁶

Böylece Devlet Malzeme Ofisi'nin Petlas A.Ş.'deki ortaklığı 1993 yılında sona ermiştir.

⁵⁰⁸ DMO Haber Bülteni Sayı 21, Ankara: Özkent Matbaa, Aralık 1977, 2.

⁵⁰⁹ BCA, 30-18-1-2.367-54-17, (12.09.1977).

⁵¹⁰ BCA, 30-18-1-2.379-226-9, (30.04.1979).

⁵¹¹ DMO Haber Bülteni Sayı 21, 2.

⁵¹² Yüksek Denetleme Kurulunun Denetimine Giren Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1979 Yılı Genel Raporu, Ankara, 1981, 309.

⁵¹³ BCA, 30-18-1-2.447-449-9, (31.03.1982).

⁵¹⁴ BCA, 30-18-1-2.472-24-5, (11.03.1983).

⁵¹⁵ Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 29-30.

⁵¹⁶ Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 30.

3.3.3 Modern Ofis Makinaları Anonim Şirketi

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan 1974 yılı yatırım programı içerisinde “730200020 proje numarasıyla yazı ve büro makineleri imalatı ve ön projesi” için 40 milyon TL’lik ödenek planlanmış ve bunun 20 milyon TL’si 1974 yılı için ayrılmıştır. Bu kapsamda ön çalışmalara 1974 yılı içerisinde başlanılmış olup, sürece bu çalışmaların sonucuna göre yön verilmesi planlanmıştır.⁵¹⁷

Bu kapsamda başlatılan çalışmalar ile ilgili süreç olumlu bir şekilde ilerlemiştir.⁵¹⁸ “Yazı Makinası Fabrikası” proje çalışmaları hızlandırılmış ve bu kapsamda “know-how” alınması düşünülen veya ortaklık kurulabilecek çeşitli yurtdışı firmalarıyla görüşmeler yapılmış ve firmalarca bazı tekliflerde bulunulmuştur.⁵¹⁹

Yapılan inceleme ve değerlendirmeler 1975 yılı Ağustos ayı itibarıyla sonuçlandırılmış ve ilk olarak yazı makinelerinin üretilmesini içeren projenin oldukça faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Proje ile ilgili bilgilerin incelenmesi ve onaylanması için Devlet Planlama Teşkilatı ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlara gönderilmesi planlanmıştır. İlk planlamaya göre ihtiyaç duyulan tesislerin yapımı 1977 yılına kadar tamamlanarak aynı yıl üretime başlanması öngörülmüştür. Fabrikanın anonim bir ortaklık şeklinde İstanbul’da kurulması ve DMO’nun payının ise yüzde 50’ye yakın olması planlanmıştır.⁵²⁰

Tahminen dönemin ekonomik koşulları nedeniyle projeye başlanılmasına ilişkin süreç öngörülenden uzun olmuştur. 1978 yılının mart ayı itibarıyla Devlet Planlama Teşkilatı tarafından proje onaylanmış ve projenin aşağıdaki çerçevede yürütülmesi kararlaştırılmıştır:

- Yıllık üretim kapasitesinin 60 bin adet yazı makinesi olduğu bir üretim tesisinin kurulması,
- Ürünlerin %90’ının yurt içinde üretilmesi ve kalan kısmın ithal edilmesi şeklinde planlama yapılması,
- Yurtiçinde üretilecek ürünlerin %70’inin kurulacak tesislerde, kalan kısmının yan sanayi olarak üretilmesi,
- Tesislerin 12.420 m²’lik kısmı kapalı olan olmak üzere toplam 40.000 m²’lik arsa üzerine kurulması,
- Toplam 200 milyon TL olarak belirlenen proje maliyetinin yarısının özkaynaklardan, kalan yarısının da orta ve uzun vadeli yabancı kaynaklardan karşılanması,
- Şirket sermayesinin 100 milyon TL olarak belirlenmesi,

⁵¹⁷ DMO Haber Bülteni Sayı 2, Ankara, Mayıs 1974, 9.

⁵¹⁸ DMO Haber Bülteni Sayı 3, 8.

⁵¹⁹ DMO Haber Bülteni Sayı 9, Ankara, Aralık 1974, 14.

⁵²⁰ DMO Haber Bülteni Sayı 11, 15.

- DMO'nun kurulması planlana şirkete ortaklık payının %35 olması.⁵²¹

Yazı ve büro makinaları imali projesinin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulacak Anonim Şirketin sermayesine DMO'nun 35 milyon TL ile yüzde 35 oranında ve TC Emekli Sandığı Genel Müdürlüğünün 10 milyon TL ile yüzde 10 oranında katılması 28 Şubat 1978 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmıştır.⁵²²

DMO tarafından yürütülmüş olan uzun süreli çalışmalar sonucunda, tamamı ithal olan büro makinelerinin yurtiçinde üretilmesini sağlamak, yerli üretimi desteklemek ve döviz kaybını azaltmak suretiyle ülke ekonomisini iyileştirmek amacıyla 12 Kasım 1979 tarihinde 100 milyon TL sermayeye sahip "Büro Makinaları Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (BÜRMAK)" kurulmuş ve DMO kurulan şirkete yüzde 35 oranında ortak olmuştur.⁵²³

31 Ağustos 1981 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile de şirketin sermayesi 500 milyon TL'ye çıkarılmış ve DMO payı oranında sermaye artışına katılmıştır. Bu tarih itibarıyla şirketin ortakları ve payları DMO yüzde 35, Türk Hava Kurumu yüzde 34, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası yüzde 20, Emekli Sandığı yüzde 10 ve Çocuk Esirgeme Kurumu yüzde 1 şeklindedir.⁵²⁴

Şirketin ismi 1983 yılında "Modern Ofis Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (MOM A.Ş.)" olarak değiştirilmiştir.⁵²⁵

DMO'nun şirket içerisindeki payı 1987 yılında sermaye artışları ve hisse alımı ile beraber önce yüzde 45'e, sonrasında yüzde 50'ye çıkmıştır.⁵²⁶

Şirketin sermayesi 1988 yılında 1 milyar 250 milyon TL, 1989 yılında 1 milyar 720 milyon TL ve 1997 yılında 5 milyar TL olarak revize edilmiştir. Geçen süreç içerisinde şirketin ortakları ve ortaklık payları DMO yüzde 50, Türk Hava Kurumu yüzde 39, T. Kalkınma Bankası yüzde 10 ve Çocuk Esirgeme Kurumu yüzde 1 şeklinde olmuştur.⁵²⁷

MOM A.Ş., çeşitli yazı makineleri ile büro makinelerinin üretilmesi, bu makinelerin montaj ve tamir süreçleri ile ticari süreçleri yürütmek amacıyla kurulmuş olsa da 1983 yılına kadar sadece farklı firmaların ürünlerinin satışını gerçekleştirebilmiştir. Bu tarihte "İtalyan Olivetti" firması ile lisans anlaşması yaparak firmanın "Türkiye Ana Bayiliği" alınmış ve sonrasında sadece bu

⁵²¹ DMO Haber Bülteni Sayı 22, 1.

⁵²² BCA, 30-18-1-2.370-101-17, (28.02.1978).

⁵²³ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 4.

⁵²⁴ BCA, 30-18-1-2.434-360-1, (31.08.1981).

⁵²⁵ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (Tasfiye Halinde) Modern Ofis Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1999 Yılı Raporu, 2000, 1.

⁵²⁶ Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 32.

⁵²⁷ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (Tasfiye Halinde) Modern Ofis Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. 01.01.2000-18.05.2000 Dönem Raporu, 31.10.2000, 1.

marka ürünlerin satışını gerçekleştirmeye başlamıştır. Aradan geçen zaman içerisinde büro makinesi üretimini hayata geçirememiş olan şirket, ancak bazı makinelerin montajını yapmaya başlayabilmiştir. 1994 yılı sonrasında ise montaj faaliyetlerinden de vazgeçilmiş ve kuruluş amaçlarından giderek uzaklaşmıştır.⁵²⁸

23 Mayıs 2000 tarihinde yapılan “Tasfiye Sonu Olağanüstü Genel Kurulu”nda ise MOM A.Ş.’nin faaliyetlerini sona erdirmesi kararlaştırılmıştır.⁵²⁹

3.4 Devlet Malzeme Ofisinin Faaliyetleri

Kuruluşunun ilk yıllarında dönemin ekonomik şartlarından etkilenen Devlet Malzeme Ofisi, 1960 yılı sonrasında kuruluş amaçlarına yönelik çalışmalara hız vermiştir. 1962 yılı itibarıyla DMO’nun görevleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Müşteri kurum ve kuruluşların kuruluş kanununun 3. maddesi kapsamına giren ihtiyaçlarını toplu olarak temin edilip satış ve dağıtımının yapılması,
- Tedarikinde zorluklar olan veya döviz tasarrufu sağlanabilecek ürünlere yönelik üretim faaliyetleri yürütmek veya ortaklıklara iştirak etmek,
- Kamunun ihtiyaç duyduğu basılı işlerin temini ile kamu matbaaların birleştirilerek tek elden yönetilmesi,
- Tedarik edilen ürünler ile basılı formlarda ihtiyaç duyulan standardizasyon çalışmalarının yürütülmesi,
- Temin edilen ürünlerin bakım ve tamirlerinin yapılması,
- Kuruluş kanununun 3. maddesinde sayılmayan ürün gruplarından Bakanlar Kurulunca DMO’nun temin etmesi kararlaştırılan mal ve hizmetlerin tedarik süreçlerini yürütmek.⁵³⁰

Ancak, 6400 sayılı Kanunun geçici 4. maddesi kapsamında DMO’nun bu görevleri yürütmesi için ihtiyaç duyduğu kaynaklar tamamlandıkça bahse konu görevlerin yürütülmesine başlanacağından 1962 yılı itibarıyla bu görevlerin bir kısmı hayata geçirilebilmiştir.⁵³¹

DMO, kuruluş kanununda planlanan seviyeye gelmemiş olmakla beraber yerli sanayinin kalkınmasında önemli rol oynamıştır. 1964 yılı itibarıyla selüloz ve kâğıt fabrikalarının sürekli müşteri haline gelmiş ve yıllık ortalama 40 milyon TL’lik sipariş vermiştir. Bunun yanında verilen siparişler öncesi kâğıt fabrikalarına verilen avans miktarları, bu fabrikaların finansman olarak da elini güçlendirmiştir. Bu dönemde yurtiçinden temin edilen karbon kâğıdı, daktilo

⁵²⁸ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (Tasfiye Halinde) Modern Ofis Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. 01.01.2000-18.05.2000 Dönem Raporu, 3.

⁵²⁹ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 38.

⁵³⁰ Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 1-2.

⁵³¹ Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 2.

şeridi, mürekkep, zambak gibi çeşitli yerli ürünlerin temini aracılığıyla da yerli üretim desteklenmiştir.⁵³²

Ayrıca, meclis ve senato ile yerel seçimlerin yanında özel idare seçimlerinde ihtiyaç duyulan milyonlarca malzemenin üretimi ve temini de DMO aracılığıyla yapılmış ve söz konusu seçimlerin sorunsuz bir şekilde yapılması sağlanmıştır.⁵³³

DMO, yurtiçinde olduğu gibi yurtdışındaki tedarikçiler nezdinde de imzalanan sözleşmelere tamamen uyması ile önemli bir ticari itibara sahip olmuş ve bunun sonucunda tedarik süreçlerine dünya çapında bilinen üretici ve firmaların ihalelere katılımı sağlanmıştır. Böylece yapılan alımlarda oldukça sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturulmuştur.⁵³⁴

Devlet Malzeme Ofisi, önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de piyasaya kıyasla yüzde 25 ile yüzde 100 arası oranlarda değişen uygun fiyatlarla hizmet vermeye devam etmiş ve kamu bütçesine önemli katkılar sağlamıştır. 1964 yılında 22 ürün grubu üzerine yapılan bir çalışmaya göre müşteri kurum ve kuruluşlara sağlanan tasarruf miktarı yaklaşık 30 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.⁵³⁵

1964 yılı toplam alım tutarının yaklaşık 103 milyon TL olduğu⁵³⁶ ve bu hesaba diğer ürün gruplarında elde edilen tasarrufların eklenmediği göz önüne alındığında DMO'nun ortalama yüzde 30'un üzerinde tasarruf ile çalıştığı anlaşılmıştır.

1964 yılı itibarıyla bazı ürünlerde piyasa ve DMO fiyatlarının karşılaştırılması ile elde edilen tasarruf tutarlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

⁵³² Reorganize edilen Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşuna Ait Gerekçe, 5.

⁵³³ Reorganize edilen Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşuna Ait Gerekçe, 5.

⁵³⁴ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 1964, 9.

⁵³⁵ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 5.

⁵³⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 11.

Tablo 32 1964 Yılı İtibarıyla Bazı Ürünlerde Piyasa ve DMO Fiyatları Karşılaştırması ile Elde Edilen Tasarruf Tutarları⁵³⁷

Stok No	Malzeme Adı	Piyasa Fiyatı	DMO Fiyatı	Fark	Alım Miktarı	Tasarruf Tutarı
311100	Port. Yazı Makinesi	1.050	675	375	4.000	1.500.000
311200	Norm Yazı Makinesi	1.750	1.250	500	5.500	2.750.000
311300	Küçük Cetvellik Mak.	2.950	1.500	1.450	2.800	4.060.000
311400	B. Cetvellik makine	3.650	1.750	1.900	3.500	6.650.000
311500	E. Daktilo makine	5.500	3.500	2.000	75	150.000
312131	Hesap Makinesi el ile iş.	1.950	900	1.050	250	262.500
312211	Elekt. Hesap mak. Bant.	6.000	5.000	1.000	300	300.000
312212	Elekt. Hesap mak. Bantsız	5.500	4.500	1.000	800	800.000
312231	Elekt. Hesap mak.	1.950	1.500	450	2.500	1.125.000
313101	Teksir mak. elektrikli	5.000	2.000	3.000	400	1.200.000
313301	Teksir mak. El ile iş.	3.500	1.500	2.000	600	1.200.000
331101	Kardeks dolap 4 çek.	800	640	160	1.500	240.000
131102	Kardeks dolap geniş	860	700	160	500	80.000
331101	Masa çift tar. 6 çek.	1.450	1.050	400	2.000	800.000
131201	Çift kap. Dosya dolabı	700	525	175	5.000	875.000
132102	Masa müdevver	1.550	1.150	400	500	200.000
332301	Tek taraflı 3 çek.	1.200	750	450	2.500	1.125.000
Toplam						23.317.500

Diğer taraftan, 12 Mart 1964 tarihli ve 440 sayılı “İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Müesseseleri ve İştirakleri Hakkında Kanun” ile 3460 sayılı “Sermayesinin Tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi teşekküllerin teşkilâtıyla idare ve murakabeleri hakkında Kanun” yürürlükten kaldırılmıştır.⁵³⁸

3460 sayılı Kanunun kaldırılması ile beraber DMO, 16 Mayıs 1964 tarihli ve 6/3093 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile 440 sayılı Kanuna tabi olmuştur.⁵³⁹

⁵³⁷ 1964 Yılı Ofis Fiyatlarıyla Piyasa Fiyatları Arasındaki Farkları Gösterir Liste.

⁵³⁸ Resmi Gazete, Sayı: 11662, Tarih: 21/03/1964.

⁵³⁹ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 15.

DMO, 12 Mart 1964 tarihli ve 468 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince denetlenmesinin düzenlenmesi hakkında Kanun”⁵⁴⁰ hükümleri çerçevesinde ve 3460 sayılı Kanunun yerini alan 440 sayılı Kanun gereğince “Yüksek Denetleme Kurulu” tarafından denetlenmiştir.⁵⁴¹

1965 yılı itibarıyla DMO’nun 100 milyon TL’lik sermayesi tamamen ödenmiş duruma gelmiş olup, yeni sermaye tutarı 29 Nisan 1972 tarihli ve 7/4378 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 200 milyon TL olarak belirlenmiştir. Söz konusu sermayenin 30 milyon TL’si Basım Müessesesi Müdürlüğüne, 15 milyon TL’si ise İmalat Atölyeleri Müessesesi Müdürlüğüne tahsis edilmiş olup, tamamı ödenmiştir.⁵⁴²

6400 sayılı Kanunun 14. maddesinde herhangi bir değişiklik yapılmamış olup, Devlet Malzeme Ofisinden yapılacak alımlar, 1960-1980 yılları arasında da 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu dışında tutulmuştur.⁵⁴³

121 sayılı “Devlet Malzeme Ofisi Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile de 6400 sayılı kuruluş Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.⁵⁴⁴

Öte yandan, Devlet Malzeme Ofisi 1960-1980 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararlarıyla çeşitli konularda görevlendirmiş olup, bu görevlerin bir kısmı şu şekildedir:

- 237 sayılı Taşıt Kanunu’nun 13, Geçici 1 ve Geçici 2. maddeleri ile hizmet konusu kalmayan araçların satışıyla ilgili DMO’ya yeni görevler verilmiştir.⁵⁴⁵
- 7 Eylül 1964 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Devlet Malzeme Ofisi, sağlık kurumlarının ihtiyacı bazı röntgen cihazları ve tıbbi malzemenin temini ile görevlendirilmiştir.⁵⁴⁶
- 1965 ve 1968 yıllarında Bakanlar Kurulu Kararlarıyla yurtiçi ve yurtdışından toplu taşıt alımları yapılmıştır.⁵⁴⁷
- 4 Ekim 1966 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Devlet Malzeme Ofisi Kurulması hakkındaki 6400 sayılı Kanunun 3. maddesinin (A) fıkrasının 4,5 ve 6. bentlerinde yazılı büro mefruşatı, aydınlatma ve teshin malzemesi ve temizlik malzemesinden

⁵⁴⁰ Resmi Gazete, Sayı: 11709, Tarih: 22/05/1964.

⁵⁴¹ Resmi Gazete, Sayı: 11662, Tarih: 21/03/1964.

⁵⁴² 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 16.

⁵⁴³ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

⁵⁴⁴ Resmi Gazete, Sayı: 18205 (Mükerrer), Tarih: 22/05/1964.

⁵⁴⁵ Resmi Gazete, Sayı: 10705, Tarih: 12/01/1961.

⁵⁴⁶ BCA, 30-18-1-2.180-53-19, (07.09.1964).

⁵⁴⁷ BCA, 30-18-1-2.223-59-15, (05.08.1968); BCA, 30-18-1-2.187-39-15, (05.07.1965); BCA, 30-18-1-2.188-50-7, (10.08.1965); BCA, 30-18-1-2.188-55-8, (16.09.1965); BCA, 30-18-1-2.189-58-20, (16.09.1965); BCA, 30-18-1-2.180-53-19, (15.12.1965).

aydınlatma, teshin ve temizlik malzemesi dışındaki büro mefruşatının DMO tarafından sağlanması, 6400 sayılı Kanunun geçici 4. maddesi kapsamında kararlaştırılmıştır.⁵⁴⁸

- Bakanlar Kurulunun 27 Şubat 1970 tarihli kararı ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksek Okulu ihtiyacı matbaa makineleri (baskı, kâğıt kesme, yazı dizme makinaları ile prova tezgâhı) DMO üzerinden alınmıştır.⁵⁴⁹
- Bakanlar Kurulunun 15 Ekim 1973 tarihli kararı ile Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ihtiyacı 6 adet araç DMO aracılığıyla alınmıştır.⁵⁵⁰
- 26 Ağustos 1975 tarihli 7/10586 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Devlet Demiryolları ve Denizcilik Bankası sundurmaları ile diğer sundurma ve antrepolarda bulunan her çeşit kaçak eşya, alet ve taşıma vasıtalarının ve yolcu beraberî eşyanın Devlet Malzeme Ofisi vasıtasıyla satış ve tasfiyelerinin yapılması” görevi verilmiştir.⁵⁵¹
- 17 Şubat 1976 tarihli ve 7/11398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile 6400 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin (A) fıkrasının 5 ve 6. bentlerinde yazılı aydınlatma ve teshin malzemesi (sabit tesisler hariç) ile temizlik malzemelerinin ve (c) fıkrasına göre de makina, teçhizat ve demirbaş durumdaki malzeme ile motorlu nakil vasıtaları iç ve dış lastiklerinin Devlet Malzeme Ofisince sağlanması kararlaştırılmıştır.⁵⁵²
- Devlet Demir Yolları ve Denizcilik Bankası sundurmaları ile diğer sundurma ve antrepolarda bulunan her türlü eşya ve kara taşıma araçlarının satış ve tasfiyesinin yapılması konusunda Bakanlar Kurulunun 17 Kasım 1979 tarihli ve 7/18378 sayılı Kararı ile DMO görevlendirilmiştir.⁵⁵³ Konu ile ilgili olarak 26 Ağustos 1975 tarih ve 7/10586, 12 Kasım 1977 tarih ve 7/14278, 28 Mayıs 1979 tarih ve 7/17637 sayılı Kararnameler çıkarılmış ise de adı geçen Kararnameler yukarıda tarih ve numarası yazılı Kararname ile en son şeklini almıştır.⁵⁵⁴
- 2215 sayılı Bütçe Yasasının 9. maddesi ile DMO görev alanına giren malzemelerden kuruluşların kırtasiye ve temizlik malzemesi ihtiyaçları dışında kalanların DMO tarafından temin edilememesi halinde dahi doğrudan doğruya dışarıdan satın alınamayacağı ancak Maliye Bakanlığının uygun görüşü alındıktan sonra alım yapılabileceği hükmü getirilmiştir. Bu hüküm gereğine, DMO stoklarında bulunan ancak kısa sürede temin edilemeyecek malzemeler ile stoklarda bulunmayan ve görev alanına giren malzemelerin ihale yoluyla temini yoluna gidilmiştir.⁵⁵⁵

⁵⁴⁸ Resmi Gazete, Sayı: 12428, Tarih: 17/10/1966.

⁵⁴⁹ BCA, 30-18-1-2.246-15-18, (27.02.1970).

⁵⁵⁰ BCA, 30-18-1-2.306-85-12, (15.10.1973).

⁵⁵¹ Resmi Gazete, Sayı: 15383, Tarih: 14/10/1975.

⁵⁵² Resmi Gazete, Sayı: 15530, Tarih: 16/03/1976.

⁵⁵³ Resmi Gazete, Sayı: 16839, Tarih: 14/12/1979.

⁵⁵⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 2.

⁵⁵⁵ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 1.

- Bakanlar Kurulunun 19 Şubat 1980 tarihli kararı ile DMO, Federal Almanya tarafından hibe edilen 26 adet kamyonun, Emniyet Genel Müdürlüğü trafik hizmetlerinde kullanılmak üzere çekici-kurtarıcı haline dönüşümü ile görevlendirilmiştir.⁵⁵⁶
- 29 Şubat 1980 tarihli ve 8/475 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Maliye Bakanlığı, sundurma ve antrepolarda bulunan eşyaların süratle tasfiyesinin yapılabilmesi kapsamında Devlet Malzeme Ofisi'nin insan gücü, araç-gereç ve diğer her türlü teçhizat ile takviyesi konusunda yetkilendirilmiştir.⁵⁵⁷

Ayrıca bu dönemde standardizasyon faaliyetlerine hız verilmiş, kuruluş kanununun değiştirilmesine yönelik bazı çalışmalar yürütülmüş, Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelerin temin süreçleri yönetilmiş ve Milletlerarası Kalkınma Dairesi Programı kapsamında kurumun iş ve işleyişinin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına yönelik danışmanlık hizmeti alınmıştır.

3.4.1 Standardizasyon Faaliyetleri

6400 sayılı Kanunun 3. maddesi ile Devlet Malzeme Ofisi, temin ettiği ürünlerin standardize edilmesiyle de görevlendirilmiştir. Ayrıca, kanunun 5. maddesi ile standardizasyon işlerinin Bakanlıklar ile Yüksek Denetleme Kurulundan seçilecek birer temsilcinin oluşturduğu komite tarafından yürütüleceği ve komitenin DMO'nun daveti üzerine toplanacağı hükme bağlanmıştır.⁵⁵⁸

DMO, "Standardizasyon Komitesi"nin raportörlüğünü yapmış olup, standardizasyon faaliyetleri komite tarafından alınan kararlar çerçevesinde yürütülmüştür. DMO, bu faaliyetler aracılığıyla kurum ve kuruluşlarının kullanılmakta olan malzemelere özel standartlar belirlemek yoluyla kullanılan malzeme çeşidini en aza indirmeyi amaçlamıştır. Böylece kamu hizmet sunumunda uygulama birliği ile tasarruf sağlanmasının yanında kalitenin yükseltilmesi planlanmıştır.⁵⁵⁹

Standardizasyon faaliyetleri, "Standardizasyon Şubesi" ve sonraki ismiyle "Standardizasyon ve Kontrol Şubesi"nce yürütülmüştür. Bu şubenin görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- DMO faaliyet alanına giren ürün gruplarının standardizasyonunun yapılması, niteliklerinin belirlenmesi ve kalite kontrolünün yapılması işlerinin ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli bir biçimde yürütülmesi,

⁵⁵⁶ BCA, 30-18-1-2.388-37-4, (19.02.1980).

⁵⁵⁷ Resmi Gazete, Sayı: 16917, Tarih: 02/03/1980.

⁵⁵⁸ Resmi Gazete, Sayı: 8664, Tarih: 22/03/1954.

⁵⁵⁹ Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 10.04.1973, 2-3.

- Tedarik faaliyetlerinin etkinliğinin arttırılması ve daha tasarruflu bir şekilde yapılabilmesini teminen standardizasyon faaliyetleri kapsamına giren ürünlere ilişkin teknik ve maliyet analiz çalışmalarının yürütülmesi,
- Satış listelerinde yer alacak ürünlere ilişkin kısa ürün özelliklerinin hazırlanması,
- Yurtiçindeki üreticilerden temin edilen ürünlerin kalite kontrolünün belirlenen şartlar çerçevesinde üretim esnasında yapılması,
- Depolara teslim edilen ürünlerin teknik muayene ve teslim alma şartlarının hazırlanması ile teslim süreçlerini yürüten personelin eğitilmesi.⁵⁶⁰

1965 yılı itibarıyla “Standardizasyon ve Kontrol Şubesi”, “Şube Müdürü” yönetiminde aşağıdaki dört bölümden ve bunların alt servislerinden oluşturulmuştur:

- “İdari” bölümde; evrak ve idari işler ile teknik kitaplık servisleri,
- “Standardizasyon ve spesifikasyon” bölümünde; mekanik (Motorlu araçlar, Büro makineleri, büro mefruşatı, madeni kırtasiye), kimya (kâğıt ve kâğıt ürünleri ile kırtasiye), elektrik (ısıtma, soğutma, aydınlatma ve havalandırma) ile teknik resim servisleri,
- “Form ve standardizasyon” bölümünde; birinci ve ikinci form servisleri,
- “Kalite Kontrolü ve Laboratuvar” bölümünde; makine ve madeni hizmetleri kontrolü ile kimyevi kontrol servisleri.⁵⁶¹

1964 yılında yaklaşık bir yıldır madeni büro mefruşatının standardizasyonuna yönelik çalışmalar sonuçlandırılmış ve “dosya dolabı, karteks dolabı (2 tip), telefon etejeri, kasa (2 tip), kitaplık, döner koltuk (2 tip), sabit koltuk, daktilo masası, orta masası, yazı masası (5 tip), sandalye ve sigara sehpaı” ürünlerine ilişkin standartlar, komite tarafından onaylanarak Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Ayrıca, “portmanto (2 tip), madeni toplantı masası, madeni toplantı sandalyesi, madeni daktilo sandalyesi” ile ilgili olarak çalışmalar başlatılmıştır. Bunun yanında komite tarafından standardize edilen nakil vasıtaları ve madeni büro mefruşatının temel özellikleri tespit edilmiş ve tedarik süreçleri bu çerçevede yürütülmüştür. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Kimya Mühendisleri Odası tarafından objektif kriterlere göre hazırlanarak teslim edilmiş teknik şartname adedi 48’den 93’e çıkmıştır.⁵⁶²

1962 ile 1967 yılları arasında Standardizasyon komitesince standartları belirlenen nakil vasıtalarına ilişkin Komite kararları çeşitli zamanlarda Resmi Gazete’de ilan edilmiştir.⁵⁶³

⁵⁶⁰ Abe M. Tahir, Jr, *Malzeme Müşaviri, Standardizasyon ve Kontrol Şubesi Hakkında Etüd, Devlet Malzeme Ofisi*, 1965, 1.

⁵⁶¹ Tahir, *Standardizasyon ve Kontrol Şubesi Hakkında Etüd, Devlet Malzeme Ofisi*, 2.

⁵⁶² *Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu*, 7.

⁵⁶³ *Resmi Gazete*, Sayı: 11130, Tarih: 16/06/1962; *Resmi Gazete*, Sayı: 11622, Tarih: 01/02/1964; *Resmi Gazete*, Sayı: 12227, Tarih: 15/02/1966; *Resmi Gazete*, Sayı: 12388, Tarih: 31/08/1966; *Resmi Gazete*, Sayı: 12496, Tarih: 05/01/1967.

Ayrıca, 18 Mayıs 1973 tarihli ve 76-691/4791 sayılı Başbakanlık Genelgesi, “Kamu kuruluşları, 6400 sayılı Devlet Malzeme Ofisi kanunu gereğince Ofisçe standarda bağlanarak satışa arz edilmiş olan malzemeyi satın alacaklar. Bunun dışında herhangi bir nedenle piyasadan başkaca alımda bulunmayacaklardır. Yeni bir ihtiyaç belirdiğinde Devlet Malzeme Ofisi tarafından standardize edilmemiş olan ve satılmayan malzeme için Ofisin onayını alacaklardır. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu ile kuruluşların Teftiş Kurulları, yaptıkları denetlemelerde 6400 sayılı Kanunun uygulanmasına özellikle dikkatli olacaklar, kanun dışı uygulamaları ilgili mercilere en kısa zamanda bildireceklerdir.”⁵⁶⁴ şeklinde hazırlanmıştır. Böylece, DMO faaliyet alanına giren kamu alımlarının sonuçlandırılan standardizasyon çalışmaları çerçevesinde yürütülmesi talimatı ilgili kurum ve kuruluşlara en üst düzeyde verilmiştir.

1962 yılında başlatılan standardizasyon faaliyetleri kapsamında 1973 yılına kadar yazı makineleri klavyeleri, motorlu nakil vasıtaları ve büro malzemeleri gibi çeşitli ürünler standart hale getirilmiş olup, ayrıca 185 adet muhtelif malzemenin teknik şartnameleri hazırlanmıştır. Böylece satın alma süreçleri öncesinde numune alınmak yoluyla yapılırken teknik şartname uygunluk esasına göre yapılmaya başlanılmıştır. Ayrıca, standardize edilen ürünlere ilişkin olarak sürekli piyasa kontrolü faaliyetleri yürütülmüş ve yurtdışı benzerleriyle de karşılaştırılarak en iyi ve tasarruflu ürünlerin müşteri kurum ve kuruluşlara sunulmasına çalışılmıştır.⁵⁶⁵

DMO, 1980 yılına kadar sayısı yüzbinlerle ifade edilmiş olan çeşitli formları ilk aşamada bin adet standart forma indirmeyi ve böylece kâğıt ve baskı giderlerinde elde edilecek büyük tasarruflar elde edilmesinin yanında matbaaların birleştirilmesi süreçlerinin de kolaylaştırılmasını amaçlamıştır. Söz konusu projenin hayata geçirilebilmesi için Alman teknik yardımından da faydalanılmıştır. Bir Alman form uzmanının danışmanlığında bu işlere özel bir birim oluşturulmuş ve dört DMO personelinin “Form Standardizasyonu” konusunda Almanya’da eğitim alması sağlanmıştır. Yürütülen çalışmalar sonucunda 1973 yılının Ağustos ayı itibarıyla 59 adet formun standardize edilmesi başarılmıştır.⁵⁶⁶

1973 yılının Ağustos ayı sonuna kadar standardize edilen formlara ilişkin listeye aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

⁵⁶⁴ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 21.

⁵⁶⁵ Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 3.

⁵⁶⁶ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 43.

Tablo 33 1973 Yılı Ağustos Ayı Sonuna Kadar Standardize Edilen Formlar⁵⁶⁷

Sıra No	Standart Formun Adı	Sıra No	Standart Formun Adı	Sıra No	Standart Formun Adı
1	Personel Hareketleri Onayı	21	Kadro Kaydı İzlenimi (Genel İdare Hizmetleri Sınıfı İçin)	41	Sağlık Kurulu Raporu
2	İşe Başlama ve Ayrılma Bildirimi	22	Kadro Kaydı İzlenimi (Sağlık Hizmetleri ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı İçin)	42	Tedavi Giderleri Onayı
3	Atanma Yapılacak Boş Kadroların Bildirimi	23	Kadro Kaydı İzlenimi (Emniyet Hizmetleri Sınıfı İçin)	43	Hasta Kayıt Defteri
4	Görev İsteği	24	Kadro Kaydı İzlenimi (Teknik Hizmetler Sınıfı İçin)	44	Sağlık Karnesi (Emekliler İçin)
5	Sınava Alınamayacaklara Bildirim	25	Kadro Kaydı İzlenimi (Yardımcı Hizmetler Sınıfı İçin)	45	Emeklilik Sicil Numarası Bildirimi
6	Sınava Alınacaklara Bildirim	26	Kadro Kaydı İzlenimi (Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı İçin)	46	İşçi Sicil İzlenimi
7	Sınava Kazanamayanlara Bildirim	27	Kadro Kaydı İzlenimi (Avukatlık Hizmetleri Sınıfı İçin)	47	Fazla Çalışma İsteği
8	Sınava Kazananlara Bildirim	28	Kadro Kaydı İzlenimi (Din Hizmetleri Sınıfı İçin)	48	İcra Kesintilerinin İzlenimi
9	Başarı Listesi	29	Günlük Devam İzlenimi	49	Aylık Yer Değiştirme Bildirimi
10	Memur Cüzdanı	30	Puvantaj Bildirimi	50	Hizmet Borçlandırma Tahakkuku
11	Memur Kütüğü ve Numarası	31	İşçi Yıllık İzin İsteği	51	Aylık Bağlama ve Toplu Ödemeler Durum Bildirimi
12	Sicil Not Defteri	32	İşçi Yıllık Ücretli İzin İzlenimi	52	Hizmet Belgesi
13	Nüfus Kimlik Örneği	33	İzne Hak Kazanan İşçilerin Bildirimi	53	Ölüm Yardım Bildirgesi
14	Kimlik Kartı	34	İşçi Yıllık İzin Durumu	54	Kimlik Araştırma Belgesi
15	İntibak Çizelgesi-1	35	Hastanın Muayene İsteği	55	Mal Bildirim Belgesi
16	İntibak Çizelgesi-2	36	Sağlık Kurumunda Muayene İsteği	56	Muhtalâk Belgesi
17	Kadro Dağıtım 210x297 mm.	37	Reçete	57	İş Yeri Bildirgesi
18	Kadro Dağıtım 148x210 mm.	38	Sağlık Karnesi (Memurlar İçin)	58	Evrak Teslim İzlenimi
19	Kadro Dağıtım İcmali	39	Tedavi Yardımı Beyannamesi	59	Aylıkların Nüfus Kütüğüne Tescili
20	Kadro Teklifi	40	Sağlık Karnesi (Aile Fertleri İçin)		

DMO, faaliyet alanına giren ürün gruplarından çeşitli taşıt, madeni eşya, kasa ve diğer ürünlere yönelik standardizasyon faaliyetleri de yürütmüştür.⁵⁶⁸

1973 yılının Ağustos ayı sonuna kadar standardize edilen çeşitli malzemelere ilişkin listeye aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

⁵⁶⁷ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 44-46.

⁵⁶⁸ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 50.

Tablo 34 1973 Yılı Ağustos Ayı Sonuna Kadar Standardize Edilen Malzemeler⁵⁶⁹

Sıra No	Standart Edilen Malzeme Adı	Sıra No	Standart Edilen Malzeme Adı	Sıra No	Standart Edilen Malzeme Adı
1	Standart Türk Kalavyesi (Yazı Makineleri İçin)	20	Kamyon, Tam Yüklü Ağırlığı En Az 9.000 Kg. Şasi Kabin (4x2) Diesel	39	Madeni Dosya Dolabı
2	Binek Tenezzüh, Şase (4x2) (4 Silindirli)	21	Kamyon, Tam Yüklü Ağırlığı En Az 12.000 Kg. Şasi Kabin (6x2)	40	Kardeks Dolap
3	Binek Tenezzüh, Şase (4x2) (6 Silindirli)	22	Kamyon, Tam Yüklü Ağırlığı En Az 12.000 Kg. Şasi Kabin (6x4)	41	Telefon Etejeri
4	Station Wagon, Tenezzüh Şase (4x2) (4 Silindirli)	23	Ambulans (4x2)	42	Madeni Daktilo Masası
5	Station Wagon, Tenezzüh Şase (4x2) (6 Silindirli)	24	Arazi Ambulans (4x4)	43	Orta Masası
6	Arazi Binek (4x4)	25	Cenaze Arabası	44	A 1 Tipi Yazı Masası
7	Kaptıkaçtı, Şehir İç Hizmetleri İçin (4x2)	26	Motorsiklet (240 cc.lik)	45	A 2 Tipi Yazı Masası
8	Kaptıkaçtı, Şehir Dışı Hizmetleri İçin (4x2)	27	Motorsiklet (600 cc.lik)	46	B Tipi Yazı Masası
9	Arazi Kaptıkaçtı, Şehir Dışı Hizmetleri İçin (4x2)	28	Bisiklet (Erkek ve Kadın için)	47	Madeni Sigara Sehpası
10	Pick-up, Şehir İç Hizmetleri İçin (4x2)	29	Arazi Binek (6 Kişilik)	48	Tip 1 Toplantı Masası
11	Pick-up, Şehir Dışı Hizmetleri İçin (4x2)	30	Ambulans, Şehir İç Hizmetleri İçin (4x2)	49	Tip 2 Toplantı Masası
12	Arazi Pick-up, (4x4) İki Kapılı, 3 Kişilik	31	Kar Tipi Paletli Ambulans Karlı ve Buzlu Sathlarda Yürüyeblen Paletli Ambulans)	50	Yarım Dosya Dolabı
13	Arazi Pick-up, (4x2) Üç Kapılı, 6 Kişilik	32	Motorsiklet (Triportör) Üç Tekerlekli	51	Birleşik Dolap
14	Panel, Şehir İç Hizmetleri İçin (4x2)	33	Büyük Tip Kasa	52	Ayakkı Askı
15	Panel, Şehir Dışı Hizmetleri İçin (4x2)	34	Küçük Tip Kasa	53	Toplantı Sandalyesi
16	Otobüs, (4x2) Benzinli, 36 Kişilik	35	Madeni Döner Koltuk	54	Büyük Yemek Masası
17	Otobüs, (4x2) Diesel, 44 Kişilik	36	Madeni Sabit Koltuk	55	Küçük Yemek Masası
18	Kamyon, Tam Yüklü Ağırlığı En Az 7.500 Kg. Şasi Kabin (4x2)	37	B Tipi Yazı Masası		
19	Kamyon, Tam Yüklü Ağırlığı 3.501 Kg.dan Fazla (4x2)	38	Madeni Sekreter Sandalyesi		

1976 yılı içerisinde komite tarafından 6 adet formun daha standardize edilmesi uygun görülmüş ve bu tarih itibarıyla standardize edilmiş tüm formları içeren bir katalog hazırlanarak müşteri dairelere gönderilmiş ve formların tanıtımı sağlanmıştır. Sonrasında kataloğa 16 adet form eklenmesinin yanında 14 adet form üzerine daha çalışmalar yürütülmüş ve komiteye sunulma aşamasına getirilmiştir.⁵⁷⁰

Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde genel idare binalarının yerleşimine yönelik çalışmalar da başlatılmış ve bu binalarda kullanılan mefruşat, büro malzemeleri ve formların standardize edilme çalışmalarına DMO'da dâhil olmuştur. Ancak kullanılan binalarda standart sağlanamamış olması nedeniyle çalışmalar kısmı olarak sonuca ulaşmıştır. 1977 yılının Şubat

⁵⁶⁹ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 48-49.

⁵⁷⁰ DMO Haber Bülteni Sayı 18, 11.

ayı itibarıyla 184 adet araç, gereç ve form ile ilgili genel standartlar hazırlanarak uygulamaya alınmıştır.⁵⁷¹

Standardizasyon komitesi DMO tarafından çeşitli zamanlarda toplantıya çağrılarak nakil vasıtaları ve büro malzemeleri üzerinde yeni kararlar almıştır. Bu kapsamda çeşitli büro mefruşatı ile hastane mefruşatı numuneleri komite tarafından incelenmiş ve “büro yazı masaları, telefon etajeri, orta masası ve sigara sehpası, camlı kütüphane ve blok kütüphane ile Müdür ve misafir koltuğu”na ilişkin yeni standartlar belirlenmiştir.⁵⁷²

DMO tarafından yürütülmüş olan standardizasyon çalışmalarının yanında teknik şartname hazırlanması ile bu şartnamelerin revizyon çalışmaları da yürütülmüştür. Şartnamelerin hazırlanması sürecinde Türk Standartları Enstitüsü (TSE) çalışmalarından faydalanılmış olup, mecburi standardı olan malzemelerde bu standartlar kullanılmıştır. Dünyada ve ülkemizdeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan revizyon ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar da komite onayı sonrası yürürlüğe alınmıştır.⁵⁷³

“Bakanlıklar arası Standardizasyon Komitesi”, 1978 yılında üç defa toplantıya çağrılmış ve “toplantı masaları, dosya dolabı ve soyunma dolabı” standartlarında iyileştirmeler yapılmıştır. Çeşitli okul mefruşatına ilişkin yeni öneriler ise sonuçlandırılmamıştır. Form standardizasyonu çalışmalarında ise “mahsup emri (küçük), kasa alındısı, kasa ödentisi, mahsup emri (büyük), Karar defteri, büyük defter, envanter defteri, yardımcı defter, günlük defter, aylık mizan formları” üzerinde yeni standartlar karara bağlanmıştır.⁵⁷⁴

Komite 1979 yılında bir kez toplanmış ve bu toplantıda “Sicil Not Defteri” ve “Memur Sicil Raporu ve Değerlendirmesi” formlarının standartları revize edilmiş ve bu tarih itibarıyla standardize edilen form sayısı 129’a ulaştırılmıştır. Ayrıca, 35 adet büro mefruşatının yanında 31 adet nakil vasıtasına ilişkin standartlar belirlenmiştir.⁵⁷⁵

Standardizasyon çalışmaları kapsamında 1979 yılında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise “Form Kodlama Planı”nın hazırlanmış olmasıdır. Söz konusu plan ile “Form Standardizasyonu Projesi”nin daha planlı ve kontrollü yürütülmesi için uygulamaya alınacak programların belirlenmesini amaçlanmıştır. Bu kapsamda ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından projenin öneminin daha iyi anlaşılması, DMO ile kuruluşlar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, satışa

⁵⁷¹ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına Girecek Genel İdarenin Merkezle ve Taşradaki Ortak Sorunlarına Ait 3. Grupla İlgili Araştırma Raporu, 02.02.1977, 3-4.

⁵⁷² DMO Haber Bülteni Sayı 18, 10-11.

⁵⁷³ DMO Standardizasyon ve Kontrol Şubesi, Standardizasyon Konulu Eğitim Dokümanı, 20-24 Haziran 1977, 3-4.

⁵⁷⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 7.

⁵⁷⁵ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 4.

sunulan formların tanıtılması ve standardizasyon yöntemlerinin öğretilmesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlardan gelen katılımcılara iki ay süreli bir eğitim verilmiştir.⁵⁷⁶

1980 yılında ise komite tarafından “Emekli Kesintileri, İcmal ve İhbar Fişi (No 1), Emeklilik Sicil Numarası Bildirimi, Aylıkların Nüfus Kütüğüne Tescili, İş Yeri Bildirgesi, Aylık Sigorta Primleri Bildirgesi, Posta Gönderileri Bildirgesi, Yer değiştirme suretiyle atamalarda aylık bildirme” formlarının standartlarının yeniden belirlenmesi uygun görülmüştür.⁵⁷⁷

Ayrıca, kurum ve kuruluşlar tarafından bildirilen yaklaşık 13 bin adet form örneği “Genel Kodlama Planı”na göre kodlanarak arşivlenmiş ve 1980 yılı itibarıyla kurum ve kuruluşlarca kullanılmakta olan bahse konu formlara ilişkin bilgiler tüm kurum ve kuruluşlara iletilmiştir.⁵⁷⁸

İlk standart form kataloğu ise 1983 yılında hazırlanmış ve 120 adet standart form örneği içeren bu katalog, Başbakanlık’ın 1982/52 no.lu genelgesi ile beraber kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir.⁵⁷⁹

Sonuç olarak, 6400 sayılı Kanun ile Devlet Malzeme Ofisine verilen standardizasyon görevi kapsamında çalışmalar ancak 1962 yılında başlatılabilmiş ve faaliyet alanına giren ürünlerde çeşitli standardizasyon faaliyetleri 1980 yılına kadar uygulamaya geçirilmiştir.

3.4.2 Kanun Değişikliği Çalışmaları

440 sayılı “İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler hakkında Kanun”un “Teşekküllerin özel kanunları” başlıklı geçici 4. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Bu kanunun şümulüne giren teşekküllerin ilgili oldukları bakanlıklar, kendileriyle ilgili teşekküllerin kuruluş kanunlarını, en geç, bu kanunun yürürlüğe girdiği günden başlayarak altı aylık sürenin sonuna kadar hazırlayarak geçici 1 inci madde ile kurulan komisyona vermek zorundadırlar.

Komisyonca incelenerek bakanlıklara iade edilen tasarılar, mütalaalarıyla birlikte bunların kendilerine verilmesinden itibaren 15 gün içinde Bakanlar Kuruluna sunulur.

Bakanlar Kurulu, bunları üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk eder.”⁵⁸⁰

1964 yılı içerisinde 440 sayılı Kanunun geçici 4. maddesi gereğince hazırlanan yeni DMO kuruluş kanunu teklifi, “İktisadi Devlet Teşekküllerini yeniden düzenleme komisyonuna” sunulmuştur.⁵⁸¹

⁵⁷⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 4.

⁵⁷⁷ Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 4.

⁵⁷⁸ Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 4.

⁵⁷⁹ Devlet Malzeme Ofisi Standart Form Kataloğu No.1, Ankara 1983, IV-VIII.

⁵⁸⁰ Resmi Gazete, Sayı: 11662, Tarih: 21/03/1964.

⁵⁸¹ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 9.

1964 yılında ortaya çıkan ilk taslakta; 6400 sayılı Kanuna ilişkin aşağıdaki değişiklik önerilerine yer verilmiştir:

- 3. maddenin A fıkrasındaki DMO'nun temin edeceği mal ve hizmetlere "8.Yukarıda yazılı daire ve müesseselerin münhasıran daire hizmetlerinde kullanacakları nakil vasıtalarının mülkiyeti ve işletmesi Ofise ait olmak üzere kiralama yoluyla temin etmek." hükmünün ilave edilmesi,
- 3. maddenin standardizasyon ile ilgili "E" fıkrasının çıkarılması,
- 3. maddedeki idare ve müesseselerin Ofisin sağlayacağı malzemeleri dışardan alamayacağına dair hükmün kaldırılması,
- 4. maddeye İcra Vekilleri Kararıyla Ofise devredilecek matbaa ve tesislerin yanında bu tesislere ait nakil vasıtaları ve ilgili her türlü aletin de Ofise devredilmesi hükmünün eklenmesi,
- 8. maddedeki "2 Muavini bulunur" ifadesi yerine "3 Muavin" ifadesinin getirilmesi,
- 10. maddedeki sermaye miktarının 100 milyon TL'den 250 milyon TL'ye çıkarılması,
- 13. maddedeki Ofis memleketin her yerinde tek fiyatla satış yapar ifadesinin sonunun, tek fiyatla satış ve kiralama yapar; Satış fiyatları ifadesinin satış ve kiralama fiyatları şeklinde düzenlenmesi,
- Geçici 4. maddeye nakil vasıtaları ve bunlarla ilgili her türlü malzeme ifadesinin eklenmesi,
- Geçici 5. maddeye nakil vasıtaları, avadanlıkları, yedek parça, alet edevat ile bunlarla ilgili bilimum tesisler ifadesinin eklenmesi,
- Geçici 9. maddeye nakil vasıtaları ve tesislerle ilgili memurlardan ifadesinin eklenmesi.⁵⁸²

Bu değişiklik önerileri incelendiğinde, 1964 yılında Ofisin kamu kurum ve kuruluşlarının nakil vasıtası ihtiyaçlarında daha etkin hale getirilmek istendiği ve nakil vasıtası ihtiyaçlarının bir kısmının DMO üzerinden kiralama yoluyla karşılanmasının planlandığı anlaşılmıştır. Ayrıca Ofisten alım zorunluluğunun kaldırılması düşünülmüştür. Ancak 1964 yılında bazı maddelerin değiştirilmesi şeklindeki fikirlerin, süreç içerisinde yeni bir kanun hazırlıklarına dönüştüğü ve hazırlıkların bu doğrultuda yürütüldüğü görülmüştür.

ABD Milletlerarası Kalkınma İdaresine sürece ilişkin görüşleri 4 Kasım 1964 tarihli yazı ile sorulmuş ve Malzeme Müşaviri Abe M. Tahir Jr. imzalı görüş ve öneriler DMO'ya 2 Aralık

⁵⁸² 11/03/1954 tarih ve 6400 sayılı Devlet Malzeme Ofisi kurulması hakkındaki Kanunun 3,4,8,10,13. madde ve 4,5,9 muvakkat maddelerinin tadil edilmesi hakkındaki Kanun teklifi, 1964, 1-6.

1964 tarihinde gönderilmiştir.⁵⁸³ Söz konusu görüş ve önerilerin bir kısmından ileriki zamanlarda yürütülen çalışmalarda faydalanılmış, bir kısmı ise dikkate alınmamıştır.

Öte yandan, ABD’li malzeme müşavirinin görüşleri bir bütün olarak ele alındığında, “Devlet Hizmetleri Dairesi” olarak yeniden yapılandırılması önerisiyle beraber orta ve uzun vadede güçlü bir merkezi satınalma yapılanmasına işaret edildiği görülmektedir. Bahse konu önerinin 3. maddesi şu şekildedir:

“Yeni kanunda, kanunun maksat ve hedefleri, mesela aşağıdaki şekilde beyan edilmelidir. “Bu kanunun maksadı, devlet daireleri tarafından müşterek olarak kullanılan bütün ikmal maddelerini, malzemeyi ve teçhizatı ve hizmetleri müessir ve ekonomik olarak temin etmek üzere kurulmuş bir devlet teşkilatı meydana getirmek; gayesi ise, ikmal maddelerini standart tiplerde, istenen miktarlarda ve uygun kalitelerde, istenen zaman ve yerde, kullanılmaya hazır olarak vasıflara uygun en ekonomik fiyatlar ile temin etmektir.”

Böyle bir madde aşağıdaki hususları belirtecektir: Türk Hükümeti bütün devlet teşkilatına hizmet etmek üzere tek, kuvvetli ve müessir bir ikmal teşkilatı meydana getirerek çeşitli gayretlerin tekrarlanmasına, fazla devlet mallarının birikmesine ve para kaybına mani olacaktır.”⁵⁸⁴

Önerinin diğer önemli maddeleri ise şu şekildedir:

- İsim değişikliği önerisi faaliyet alanlarının genişletmesi halinde gerekli görülmüş olup, mevcut ismin sadece malzeme teminini kapsadığı belirtilmiştir.
- DMO’nun mevcut görev alanı dikkate alındığında, bağlı olduğu bakanlığın Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı şeklinde değiştirilmesi,
- Kurumun faaliyet alanları kademeleri bir şekilde arttırılarak Bakanlar Kurulunca onaylanması,
- Üretim faaliyetlerinin yalnızca ticari esaslara göre temin edilmesi mümkün veya ekonomik olmayan alanlarda yürütülmesi,
- En az 12 ay, en fazla 24 ayda bir olacak şekilde resimli satış katalogları bastırılması,
- Standardizasyon çalışmalarının TSE ile koordineli bir şekilde yürütülmesi,
- Kurumun diğer kurum ve kuruluşlara malzeme yönetimi, ihtiyaç tespiti, ödenek ayrılması, malzemelerin kullanımı ve bakımı gibi çeşitli konularda yardımcı olması,
- Sermayenin 150 milyon olarak değiştirilmesi,
- Sivil üniformalar için kumaşlar, resmi lokanta ve mutfaklar için her çeşit mutfak malzemesi, resmi haritalar, resmi duvar resimleri gibi ürün gruplarının da stoklanması,

⁵⁸³ Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyon Kanunu Hakkında*, 02.12.1964, 1-3.

⁵⁸⁴ Tahir, *Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyon Kanunu Hakkında*, 1.

- Aydınlatma ve ısıtma cihazlarının DMO'nun aktif envanterine dâhil edilmesi,
- Kamu kurum ve kuruluşlarının elinde bulunan ihtiyaç fazlası ürünlerin ve araçların DMO aracılığıyla elden çıkarılabilmesine ilişkin açık bir yetki verilmesi.⁵⁸⁵

1964 yılı içerisinde ortaya çıkan çalışmaların ortak noktası Devlet Malzeme Ofisi faaliyetlerinin kamu faydası yüksek bir kurum olduğu ve bu faydanın nasıl arttırılabileceği üzerine kuruludur.

1964 yılsonuna doğru ortaya çıkan taslak teklifte;

- Kamu yararına hizmet eden derneklerle İktisadi Devlet Teşekkülleri, ticari hüviyet ve faaliyetleri icabı alım zorunluluğu kapsamında çıkarılması,
- Özel sektöre dâhil banka, kurum ve teşebbüslere DMO Yönetim Kurulunca uygun görülmesi halinde faaliyet alanında yer alan ürünlerin satılabilmesi,
- Standardizasyon Komitesine İktisadi Devlet Teşekküllerinden ve ihtiyaç halinde özel sektör uzmanlarının eklenmesi ile Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ve Mesleki Teşekküllerle işbirliği yapılmasını sağlayacak hükümlerin eklenmesi,⁵⁸⁶

önerilmiştir.

1964 yılının sonunda hazırlanan kanun tasarılarında Devlet Malzeme Ofisi isminin değiştirilmesi planlanmamış ve bunun sebebi “Memleketin içinde ve dünya piyasasında Devlet Malzeme Ofisi'nin adı tanınmış olduğu için yeni kanun tasarısında aynı isim muhafaza edilmiştir.” şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁸⁷

440 sayılı Kanun sonrası başlayan çalışmalar, 1965 ve 1966 yıllarında alınan görüşler doğrultusunda sürdürülmüş olup, çalışmalar süresince faaliyet alanı, müşteri kapsamı, sermaye miktarı, alım zorunluluğu ve kapsamı, standardizasyon faaliyetleri ve matbaaların birleştirilmesi konularında çeşitli görüşler ortaya çıkmış ve bu çalışmalar 1966 yılına kadar devam etmiştir.

Maliye Bakanlığınca hazırlanmış olan ve Bakanlar Kurulunca TBMM'ye sunulması 22 Ekim 1966 tarihinde kararlaştırılmış olan “Devlet Malzeme Ofisi Kuruluş Kanunu Tasarısı” 17 Kasım 1966 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulmuştur. Bu kanun tasarısı, alım zorunluluğunun kısmi esnetilmesi, standardizasyon komitesinin çalışma esaslarının kanun metnine eklenmesi ve faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin çeşitli değişiklikleri içermektedir. Gerekçede kurum adının Malzeme Ofisi olarak değiştirileceği belirtilmekle beraber taslak kanun metninde isim aynı kalmıştır. Teklif 28 madde ve 7 geçici maddeden oluşturulmuştur.⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ Tahir, *Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyon Kanunu Hakkında*, 1-3.

⁵⁸⁶ *Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe*, 11,14.

⁵⁸⁷ *Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyonuna Dair Kanun Gerekçesi*, 8.

⁵⁸⁸ *Devlet Malzeme Ofisi kuruluş kanunu tasarısı (1/271)*, 17.11.1966, 1-12.

1966 yılında meclis başkanlığına sunulan kanun taslağının önemli kısımları şu şekildedir:

- DMO'nun Maliye Bakanlığına bağlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi,
- Faaliyet konularına “Daire hizmetlerinde kullanılan sair her türlü malzeme, araç ve teçhizat ticaretini yapmak” ve “Her çeşit matbaacılık işleri yapmak ve bunların ticareti ile iştigal etmek” hükümlerinin eklenmesi ile faaliyetleri için ihtiyaç duyulan diğer faaliyetlerde bulunulabilmesi yetkisinin verilmesi,
- Sermayesinin 100 milyon TL olarak kalması,
- Kamu kurum ve kuruluşları, özel bütçeli idareler, belediyeler ve 440 sayılı Kanun dışında kalan kamu iktisadi teşebbüslerinden Bakanlar Kurulunca uygun görülenler DMO'nun faaliyet alanına giren ihtiyaçlarını DMO aracılığıyla karşılamaya devam etmesi,
- 440 sayılı Kanun kapsamına giren kurum ve kuruluşlar ile kamu yararına çalışan derneklerin ihtiyaçlarını DMO üzerinden karşılayıp karşılamamakta serbest olması,
- Stok fazlası ürünlerin Maliye Bakanlığı onayıyla serbestçe satılabilmesi,
- Standardizasyon faaliyetlerinin Bakanlıklar ve DMO tarafından seçilecek temsilcilerden oluşan bir komite aracılığıyla yönetilmesi ve bu komitenin çalışma esaslarının bir yönetmelikle belirlenmesi,
- Genel ve özel bütçeli kurumlar ile 440 sayılı Kanun kapsamına giren kurum ve kuruluşlara ait matbaalardan Bakanlar Kurulunca belirlenenlerin, ayrıca belirlenecek zamanlarda DMO'ya devredilmesi.⁵⁸⁹

Diğer taraftan, 440 sayılı Kanunun geçici 1. maddesiyle, “İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu” kurulmuş ve komisyon tarafından çalışmaların en fazla iki yıl içerisinde tamamlanması öngörülmüştür.⁵⁹⁰

Komisyon tarafından yürütülen çalışmalar yetkili makamlara sunulmuş, ancak süreç içerisinde yapılan öneriler ile çalışmalar, 1 Aralık 1972 tarihli ve 7/5398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁵⁹¹ ile “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Reformu Stratejisi” haline dönüşmüştür.⁵⁹²

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Reformu Stratejisi'nin kapsamı; “Yapı, İşleyiş, Personel Rejimi ve Denetim” konularını kapsayacak şekilde planlanmış, Reformun hedefleri ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- 1- “Kamu iktisadi teşebbüsleri, çalışmalarında üstün bir etkinlik ve verimlilik düzeyine varmalıdırlar.

⁵⁸⁹ Devlet Malzeme Ofisi kuruluş kanunu tasarısı (1/271), 1-12.

⁵⁹⁰ Resmi Gazete, Sayı: 11662, Tarih: 21/03/1964.

⁵⁹¹ Resmi Gazete, Sayı: 14388, Tarih: 11/12/1972.

⁵⁹² DMO Haber Bülteni Sayı 22, 5.

- 2- Bunun sonucunda kamuya, giderek artan kaynak yaratmalıdırlar.
- 3- Teknoloji birikimini, adaptasyonunu ve üretimini yapacak bünye kazanmalıdırlar
- 4- Kendini yenileyecek bir yapıya ve işleyişe kavuşturulmalıdırlar.”⁵⁹³

Sonuç olarak, 27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbe sonrasında yürütülen yeniden yapılanma faaliyetleri kapsamında Devlet Malzeme Ofisi kuruluş kanununun da revize edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüş, ancak çalışmalar çeşitli sebeplerle hayata geçirilememiş ve 6400 sayılı kuruluş Kanunu 1983 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁵⁹⁴

3.4.3 Amerikan İhtiyaç Fazlası Malzemelerin Temini

“Amerika’nın Dış Ülkelere Yardım Kanununun 607 ve 608. maddeleri” çerçevesinde Türkiye dâhil çeşitli ülkelerdeki Amerikan askeri birliklerinin elinde bulunan ve hizmetten çıkarılmış malzemeler, kamu kurum ve kuruluşlarının kullanımına sunulmak üzere ülkemizce de alınmış ve bu malzemeler “Amerikan ihtiyaç fazlası malzemeler” olarak tanımlanmıştır.⁵⁹⁵

25 Kasım 1960 tarihli ve 5/582 sayılı Kararname ile Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelerinin teminine ilişkin esaslar belirlenmiştir.⁵⁹⁶

5/582 sayılı kararname kapsamında DMO söz konusu malzemelerin temininde görevlendirilmiş olup, DMO tarafından 1962 yılına kadar 56.300.000 TL tutarında mal ve malzeme temin edilmiştir.⁵⁹⁷

Genel Müdürlük Makamının 3 Nisan 1964 tarihli ve 7/865-4546 sayılı emirleri kapsamında ABD’nin Batı Almanya’da yer alan malzeme depolarının yakından incelenmesi amacıyla iki haftalık bir ziyaret planlanmış ve ziyaret heyetinde yer alan Ankara, İzmir, İzmit ve Afyon birim amirleri tarafından hazırlanmış olan konuya ilişkin raporun özeti ile ziyarete ilişkin genel değerlendirmeler 10 Haziran 1964 tarihli toplantıda ele alınmıştır.⁵⁹⁸

Ziyaret edilen tesisler; teşkilat yapılanması, stok yönetimi, malzeme tedarik süreçleri, depo yönetimi ve Amerikan ihtiyaç dışı fazla malzemeler açısından incelenmiş olup, Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelere ilişkin yapılan tespitler şu şekildedir:

- Orduda kullanılmayan ve miadını doldurmuş fazla malzemenin mevcudu AİD fazla malzeme bölge teşkilatına bildirilmektedir.

⁵⁹³ Resmi Gazete, Sayı: 14388, Tarih: 11/12/1972.

⁵⁹⁴ Resmi Gazete, Sayı: 18205 (Mükerrer), Tarih: 22/05/1964.

⁵⁹⁵ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 100.

⁵⁹⁶ BCA, 30-18-1-2.165-33-4, (17.07.1962).

⁵⁹⁷ Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 4.

⁵⁹⁸ 1964 Yılı Batı Almanya ziyaretine ilişkin toplantı tutanağı, 1.

- Bu teşkilat, bildirilen malzemenin cinsini, miktarını ve durumunu bildirir listeler tanzim ederek yardım gören devletlere göndermektedir.
- Devletler listelerde bulunan malzemelerden istedikleri takdirde malzeme bedelinin %15'ini yatırmak suretiyle malzemenin ilk talep edene verildiği müşahade edilmiştir.
- Ayrıca, devletlerin sık sık gönderdiği kamyonlar vasıtasıyla birlikte gezdirilip ve listeye dâhil edilmeden talep edilen malzemeler olduğu takdirde, o devlete malzeme tutarının %15'i alınmadan talep edene verildiği görülmüştür.⁵⁹⁹

Bakanlar Kurulu, çeşitli tarihlerde çıkardığı kararnameler ile DMO'ya Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelerin tedarik süreçlerinde yer verirken,⁶⁰⁰ söz konusu alımlar arasında 27 adet vapurun da yer aldığı göz önüne alındığında,⁶⁰¹ bu kapsamdaki alımlarda DMO'nun faaliyet alanı ile sınırlı kalmadığı görülmektedir.

DMO, ilerleyen yıllar içerisinde kendi faaliyet alanına giren konuların yanında Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelerin tedarik süreçlerini de sürdürmüştür.⁶⁰²

Söz konusu malzemelere ilişkin tedarik faaliyetleri 1980 yılı başlarında durdurulmuş olup, Yönetim Kurulunun 10 Temmuz 1980 tarihli ve 28/525 sayılı kararı ile de çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarda bu kapsamda bulunan alacakların silinmesi ile borçların gelir olarak kaydedilmesi kararlaştırılmış ve böylece 1960 yılından beri devam eden faaliyetler tümüyle sona erdirilmiştir.⁶⁰³

3.4.4 ABD Milletlerarası Kalkınma Dairesi Programı (AID) ve DMO

1960'lı yılların başından itibaren Devlet Malzeme Ofisi'nin etkinliğinin artırılması kapsamında Milletlerarası Kalkınma Dairesi'nden teşkilat yapısı, standardizasyon çalışmaları, matbaa faaliyetleri, iş süreçleri ve reorganizasyon kanunu hazırlık çalışmaları gibi konularda danışmanlık alınmış ve görevlendirilen danışmanlar tarafından yapılan incelemeler sonucunda raporlar hazırlanarak çeşitli iyileştirme önerilerinde bulunulmuştur.

1961 yılı içerisinde 6400 sayılı Kanun kapsamında verilen görevler arasında bulunan temin edilen ürünlerin bakım ve onarımın yapılması ile ilgili olarak nakil vasıtaları üzerine bir analiz çalışması yürütülmüştür. Nakil vasıtalarının bakım-onarımının DMO tarafından yapılması halinde ortaya çıkacak sonuçların değerlendirilmesi kapsamında iller, müşteri kurum ve kuruluşların sahip olduğu araç sayısına göre 3 grup halinde sınıflandırılmıştır. İlk grup 1.000 ve üzerine araç olan iller olarak belirlenmiş ve bu iller Ankara, İzmir ve İstanbul olmuştur.

⁵⁹⁹ 1964 Yılı Batı Almanya ziyaretine ilişkin toplantı tutanağı, 4.

⁶⁰⁰ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 20.

⁶⁰¹ Amerikan İhtiyaç Fazlası Malzemeleri İçin Ofisimizce ödene Ardiyeyi gösterir liste, 1962, 1.

⁶⁰² DMO Haber Bülteni Sayı 18, 10.

⁶⁰³ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 101.

İkinci grupta 100 ile 1.000 adet arası araç olan iller olarak belirlenmiş ve bu grupta Adana, Samsun, Mersin, Diyarbakır ve Eskişehir gibi iller yer almış ancak bu illerin hiçbirinde 500'den fazla araç olmadığı tespit edilmiştir. Üçüncü grupta ise 100 aracın altında olan iller yer almıştır. Birinci grubun araç yoğunluğu 2.400, ikinci grubun araç yoğunluğu 400 ve üçüncü grubun ise 100'ün altında şeklinde belirtilmiştir.⁶⁰⁴

Rapora göre, müşteri kurum ve kuruluşlara ait araçların her türlü bakım-onarımının yapılabileceği bir servis kurulabilmesi için ihtiyaç duyulan tutar 1,5 milyon TL olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 950 m²'lik alana ihtiyaç duyulacağı ve kira bedelinin 30 ile 60 bin TL arasında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ihtiyaç duyulacak ortalama 60 personel için yıllık 400 bin TL personel masrafı olacağı tahmin edilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde, araç yoğunluğunun 3 büyük ilde toplandığı, sadece bu üç il için servisler açılmak istenirse maliyetlerin 10 milyon TL'yi bulacağı, ayrıca diğer illerdeki araçların bu hizmetten faydalanabilmesinin çok zor olacağı, ihtiyaç duyulan tüm malzemelerin ithal edilecek olmasından dolayı döviz durumunun da göz önüne alınması gerektiği ile DMO'nun mevcut teşkilat yapısının böylesine ağır bir işi yürütmesinin oldukça zor olduğu belirtilmiştir.⁶⁰⁵

Ayrıca, Karayolları ve Devlet Sular İdaresi gibi kamunun elindeki tamirhane ve atölyeler, gerekse özel servislerin yeterli seviyede olması nedeniyle DMO tarafından kendi servislerini açmanın anlamlı bir yatırım olmayacağı, bunun yerine mevcut servislerle kontratlar yapılabileceği önerisinde bulunulmuş olup, DMO'nun araçlar ile ilgili bakım-onarım süreçlerini yürütmemesinin daha uygun olacağı sonucuna varılmıştır.⁶⁰⁶

ABD Milletlerarası Kalkınma Dairesi tarafından planlanmış olan teknik yardım programı DMO onayına sunulmuş olup, program kapsamında merkez ve taşra teşkilatına ziyaretler düzenlenmesi, personel ile görüşmeler yapılması, çeşitli toplantılar ve seminerler düzenlenmesi, raporlar ve basılı yayınlar hazırlanması planlanmıştır.⁶⁰⁷

Teknik yardım programı 6 başlık halinde hazırlanmıştır. Bu kapsamda yapılacak işler aşağıdaki şekildedir:

- Organizasyon ve görevler: DMO reorganizasyonuna ilişkin kanun tasarısı hazırlanması, satınalma ve satış şubelerinin (mevcut ticaret şubesi) teşkilat yapısının, görev ve faaliyetlerinin, iş ve işlem yönergelerinin, iş akış şemalarının hazırlanması,
- Talimatlar: Stok kontrol, tedarik, depolama ve satış talimatlarının hazırlanması,

⁶⁰⁴ Richard Podol, Sevk ve İdare Uzmanı, (DMO Teşkilat ve Metod Grubu), *Resmi Nakil Vasıtalarının Tamir ve Bakımları ile İlgili Etüd*, Etüd No:10, 1961, 1.

⁶⁰⁵ Podol, *Resmi Nakil Vasıtalarının Tamir ve Bakımları ile İlgili Etüd*, 2-3.

⁶⁰⁶ Podol, *Resmi Nakil Vasıtalarının Tamir ve Bakımları ile İlgili Etüd*, 3-4.

⁶⁰⁷ Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *DMO için İkmal İdaresi Programı*, 04.11.1964, 1.

- Ticari ilişkiler: Resimli ve çağın gereklerini karşılayan bir satış kataloğunun hazırlanması, müşteri hizmetlerinin geliştirilmesi, Türk üreticiler için “DMO ile İş Nasıl Yapılır” isimli bir rehberi hazırlanması,
- İkmal idaresi faaliyetleri: Stok kontrol servisinin çalışmalara başlaması, stok yönetiminin etkin bir şekilde yürütülmesi, kalitenin iyileştirilmesi, satış listelerinde bulunan ürünlerin stok sayısının arttırılması, satın almalar ile ihtiyaçlar arasında daha dengeli bir yaklaşım uygulanması, DMO depoları arasındaki malzeme dağıtım süreçlerinin iyileştirilmesi,
- İkmal idaresi eğitimi: DMO müdürleri ve memurları için seminerler düzenlenmesi, evrak, iletişim ve dosyalama eğitimleri düzenlenmesi, stok kontrol ve depo işlemlerine ilişkin eğitimler verilmesi, ABD’deki ve Almanya’daki tesislere kursiyerler gönderilmesi,
- İkmal faaliyetleri ve muhasebe arasında işbirliği: malzemenin giriş ve çıkış süreçlerinin raporlanması, satın almalar için ödenek ayrılması, malzeme bedellerinin ödenmesi ile satış bedellerinin tahsil edilmesi.⁶⁰⁸

1964 ile 1966 yılları arasında, faaliyetlerin nasıl sürdürüldüğü incelemek ve daha verimli işletmeler için tavsiyelerde bulunabilmek amacıyla taşra birimlerine çeşitli ziyaretler düzenlenmiştir. Bu ziyaretler sonrasında genel olarak stok yönetimi, depo yerleşimi, nakliye, PTT ile hâlihazırda bulunan malzeme gönderim anlaşmasının daha uygun şartlarla yapılması, çalışma şartları, depo müdürlerinin 6 ayda bir istişare için Ankara’da toplanması, DMO logosu oluşturularak yazışma ve malzemelerde yer verilmesi, öğle arası süresinin bir buçuk saatten bir saate indirilmesi ve personele ilişkin çeşitli iyileştirme önerilerinin yanında her birim özelinde bazı önerilerin yer aldığı raporlar Genel Müdürlüğe sunulmuştur.⁶⁰⁹

28 Şubat 1966 tarihi itibarıyla bitecek olan teknik yardım programı kapsamındaki son rapor 17 Şubat 1966 tarihinde sunulmuştur. Rapor içeriği birkaç yıl önce ABD’ye gönderilmiş olan kursiyerlere düzenlenen anket sonuçları ile raporu hazırlayan danışmanın görüşleri çerçevesinde oluşturulmuştur.⁶¹⁰

⁶⁰⁸ Tahir, *DMO için İkmal İdaresi Programı*, 2-3.

⁶⁰⁹ Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *İstanbul Devlet Malzeme Ofisi Depolarını Ziyaret*, 08.09.1964, 1-4; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Trabzon ve Samsun’daki Devlet Malzeme Ofisi Depolarını Ziyaret*, 21.07.1964, 1-5; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *10-15 Mart tarihleri arasında İzmir Satış Deposunu Ziyaret*, 26.04.1965, 1-3; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *26-27 Mayıs 1965 tarihlerinde Mersin Deposuna Yapılan Ziyaret*, 28.07.1965, 1-3; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *İstanbul Depolarına ve İzmit İmalathanelerine Yapılan Ziyaretler*, 18.03.1965, 1-4; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Erzurum Deposunu Ziyaret*, 28.10.1965, 1-2; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Diyarbakır Deposunu Ziyaret*, Aralık 1965, 1-3; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Afyon Deposunu Ziyaret*, 11.01.1966, 1-3; Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Kayseri Deposunu Ziyaret*, 10.02.1966, 1-3.

⁶¹⁰ Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *1966 Senesinde DMO’da Yapılması Gerekli Olan Faaliyetler*, 17.02.1966, 1.

Bu kapsamda hazırlanan raporun ekinde yer alan 29 maddelik görüş ve önerilere aşağıda yer verilmiştir.

- DMO kendi müşterileri gibi bir kamu kurumu olduğundan bu kurumların ihtiyaçlarını temin etmek ticari bir faaliyet olmayıp ihtiyaçların karşılanması hizmetidir. Bu nedenle Ticaret Şubesinin ismi Satınalma Şubesi olarak değiştirilmelidir.
- Satınalma Şubesinin içerisinde ekonomik Araştırma bölümü kurulmalı ve burada piyasa araştırmaları, fiyat analizi, maliyet düşürme çalışmaları ile "Sınai ve Ticari Teşekküllerin" ekonomik durumlarının değerlendirilmesi yapılmalıdır.
- DMO bünyesinde yüksek miktarda satınalma işleri yürütüldüğünden ve bu işin sürekli olmasından dolayı Geçici Satınalma Komisyonları kalıcı olarak yapılandırılmalıdır. DMO satış sistemindeki malzeme sayısının 750'ye ulaşmış olması, mevcut komisyonun iş hacmini oldukça yükseltmiştir. Bu sayısının ileride daha da artacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Fiyat analizi, ihale süreçleri, kalite kontrolü, sipariş, sözleşme ve teslim süreçleri gibi faaliyetlerin kalıcı bir komisyon ile daha etkin yürütüleceği düşünülmüştür.
- Ankara deposunda pilot bir self-servis mağazası kurulmalıdır. Böyle bir mağaza ile gelişmiş ve modern bir müşteri hizmeti sağlanabileceği düşünülmekte olup, uygulamanın başarılı olması halinde İstanbul ve İzmir'e de benzer mağazalar açılmalıdır.
- DMO Kalite Kontrol Laboratuvarının 1966 yılında faaliyete geçmesi sağlanmalı ve böylece tedarik edilen malzemelerin sürekli kontrol edilmesiyle beraber müşteri şikâyetlerinin azaltılabileceği öngörülmüştür.
- Ankara'da bir daktilo tamir atölyesi açılması yoluyla tamir için dışarıya ödenen giderlerden tasarruf sağlanmalıdır.
- Diyarbakır ve Erzurum depolarının durumu hızlı bir şekilde değerlendirilmeli ve mevcut bina, personel ve fazla stok sorunları çözülmelidir.
- Bütün depoların hinterlandları yeniden değerlendirilmelidir. Bu kapsamda ilk aşamada Elazığ'ın Diyarbakır'a bağlanması ve Mersin deposunun Adana'ya taşınması önerilmiştir.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının elinde bulunan her türlü fazla malzemenin toplanması ve ihtiyacı olan kurumlara dağıtımına ilişkin tüm süreçler, DMO bünyesinde kurulacak bir birim aracılığıyla yürütülmelidir. Böylece önemli tasarruflar elde edilebilecektir.
- Yaptığı işler ile DMO'nun yürüttüğü faaliyetlere katkı sağlayan personelin ödüllendirilmesine yönelik bir sistem kurulmalıdır.
- Terfiye hak kazanan personel ilgili mevzuat, kurumun işleyişi gibi çeşitli konularda bir sınava tabi tutulmalıdır.
- Kurum içi koordinasyonun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

- Şube müdürleri odaları personele yakın şekilde konumlandırılmalıdır.
- DMO personeli için satınalma, stok yönetimi, satış, depolama, idari işler gibi konularda eğitim programı hazırlanmalıdır. Bu eğitimler Organizasyon ve metot şubesi tarafından organize edilmeli ve ilgili birim personeli tarafından yapılmalıdır.
- Standardizasyon, kalite kontrol ve teftiş konularını içeren yeni bir yönetmelik hazırlanmalıdır.
- Stok kontrol kartları geliştirilmeli ve sipariş bekleme süresi, güvenlik seviyesi ve sipariş yenileme bölümleri eklenmelidir.
- Tedarik için yapılacak tahminler, önceki yıl gerçekleştirmeleri ile beraber gelecek seneki tahmini artış miktarı temel alınarak yapılmalıdır.
- Madeni mobilyaların birim fiyatlarının pahalı olması nedeniyle bu ürün ile ilgili taleplerin belirli dönemler itibarıyla birleştirilerek toplu siparişi verilmelidir.
- DMO sistemine dâhil olacak yaklaşık 300 kalem ürünün sisteme işlenmesine hemen başlanmalı ve 1967 yılı satış kataloğunda 1000 adet ürüne yer verilmelidir.
- Depolarda bulunan ve kullanılmayacak olan malzemeler başka üretimlerde kullanılmak üzere İzmit'e gönderilmeli veya uygun fiyatlı bir şekilde satışı sağlanmalıdır.
- Standardizasyon Şubesinin üzerine çalıştığı karton kutuların üretimine geçilerek 1967 kataloğunda yer alması sağlanmalıdır.
- Ürünlere ilişkin belirlenmiş olan bütün teknik özellikler, yerli ve yabancı üreticilerin imkânlarına cevap verilebilecek şekilde yeniden gözden geçirilmelidir.
- İzmit'te üretilen ürünler başta olmak üzere temin edilen ürünlere ilişkin genel bir kalite değerlendirmesi yapılmalıdır. Düşük kalite ürünler başlangıçta daha ucuza mal olmuş gibi görülmekle beraber zaman içerisinde daha yüksek maliyetlere ulaşmaktadır.
- DMO tedarik başarı oranı %95 olarak belirlenmelidir.
- Sökülüp takılabilen çelik raflar temin edilmesi yoluyla tüm depolarda standart bir raf sistemi kurulmalı ve depolama sahalarından daha etkin faydalanılmalıdır.
- DMO bünyesinde müşterilerin karşılaştığı sorunların çözümü ve iletişim kurulması gibi süreçleri yönetecek bir birim kurulmalıdır.
- Nakliye süreçlerinin daha tasarruflu bir şekilde yürütülmesi amacıyla bir program uygulanmalı ve bu kapsamda tüm depolar ile ilgili nakliye imkânlarına yönelik analiz çalışmaları yürütülmelidir.
- Tüm personel için görev talimatları hazırlanmalı ve personelin görev sorumluluklarını tam olarak bilmesi sağlanmalıdır.

- İş akış tabloları hazırlanmalı ve tüm birimlerin görev ve sorumlulukları tam olarak belirlenmelidir.⁶¹¹

İlgili uzmanlarca yapılan iyileştirme ve geliştirme önerilerinden uygun görülenler, şartlar dâhilinde uygulanmaya çalışılmış ve Devlet Malzeme Ofisinin 1960-1980 yılları içerisinde kaydettiği gelişmelere önemli katkılar sunmuştur.

3.5 Devlet Malzeme Ofisinin Tedarik Faaliyetleri ve Faaliyet Sonuçları

1961-1980 yılları arasında alımlar, satışlar, üretim ve kâr tutarlarına ilişkin özet faaliyet sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 35 1961-1980 Yılları Devlet Malzeme Ofisi Özet Faaliyet Sonuçları⁶¹²

	1961	1965	1970	1975	1980
Alımlar (TL)	29.409.178	50.697.000	160.727.831	1.000.650.176	8.747.427.086
İmalat (TL)	11.392.508	23.830.317	31.888.566	150.285.829	696.546.000
Satışlar (TL)	65.907.369	107.637.000	229.960.148	1.129.057.757	8.559.659.966
Kar (TL)	9.781.191	15.238.437	29.392.055	119.299.633	977.933.886

Yıllar itibarıyla faaliyet sonuçlarına ilişkin olarak ulaşılabilmiş olan bazı detay bilgilere aşağıdaki bölümlerde yer verilmiştir.

3.5.1 Alımlar

DMO, kuruluş kanunu ile verilen görevleri 440 sayılı Kanunda belirtilen karlılık ve verimlilik prensipleri çerçevesinde ve imkânlar dâhilinde yapmıştır.⁶¹³

Bu dönemde, mevcut görevlerin yanında 237 sayılı Taşıt Kanunu dışında kalan araçlar ile Amerikan ihtiyaç fazlası malzemelerin tedarik süreçleri de yürütülmüştür.⁶¹⁴

Yurtdışından tedarik edilen ürünlerin yüzde doksanından fazlası ise nakil vasıtaları, büro makine ve aletleri ile Amerikan ihtiyaç fazlası malzemeleri olmuştur.⁶¹⁵ Yurtdışı alımlarında çeşitli bürokratik nedenler ve zaman zaman yaşanan döviz sorunları; iç alımlarda ise en önemli ürün grubu olan kâğıt ve kartonların SEKA tarafından teslimatların program çerçevesinde

⁶¹¹ Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, 1966 Senesinde DMO'da Yapılması Gerekli Olan Faaliyetler Eki Devlet Malzeme Ofisinin 1966 Senesi Faaliyetleri İçin Tavsiye Edilen Hedefler, 17.02.1966, 1-5.

⁶¹² Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 6-9; Cumhuriyetin 70. Yılında Devlet Malzeme Ofisi, 25; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 18; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 20, 31; Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 89-90; Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 3-6; 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 60.

⁶¹³ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 7.

⁶¹⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 8.

⁶¹⁵ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 12.

yapılamaması gibi dış faktörler, tedarik süreçlerini olumsuz şekilde etkilemiş ve genel olarak planlanan tutarların gerisinde kalınmasına neden olmuştur.⁶¹⁶

1966 yılı öncesinde yurtdışı alımların tüm alımlardaki payı yüzde 50'nin üzerindeyken 1972 yılında bu oran yüzde 29'a kadar gerilemiştir.⁶¹⁷ Tablo 41 ve 42'de görülebileceği üzere bu oran ilerleyen yıllarda daha da azalmış olup, bazı yıllarda yaşanan olağan dışı azalmanın ise dönemin ekonomik koşulları nedeniyle ithalat yapılamamış olunması olduğu tahmin edilmiştir.

1961'den 1973 yılına kadar olan süreçte kurum faaliyetlerinin genişlemesinin yanında nispeten makul miktarda fiyat artışlarıyla alım tutarları artmış, özellikle 1973 yılı ve sonrasındaki süreçte dönemin ekonomik koşullarının etkisi sonuçlara yansımıştır. 1961-1980 yılları arasındaki alım tutarlarına ilişkin ulaşılabilen bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 36 1961-1980 Yılları Arası Alım Tutarları⁶¹⁸

Yıllar	1961	1962	1963
Alımlar (TL)	29.409.178	62.518.600	109.229.512
Yıllar	1964	1965	1966
Alımlar (TL)	102.800.522	50.697.000	166.080.000
Yıllar	1969	1970	1971
Alımlar (TL)	211.050.000	160.727.831	228.636.662
Yıllar	1972	1973	1974
Alımlar (TL)	276.011.000	514.389.209	838.578.847
Yıllar	1975	1976	1977
Alımlar (TL)	1.000.650.176	1.296.964.682	2.044.424.778
Yıllar	1978	1979	1980
Alımlar (TL)	2.551.579.923	3.985.723.950	8.747.427.086

1961 yılı ile 1970 yılları arasında DMO'nun faaliyet alanına giren ürün gruplarındaki ortalama fiyat artışları bilinmemektedir.

⁶¹⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 3.

⁶¹⁷ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 52.

⁶¹⁸ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 6; Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 11; Cumhuriyetin 70. Yılında Devlet Malzeme Ofisi, 25; 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 53; Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 3; DMO Haber Bülteni Sayı 2, 4; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 22; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 20; Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 25; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 25; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 25.

Ancak söz konusu yıllar arasında ortalama fiyat artışlarının yüzde 6 olduğu görülmüştür.⁶¹⁹ Bu çerçevede, 1961 yılı itibarıyla temin edilen ürün grupları aynı kalsaydı, 1970 yılına gelindiğinde bu tutarın yaklaşık 53 milyon TL olması gerekirken, 1970 yılına gelindiğinde alım tutarı 160 milyon olarak gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşılabileceği üzere aradan geçen yıllar içerisinde DMO'nun faaliyet alanı ile temin edilen ürün miktarının reel olarak 3 kattan fazla arttığı görülmüştür. Bunda, taşıt temini⁶²⁰ ile daha önce temin edilmeyen çeşitli büro mefruşatı⁶²¹ temini görevlerinin DMO'ya verilmiş olmasının da önemli etkileri olmuştur.

1965 yılındaki azalışın sebebinin ne olduğuna ulaşılamamakla beraber, aynı yıla ait satış tutarında⁶²² aynı düşüşün olmadığı göz önüne alındığında, önemli miktarda malzemenin önceki yıl veya bir sonraki yıl alınmış olabileceği tahmin edilmiştir. Nitekim 1972 yılı alım tutarının, 1970 yılına göre yüzde 71 oranında attığı görülmüştür.

1970 yılının ağustos ayında yapılan yüzde 66 oranındaki devalüasyonun⁶²³ etkileri de alım tutarlarında görülmüştür. 1970 yılında 160 milyon TL civarında gerçekleşen alım tutarı, yüzde 42 oranında artarak 228 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Devalüasyonun 1970 yılı ağustos ayında gerçekleşmesinin 1970 yılı alım tutarına da etkisi olacağı düşünüldüğünde, DMO alım tutarlarının devalüasyondan doğrudan etkilendiği görülmüştür.

1970 yılı sonrasındaki çeşitli gelişmeler, 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası uygulanan ambargolar⁶²⁴ DMO alım tutarlarına da yansımış olup, 1970 yılı alım tutarı 1980 yılına gelindiğinde 54 kattan fazla artmıştır. Bu olağanüstü farkın, bu yıllar arasında ortaya çıkan gelişmelerin ne düzeyde piyasa koşullarını ve DMO'yu etkilediğinin anlaşılabilmesi açısından önemli bir gösterge olmuştur.

1963 ve 1964 yılları alım tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

⁶¹⁹ Ergün, "Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış", 262.

⁶²⁰ Resmi Gazete, Sayı: 10705, Tarih: 12/01/1961.

⁶²¹ Resmi Gazete, Sayı: 12428, Tarih: 17/10/1966.

⁶²² Bkz. Tablo 43.

⁶²³ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 182.

⁶²⁴ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, 188-189.

Tablo 37 1963 ve 1964 Yılları Ürün Gruplarına Göre Alım Tutarları⁶²⁵

Ürün grupları	1963		1964	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Kağıt, karton, mukavva ve mamulleri	39.588.585	36,2%	32.067.118	31,2%
Kırtasiye malzemesi	2.762.802	2,5%	3.365.105	3,3%
Büro makine ve aletleri	14.740.191	13,5%	14.769.049	14,4%
Demirbaş ve mefruşat	5.389.879	4,9%	4.892.896	4,8%
Nakil vasıtaları	21.363.089	19,6%	24.004.432	23,3%
Ham ve yardımcı maddeler	7.551.249	6,9%	6.356.369	6,2%
Muhtelif ve müteferrik malzeme	8.354.970	7,6%	17.345.553	16,9%
Yoldaki mallar	9.478.747	8,7%	56.750	0,1%
Genel Toplam (TL)	109.229.512	100,0%	102.857.272	100,0%

Tablo 38 1963 ve 1964 Yılları Muhtelif ve Müteferrik Malzeme Detayları⁶²⁶

Ürün grupları	1963		1964	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Muhtelif Malzeme	467.034	5,6%	240.771	1,4%
Müşteri için alınan müteferrik malzeme	1.008.366	12,1%	333.369	1,9%
Ofis için alınan müteferrik malzeme	1.588.863	19,0%	1.555.818	9,0%
Amerikan ihtiyaç fazlası	5.290.707	63,3%	15.215.595	87,7%
Genel Toplam (TL)	8.354.970	100,0%	17.345.553	100,0%

⁶²⁵ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 11.

⁶²⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 12.

1963 ve 1964 yıllarında alımlardaki en yüksek pay kâğıt ürünleri grubunda olmuş ve nakil vasıtaları ikinci sırada yer almıştır.

1974 ile 1980 yılları arasındaki alım tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımını gösterir tablolara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 39 1974-1977 Yılları Ürün gruplarına Göre Alım Tutarları⁶²⁷

Ürün grupları	1974		1975		1976		1977	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Kâğıt, karton, mukavva ve mamulleri	95.050.134	11,33%	115.202.022	11,51%	86.477.410	6,67%	151.645.215	7,42%
Kırtasiye malzemesi	23.360.940	2,79%	25.296.742	2,53%	22.635.879	1,75%	31.576.706	1,54%
Büro makine ve aletleri	53.335.535	6,36%	92.878.442	9,28%	95.819.078	7,39%	67.095.980	3,28%
Demirbaş, mefruşat ve diğer makine teçhizat	60.500.809	7,21%	73.175.238	7,31%	84.826.920	6,54%	176.089.009	8,61%
Nakil vasıtaları	436.708.393	52,08%	518.881.728	51,85%	692.232.714	53,37%	1.055.388.111	51,62%
Oto aksamı ve yedek parça				0,00%	98.537.232	7,60%	159.438.260	7,80%
Aydınlatma, temizlik ve ısıtma malzemesi				0,00%	30.306.522	2,34%	82.573.574	4,04%
Matbua	919.854		1.489.862	0,15%	1.285.062	0,10%	33.750	0,00%
Amerikan ihtiyaç fazlası muhtelif ve müteferrik malzeme	13.012.204	1,55%	20.581.868	2,06%	28.341.329	2,19%	67.571.940	3,31%
Hammaddeler	79.170.834	9,44%	115.732.101	11,57%	126.550.206	9,76%	218.634.420	10,69%
Ofis ihtiyacı için alınan malzeme	8.789.448		11.875.450	1,19%	18.011.830	1,39%	5.391.682	0,26%
Yoldaki mallar	67.730.696	8,08%	25.536.723	2,55%	11.940.500	0,92%	28.986.131	1,42%
Genel Toplam (TL)	838.578.847	100,00%	1.000.650.176	100,00%	1.296.964.682	100,00%	2.044.424.778	100,00%

⁶²⁷ Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 22; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 20.

Tablo 40 1978-1980 Yılları Ürün gruplarına Göre Alım Tutarları⁶²⁸

Ürün grupları	1978		1979		1980	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Kağıt, karton, mukavva ve mamulleri	464.642.892	18,21%	449.772.035	11,28%	1.057.353.174	12,09%
Kırtasiye malzemesi	57.682.226	2,26%	115.665.586	2,90%	247.725.510	2,83%
Büro makine ve aletleri	61.238.452	2,40%	100.067.911	2,51%	477.232.848	5,46%
Demirbaş, mefruşat ve diğer makine teçhizat	298.156.603	11,69%	386.692.638	9,70%	949.129.387	10,85%
Nakil vasıtaları	1.209.888.728	47,42%	1.806.083.413	45,31%	3.136.919.964	35,86%
Oto aksamı ve yedek parça	203.669.264	7,98%	605.791.709	15,20%	1.336.526.855	15,28%
Aydınlatma, temizlik ve ısıtma malzemesi	141.659.666	5,55%	223.564.928	5,61%	1.044.481.179	11,94%
Matbua	7.913.236	0,31%	6.183.867	0,16%	10.796.798	0,12%
Muhtelif ve müteferrik malzeme	62.286.105	2,44%	203.703.254	5,11%	191.720.552	2,19%
Hammaddeler	36.048.780	1,41%	22.282.715	0,56%	84.467.088	0,97%
Ofis ihtiyacı için alınan malzeme	7.325.951	0,29%	56.577.560	1,42%	115.644.880	1,32%
Yoldaki mallar	1.068.020	0,04%	9.338.334	0,23%	95.428.851	1,09%
Genel Toplam (TL)	2.551.579.923	100,00%	3.985.723.950	100,00%	8.747.427.086	100,00%

1974 ile 1980 yılları arasında, alımlardaki en yüksek pay nakil vasıtalarında olmuştur. Bu bilgi göz önüne alındığında DMO faaliyetlerinin büyümesindeki en önemli sebeplerden birisinin bu ürün grubunun teminine başlanması olduğu görülmüştür.

Alım tutarlarının, yurtiçi ve yurtdışı alımlara göre dağılımını gösterir tablolara aşağıda yer verilmiştir.

⁶²⁸ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 25; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 25; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 25.

Tablo 41 Yıllar İtibarıyla İç ve Dış Alımlar⁶²⁹

	1964		1975		1976		1977	
	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)
Dış Alımlar	59.010.209	57	255.554.240	26	272.198.337	21	339.286.385	17
İç Alımlar	43.847.063	43	745.095.936	74	1.024.766.345	79	1.705.138.393	83
Toplam	102.857.272	100	1.000.650.176	100	1.296.964.682	100	2.044.424.778	100

Tablo 42 1978-1980 Yılları İtibarıyla İç ve Dış Alımlar⁶³⁰

	1978		1979		1980	
	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)	Tutar (Bin TL)	Oran (%)
Dış Alımlar	27.983.762	1	186.020.408	5	1.463.098.482	17
İç Alımlar	2.523.596.161	99	3.799.703.542	95	7.284.328.604	83
Toplam	2.551.579.923	100	3.985.723.950	100	8.747.427.086	100

1964 yılı ile 1980 yılları arasındaki iç ve dış alımların dağılımındaki değişiklikler, DMO faaliyetlerinin iç piyasaya ne kadar olumlu yönde etkileri olduğunu göstermiştir. Kırtasiye Başmемurluđu döneminden başlayarak çeşitli zamanlarda iç piyasadaki fiyatların yüksekliği ve kalite standardının zayıf olması gibi nedenlerle yurtdışından alım tercih edilmişken, ilerleyen zamanlarda yurtiçinden alımın daha fazla tercih edilmiş olması, iç piyasadaki fiyatların normale döndüğünü göstermiştir. 1978 ile 1979 yıllarındaki oranlardaki olağanüstü düşüşte ise dönem dönem ortaya çıkan döviz sorunlarının neden olduğu düşünülmektedir.

3.5.2 Satışlar

1964 yılı itibarıyla ihtiyaç duyulan satış teşkilatı istenilen düzeyde oluşturulamamış olduğundan satış faaliyetlerinde Maliye teşkilatından faydalanılmıştır. DMO, aynı yıl içerisinde Ankara teşkilatı üzerinden mal ve malzeme dağıtımını kendi imkânlarıyla yapmaya başlamış ve buradan alınacak sonuçlara göre diğer birimlerde de bu yönetimin kullanılması planlanmıştır.⁶³¹

⁶²⁹ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 12; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23-24; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23-24; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 20-21.

⁶³⁰ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27-28; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27-28.

⁶³¹ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 3.

DMO, İstanbul, İzmir ve Ankara’da piyasa takibi amacıyla üç ayda bir olacak şekilde fiyat araştırmaları yapmış olup, satış fiyatlarının her seferinde piyasanın oldukça altında olduğunu tespit etmiştir. Zaman zaman bazı ürünlerin fiyatlarının piyasada daha düşük olduğu görülmüş olsa da, yapılan detaylı incelemelerde fiyat farkının kalite farkları veya paket içerisindeki ürün miktar farklarından kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, DMO satış fiyatları içerisinde nakliye, paketleme ve işletme giderleri gibi her şeyin dâhil olduğu ve DMO’nun ülke genelinde tek fiyatla satış yaptığı göz önüne alındığında, DMO satış fiyatlarının oldukça düşük kaldığı anlaşılmıştır. Piyasa fiyatları ile DMO fiyatları arasındaki farklar, taşraya gidildikçe daha da açılmıştır.⁶³²

Müşterilere sunulan hizmetler arasına çeşitli malzemelerin bakım-onarımının da dâhil edilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmüştür.⁶³³ Tablo 46 ve 47’den anlaşılabacağı üzere 1975 yılından itibaren bazı hizmetler verilmiş olsa da DMO satış tutarında önemli bir yere sahip olmamıştır.

Devlet Malzeme Ofisi, müşterilere daha iyi bir hizmet verebilmek için çeşitli şikâyetlere anında cevap verebilmek, malzemeler ile ilgili bilgi vermek ile sunulan malzeme çeşitlerini müşterilerin görüşleri çerçevesinde güncellemek amacıyla müşterilerle sürekli iletişim halinde olmuştur. Ayrıca, “Devlet İstatistik Enstitüsü” ile işbirliği yapılmış ve müşteri ihtiyaçlarının tespit edilebilmesi adına enstitü aracılığıyla çeşitli anketler düzenlenmiştir. 1966 yılında stoklara 260 kalem yeni malzeme ilave edilmesine karar verilmiş ve resimli bir satış kataloğu hazırlanmıştır. Bunun yanında satışları artırabilmek ve sunulan hizmet kalitesini geliştirebilmek için “mal dairelerinin” devreden çıkarılarak müşterilere doğrudan hizmet götürülmesi yönünde çalışmalar sürdürülmüştür.⁶³⁴

1973 yılına kadar geçen süre içerisinde mal teslim süreçlerinde başlangıçta Maliye teşkilatından faydalanılmışken zamanla DMO kendi imkânları çerçevesinde mal teslim süreçlerini yürütmeye başlamıştır. Önceki dönemlerde kullanılan ödenekle satış yöntemi, satış süreçlerini basitleştirmek amacıyla kaldırılmış ve nakit ile satış temel satış yöntemi haline gelmiştir. Ayrıca, satış birimlerinin üst satış limitleri kaldırılarak müşterilere istedikleri satış biriminden mal ve malzeme temin etme imkânı verilmiştir.⁶³⁵

⁶³² Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 4.

⁶³³ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 4-5.

⁶³⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı, 10-11.

⁶³⁵ 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 50.

Malzeme Fiyat listesi hazırlanarak müşterilere gönderme uygulaması sürdürülmüş olup, bu fiyat listelerinde satış süreçlerine ilişkin bilgilendirmelere de yer verilmiştir.⁶³⁶

1961-1980 yılları arasındaki satış tutarlarına ilişkin ulaşılabilen bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 43 1961-1980 Yılları Arası Satış Tutarları⁶³⁷

Yıllar	1961	1962	1963
Satışlar (TL)	65.907.369	68.562.610	102.324.809
Yıllar	1964	1965	1966
Satışlar (TL)	116.253.650	107.637.000	209.626.000
Yıllar	1969	1970	1971
Satışlar (TL)	234.472.000	229.960.148	317.747.521
Yıllar	1972	1973	1974
Satışlar (TL)	297.106.000	593.772.624	758.130.266
Yıllar	1975	1976	1977
Satışlar (TL)	1.129.054.757	1.367.737.187	2.173.225.986
Yıllar	1978	1979	1980
Satışlar (TL)	2.695.840.737	4.137.427.485	8.559.659.966

Yıllar itibarıyla satış tutarları incelendiğinde, önceki bölümlerde bahsedilen devalüasyon ve faaliyet alanlarının genişlemesinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir.

Satış tutarları, Tablo 53’te yer alan kâr bilgileri ile beraber incelendiğinde, 1961 ile 1971 yılları arasında kâr tutarlarının ortalama olarak satış tutarlarının yüzde 12 ile yüzde 14’ü arasında değiştiği görülmektedir. 1972 ile 1980 yılları arasında ise tahminen piyasa koşullarındaki dengesizlikler nedeniyle bu aralık daha da genişlemiş ve yüzde 6,5 ile yüzde 15 arasında değişen oranlar ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında genel giderlerin kuruluşunun ilk yıllarında ortaya çıkan işletme maliyetlerinin oldukça aza indirildiği, ancak piyasayı

⁶³⁶ Devlet Malzeme Ofisi malzeme satış listesi (1-1-1961 Tarihinden Muteberdir.) No. 5, 2-7; Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü Malzeme Fiat Listesi (1.1.1976 tarihinden itibaren geçerlidir, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975, VI-XVI.

⁶³⁷ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 8; Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 10; Cumhuriyetin 70. Yılında Devlet Malzeme Ofisi, 25; 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 51; Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 4; DMO Haber Bülteni Sayı 2, 4; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 26; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23; Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 30; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 32; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 31.

dengelemek veya ortaya çıkan fiyat artışlarından korunabilmek adına yüzde 6,5 olarak uygulanabilmiş olan kârlılık oranlarının bu seviyelerde tutulamadığı görülmektedir.

1963 ve 1964 yıllarındaki satış tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 44 1963-1964 Yılları Ürün Gruplarına Göre Satış Bilgileri⁶³⁸

Ürün grupları	1963		1964	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Kağıt, karton ve mukavva mamulleri	37.283.771	36,4%	35.281.284	30,3%
Kırtasiye malzemesi	4.710.360	4,6%	4.481.294	3,9%
Büro makine ve aletleri	12.554.962	12,3%	15.568.105	13,4%
Demirbaş ve mefruşat	7.828.930	7,7%	6.994.485	6,0%
Nakil vasıtaları	27.766.667	27,1%	30.546.531	26,3%
Matbua	4.687.187	4,6%	5.400.140	4,6%
Muhtelif ve müteferrik malzeme	7.492.932	7,3%	17.981.841	15,5%
Genel Toplam (TL)	102.324.809	100,0%	116.253.680	100,0%

1963 ve 1964 yıllarında satışlardaki en yüksek pay kâğıt ürünleri grubunda olmuş ve nakil vasıtaları ikinci sırada yer almıştır.

1963 ve 1964 yıllarındaki satış tutarlarının birimlere göre dağılımı ise Tablo 45'teki gibidir.

⁶³⁸ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 10.

Tablo 45 1963 ve 1964 Yılları İtibarıyla Birimler Bazında Satış Bilgileri⁶³⁹

Birimler	1963		1964	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran
İstanbul Şubesi	49.368.091	48,2%	62.640.913	53,9%
Ankara Deposu	32.535.768	31,8%	31.397.273	27,0%
İzmir Deposu	5.651.647	5,5%	5.971.738	5,1%
Elmadağ Matbaası	4.719.403	4,6%	5.231.046	4,5%
Mersin Deposu	1.927.611	1,9%	2.121.091	1,8%
Samsun Deposu	1.590.421	1,6%	1.627.528	1,4%
Diyarbakır Deposu	1.628.733	1,6%	1.601.496	1,4%
Trabzon Deposu	1.705.792	1,7%	1.694.979	1,5%
Kayseri Deposu	1.424.048	1,4%	1.589.432	1,4%
Afyon Deposu	1.704.518	1,7%	1.633.786	1,4%
İzmit Deposu	68.740	0,1%	26.747	0,0%
Erzurum Deposu	37	0,0%	717.651	0,6%
Genel Toplam (TL)	102.324.809	100,0%	116.253.680	100,0%

1963 ve 1964 yıllarında satışlardaki en yüksek payın İstanbul ve Ankara birimlerinde olduğu göz önüne alındığında müşteri dairelerin en çok buralarda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

1974-1977 ve 1977-1980 yılları arasındaki satış tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

⁶³⁹ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 11.

Tablo 46 1974-1977 Yılları Arasındaki Ürün Gruplarına Göre Satış Bilgileri⁶⁴⁰

Ürün grupları	1974		1975		1976		1977	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Kağıt, karton, mukavva ve mamulleri	150.224.308	19,82%	199.585.105	17,68%	223.951.325	16,37%	298.445.524	13,73%
Kırtasiye malzemesi	19.875.634	2,62%	32.892.406	2,91%	37.461.487	2,74%	47.006.550	2,16%
Büro makine ve aletleri	60.172.995	7,94%	87.650.924	7,76%	110.552.971	8,08%	127.685.733	5,88%
Demirbaş, mefruşat ve diğer mak. teç.	85.652.417	11,30%	121.257.387	10,74%	143.573.241	10,50%	226.043.791	10,40%
Nakil vasıtaları	404.332.800	53,33%	580.965.350	51,46%	693.556.644	50,71%	1.032.392.750	47,51%
Oto aksamı ve yedek parça		0,00%		0,00%	70.244.656	5,14%	206.923.072	9,52%
Matbua	22.197.703	2,93%	63.150.512	5,59%	59.909.771	4,38%	80.548.998	3,71%
Aydınlatma, temizlik ve ısıtma malzemesi	638	0,00%		0,00%	6.588.682	0,48%	70.197.034	3,23%
Muhtelif malzeme	2.804.552	0,37%	2.822.306	0,25%	5.041.305	0,37%	4.593.398	0,21%
Amerikan ihtiyaç fazlası malzeme	2.729.297	0,36%	35.210	0,00%	16.514.026	1,21%	78.739.504	3,62%
Müteferrik malzeme	10.139.922	1,34%	40.595.773	3,60%		0,00%		0,00%
Dışa yapılan onarım ve bitim işleri		0,00%	99.784	0,01%	343.079	0,03%	649.632	0,03%
Genel Toplam (TL)	758.130.266	100,00%	1.129.054.757	100,00%	1.367.737.187	100,00%	2.173.225.986	100,00%

⁶⁴⁰ Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 26; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23.

Tablo 47 1978-1980 Yılları Arasındaki Ürün Gruplarına Göre Satış Bilgileri⁶⁴¹

Ürün grupları	1978		1979		1980	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Kağıt, karton, mukavva ve mamulleri	504.044.395	18,70%	570.374.331	13,79%	1.117.950.627	13,06%
Kırtasiye malzemesi	70.491.245	2,61%	115.208.577	2,78%	230.956.615	2,70%
Büro makine ve aletleri	111.541.511	4,14%	81.482.397	1,97%	174.222.719	2,04%
Demirbaş, mefruşat ve diğer mak. teç.	394.725.316	14,64%	492.004.125	11,89%	939.223.214	10,97%
Nakil vasıtaları	1.202.851.750	44,62%	1.784.518.500	43,13%	3.283.161.000	38,36%
Oto aksamı ve yedek parça	175.072.316	6,49%	612.201.422	14,80%	1.595.074.415	18,63%
Matbua	4.015.053	0,15%	7.283.312	0,18%	1.034.369.982	12,08%
Aydınlatma, temizlik ve ısıtma malzemesi	173.801.930	6,45%	272.057.205	6,58%	5.981.641	0,07%
Muhtelif malzeme	3.769.058	0,14%	7.163.688	0,17%	159.007.414	1,86%
Amerikan ihtiyaç fazlası ve müşteri için alınan müteferrik malzeme	54.999.451	2,04%	194.298.503	4,70%	2.273.718	0,03%
Dışarıya yapılan onarım ve bitim işleri	528.712	0,02%	835.425	0,02%	17.438.621	0,20%
Genel Toplam (TL)	2.695.840.737	100,00%	4.137.427.485	100,00%	8.559.659.966	100,00%

1974 ile 1980 yılları arasında, satışlardaki en yüksek pay nakil vasıtalarında olmuştur. Ancak, bunların 1974 ile 1980 yılları arasında her geçen yıl satışlardaki payının azaldığı görülmüştür. Buna dönemin ekonomik sorunları nedeniyle dışa bağımlı olunan bu ürünlerde alımın azalmasının neden olduğu tahmin edilmektedir.

1974 ve 1980 yılları arasındaki satış tutarlarının birimlere göre dağılımına aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

⁶⁴¹ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 30; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 32; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 31.

Tablo 48 1974-1977 Yılları Arasındaki Birimler Bazında Satış Bilgileri⁶⁴²

Birimler	1974		1975		1976		1977	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
İstanbul Ana Depo Md.	341.391.152	45,0%	413.342.430	36,6%	564.627.103	41,3%	849.343.250	39,1%
İstanbul Bölge Md.	51.596.179	6,8%	70.708.750	6,3%	78.906.244	5,8%	125.864.995	5,8%
İzmit Bölge Md.	15.157.070	2,0%	20.869.305	1,8%	30.159.240	2,2%	56.708.378	2,6%
Ankara Bölge Md.	192.789.821	25,4%	219.709.145	19,5%	308.824.129	22,6%	490.233.000	22,6%
Afyon Bölge Md.	9.347.911	1,2%	9.719.957	0,9%	9.662.457	0,7%	19.310.505	0,9%
Kayseri Bölge Md.	10.223.334	1,3%	11.348.429	1,0%	17.000.854	1,2%	27.460.020	1,3%
İzmir Bölge Md.	30.070.524	4,0%	139.337.442	12,3%	130.513.873	9,5%	188.954.893	8,7%
Trabzon Bölge Md.	7.483.791	1,0%	10.923.366	1,0%	16.266.966	1,2%	29.943.717	1,4%
Samsun Bölge Md.	11.602.912	1,5%	14.502.227	1,3%	19.667.928	1,4%	29.185.549	1,3%
Mersin Bölge Md.	13.081.198	1,7%	76.589.740	6,8%	23.912.381	1,7%	42.297.278	1,9%
Diyarbakır Bölge Md.	11.756.551	1,6%	12.573.549	1,1%	14.155.446	1,0%	23.372.020	1,1%
Erzurum Bölge Md.	10.805.200	1,4%	12.617.971	1,1%	17.404.801	1,3%	32.511.781	1,5%
Elazığ Bölge Md.	6.196.304	0,8%	8.967.050	0,8%	10.706.734	0,8%	19.208.470	0,9%
Eskişehir Bölge Md.	6.118.627	0,8%	8.803.893	0,8%	11.115.186	0,8%	21.577.383	1,0%
Isparta Bölge Md.	6.223.164	0,8%	8.342.274	0,7%	11.315.136	0,8%	20.746.269	1,0%
Balıkesir Bölge Md.	6.079.338	0,8%	8.816.309	0,8%	10.305.581	0,8%	18.460.827	0,8%
Gaziantep Bölge Md.	6.598.596	0,9%	8.677.884	0,8%	11.163.815	0,8%	23.848.857	1,1%
Van Bölge Md.		0,0%	5.730.526	0,2%	7.806.889	0,8%	14.183.784	0,9%
Konya Bölge Md.		0,0%	2.778.501	0,2%	11.488.616	0,8%	20.026.465	0,9%
Bursa Bölge Md.		0,0%		0,0%	1.109.288	0,1%	43.626.603	2,0%
İzmit İmalat Atel. Mües.	987.625	0,1%	4.522.382	0,4%	3.452.970	0,3%	2.476.103	0,1%
İst. Basım Müessesesi	20.620.969	2,7%	60.173.627	5,3%	58.171.550	4,3%	73.885.839	3,4%
Genel Toplam (TL)	758.130.266	100,0%	1.129.054.757	100,0%	1.367.737.187	100,0%	2.173.225.986	100,0%

⁶⁴² Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 28; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 24.

Tablo 49 1978-1980 Yılları Arasındaki Birimler Bazında Satış Bilgileri⁶⁴³

Birimler	1978		1979		1980	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
İstanbul Ana Depo Md.	625.091.115	23,2%	990.055.500	23,9%	2.170.499.542	25,4%
Ankara Bölge Md.	606.337.841	22,5%	990.500.499	23,9%	1.929.235.077	22,5%
İzmit Bölge Md.	81.605.597	3,0%	108.708.414	2,6%	278.078.605	3,2%
İstanbul Bölge Md.	210.637.809	7,8%	282.016.927	6,8%	800.651.572	9,4%
İzmir Bölge Md.	642.121.954	23,8%	805.515.624	19,5%	1.160.510.795	13,6%
Afyon Bölge Md.	23.958.999	0,9%	36.594.629	0,9%	58.841.586	0,7%
Kayseri Bölge Md.	43.420.824	1,6%	68.346.388	1,7%	183.500.534	2,1%
Samsun Bölge Md.	43.056.901	1,6%	63.846.115	1,5%	135.375.322	1,6%
Diyarbakır Bölge Md.	34.813.798	1,3%	51.219.801	1,2%	106.630.673	1,2%
Erzurum Bölge Md.	40.290.661	1,5%	56.087.476	1,4%	147.920.005	1,7%
Mersin Bölge Md.	65.766.275	2,4%	74.007.918	1,8%	162.152.835	1,9%
Elazığ Bölge Md.	26.644.907	1,0%	41.348.319	1,0%	100.588.077	1,2%
Trabzon Bölge Md.	37.877.220	1,4%	56.068.435	1,4%	104.065.950	1,2%
Gaziantep Bölge Md.	31.142.130	1,2%	48.173.402	1,2%	83.884.681	1,0%
Balıkesir Bölge Md.	25.296.177	0,9%	42.949.042	1,0%	104.114.068	1,2%
Isparta Bölge Md.	29.922.752	1,1%	61.585.769	1,5%	118.155.999	1,4%
Van Bölge Md.	23.122.658	0,9%	30.842.595	0,7%	71.228.918	0,8%
Eskişehir Bölge Md.	32.759.206	1,2%	55.948.100	1,4%	140.731.631	1,6%
Konya Bölge Md.	33.351.708	1,2%	60.801.254	1,5%	172.007.759	2,0%
Bursa Bölge Md.	38.622.205	1,4%	141.610.736	3,4%	337.020.286	3,9%
Zonguldak Bölge Md.		0,0%	49.669.600	1,2%	122.141.974	1,4%
Tekirdağ Bölge Md.		0,0%	21.530.942	0,5%	72.234.077	0,8%
Genel Toplam (TL)	2.695.840.737	100,0%	4.137.427.485	100,0%	8.559.569.966	100,0%

1974 ile 1980 yılları arasında da satış yoğunluğunun İstanbul, Ankara ve İzmir’de olduğu görülmüş olup, bu durum önceki yıllarda olduğu gibi gerçekleşmiştir.

⁶⁴³ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 31; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 33; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 32.

3.5.3 Üretim

Devlet Malzeme Ofisinin 1961-1980 yılları arasındaki üretim faaliyetleri;

- 1961-1966 yılları arasında imalat atölyeleri ve 1960 yılsonunda İstanbul’da açılan nüve matbaa,
- 1966-1972 yılları arasında İzmit İmalat Atölyeleri Müessesesi ve İstanbul Matbaası,
- 1972 sonrasında ise İmalat Atölyeleri Müessesesi ve Basım Müessesesi,

aracılığıyla yürütülmüş olup, detay bilgilere “Devlet Malzeme Ofisinin İşletme ve Müesseseleri” bölümünde yer verilmiştir.

1961-1980 yılları arasındaki üretim tutarlarına ilişkin ulaşılabilen detay bilgiler Tablo 50’deki gibidir.

Tablo 50 1961-1980 Yılları Arası Üretim Tutarları⁶⁴⁴

Yıllar	1961	1962	1963
Üretim (TL)	11.392.508	15.328.005	18.785.706
Yıllar	1964	1965	1966
Üretim (TL)	18.358.079	23.830.317	9.500.000
Yıllar	1967	1968	1969
Üretim (TL)	24.100.000	32.900.000	32.300.000
Yıllar	1970	1971	1972
Üretim (TL)	31.888.566	33.052.800	50.000.000
Yıllar	1973	1974	1975
Üretim (TL)	59.023.000	83.194.982	150.285.829
Yıllar	1976	1977	1980
Üretim (TL)	166.157.155	213.490.161	696.546.000

⁶⁴⁴ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 7; Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 15; 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 55-56; Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 5; DMO Haber Bülteni Sayı 9, 9; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 26; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23; Gökçe, 20.04.1998 Tarihli İnceleme Raporu, 89-90.

Üretilen ürün gruplarında 1961 ile 1970 arasında gerçekleşen ortalama fiyat artışları bilinmemekle beraber genel olarak fiyatların ortalama yüzde 6 arttığı⁶⁴⁵ göz önüne alındığında, geçen süre içerisinde üretim tutarının yaklaşık 6,5 kat artması gerekirken 3 katın artında arttığı görülmektedir. Ancak, 1961-1980 yılları arasındaki üretim tutarının 61 kat arttığı görülmüş olup, bu artışın tüm satışların aynı süre içerisinde 130 kat artması ile kıyaslandığında üretim faaliyetlerindeki büyümenin kurumun büyümesine kıyasla daha az olduğu anlaşılmıştır.

1961-1980 yılları arasındaki üretim tutarlarının ürün gruplarına göre dağılımı bilgilerine ulaşılabildiği kadarıyla aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 51 Ürün Gruplarına Göre Üretim Tutarları⁶⁴⁶

Ürün grupları	1963	1964	1974	1975	1976	1977
Kâğıt, karton ve mukavva mamulleri	12.447.283	11.743.119	49.594.491	68.777.008	82.535.540	108.300.435
Kırtasiye malzemesi	1.018.272	926.857	2.441.365	8.738.895	3.206.280	3.757.441
Matbua	4.812.934	5.199.239	16.965.468	50.598.761	48.148.060	60.700.395
Demirbaş ve mefruşat	30.909	111.800	9.335.966	20.496.657	19.664.100	24.738.186
Muhtelif malzeme	48.945	76.547	4.810.817	451.170	908.048	2.067.990
Bitmemiş üretim	397.363	300.517	46.875	7.223.338	11.695.127	13.925.714
Toplam (TL)	18.755.706	18.358.079	83.194.982	156.285.829	166.157.155	213.490.161

Tablodan da anlaşılabileceği üzere üretilen ürün gruplarında 1963 ile 1977 yılları arasında değişiklik olmamış olup, en yüksek paya kâğıt, karton ve mukavva ürünleri ile matbua sahiptir.

1961-1977 yılları arasındaki üretim tutarlarının birimlere göre dağılımı bilgilerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

⁶⁴⁵ Ergün, “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, 262.

⁶⁴⁶ Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu, 15; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 26; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23.

Tablo 52 Üretim Tutarlarının Birimler Bazında Dağılımı⁶⁴⁷

Yıllar		İmalat Atölyeleri Müessesesi	İstanbul Matbaa/Basım Müessesesi*	Toplam
1961	Tutar (Milyon TL)	9,5	1,9	11,4
	Oran (%)	83,3	16,7	100,0
1962	Tutar (Milyon TL)	12	3,3	15,3
	Oran (%)	78,4	21,6	100,0
1963	Tutar (Milyon TL)	14	4,8	18,8
	Oran (%)	74,5	25,5	100,0
1966	Tutar (Milyon TL)	4,3	5,2	9,5
	Oran (%)	45,3	54,7	100,0
1967	Tutar (Milyon TL)	17,5	6,6	24,1
	Oran (%)	72,6	27,4	100,0
1968	Tutar (Milyon TL)	25,1	7,8	32,9
	Oran (%)	76,3	23,7	100,0
1969	Tutar (Milyon TL)	24,3	8,0	32,3
	Oran (%)	75,2	24,8	100,0
1970	Tutar (Milyon TL)	22,4	9,5	31,9
	Oran (%)	70,2	29,8	100,0
1971	Tutar (Milyon TL)	23,5	9,5	33,0
	Oran (%)	71,2	28,8	100,0
1972	Tutar (Milyon TL)	36,7	13,3	50,0
	Oran (%)	73,4	26,6	100,0
1974	Tutar (Milyon TL)	66,3	16,9	83,2
	Oran (%)	79,7	20,3	100,0
1975	Tutar (Milyon TL)	99,7	50,6	150,3
	Oran (%)	66,3	33,7	100,0
1976	Tutar (Milyon TL)	118,1	48,1	166,2
	Oran (%)	71,1	28,9	100,0
1977	Tutar (Milyon TL)	150,8	62,7	213,5
	Oran (%)	70,6	29,4	100,0

* İstanbul Matbaası 1972 yılsonundan itibaren Basım Müessesesine dönüştürülmüştür.

Tablo 52 incelendiğinde, 1961'den 1977 yılına kadar geçen süre içerisinde matbaanın üretimdeki payının her geçen yıl arttığı ve üretimdeki payının yaklaşık olarak iki katına çıktığı anlaşılmaktadır.

⁶⁴⁷ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 7; 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 55-56; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 26; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 27; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 23.

3.5.4 Kârlılık

DMO'nun kâr tutarları 1961 yılından 1970 yılına gelindiğinde sadece 3 kat artmışken, 1961'den 1980 yılına kadar 100 kat civarında artmıştır. Ayrıca, 1963 yılından 1980 yılına gelindiğindeki kâr tutarının yaklaşık 57 kat arttığı görülmüş ve 1963 yılında 135,66 TL olan reşat altınının⁶⁴⁸, 1980 yılsonunda 11.376 TL⁶⁴⁹ olarak 83 kat arttığı göz önüne alındığında, ekonomik şartlara göre tutar bazında kâr artışının daha az olduğu görülmüştür.

Kâr tutarları Tablo 43'te yer alan satış tutarları ile beraber incelendiğinde, 1961 yılında kâr tutarının satış tutarındaki payı yüzde 14 iken, aradan geçen yıllar içerisinde bu oran yüzde 12 ile yüzde 16 arasında değişmiş ve 1970 yılında yüzde 12 olmuştur. İlerleyen yıllarda ise bu oran en düşük 1976'da yüzde 6,5, en yüksek 1978 yılında yüzde 15 olmakla beraber yüzde 6,5 ile 15 arasında değişiklik göstermiş ve 1980 yılında yüzde 11 olarak gerçekleşmiştir. Bunda 1972 sonrasında ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıkların ve diğer gelişmelerin etkisi olmuştur.

DMO'nun amaçlarından birisi de kâr etmek olmakla beraber, esas öne çıkan ve kamu faydası sağladığı yönü merkezi satın almanın getirdiği yüksek oranda tasarruf miktarları olmuştur. Nitekim müşteri dairelerin ağırlıklı olarak kamu kurum ve kuruluşları olduğu göz önüne alındığında, bu tespitin yerindeliği bir kez daha anlaşılmıştır. 1961-1980 yılları arasındaki kâr tutarlarına aşağıdaki şekildedir:

Tablo 53 1961-1980 Yılları Arası Kâr Tutarları⁶⁵⁰

Yıllar	1961	1962	1963	1964	1965
Kâr (TL)	9.781.191	10.291.282	17.296.605	16.657.742	15.238.437
Yıllar	1966	1967	1968	1969	1970
Kâr (TL)	29.358.391	24.730.396	36.661.100	28.440.072	29.392.055
Yıllar	1971	1972	1973	1974	1975
Kâr (TL)	41.213.038	28.388.068	47.391.899	74.549.275	119.299.633
Yıllar	1976	1977	1978	1979	1980
Kâr (TL)	89.720.026	195.190.411	414.402.583	363.043.644	977.933.886

⁶⁴⁸ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t05/c032/b038/cs_050320380222.pdf, Erişim 12.03.2024.

⁶⁴⁹ <https://www.anlikaltinfiyati.com/1980-yili-altin-fiyatlari.html>, Erişim 12.03.2024.

⁶⁵⁰ Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 9; Cumhuriyetin 70. Yılında Devlet Malzeme Ofisi, 25; 50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 60; Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 6; DMO Haber Bülteni Sayı 2, 4; Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 18; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 46; Devlet Malzeme Ofisi 1977 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 37; Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 56; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 74; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 75.

SONUÇ

Devletler, kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaçlarını ekonomik, standart, kaliteli ve kesintisiz sağlayabilmek için merkezi satınalma kurumu yapılanmalarını oluşturmuştur.

Türkiye’de de merkezi ve toplu alım ilk olarak bürokrasinin temel ihtiyaçlarından olan kâğıt ve kırtasiye ürünlerinde uygulamaya geçirilmiş ve sonrasında bu işleri yürütmek üzere 1926’da Maliye Bakanlığı bünyesinde Kırtasiye Başmemurluğu kurularak kamu alımlarının kurumsallaştırılması yönünde ilk adım atılmıştır.

Bu dönemde, kamunun kâğıt ve kırtasiye ihtiyaçları önemli tasarruf oranları ile temin edilmiştir. Bunun yanında temin edilen ürünlerin kalite standardı yükseltilmiş ve kamu kurum ve kuruluşlarında kullanılan ürünlerde standardın sağlanabilmesi yolunda önemli adımlar atılarak devlet kurumlarında uygulama birliğinin sağlanmasına önemli katkılarda bulunulmuştur. Ayrıca faaliyet alanına giren ürünlerde her dönemde piyasa düzenleyici rol oynayarak ülkenin ekonomisine önemli faydalar sağlanmıştır.

Kırtasiye Başmemurluğu döneminde elde edilen yüksek kamu faydası, bu teşkilatın genişletilmesi düşüncesini sağlamış ve Kırtasiye Müdürlüğü kurulmuştur. Kırtasiye Müdürlüğü döneminde teşkilat ülke genelinde genişletilmeye başlanılmış ve hizmet verilen kurum ve kuruluş sayısı artmıştır. Bu dönemde kurulan kâğıt fabrikaları ile Kırtasiye Müdürlüğü işbirliği içerisinde çalışmış ve merkezi satınalma yapılarının yerli üretimi destekleyici rolü tecrübe edilmiştir.

Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan büyük ekonomik kriz ve tedarik zincirlerinin kırılması gibi sorunların içerisinde kâğıt ve kırtasiye tüketimi ve giderlerini yönetme imkânı ortaya çıkmış, bu zor dönemde merkezi alımın sağladığı miktar ve tutar yönünden tasarruf avantajları ile ürüne ulaşma zorluklarından en az şekilde etkilenme imkânından faydalanılmıştır.

Savaş yıllarında Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi olarak yeniden yapılandırılan birime tahsis edilen ödenek miktarları da her geçen dönem artırılarak merkezi alımların etkinliği daha da yükseltilmiştir.

Diğer taraftan, daha etkin merkezi satınalma politikalarının geliştirilebilmesi, ihtiyaçların her geçen gün çeşitlenmesi ve artması, farklı kurum ve kuruluşlara ait matbaaların yüksek maliyetli ve verimsiz çalışmaları nedeniyle tek elden yönetilmesine ihtiyaç duyulması gibi çeşitli nedenlerle daha geniş yetkilere sahip Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Bu dönemde kurum yeniden yapılandırılarak Devlet Malzeme Ofisi'nin altyapısı oluşturulmuş olup, matbaaların birleştirilmesi, standardizasyon çalışmalarının etkin bir şekilde yapılabilmesi, faaliyet alanının genişletilebilmesi gibi çeşitli nedenlerle yeni bir yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1954 yılında kabul edilerek uygulamaya alınan 6400 Sayılı Devlet Malzeme Ofisi'nin kuruluş Kanunu, güçlü bir merkezi satınalma kurumu tasvir etmiştir.

Faaliyet alanı çerçevesinde kamu alımlarını yönetebilme imkânı sağlayan alım zorunluluğu gibi maddelerin yanında bizzat ortaklıklar kurarak yerli üretimi geliştirme imkânının sağlanmış olması, dönemin Hükümetinin özellikle kamuda sık kullanılan ürünlerde merkezi alım politikalarını uygulama isteğine ve yerli üretimin desteklenmesine verdiği önemi göstermektedir.

Ancak, 1954 ile 1960 yılları arasında geçen dönemde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar, kuruluş kanunu ile verilen yeni görevlerin önemli bir kısmının hayata geçirilmesinin ertelenmesine neden olmuş olsa da kamunun ihtiyaçları en uygun şartlarda karşılanmaya devam edilmiştir. Ayrıca, DMO bu dönemde günümüzdeki ismiyle Arçelik A.Ş.'nin ortağı olarak kamu alımları yoluyla yerli ve milli üretimin desteklenmesine yönelik çok kıymetli bir çalışmaya imzaya atmıştır.

1960 yılı sonrasında ise yeniden yapılanma çalışmalarına hız verilmiş ve kamunun ihtiyaçları çerçevesinde DMO kendini sürekli güncellemiştir. Bu dönemde tedarik edilen ürün sayısı ve çeşidi ile müşteri sayısı artırılarak merkezi ve toplu alımın sağladığı avantajların ülke geneline yayılması sağlanmış ve hazineye sağlanan çok önemli tasarrufların yanında yapılan standardizasyon çalışmaları ile devlet teşkilat yapısının bütünlüğü daha da geliştirilmiştir.

Dikkat çeken bir başka gelişme ise Devlet Malzeme Ofisinin temin ettiği ürünlerde yurtdışı piyasadan alınan ürünlerin oranının her geçen yıl azalmış olmasıdır. Mecbur kalınmadıkça iç piyasadan ürün temin edilmeyen dönemlerden aradan geçen yıllar içerisinde iç piyasanın düzenlenmiş olması, merkezi alımların piyasa düzenleyici rolünün çok açık bir örneği olmuştur. Devlet Malzeme Ofisi, tedarik ettiği ürünlerde yüksek bir kalite standardının yanında ürünleri standartlaştırmış ve bu ürünleri müşterilerine ülkenin her yerinde en uygun ve tek fiyatla sunmayı başararak, piyasadaki ithalatçıların yüksek fiyatla satış yapmalarının önüne geçmiş ve böylece zaman içerisinde iç piyasadan yapılan alımların oranı çok daha yüksek hale getirilmiştir.

1970'li yılların ikinci yarısında Petlas A.Ş. ve Modern Ofis Makinaları A.Ş. ortaklıkları ile beraber yerli ve milli üretim desteklenmeye devam edilmiş, zamanla ortaklıklardan çıkılmış

olsa da bu şirketlerden Petlas A.Ş. tıpkı Arçelik A.Ş. gibi günümüzde çok büyük şirketler olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Devlet Malzeme Ofisi, her yönden günün şartlarına uyum sağlayan bir kurum olma özelliği ile öne çıkmıştır. Sürekli olarak değişen ve gelişen teknolojinin yanında her geçen dönem artan ihtiyaçlar, kamu alımlarının rasyonel bir şekilde karşılanması için merkezi satınalma kurumlarını vazgeçilmez kılmıştır.

Bunun yanında yerli üretimin geliştirilmesinde merkezi satınalma kurumlarına olan ihtiyaç ile tedarik zincirlerine büyük zararlar veren kriz dönemlerinde oynanan roller göz önüne alındığında Devlet Malzeme Ofisi'nin önemi daha da iyi anlaşılmıştır. DMO, faaliyet alanı gereği ekonomik şartlardaki gelişmelerden doğrudan etkilenmiş ve faaliyet alanında yaşanan pek çok soruna karşı çeşitli çözümler geliştirerek piyasa dengeleyici ve düzenleyici roller oynamıştır.

1926 yılından 1980 yılına kadar geçen süreçte, pek çok farklı yaklaşımı olan yönetimler olmasına rağmen, merkezi satın alma yapısının 1926 yılında ortaya konulan vizyon çerçevesinde her geçen dönem güçlendirilmiş olması, aradan geçen bu uzun süreçte yönetimlerin aynı görüşte olduğu nadir konulardan biri olması yönüyle de dikkat çekici olmuştur.

En güçlü merkezi satınalma kurumu yapılarının en gelişmiş ülkelerde yer alması da, güçlü merkezi satınalma kurumlarının devletlerin ekonomilerine, gelişmelerine ve teşkilat yapılarına verdiği katkıların önemini göstermektedir.

Devlet Malzeme Ofisi, aynı kaynaklarla daha fazla “kamu faydası” sağlaması özelliğiyle öne çıkmış olup, günümüzün en önemli sorunlarından olan optimizasyonun, yani en ideal yolun kamu alımlarında karşılığı olmuştur.

Devlet Malzeme Ofisi, sahip olduğu bu tarihsel birikim ve tecrübeyle günümüzde küçük ve büyük ölçekte yerli firmaları kamu pazarına ulaştırarak yerli ve milli üretimi destekleyen, kriz zamanlarında kamu ihtiyaçlarına yönelik tedarik zincirlerini koruyarak kamu hizmetlerinin aksamadan yürütülmesine katkıda bulunan, kendisini sürekli güncel tutan ve bunları tasarruflu kamu alımlarından vazgeçmeksizin gerçekleştiren güçlü bir merkezi satınalma kurumu olarak faaliyetlerini yürütmektedir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

Kitaplar

Aktar, Ayhan. *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*. İstanbul: İletişim Yay., 2004.

Aysal, Necdet. “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Gündelik Yaşam”, Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. (Ed. Temuçin F. Ertan). Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*. Ankara: İmge Kitabevi, 24. baskı, 2019.

Boratav, Korkut. *Türkiye’de Devletçilik*. Ankara: İmge Kitabevi, 2. baskı, 2005.

Devlet Malzeme Ofisi Standart Form Kataloğu No.1. Ankara, 1983.

Ergün, İsmet. “Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İkibinli Yıllara Bir Bakış”, *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumundan ayrı basım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.

Giray, Filiz. *Maliye Tarihi*. Bursa: DORA Yayınevi, 8. Baskı, 2020.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar vd. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. 10. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.

Hart, Liddell. *İkinci Dünya Savaşı*. C. I, (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul: YKY, 2003.

Maliye Teşkilatı Tarihçesi ve Mevzuatı. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Sayı: 1994/3. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, 1994.

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası. *Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler*. Washington (D.C.), Ankara: Akın Matbaası, 1951.

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası. *Türkiye İktisadi Kalkınması Barker Misyonu Raporu (Hulasa)*. Washington (D.C.), 1951.

Neumark, Dr. Fritz. *Maliyeye Dair Tetkikler*. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 118, İktisat Fakültesi Neşriyatı No.9, İsmail Akgün Matbaası, 2. Baskı, 1948.

Oran, Baskın (Editör). *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt I: 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No: 1977-180/I. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977.

Temel, Recep. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Maliye Teşkilâtı*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2016.

Tokgöz, Erdinç. *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*. Ankara: İmaj Yayınevi, 7. Baskı, 2004.

Makale ve Bildiriler

Albayrak, Mustafa. “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının Hazırladığı İlk Raporun (1951) Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikalarına Etkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX, Sayı: 58, Mart 2004, 129-168.

Arslan, Mahmut. “2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi”, *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, Yıl 2 Sayı 2 – 2016, 1-14.

Çomaklı, Ş. Ertan, Fatih Koç, Kürşad Yıldırım. “Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, No 2, 2012, 61-70.

Ertuna, Özer. “1923’ten Bugüne Türkiye Ekonomisi ve 2023’e Doğru Hedefler”, *Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği Muhasebe ve Finans Dergisi*, 21, 2004, 6-17.

Özkan, M. Selçuk. “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Takas Usulü Ticareti”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Yaz 2012, Sayı 34, 89-96.

Şefik, Memiş. “20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 2020, 263-284.

Uzunkaya, Seçil Şenel. “Türkiye Ekonomisi’nde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:19, Temmuz 2020 (Özel Ek) Prof. Dr. Sabri Orman Özel Sayısı, 14-30.

Sürekli Yayınlar

DMO Haber Bülteni

İnternet Kaynakları

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1929-ekonomik-buhrani/>, Erişim 25.10.2023.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/birinci-bes-yillik-sanayi-plani/>, Erişim 24.11.2023.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sanayi-tesvik-kanunu/>, Erişim 25.01.2023.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seka-turkiye-seluloz-ve-kagit-fabrikalari-isletmesi/>, Erişim 05.10.2023.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sanayi-ve-maadın-bankasi/>, Erişim 25.01.2024.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sinai-kalkınma-bankasi-1950/>, Erişim 26.01.2024.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-parasının-kiymetini-koruma-hakkında-kanun/>, Erişim 25.01.2023.

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, Erişim 28.01.2024.

<https://www.anlikaltinfıyati.com/1980-yılı-altın-fıyatları.html>, Erişim 12.03.2024.

<https://www.dmo.gov.tr/Home/OncekiGenelMudurlerimiz>, Erişim 22.01.2024.

<https://www.dunya.com/kose-yazisi/dis-ticarete-kliring-odeme-sistemi/439333>, Erişim 09.10.2023.

<https://www.iktisatsozlugu.com/tr/nedir/epu-avrupa-odemeler-birligi/1604>, Erişim 08.12.2023.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3780.pdf>, Erişim 25.10.2023;

https://www5.tbmm.gov.tr/yayınlar/brosurler/kurtulus_savas%C4%B1_muzesi.pdf, Erişim 19.01.2023.

Raporlar

1956 Yılı Faaliyeti Hakkında, Başbakanlık Umumi Murakabe Raporuna Ofisin Cevabı. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1957.

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (Tasfiye Halinde) Modern Ofis Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1999 Yılı Raporu, 2000.

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu (Tasfiye Halinde) Modern Ofis Makinaları Sanayi ve Ticaret A.Ş. 01.01.2000-18.05.2000 Dönem Raporu, 31.10.2000.

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1954 yılı raporu. Ankara: Gürsoy Basımevi, 1955.

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1955 yılı raporu. Ankara: Ege Matbaası, 1956.

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1956 yılı raporu, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1957.

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1957 yılı raporu. Ankara: Gürsoy Basımevi, 1958.

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1958 yılı raporu. Ankara: Ege Matbaası, 1959.

Devlet kâğıt ve basım işleri hakkında Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmeliği tatbik mevkiine koyan 11362 sayılı kararnamenin yürürlükten kaldırılması hakkında matbaacıların bu husustaki görüşlerinin izah eden rapor. İstanbul: Halk Basımevi, 1950.

Devlet Malzeme Ofisi 1955 Yılı Faaliyeti Hakkında Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Raporuna Maliye Vekâletinin Cevabı. Ankara: Karınca Matbaası, 1956.

Devlet Malzeme Ofisi 1958 Yılı Faaliyeti Hakkında Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Raporuna Maliye Vekâletinin Cevabı. Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası, 1959.

Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyet Raporları ile Bilanço Kar ve zarar tablosu. 1965.

Devlet Malzeme Ofisi 1964 yılı Faaliyeti Hakkında T.C. Yüksek Denetleme Kurulu Raporuna Ofisin cevabı. Ankara, 1965.

Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu. Ankara, 1977.

Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978.

Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.

Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.

Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1982.

James W. Martin, Frank C. E. Cush (Çev. Haluk Demirtaş), *Maliye Bakanlığı Kuruluş ve çalışmaları hakkında rapor 1951.* Damga Matbaası, 1952.

Maliye Müsteşarı Ali Rıza, *16 kanunisani 1926 tarih ve 713 numaralı Kırtasiye Kanununun sureti tatbiki ve tatbikattan elde edilen netayiç ve fevait hakkında rapor.* Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, 1933.

Maliye teşkilatı ve bu teşkilatın vazifeleri hakkında Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığına rapor. Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1935.

T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, *Devlet Malzeme Ofisi 1994 yılı raporu.* Ankara, 1995.

T.C. Yüksek Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1959 yılı raporu. Ankara: Gürsoy Basımevi, 1960.

T.C. Yüksek Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. maddesi gereğince hazırlanan Devlet Malzeme Ofisi 1960 yılı raporu. Ankara: Gürsoy Basımevi, 1962.

Yüksek Denetleme Kurulunun Denetimine Giren Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1979 Yılı Genel Raporu. Ankara, 1981.

Satış Listeleri

Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü Malzeme Fiat Listesi 1.1.1976 tarihinden itibaren geçerlidir. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975.

Devlet Malzeme Ofisi Satış Listesi (1-1-1961 Tarihinden Muteberdir) No. 5. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1961.

T.C. Maliye Vekâleti Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi No. 20 Malzeme Satış Listesi, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1944.

T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında 15 Ağustos 1938 başından itibaren tatbik olunacak 14 Numaralı Satış Listesi. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1938.

T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında Haziran 1935 başından itibaren tatbik olunacak 11 Numaralı Satış Listesi. Damga Matbaası, 1935.

T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında Haziran 1940 başından itibaren tatbik olunacak 16 Numaralı Satış Listesi. İstanbul: Alaeddin Kırat basımevi, 1940.

T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Depolarında Teşrinievvel 1936 başından itibaren tatbik olunacak 12 Numaralı Satış Listesi. Damga Matbaası, 1936.

T.C. Maliye Vekâleti Kırtasiye Müdürlüğü No. 17/1 Kırtasiye Satış Fiyatları Listesi. Ankara: Devlet Matbaası, 1941.

T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 23 Malzeme Satış Listesi. Başbakanlık Ankara: Devlet Matbaası, 1947.

T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 25 Büro Gereçleri Satış Listesi. Ankara: Milli eğitim Basımevi, 1948.

T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 26 Büro Gereçleri Satış Listesi. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1948.

T.C.M.B. Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü No. 27 Büro Gereçleri Satış Listesi: Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1950.

Tasnif Edilmemiş Belgeler

“5 senelik Çeşitli Kâğıt Siparişleri İcmali” isimli belge, 18.02.1953.

“Kâğıt ve Karton Harcamaları (Ton) hesabıyla” isimli belge, 1946.

11/03/1954 tarih ve 6400 sayılı Devlet Malzeme Ofisi kurulması hakkındaki Kanunun 3,4,8,10,13. madde ve 4,5,9 muvakkat maddelerinin tadil edilmesi hakkındaki Kanun teklifi, 1964.

1964 Yılı Batı Almanya ziyaretine ilişkin toplantı tutanağı, 10.06.1964.

1964 Yılı Ofis Fiatlarıyla Piyasa Fiatları Arasındaki Farkları Gösterir Liste.

23 Eylül 1949 tarihli ve 20200-25/8118 sayılı Genel Müdürlük Talimatı.

50. Yılda Devlet Malzeme Ofisi, 1973.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, 10-15 Mart tarihleri arasında İzmir Satış Deposunu Ziyaret, 26.04.1965.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, 1966 Senesinde DMO’da Yapılması Gerekli Olan Faaliyetler, 17.02.1966.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, 1966 Senesinde DMO’da Yapılması Gerekli Olan Faaliyetler Eki Devlet Malzeme Ofisinin 1966 Senesi Faaliyetleri İçin Tavsiye Edilen Hedefler, 17.02.1966.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, 26-27 Mayıs 1965 tarihlerinde Mersin Deposuna Yapılan Ziyaret, 28.07.1965.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, Afyon Deposunu Ziyaret, 11.01.1966.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyon Kanunu Hakkında, 02.12.1964.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, Diyarbakır Deposunu Ziyaret, Aralık 1965.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, DMO için İkmal İdaresi Programı, 04.11.1964.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, Erzurum Deposunu Ziyaret, 28.10.1965.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, İstanbul Depolarına ve İzmit İmalathanelerine Yapılan Ziyaretler, 18.03.1965.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, İstanbul Devlet Malzeme Ofisi Depolarını Ziyaret, 08.09.1964.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, Kayseri Deposunu Ziyaret, 10.02.1966.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Satınalma ve Satış Şubelerinin Teşkili*, 04.11.1964.

Abe M. Tahir, Jr, *Malzeme Müşaviri, Standardizasyon ve Kontrol Şubesi Hakkında Etüd, Devlet Malzeme Ofisi*, 1965.

Abe M. Tahir, Jr, Malzeme Müşaviri, *Trabzon ve Samsun'daki Devlet Malzeme Ofisi Depolarını Ziyaret*, 21.07.1964.

Amerikan İhtiyaç Fazlası Malzemeleri İçin Ofisimizce ödene Ardiyeyi gösterir liste, 1962.

Cumhuriyetin 70. Yılında Devlet Malzeme Ofisi, 1993.

Devlet Malzeme Ofisi Faaliyetlerine Ait Not, 1962.

Devlet Malzeme Ofisi Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısına Ait Gerekçe, 1964.

Devlet Malzeme Ofisinin Reorganizasyonuna Dair Kanun Gerekçesi, 1964.

DMO Standardizasyon ve Kontrol Şubesi, *Standardizasyon Konulu Eğitim Dokümanı*, 20-24 Haziran 1977.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına Girecek Genel İdarenin Merkezle ve Taşradaki Ortak Sorunlarına Ait 3. Grupla İlgili Araştırma Raporu, 02.02.1977.

Maliye Bakanına Verilen Devlet Malzeme Ofisi Hakkında Not, 10.04.1973.

Matbaaların Devri Konusunda Yapılan ve Yapılması Gereken İşler Hakkında Not, 1965.

Milton C. Spearbraker (Matbaa Uzmanı), *Spor Toto Formlarının Basılması*, 18.08.1964.

Milton C. Spearbreaker (Matbaa Uzmanı), *İstanbul Matbaası Ziyareti*, 01.09.1965.

Reorganize edilen Devlet Malzeme Ofisinin Kuruluşuna Ait Gerekçe, 1964.

Richard Podol, *1961'de Yapılan İşler – 1962'de Yapılacak İşler*, 26.01.1962.

Richard Podol, *Personel İncelemesi - Devlet Malzeme Ofisi*, 23.01.1962.

Richard Podol, Sevk ve İdare Uzmanı, (DMO Teşkilat ve Metod Grubu), *Resmi Nakil Vasıtalarının Tamir ve Bakımları ile İlgili Etüd*, Etüd No:10, 1961.

Selim Gökçe (Başmüfettiş), *20.04.1998 Tarihli ve 98/1 Sayılı İnceleme Raporu*.

Yasemin Çakmak (Başmüfettiş) ve Selim Gökçe (Başmüfettiş), *14.06.2013 Tarihli ve 11/2013-5,33/5 Sayılı İnceleme Raporu*.

EKLER

EK 1. 25 Mart 1925 tarihli “Devair-i devletin tedarikini lüzum gördüğü mevadd-ı kırtasiyenin Avrupadaki fabrikalarına sipariş edilmek suretiyle temini”ne ilişkin Kararname.

EK 2. 3 Mart 1926 tarihli “Devlet devâ’iri için senelik olarak mübâya’a idilecek kırtasiyenin bir milyon altıyüz küsur bin liraya baliğ olan bir senelik ihtiyacın dörtte biri derecesindeki mikdarının pazarlık suretiyle piyasadan mübâya’ası”na ilişkin Kararname.

EK 3. 27 Temmuz 1931 tarihli “Kırtasiye depolarından resmi dairelerle müessesata satılmakta olan levazımın piyasaya nazaran fiatlarının çok ehven olmasına mebni Cumhuriyet Merkez Bankasınca alınmak üzere müracat edilmiş olduğundan mezkur Bankaya da satış yapılması”na ilişkin Kararname.

EK 4. Ali Rıza Bey’in Kırtasiye satın almaları ile görevlendirilmesine ilişkin 3 Kasım 1926 ve 16 Ocak 1929 tarihli Kararnameler.

EK 5. 09 Şubat 1935 tarihli “Devair için satın alınacak kırtasiye talimatnamesinin birinci maddesinin değiştirilmesi”ne ilişkin Kararname.

EK 6. 27 Nisan 1944 tarihli “Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresinden malzeme satın alınması hakkında Daire ve Müesseselerce 1944 mali yılı başında yapılacak muameleler” hakkında genelge.

EK 7. 20 Haziran 1946 tarihli ve Maliye Bakanlığı Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü yazısı.

EK 8. 14 Mayıs 1955 tarihli “münhasıran daire hizmetlerinde kullanılan motörlü nakil vasıtalarının (bisikletler dahil) temini vazifesinin, mezkur Ofis uhdesine devredilmesi”ne ilişkin Kararname.

EK 9. 15 Ekim 1954 tarihli “Erel Çelik Eşya Türk Anonim Şirketi”nin kurulmasına ilişkin Kararname.

EK 10. 1974-1975 Yılları Merkez Teşkilatı Kadroları.

EK 11. 1969-1970 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.

EK 12. 1969-1970 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.

EK 13. 1974-1975 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.

EK 14. 1974-1976 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.

EK 15. 1977-1978 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.

EK 16. 1979-1980 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.

EK 17. 1977-1978 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.

EK 18. 1979-1980 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kâlem-i Mahsûs Müdriyyeti
Aded
1748

Kararnâme

Merkez ve mülhakatta devâir-i Devlet tarafından sarfedilmekte olan kağıt ve emsalî mevadd-ı kârtâsiyyenin müteferrik surette tedariki birçok mesârifâtı istilzam ettiğî cihetle bil'umum devâir-i devletin defâtir ve evrâk-ı matbûası için muktazî kâğıt vesâire de dahil olduğu halde, ihtiyacını teşkil eden mevadd-ı kârtâsiyyenin her senenin ikinci altı ayı ile ertesi senenin birinci altı ayı ihtiyacını te'min edecek tarzda doğrudan doğruya Avrupa'daki fabrikalara sipariş edilmek suretiyle te'mini hususunun usûl ittihazı ve bu seneden itibaren başlanılmak üzere ikinci altı ay için devâirin kârtâsiyye ve evrâk-ı matbua tahsisâtından işbu ikinci altı aya isabet eden kısmının şimdiden tevkihi hakkında bir karar itâsı Mâliyye Vekâlet-i Celîlesinden 22.3.341 tarih ve Umûr-u Umûmiyye-i Mâliyye Hey'et-i Teftişîyyesi 210/74 numaralı tezkire ile teklif olunmuş ve keyfiyet, İcra Vekilleri Hey'etinin 25.3.341 tarihli iqtimâsında lede-t-tezekkür, teklîf-i vâkı mücibince ba'demâ devâir-i devletın tedarikine lüzum gördüğü mevâdd-ı kârtâsiyyenin Avrupadaki fabrikalarına sipariş edilmek suretiyle te'mini ve bu hususa bu seneden başlanılmak üzere devâirin kârtâsiyye ve evrâk-ı matbua tahsisâtından ikinci altı aya isabet eden kısmının şimdiden tevkihi takarrür etmiştir.

25.3.341

Türkiye Reis-i Cumhûru
Gazi M. Kemâl

Başvekil İsmet	Müdâfâa-i Milliyye Vekili Receb	Adliyye Vekili Mahmut Esat	
Bahriyye Vekili İhsan	Dâhiliyye Vekili M. Cemil	Hâriciyye Vekili Dr. Tefvik Rüşdî	Mâliyye Vekili Hasan Hüsnü
Maarif Vekili Hamdullah Suphi	Mâfia Vekili Süleyman Sırrı	Ziraat Vekili Mehmet Sabri	Ticâret Vekili Ali Cenânî
Sıhhiyye ve Muâvenet-i İqtimâiyye Vekili Dr. Refik			

⁶⁵² *BCA, 30-18-1-1.21-67-7, (03.11.1926).*

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekkâlet
Kalem-i Mahtûs Mûdürîyyeti
Aded
3305

Kararname

Kanun mucibince, Devlet devâ'iri için senelik olarak mübâya'a idilecek kırtasiyenin 1 Haziran 926 tarihine kadar Avrupa'dan tedariki kabil olamayacağı anlaşıldığından, bir milyon altıyüz küsur bin liraya baliğ olan bir senelik ihtiyacın dörtte biri derecesindeki miktarının Müzayede, Münâkasa ve ihâlât Kanununun onsekizinci maddesinin (Z) fıkrasına tevfiikan, pazarlık suretiyle piyasadan mübâya'ası, Maliye Vekâletinin 3 Mart 926 tarihli tezkiresiyle vuku' bulan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Hey'etinin 3 Mart 926 tarihli içtimâ'ında tasvib ve kabul olunmuştur.

3 Mart 1926

Reisicumhur
Gazi M. Kemâl

Başvekkâlet Vekîli
Dr. Refik

Adliye Vekîli
M. Esad

Müddâf.Mi.Vekâleti Vek.
M. Cemil

Bahriye Vekîli
İmzada bulunmadı

Dahiliye Vekili
M. Cemil

Hariciye Vekîli
Dr. Tefvik Rüştü

Maliye Vekili
H. Hüsnü

Maarif Vekîli
M. Necati

Nafia Vekili
İmzada bulunmadı

Ziraat Vekîli
M. Sabri

Ticaret Vekili
Ali Cenâni

Sıh. ve Muav. İqt. Vek.
Dr. Refik

EK 3. 27 Temmuz 1931 tarihli "Kırtasiye depolarından resmi dairelerle müessesata satılmakta olan levazımın piyasaya nazaran fiatlarının çok ehven olmasına mebni Cumhuriyet Merkez Bankasınca alınmak üzere müracat edilmiş olduğundan mezkur Bankaya da satış yapılması"na ilişkin Kararname.⁶⁵³

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube :
Sayı : 11542

KARARNAME

Kırtasiye depolarından resmi dairelerle müessesata satılmakta olan levazımın piyasaya nazaran fiatlarının çok ehven olmasına mebni Cümhuriyet Merkez Bankasınca alınmak üzere müracaat edilmiş olduğundan mezkûr Bankaya da satış yapılması; Maliye Vekâletinin 19/7/93I tarih ve 1011/7 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra ve Vekilleri Heyetinin 27/7/93I tarihli iktimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

27/7/93I

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

[Signature]

Ad. V.

[Signature]

M. M. V.

[Signature]

Da. V.

[Signature]

Ha. V.

[Signature]

Ma. V.

[Signature]

Mf. V.

[Signature]

Na. V.

[Signature]

İk. V.

[Signature]

S. İ. M. V.

[Signature]

22 554

⁶⁵³ BCA, 30-18-1-2.22-55-4, (27.07.1931).

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kâlem-i Mahsûs Mûdûriyyeti
Aded
4283

Kararnâme

11 Mayıs 1926 tarih ve 3570 numrolu kararnâmeye zeyldir :

Kırtasiye mûbâya'ası için Avrupa'ya i'zâm idilmiş olan Mâliye Vekâleti müfettişlerinden Ali Rıza, Sâbık me'murin müdürî Cemâl ve levâzım müdürî Fuad beylere Avrupa'da bulundukları zamana mak-sûr olmak üzere, yevmiye beşer İngiliz lirası te'diyesi, Mâliye Vekâletinin 27 Teşrinievvel 926 târih ve 5924 numrolu tezkiresiyle v vukû' bulan teklifi üzerine, İcrâ Vekilleri Hey'etinin 3 Teşrinisani 926 târihli ictimâ'ında tasvib ve kabul olunmuştur.

3 Teşrinisani 926

Reisicumhur
Gazi M. Kemâl

Başvekîl
İsmet

Adliye Vekîli
M. Esâd

Mudâfa'a-i Milliye Vekîli
Receb

Bahriye Vekîli
İhsan

Dahiliye Vekîli
M. Cemil

Hariciye Vekîli
İmzada bulunmadı

Maliye Vekîli
M. Abdülhâlik

Maarif Vekîli
M. Necati

Nafia Vekîli
İmzada bulunmadı

Ziraat Vekîli
M. Sabri

Ticaret Vekîli
M. Rahmi

Sih. ve Muav. İct. Vekîli
Dr. Refik

Türkiye Cumhuriyeti
BASVEKÂLET
Müamelet müdürüğü
Şube 1
Sayı 7383

KARARNAME

Maliye vekâletinden yazılan 15/I/929 tarih ve 314 numaralı teskerede, Olbaptaki kamuna tevfikeyn Kırtasiye satın almak üzere 927 senesinde Avrupaya giden Misteşar vekili Ali rıza beye verilecek yevmiyenin miktarı hakkında bir karar ittihazı teklif olunmuştur.

Kayfiyet iara vekilleri Heyetinin 16/I/929 tarihli iqtimalında görüşülerek yevmiye yedi Sterlin ücret verilmesi kabul olunmuştur.

16/I/929

REİSİCUMHUR

Yazı M. Kemal

M.M.V.

M. Abdülhalim

M.V.

İsmail Zeki

B.V.

İsmail

Ma.V.

S. Sarıgül

Ha.V.

İsmail Bulutcuoğlu

Da.V.

S. Kaya

S.İ.M.V.

Dr. Refik

İk.V.

M. Polun

Na.V.

Recep

Ma.V.

İsmail

030 18 01 02 1 13 13

EK 5. 09 Şubat 1935 tarihli "Devair için satın alınacak kırtasiye talimatnamesinin birinci maddesinin değiştirilmesi"ne ilişkin Kararname.⁶⁵⁵

T. C. BASVEKÂLET MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ		KARARNAME		T. C. BASBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ								
Şube : Sayı : 2												
1965		21/2/926 tarih ve 32II sayılı kararnameye ektir.										
Devair için satın alınacak kırtasiye talimatnamesinin "Hazinece yapılacak mamele" başlığı altındaki birinci maddesinin "meskûr de- tîr ve evrakı matbus için ıstîra edilecek kâğıt vesaire ile bilumum mevaddı kırtasiyenin kullanışlarının hususiyetine ve Hazine tenâası düşüncesile menşelerinde seçilib alınması iktisâ eylemesine mebni meskûr kâğıt ve bilumum mevaddı kırtasiyesine 2490 sayılı artırma, ek- siltme ve ihale kanununun 46 ıncı maddesinin "O" fıkrasına göre pa- zarlıkla tedarik edilecektir" şeklinde değiştirilmesi; Maliye Vekil- liğinin 26/1/935 tarih ve 6064/18 sayılı tezkeresi üzerine İcra Ve- killeri Heyetince 9/2/935 de onanmıştır.												
REİSİCÜMUR												
<i>K. Altınışık</i>												
B. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.									
<i>Y. İmre</i>	<i>S. Samancı</i>	<i>S. Arpacı</i>	<i>S. Kaya</i>									
Ha. V.	Ma. V.	M. V.	Na. V.									
<i>S. R. Aras</i>	<i>T. Arpacı</i>	<i>B. Arpacı</i>	<i>S. Çetinkaya</i>									
B. V.	S. I. M. V.	G. I. V.	Zr. V.									
<i>C. Zeynep</i>	<i>S. R. Arpacı</i>	<i>Kana Arpacı</i>	<i>M. Arpacı</i>									
<table border="1"><tr><td>08</td><td>18</td><td>01</td><td>02</td><td>51</td><td>9</td><td>2</td></tr></table>						08	18	01	02	51	9	2
08	18	01	02	51	9	2						

⁶⁵⁵ BCA, 30-18-1-2.51-9-2, (09.02.1935).

EK 6. 27 Nisan 1944 tarihli "Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresinden malzeme satın alınması hakkında Daire ve Müesseselerce 1944 mali yılı başında yapılacak muameleler" hakkında genelge.⁶⁵⁶

Ankara 27/4/1944 - 8

T.C.
MALİYE VE KİRAATİ
Devlet Kırtasiye ve Matbua
İdaresi
No:
2033/6/3421

Sahife II ye geçecek

27/4/1944

Tanım : Sayı - 2033/6/3421

21/9/1942 tarihli ve 2/18753 sayılı kararname mucibin ce Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi'nden malzeme satın alınması hakkında Daire ve Müesseselerce 1944 mali yılı başında yapılacak muameleler aşağıya dercedilmiştir :

1- Umumî bütçenin kırtasiye, matbu evrak ve defterler, mefruşat gibi tertiplerine mevzu tahsisat mukabilinde Devlet Kırtasiye depolarından yapılacak mübayaalar için Stodenberi cari usul dairelerinde mali yıl başında tahsisatın avane ilmuhaberine raprı suretile Mazine nezdindeki (kırtasiye kredisi) hesabına geçirilecektir.

2- Bütçenin mezkûr tertipleri haricinde matbua ve kırtasiye malzemesi mübayaasına cevaz veren müşterek faabıllarındaki tahsisattan bir senelik malzeme bedeli için ayrılacak mikdarlar, mali yılın ilk iki ayı zarfında keza (kırtasiye kredisi) hesabına havale edilmek suretile idarenin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdindeki hesabına intikal ettirilecektir.

3- Devlet Kırtasiye depolarından nakten yapılacak mübayaalarda :

a) Milhak bütçeli idareler tahsisatından,
b) Hucucel kanunlarla ve Milli Korunma Kanununa müteaiden verilen tahsisat ve kredilerden,
c) Mütedavil sermayeli Devlet Müesseseleri nakitlerinden,
d) İcra Vekilleri Hey'eti kararlarıyla Devlet Kırtasiye depolarından malzeme almağa mezuniyet verilen Hucucel Bütçeli İdareler, Belediyeler, Milli Bankalar, Kurumlar ve diğer teekküllerin nakit mevcutlarından bir senelik kırtasiye ve matbua levazımı ihtiyacına karşılık tefrik edilecek meblaglar, mali yılın ilk iki ayı içinde Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi namına keza Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdindeki cari hesaba def'aten yatırılacaktır.

4- Merkez ve taşradaki daire ve müesseseler mezkûr bankanın Ankara şubesindeki ve İstanbuldaki Bankanın İstanbul şubesindeki Devlet Kırtasiye ve Matbua İdaresi cari hesabına havale de bulunacaklar ve keyfiyeti mezkûr idareye bildireceklerdir.

3- Gerek umumî bütçenin Kırtacıye, matbu evrak ve defterler, mefruşat gibi tertiplerine mevzu tahricat ve gerek birinci ikinci ve üçüncü maddelerde yazılı tahricat ve vergilerden tefrik edilecek meblağlar mukabilinde Devlet Kırtacıye depolarından satın alınması istenilecek malzemenin 1944 Kırtacıye satış listesinde yazılı stok numaraları, fiat ve cinslere ve hangi depodan alınacağına göre ayrı ayrı tanzim edilecek istek cetvelleri yine aynı müddet zarfında mezkûr idareye gönderilecektir.

6- Depolarca peşin para mukabilinde materyal satış yapılmayacaktır.

7- Yukarıda yazıldığı vechile tahricat veya nakdini iki aylık müddet zarfında yatırmayan ve istek cetvellerini veremeyen daire ve müesseseler, ancak gösterecekleri muhik sebepler kabul edildiği takdirde ve stokların müzadesesi nisbetinde konrudan malzeme alabileceklerdir.

Ona göre hareket edilmesini rica ederim.

I

Maliye Vekili

Maliye Vekili n.
K. Yılmaz

8 punto

M.Ö.
MALİYE BAKANLIĞI
Devlet kâğıt ve Basım
Genel Müdürlüğü

Sayı: 3035-
6476

Ankara: 20.6.1946

Maliye Bakanlığı kuruluş ve görevleri hakkında ehiren kabul olunan 4910 sayılı kanun gereğince Devlet Birtakıye ve Matbuat İdaresinin adı (Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü)ne çevrilmiş ve bu Müdürlük görevleri kanununda 10 ncu maddesinde şu suretle tasarih olmuştur:

Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü, Genel bütçeye dahil dairelerin ihtiyacı olan her çeşit basılı ve basısız kâğıtlarını; yazı, çizim ve resim gereçlerini ve diğer malzemelerini temin etmek; bu gereçlerden lüzumu kadar stok yapmak; stokta olanlara tipletmek; her çeşit basım işlerini ve oalısma konusuna giren işlerin başarılmalarına gerekli tesiciler ve dağıtım verileri sağlamak üzere çalışır.

Yukarıdaki maddede yazılan bulunan genel bütçeye dahil dairelerden başka katma ve özel bütçeli daireler, sermayelerinin enes yarısına devletin ortaklığı bulunan idare ve kurumlarda sermayelerinde bunların iştiraki olan kurumlar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, kamu kurumları ve genel menfaatlara hizmet eden derneklerin, istekleri yerine getirilmesine imkan bulunduğu takdirde, yapacakları bağışlar hükümlerine göre bu Genel Müdürlüğün vasfılarına iletilen bulunan işlerden faydalanacakları ve sermayeye ait diğer hükümler 4911 sayılı kanunla kabul olmuştur.

4910 sayılı kanunun 20 ncu maddesinde 30.6.1946 tarihinde yürürlüğe gireceği ve aynı 10 ncu maddede yazılan başka işlerine ilişkin hükmün 3538 sayılı kanunla yürürlüğe girdiği tarihten başlayacağı yazılıdır. 3538 sayılı kanun matbuatların birleştirilmesine dair olup basım tesicileri meydana getirilip faaliyetlere geçilmesi hususu 4625 sayılı kanunla 1949 yılına kadar ertedilmiştir.

Binaenaleyh kayfiyetten bilgi alınmasıyla beraber 22 sayılı malzeme satış listelerinin baştafinda basılı talimat dairelerinde işlem yapılmasına deva edilmesi ve Maliye dairelerinde bulunmakta olan malzeme nakliye masrafları harf evrakıyla malzeme istem listelerinin (Devlet Kâğıt ve Basım Genel Müdürlüğü, Ankara) adresine gönderilmesi ve telgraflarda (Kâğıtbasım) birleştirilmiş adresinin kullanılması hususu tamamen rica olunur.

Maliye Bakanlığı

EK 8. 14 Mayıs 1955 tarihli “münhasıran daire hizmetlerinde kullanılan motörlü nakil vasıtalarının (bisikletler dahil) temini vazifesinin, mezkur Ofis uhdesine devredilmesi”ne ilişkin Kararname.⁶⁵⁸

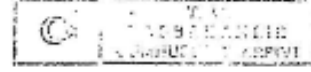
T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

5096

KARARNAME

Devlet Malzeme Ofisi kurulması hakkındaki 6400 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin A fıkrasının 7 nci bendinde zikredilen, münhasıran daire hizmetlerinde kullanılan motörlü nakil vasıtalarının (bisikletler dahil) temini vazifesinin, mezkûr Ofis uhdesine devredilmesi; Maliye Vekâletinin 26/4/1955 tarihli ve 113310-43/5582 sayılı yazısı üzerine, mezkûr kanunun muvakkat 4 üncü maddesine tevfi kan, İcra Vekilleri Heyetince 14 / 5 /1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Başvekil ve Hericîye V.V.	Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dehiye Vekili	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Manîf Vekili	Nafaa Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	Sık. ve İc. Müs. Vekili	Gün. ve İsh. Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ziraat Vekili	Münâfık Vekili	Cahane Vekili	İktisadî Vekili	
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	

30/1-972

030 18 01 02 139 44 16

⁶⁵⁸ BCA, 30-18-1-2.139-44-16, (14.05.1955).

T. C.
BASVEKALET
KANUNLAR VE KARARLARI
Tetkik Dairesi

KARARNAME

Karar Sayısı

4

3737

Ticaretخانه,yazıhane , ev, okul ve hastane gibi hususî ve umumî müesseseler için çelikten her çeşit eşya imal etmek ve bu imalât ile ilgili sınıî ve ticarî teşebbüslere girişmek maksadıyla merkezi İstanbul'da olmak üzere 50 yıl müddet ve 1.500.000 Türk lirası sermaye ile kurulmasına başlanan " Erel Çelik Eşya Türk Anonim Şirketi"nin İktisat ve Ticaret Vekâletinin 29/9/1954 tarihli ve 4/13192/51802 sayılı yazısıyla gönderilen ilişik esas mukavelesmesi ve sermayesinin dörtte birinin yatırıldığını gösteren banka mektubu İcra Vekilleri Heyetince 15 /10 /1954 tarihinde incelenerek; adı geçen Şirketin kurulmasına izin verilmesi,865 sayılı kanunun 280 inci maddesine göre kararlaştırılmıştır .

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Bayraklı Başvekalet Devlet Vekili Devlet Vekili Devlet Vekili Adliye Vekili
Müf. Müdafan Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili ve Gümrük ve İnh.V. V. Maaş Vekili
Nafia Vekili İkt. ve Ticaret Vekili Şiş. ve İc. Maaş Vekili Gümr. ve İnh. Vekili
Ziraat Vekili Mînakalın Vekili Celazat Vekili

15 10 1954 137 84 9

9-691

Teşkilat	1974		1975	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
Yönetim Kurulu	2	2	2	2
Yönetim Kurulu Bürosu	5	3	5	5
Genel Müdürlük	3	3	5	3
Satınalma Komisyonu Bürosu	5	5	18	4
Teftiş Kurulu Başkanlığı	18	17	18	16
Sivil Savunma Uzmanlığı	2	2	2	2
Ticaret Şube Müdürlüğü	36	28	36	33
Satış Şube Müdürlüğü	19	18	35	19
Genel Muhasebe Şube Müdürlüğü	34	25	34	28
Personel ve Eğitim Şube Müdürlüğü	14	9	14	9
Hukuk Müşavirliği	6	5	8	5
İşletmeler Şube Müdürlüğü	8	3	8	3
Standardizasyon ve Kontrol Şube Müdürlüğü	37	28	21	21
Organizasyon ve Metod Şube Müdürlüğü	14	8	16	15
İnşaat Şubesi Müdürlüğü	16	10	16	9
İç Hizmetler ve Levazım Şube Müdürlüğü	46	44	46	50
Sosyal İşler Müdürlüğü	-	-	-	4
APK Şube Müdürlüğü	-	-	5	-
Toplam	265	210	289	228

⁶⁶⁰ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 51.

EK 11. 1969-1970 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.⁶⁶¹

Birimler	1969		1970	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
İstanbul Bölge Md.	68	53	59	39
İstanbul Ana Depo Md.	23	12	29	20
İzmit Bölge Md.	35	30	30	29
Ankara Bölge Md.	54	51	54	54
Kayseri Bölge Md.	20	17	17	16
Afyon Bölge Md.	21	20	19	19
İstanbul Matbaa Md.	38	28	36	25
İzmir Bölge Md.	24	22	23	21
Mersin Bölge Md.	20	15	19	16
Samsun Bölge Md.	22	19	20	20
Trabzon Bölge Md.	14	13	14	12
Erzurum Bölge Md.	15	13	17	16
Diyarbakır Bölge Md.	19	18	17	16
Elazığ Bölge Md.	11	10	11	11
İsparta Bölge Md.	9	9	10	10
Balıkesir Bölge Md.	9	8	11	10
Gaziantep Bölge Md.	8	6	11	10
Eskişehir Bölge Md.	12	11	12	11
İzmit İmalat Atel. Mües.	31	23	30	23
Yevmiyeli Teknik Personel	30	25	-	-
Genel Toplam	483	403	439	378

⁶⁶¹ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 49.

EK 12. 1969-1970 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.⁶⁶²

Birimler	1969		1970	
	Program Sayı	Yılsonu Kişi	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
İstanbul Bölge Md.	51	45	45	43
İstanbul Matbaa Md.	152	133	152	130
İstanbul Ana Depo Md.	26	25	26	23
İzmit Bölge Md.	21	21	21	19
Ankara Bölge Md.	51	47	48	42
Kayseri Bölge Md.	6	6	6	6
Afyon Bölge Md.	4	4	4	4
İzmir Bölge Md.	5	5	4	3
Mersin Bölge Md.	1	1	1	1
Trabzon Bölge Md.	1	1	1	1
Samsun Bölge Md.	1	1	1	1
Erzurum Bölge Md.	5	4	4	4
Diyarbakır Bölge Md.	1	1	1	1
İzmit İmalat Atel. Mües.	188	176	178	167
Genel Toplam	513	470	492	445

⁶⁶² Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 50.

EK 13. 1974-1975 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.⁶⁶³

Birimler	1974		1975	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
İstanbul Bölge Md.	52	28	48	27
İstanbul Ana Depo Md.	40	32	68	43
İzmit Bölge Md.	30	30	36	28
Ankara Bölge Md.	71	51	72	61
Kayseri Bölge Md.	22	18	22	18
Afyon Bölge Md.	22	20	22	20
İzmir Bölge Md.	23	22	24	23
Mersin Bölge Md.	22	17	22	19
Samsun Bölge Md.	22	22	22	20
Trabzon Bölge Md.	18	17	18	17
Erzurum Bölge Md.	22	17	22	19
Diyarbakır Bölge Md.	22	21	22	20
Elazığ Bölge Md.	17	13	17	15
İsparta Bölge Md.	17	14	17	15
Balıkesir Bölge Md.	17	13	17	14
Gaziantep Bölge Md.	17	17	17	17
Eskişehir Bölge Md.	17	12	17	15
Van Bölge Md.			17	14
Konya Bölge Md.			17	8
İzmit İmalat Atel. Mües.	45	46	56	41
İstanbul Basım Mües.	35	28	55	37
Genel Toplam	531	438	628	491

⁶⁶³ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 52.

EK 14. 1974-1976 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.⁶⁶⁴

Birimler	1974		1975		1976	
	Program	Fiili	Program	Fiili	Program	Fiili
Ankara Bölge Md.	41	40	53	49	26	25
İstanbul Ana Depo Md.	39	39	41	39	42	42
İstanbul Bölge Md.	24	24	25	24	16	14
İzmit Bölge Md.	15	15	16	15	53	52
Kayseri Bölge Md.	5	5	5	5	3	3
Afyon Bölge Md.	4	4	4	4	4	4
Erzurum Bölge Md.	4	4	5	5	5	5
İzmir Bölge Md.	3	3	4	4	3	3
Samsun Bölge Md.	1	1	2	1	3	2
Trabzon Bölge Md.	1	1	2	2	3	3
Mersin Bölge Md.	1	1	2	2	4	3
Dişarbakır Bölge Md.	1	1	4	2	6	6
Gaziantep Bölge Md.	1	1	2	2	3	3
Eskişehir Bölge Md.	1	1	2	2	3	3
Elazığ Bölge Md.	1	1	1	1	2	2
Balıkesir Bölge Md.	1	1	1	1	3	3
İsparta Bölge Md.	1	1	1	1	3	3
Van Bölge Md.			1	1	3	3
Konya Bölge Md.			1	1	2	2
İzmit İmalat Atel. Mües.	190	188	251	233	300	285
İst. Basım Müessesesi	145	149	200	185	200	191
Toplam	479	480	623	579	687	657
İzmit İmalat Atel. Mües. (Geçici)	38	129	64	84	47	10
İst. Basım Müessesesi (Geçici)			10	8	20	18
Genel Toplam	517	609	697	671	754	685

⁶⁶⁴ Devlet Malzeme Ofisi 1975 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 9; Devlet Malzeme Ofisi 1976 yılı Konsolide Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 8.

EK 15. 1977-1978 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.⁶⁶⁵

Birimler	1977		1978	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
İstanbul Ana Depo Md.	102	55	103	63
Ankara Bölge Md.	97	60	97	72
İzmit Bölge Md.	48	30	48	37
İstanbul Bölge Md.	57	32	57	31
İzmir Bölge Md.	37	25	38	36
Afyon Bölge Md.	28	21	28	25
Kayseri Bölge Md.	28	16	28	22
Samsun Bölge Md.	29	23	29	25
Diyarbakır Bölge Md.	29	21	29	26
Erzurum Bölge Md.	29	18	29	24
Mersin Bölge Md.	30	23	30	27
Elazığ Bölge Md.	23	15	21	18
Trabzon Bölge Md.	21	18	21	20
Gaziantep Bölge Md.	22	14	22	19
Balıkesir Bölge Md.	21	17	23	19
Isparta Bölge Md.	22	18	22	22
Van Bölge Md.	23	17	23	18
Eskişehir Bölge Md.	21	18	21	19
Konya Bölge Md.	22	14	22	20
Bursa Bölge Md.	20	10	20	15
Zonguldak Bölge Md.			21	9
Tekirdağ Bölge Md.			21	-
Dağıtılmayan	5	-	31	-
Genel Toplam	714	465	784	567

⁶⁶⁵ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 12; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 9.

EK 16. 1979-1980 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı Memur Kadroları.⁶⁶⁶

Birimler	1979		1980	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
İstanbul Ana Depo Md.	103	56	111	71
Ankara Bölge Md.	96	74	85	72
İzmit Bölge Md.	48	36	37	33
İstanbul Bölge Md.	57	33	43	36
İzmir Bölge Md.	38	33	48	37
Afyon Bölge Md.	28	25	26	26
Kayseri Bölge Md.	28	22	26	20
Samsun Bölge Md.	29	25	27	25
Diyarbakır Bölge Md.	29	26	28	25
Erzurum Bölge Md.	29	22	25	22
Mersin Bölge Md.	30	21	34	24
Elazığ Bölge Md.	21	18	20	19
Trabzon Bölge Md.	21	19	21	19
Gaziantep Bölge Md.	22	18	22	19
Balıkesir Bölge Md.	23	20	21	19
Isparta Bölge Md.	22	21	22	17
Van Bölge Md.	23	17	22	20
Eskişehir Bölge Md.	21	19	21	19
Konya Bölge Md.	22	18	28	27
Bursa Bölge Md.	20	15	18	16
Zonguldak Bölge Md.	21	12	18	12
Tekirdağ Bölge Md.	21	13	20	15
Edirne İrtibat Bürosu			15	10
Nazilli Satış Mağazası			8	
Ankara Basım İşl.			31	3
İzmit İmalat Atel. Mües. Md.	66	53	69	59
İstanbul Basım Mües. Md.	63	47	55	46
Genel Toplam	881	663	901	711

⁶⁶⁶ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 55; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 9; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 8.

EK 17. 1977-1978 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.⁶⁶⁷

Birimler	1977		1978	
	Program Sayı	Yılsonu Kişi	Program Sayı	Yılsonu Kişi
İstanbul Ana Depo Md.	51	49	65	57
Ankara Bölge Md.	62	58	83	54
İzmit Bölge Md.	22	20	28	25
İstanbul Bölge Md.	28	27	32	28
İzmir Bölge Md.	5	5	14	5
Afyon Bölge Md.	3	3	7	3
Kayseri Bölge Md.	4	4	8	4
Samsun Bölge Md.	3	3	8	2
Diyarbakır Bölge Md.	4	3	8	3
Erzurum Bölge Md.	6	6	9	6
Mersin Bölge Md.	3	3	7	3
Elazığ Bölge Md.	3	3	5	3
Trabzon Bölge Md.	3	3	5	3
Gaziantep Bölge Md.	3	3	5	3
Balıkesir Bölge Md.	3	3	5	3
Isparta Bölge Md.	3	3	5	3
Van Bölge Md.	3	3	5	3
Eskişehir Bölge Md.	3	3	5	3
Konya Bölge Md.	3	3	10	3
Bursa Bölge Md.	3	3	5	3
Zonguldak Bölge Md.	-	-	2	-
Tekirdağ Bölge Md.	-	-	2	-
Dağıtılmayan	-	-	30	-
Genel Toplam	218	208	353	217

⁶⁶⁷ Devlet Malzeme Ofisi 1978 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 14; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 12.

EK 18. 1979-1980 Yılları Arasındaki Taşra Teşkilatı İşçi Kadroları.⁶⁶⁸

Birimler	1979		1980	
	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı	Kadro Sayısı	Çalışan Sayısı
İstanbul Ana Depo Md.	65	58	64	53
Ankara Bölge Md.	83	52	68	58
İzmit Bölge Md.	26	23	25	22
İstanbul Bölge Md.	32	27	27	26
İzmir Bölge Md.	13	6	6	6
Afyon Bölge Md.	7	3	3	3
Kayseri Bölge Md.	8	4	4	3
Samsun Bölge Md.	8	3	3	2
Dişarbakır Bölge Md.	8	3	3	3
Erzurum Bölge Md.	9	5	6	5
Mersin Bölge Md.	7	2	3	3
Elazığ Bölge Md.	5	3	3	3
Trabzon Bölge Md.	5	2	3	2
Gaziantep Bölge Md.	5	3	3	3
Balıkesir Bölge Md.	5	2	3	3
İsparta Bölge Md.	5	3	3	3
Van Bölge Md.	5	3	3	3
Eskişehir Bölge Md.	5	3	3	3
Konya Bölge Md.	10	3	3	3
Bursa Bölge Md.	5	3	2	2
Zonguldak Bölge Md.	2	3	3	3
Tekirdağ Bölge Md.	2	2	3	3
Edirne İrtibat Bürosu	-	-	1	-
Nazilli Satış Mağazası	-	-	1	-
İzmit İmalat Atel. Mües. Md.	360	308	319	289
İstanbul Basım Mües. Md.	226	192	222	172
Genel Toplam	906	716	787	676

⁶⁶⁸ Çakmak ve Gökçe, 14.06.2013 Tarihli ve İnceleme Raporu, 56; Devlet Malzeme Ofisi 1979 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 12; Devlet Malzeme Ofisi 1980 yılı Teşekkül Faaliyet Raporu ile Bilanço ve Gelir tablosu, 12.

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Gaziantep'in İslahiye ilçesinde tamamlamıştır. 2012 yılında Gaziantep Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği (İngilizce) bölümünden mezun olmuştur. Yüksek Lisansını ise Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünde 2024 yılında tamamlamıştır.

İş hayatına 2012 yılında Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Başkanlığı Stratejik Planlama ve Koordinasyon Şube Müdürlüğü bünyesinde Merkezi Satınalma Uzman Yardımcısı olarak başlamış ve 2016 yılında Merkezi Satınalma Uzmanı olmuştur. 2019 yılında ise aynı Başkanlık bünyesinde yeni ismiyle Stratejik Yönetim ve Planlama Şube Müdürlüğünde Şube Müdürü olarak görevlendirilmiş olup, halen bu görevi sürdürmektedir. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

